تارىم

4

1988

گۆزەل ئەسلىمە

سۈرەتنى ليۆشىن تارتقان.

تارىم

(ئايلىق ئەدەبىي ژورنال)

TARIM

4

1988

38-يىل نەشرى

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

باش مۇھەررىر: ئابلىمىت سادىق.
مۇئاۋىن باش مۇھەررىر: ئەخەت تۇردى، قاھار جېلىل.

تەھرىر ھەيئەت ئەزالىرى (ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە):
ئابدۇكېرىم خوجا، ئابدۇشۇكۇر تۇردى، ئابلىمىت سادىق، ئابلىز نازىرى، ئابلەت ئۆمەر، ئەخەت تۇردى، ئەلقەم ئەختەم، تېيىپجان ئېلىيوپ، غوپۇرجان بۇرھانوف، قاھار جېلىل، قەييۇم تۇردى، مۇھەممەت شاۋۇدۇن، ئىمىن تۇرسۇن، ياسىن خۇدابەردى.

كوررېكتور: رېقىپ ئېلى.

ئەخمەت تۇردى

خەير-خوش، توققۇز كۆڭلۈك ماكان

(ھېكايە)

«خورازلار سوقۇشتا بولسىمۇ چاققان،
مىس تىرناق لاچىنغا قاچان جەڭ ئاچقان؟
مۈشۈك شىر بولىدۇ چاشقان تۇتۇشتا،
لېكىن ئۇ يولۋاسنىڭ ئالدىدا چاشقان!»
(شەيخ سەئدى)

كىشىلىك ھاياتتا ئادەم قەلبىدىكى قانچىلىغان گۈزەل ئارزۇ-ئارمانلار ئەپسۇس بىلەن ئۆتۈپ كېتىدۇ-ھە؟! شۇنداق، ئۆتۈپ كېتىدۇ، لېكىن ئاخىرقى ھېسابتا، يۈرەكتە قالىدىغىنى يەنىلا قايغۇ-ئەلەمنىڭ ئاچچىق خاتىرىسى بولىدۇ. مەن بۇنى كېيىنرەك ھېس قىلىپ قالدىم...

خىزمەت ئورنۇم بەكمۇ ئۇشتۇمتۇت ئۆزگەردى. مەن تەشكىلنىڭ ئىشەنچىدىن خۇشال ئىدىم، لېكىن نېمە ئۈچۈندۇر بەزى بۇرادەرلىرىم مەندەك خۇشال بولۇپ كەتمىدى. ئۇلار خۇددى مېنىڭ تەقدىرىمدىن ئەنسىرىگەندەك قىلىپ:

— سەن كىتاب ئىچىدىكى بىلىملەرگە پىششىق بولغىنىڭ بىلەن، ئۇنىڭ سىرتىدىكى ھايات سىرلىرىدىن بىخەۋەر ئادەمسەن! ئۇ يەر بىر پارچە لوق گۆش، ھەممىسىنىڭ كۆزى تىكىلگەن. مۇبادا، ئۇلارنىڭ كۆڭلىدىكىنى تېپىپ ئىشلىيەلىسەڭغۇ ياخشى، بولمىسا كۈنۈڭ تەس!... — دېيىشتى.

مەن دەسلەپ بۇ گەپلەرنىڭ مەنىسىگە ئانچە چۈشەنمىدىم، راستىنى ئېيتسام، چۈشىنىشنىمۇ خالىمىدىم. چۈنكى، يۆتكىلىش بۇيرۇقى ئاللىقاچان چۈشۈپ بولغان، ئەمدى ئۇنىڭغا پالان-پوستان دېگىلى بولمايتتى. ھەي!... بۇلارنىڭ «لوق گۆش» دېگىنى نېمىسىدۇ؟

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

ئەزەلدىن لوق گۆش دېگەن نەرسە بولمايدۇ، پەقەت كىشىلەر ئۇنى سۆڭەكتىن شۇلۇپ لوقلاشتۇرۇپ قويغان! مەن ئۇنى سۆڭەكتىن ئاجراتمىسامىلا بولىدىغۇ! شۇ چاغدا، ھېچكىممۇ بۇ يەرنى «لوق گۆش» دەپ تۇمشۇق سوزالمايدۇ!...

شۇنداق قىلىپ، ھەپتىنىڭ بىرىنچى كۈنى ئوڭ پۇتۇم بىلەن بوسۇغىدىن ئاتلاپ، يېڭى ئورۇنغا ئىشقا چۈشتۈم. كىم بىلسۇن، بىرىنچى كۈنىلا مېنى پالاكەت باستى...

تېخى ئەمدىلا بۆلۈم مەسئۇللىرىنى ئىشخانەمگە يىغىپ، ئۆزئارا تونۇشۇپ، ئەھۋال ئۇقۇشۇۋاتاتتىم. ئۇشتۇمتۇت تېلېفون جىرىڭلاپ قالدى. مەن ھەيرانلىق ئىچىدە تۇرۇپكىنى قولۇمغا ئالدىم. قارشى تەرەپنىڭ ئاۋازى سالاپەتلىك ھەم زەردىلىك ئىدى.

— سىز كىم؟

— مەن ياسىن...

— ھە، ياسىن جىڭلىمۇ سىز؟

— شۇنداق...

— بۈگۈن كېچە مېھمانخاناڭلاردا سادىر بولغان ۋەقەدىن خەۋىرىڭىز بارمۇ؟

— ياق، مەن تېخى بۈگۈنلا ئىشقا چۈشتۈم...

— قانداقلا بولمىسۇن خەۋەر تېپىشىڭىز كېرەك، يولداش جىڭلى! بۇ كىچىك ئىش ئەمەس، ئۇقتىڭىزمۇ؟ بۇنىڭ ئاقىۋىتىنى تەسەۋۋۇر قىلىش تەس! دەرھال تەكشۈرۈپ، ماڭا دوكلات قىلىڭ!...

تۇرۇپكا تاراققىدا قويۇلدى. مەن بىر ھازا داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدىم. ماڭا تېلېفون بەرگەن كىشى بۇ يۇرتنىڭ كاتىپى، سۆزىگە پالان - پۇستان دېگىلى بولمايدۇ، دەرھال ئىجرا قىلىش كېرەك. لېكىن قانداق ئىجرا قىلىمەن؟ مېنىڭ بۇ داڭدار مېھمانخانىغا جىڭلى بولۇپ چىققىنىمغا تېخى بىر سائەت 40 مىنۇت بولغان تۇرسا، ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئاخشام سادىر بولغان «ۋەقە» دىن خەۋىرىم بولمىسا، باشلىقنىڭ بۇيرۇقىنى قانداق ئىجرا قىلىمەن؟...

بايا جىددىيلىشىپ كەتكەن نېرۋىلىرىم سەل بوشاشتى، تۇرۇپكىنى جايىغا قويدۇم. ئىشخانىدىكىلەرمۇ ماڭا قاراپ، ئاغزىنى ئېچىپلا ئولتۇراتتى. شۇ چاغدىلا ئېسىمگە كەلدىم: مانا، مۇشۇ بۆلۈم مەسئۇللىرى ھەممە ئىشنى بىلمەمدۇ؟ تېخى بۇلارنىڭ ئىچىدە ئاخشام نۆۋەتچىلىك قىلغانلار بولۇشى مۇمكىنغۇ، شۇنىڭدىن سورىسامىلا ئىش پۈتمەمدىمۇ؟...

— ئاراڭلاردا ئاخشام نۆۋەتچىلىك قىلغانلار بارمۇ؟

سوئالىم غەلىتە تەسىر قىلغان بولسا كېرەك، ھەممەيلەن دىڭ چۆچۈگەندەك كۆزلىرىنى چەكچەيتىشتى. خېلى ئۇزاق جىمجىتلىقتىن كېيىن، ئۇدۇلۇمدىكى سافادا ئولتۇرغان 50 ياشلار ئەتراپىدىكى ئورۇق، چاسا يۈزلۈك كىشى ئىككى تەرەپكە قىمىدىنىپ، ئوڭايسىزلانغاندەك قىياپەتتە پىچىرلىدى:

— مەن نۆۋەتچىلىك قىلغان، بىرەر ئىش بوپتىمۇ؟

بۇ كىشىنىڭ فامىلىسى لياڭ بولۇپ، مالىيە بۆلۈمىنىڭ مەسئۇلى ئىكەن. ئۇنىڭ ھازىرقى كەيپىياتىدىن ناھايىتىمۇ ئېھتىياتچان، يۈرەكسىز ئادەملىكى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. مەن ئۇنىڭدىن كۆزۈمنى ئۈزمەي سۆزۈمنى داۋام قىلدىم:

— ئىش بولغاندىمۇ كىچىك ئىش

ئەمەسكەن!...
— نېمە بوپتۇ؟... قانداق ئىش ئى-
كەن؟! — لاۋلياك تېخىمۇ ھودۇقۇپ
سورىدى.
مەن بايىقى تېلېفوننىڭ مەزمۇنىنى
قىسقىچە سۆزلەپ بەردىم.
— گەپ ئەنە شۇ، — دېدىم ئاخى-
رىدا، — نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى تېخى مەن-
مۇ بىلمەيمەن، لېكىن باشلىق دەرھال
تەكشۈرۈپ دوكلات قىلىشىمنى ئېيتتى.
سىز كېچىچە بىرەر ئىشنى سەزمىدىڭىزمۇ؟
لاۋلياك بېشىنى كەسكىن ئېغىتتى:
— ياق، ياق، ھېچقانداق ئىش بول-
غىنى يوق، بىرەر ئىش بولغان بولسا، بۇ
چاققىچە كىشىلەر بىلىپ بولامىدۇ؟!
توغرا، بۇ باشتا قاتتىقراق ناخشا
ئېيتسا، ئۇ باشقا ئاڭلىنىدىغان خىلۋەت،
كوچۇم بۇ مېھمانخانىدا بىرەر ئىش بولغان
بولسا، مۇشۇ ئولتۇرغان بۆلۈم مەسئۇللىرى-
نىڭ نەزەرىدىن ساقىت بولارمۇ؟ ئۇنىڭ
ئۈستىگە، بايا باشلىق تېلېفوندا ناھايىتى
زەردە بىلەن «ۋەقە»، «چوڭ ئىش» دې-
دى. شۇنداق ئىكەن، «ۋەقە» بىلەن
«چوڭ ئىش» ھەرگىزمۇ شاۋقۇن - سۈرەن-
سىز، تىمتاس بولمايدۇ. ئۇنىڭدا جەزمەن
قىيا - چىيا، گۇلدۇر - غالاپ بولىدۇ. لېكىن
قېرىشقاندەك، بۇنى ھېچكىم ئاڭلىمىغان،
ھېچكىم سەزمىگەن، ئەكسىچە، تۈنۈگۈنكى
بىر كېچە ناھايىتىمۇ تىنچ، خاتىرجەم ئۆ-
تۈپ كەتكەن. ئۇنداق بولسا، بۇ زادى
نېمە ئىش؟ باشلىقنىڭ سەزگۈسى خاتا-
لاشتىمۇ، ياكى بىرەر ئالاقاغا يالغان خەۋەر
يەتكۈزدىمۇ؟ ياق، ئەگەر ئۇنداق ئىش
بولسا، باشلىق قاق سەھەردە ئۆزى تېلې-
فون بېرىپ، ئۇنچىلىك چېچىلماستى! نېمە
بولمىسۇن، چوڭقۇرراق تەكشۈرۈپ بېقىش
كېرەك، بەلكىم، شاۋقۇن - سۈرەنسىز بىرەر
«سىياسىي ۋەقە» سادىر بولغاندۇ؟...
مەن ئاشۇنداق چىگىش خىياللار بى-
لەن بىر پەس ئويلاندىم. كېيىن بۆلۈم
مەسئۇللىرىغا جىددىي ۋەزىپە قىلىپ تاپ-
شۇردۇم:
— ھازىر ھەممىمىز قايتىپ، ئۆز تەۋە-
يىمىزدە بىر قۇر تەكشۈرۈش قىلىپ باقايلى،
كېچىچە نېمە ئىش بولغانلىقىنى ئۇققۇشۇپ
بېقىڭلار، مەن ئىشخانىدا ساقلايمەن، ئىككى
سائەتكىچە تېلېفون ئارقىلىق خەۋەر قىل-
ساڭلارمۇ بولىدۇ.
ھەممەيلەن ئورۇنلىرىدىن تۇرۇۋاتقان-
دا، ياش ھەم شوخراق بىرسى چاقچاق
ئارىلاش كىنايە قىلدى:
— يولداشلار، ئەھۋالدىن قارىغاندا،
تەكشۈرۈشىمىز چوڭقۇرراق بولۇدىغان ئوخ-
شايدۇ، مەن بىر نەرسىنى سورىۋالاي، تۈ-
نۈگۈن ئاخشام ئەر - خوتۇنلار ئوتتۇرىسى-
دا سادىر بولغان ئىشلار بولسىمۇ تەكشۈ-
رىمىزمۇ؟
پاراققىدە كۈلكە كۆتۈرۈلدى، لېكىن
بۇ كۈلكە چىن كۆڭۈلدىن چىققان خۇشال
كۈلكىگە قارىغاندا، سالقىن ھەم مەسخىرى-
لىك ئىدى.
مەنمۇ يا كۈلۈشۈمنى، يا ئاچچىقلى-
شىمنى بىلمەي ئولتۇرۇپ قالدىم.
بىر سائەت جىمجىت ئۆتۈپ كەت-
تى. ئىشخانىغا ھېچكىم كىرمىدى، تېلېفون-
مۇ جىرىڭلىمىدى. بىر خىل روھىي ئېزى-
لەڭگۈلۈك مېنى تېخىمۇ بۇرۇختۇم قىل-
ۋەتتى. يەنە يېرىم سائەت ئۆتتى. بىر چاغ-
دا ئىشىك يەڭگىل چېكىلدى. مەن ئالدى-
راپ ئورنۇمدىن تۇرۇپ، ئىشىكنى ئۆزۈم

ئاچتىم. بۇسۇغىدا ھېلىقى مالىيە بۆلۈمىنىڭ مەسئۇلى لاۋلياڭ تۇراتتى. ئۇ ئاددىي ھەم قىسقىلا دوكلات قىلدى:

— بىزنىڭ تەۋەدە ھېچقانداق ئىش سادىر بولماپتۇ—بىخەتەرلىك ئىشكابى ساق، جوزا-بەندىڭ، ھۆججەت-تالونلارمۇ ئۆز ئورنىدا؛ بۆلۈم تەۋەسىدە گەپ تەگمىشىپ، قىزىرىشىپ قالغانلارمۇ يوق ئىكەن...

لاۋلياڭ «يەنە گەپ بارمۇ؟» دېگەندەك، كۆزۈمنىڭ ئىچىگە قاراپ تۇراتتى. مەن يەنە نېمە دەيمەن، ئۇ ھازىر ئۆز تەۋەسىدىن خاتىرجەم، بولۇپمۇ، مېھمانخانىنىڭ مۇھىم بىر تارمىقىدا ھېچقانداق ئىش سادىر بولمىغان، دېمەك، ئۇمۇ، مەنمۇ خاتىرجەم بولۇشۇم كېرەك!

— بولدى، ئىشىڭىزنى قىلىۋېرىڭ، — دېدىم ئۇنىڭغا.

ئۇ يەڭگىل لاتا خېيىنى شىپىرلىتىپ سۆرىگىنىچە چىقىپ كەتتى. قايتىپ كېلىپ ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇشۇمغا تېلېفون جىرىڭلىدى. تۇرۇپكىنى ئىتتىك ئالدىم، ھېلىقى شوخ يىگىتنىڭ ئاۋازى جاراڭلىدى:

— يولداش جىڭلى، ئاشخانا تەۋەسىنى تامام تەكشۈرۈپ، ئېنىقلاپ بولدۇم؛ ئالدى بىلەن گۈرۈچ، ماي ساق-سالامەت، ئۇننى جىڭلاپ كۆردۇق، بىر سەر كەم ئەمەس. قازان-قومۇچ، قاسقان-جومبۇل، ئەنبەل-پەشخۇن، پىچاق-چەيدۇ ھەممىسى ئۆز جايىدا، لېكىن... — ئۇ شىپپىدە سۆزدىن توختىۋالدى. مەن ئۇنىڭ زۇۋانىدازلىقىدىن بىزار بولۇپ تۇرسامۇ، ئاخىرقى گېپىگە قىزىقىپ قالدىم، ھە-ھە، دېگىنىمچە تۇرۇپكىنى قولىقىمغا تېخىمۇ يېقىن تۇتتۇم، ئۇنىڭ ئاۋازى يەنە جاراڭلىدى، — لېكىن جىڭلى، ئاخشام بىزنىڭ بىر ئاشپەز كەيپچىلىكتە تاۋىكاغا چۈشۈپ، قىمار ئويناپ ساپتۇ، بار-يوقى 30 يۈەن پۇلى بار ئىكەن، ئۇتتۇرۇپتۇ...

— ئاشپەز ھازىر نەدە؟

— ئاشخانىدا، ئىشلەۋاتىدۇ...

مەن لەسسىدە بولۇپ تۇرۇپكىنى قويدۇم. باشلىق دېگەن «ۋەقە» ئەلۋەتتە بۇ ئەمەس ئىدى. ئاشپەز كەچتە قىمار ئوينىغان بولسا، يەنە ساق-سالامەت قايتىپ چىقىپتۇ. مۇبادا، ئۇ قولغا چۈشۈپ، ساقچى ئورۇنلىرى: «مۇشۇنداق بىر كاتتا مېھمانخانىنىڭ ئاشپىزى قىمار ئويناپ تۇتۇلدى» دەپ باشلىقلارغا دوكلات قىلغان بولسا، بۇنىڭ يولى باشقا ئىدى...

بارغانسېرى ئىچىم تىت-تىت بولۇپ، يۈرىكىم سىقىلدى. توۋا، باشلىق دېگەنمۇ غەلىتە بولىدىكەن-ھە؟ مەندىن بىر ئېغىز گېپىنى ئاياپ نېمە قىلىدۇ؟ ئۆزى بىلگەن ئىشنى ئوچۇقلا ئېيتماي، سىرلىق تېپىشماققا ئايلاندۇرۇشنىڭ نېمە ھاجىتى؟ ياكى بۇ مەن ئۈچۈن بىر ئىمتىھان سوئالىمۇ؟...

خىيالىمنى تېلېفوننىڭ جىرىڭلىشى بۆلىۋەتتى. يەنە شۇ دوكلات، ھېچ گەپ يوق! بۆلۈم مەسئۇللىرىنىڭ ھەممىسى خۇددى كېلىشىۋالغاندەكلا: ساق-سالامەت، خاتىرجەم... دېيىشتىن نېرى ئۆتمەيۋاتاتتى. بەلگىلەنگەن ۋاقىتمۇ توشۇپ قالاي دېدى، يەنە بىر ئورۇن قالغانىدى، ئەگەر ئۇنىڭ دوكلاتىمۇ يۇقىرىقىغا ئوخشاش بولسا، ئىش تۈگەيتتى، ئۇ چاغدا مەنمۇ خاتىرجەم ھالدا باشلىققا: «تۈنۈگۈن كېچە مېھمانخانىدا ھېچقانداق ۋەقە سادىر بولماپتۇ، ھەممە ئىش ئۆز جايىدا، ھەممە ئادەم خاتىرجەم» دەپ دوكلات قىلالايتتىم.

خالاس!

سائىتىمگە قارىسام، ئىشتىن چۈشۈشكە
چارەك سائەت قاپتۇ. ئاخىرقى خەۋەرنى
كۆتۈپ تېلېفوندىن كۆز ئۈزمەي ئولتۇر-
دۇم. 12 گە بەش مىنۇت قالغاندا تېلې-
فون جىرىڭلىدى.

— ۋەي، جىڭلىما؟ ... — تۇرۇپكىدىن
بوغۇق ئاۋاز ئاڭلاندى، — مەمۇرىي بۆلۈم
ئەۋەسنى تەكشۈردۇق، چوڭ ئىش يوق.
ئەمما، تۇنۇگۈن كەچتە ئىككى ئايالنىڭ
تېلېفوندا گەپ تەگىشىپ قالغان بىر ئىشى
بار ئىكەن...

بۇ مۇجمەل گەپكە ئىچىم پۇشۇپ،
سوغۇققىنا سورىدىم:

— ئۇچۇقراق ئېيتامسىز، كىم بى-
لەن كىمنىڭ؟

— ھە، ماقۇل، ئوچۇق ئېيتسام، بىز-
نىڭ ھېلىقى تېلېفونىست ئايال جاڭ شاۋلى
بىلەن ئاپتونوم رايوندىن كەلگەن بىر
ئايال مېھمان تېلېفوندا سوقۇشۇپ قاپتۇ.

بۇ خەۋەر مېنى بىر ئاز قىزىقتۇرۇپ
قالدى. مەمۇرىي بۆلۈم باشلىقىدىن ئا-
ماقچىلاپ سورىدىم:

— ئاپتونوم رايوندىن كەلگەن ئا-
يال مېھمان كىم ئىكەن؟

تېلېفوندىن پۇشۇلدىغان ئاۋاز ئاڭ-
لاندى. مەنمۇ مەقسەتلىك ھالدا كېكىرتە-
كىمنى قىرىپ قويدۇم.

— ئۇ مېھماننىڭ سالاھىيىتىنى سۈ-
رۈشتۈرەلمىدۇق، — دېدى ئۇ بىر ھازا-
دىن كېيىن دۇدۇقلاپ، — ئاڭلىشىمىزچە،
ئىش قىلىپ، بېشىدا تاجىسى بارلاردىن
ئوخشايدۇ...

ھە، بىلدىم. باشلىق دېگەن «ۋەقە»
نىڭ نېمە ئىكەنلىكى كاللامدا سەل-پەل
روشەنلەشكەندەك بولدى. «تاغدەك ئىش-
نىڭمۇ تېرىقتەك تۈگۈنى بولىدۇ» دېگەن-
دەك، باشلىقنى شۇنچە ساراسىمىگە سالغان
ئىشنىڭ كىچىككىنە بولسىمۇ تۈگۈنى بولۇ-
شى كېرەك ئىدى، بۇ تۈگۈن جەزمەن ئا-
شۇ كەچتىكى «تېلېفون» بولۇشى مۇمكىن.

چۈشلۈك تاماقنى ئالدىراشلا يېدىم،
دەم ئېلىش ۋاقتى توشا-توشمايلا، مەمۇرىي
بۆلۈم باشلىقىنى ئەگەشتۈرۈپ، باش ئاپپارات
ئۆيىگە باردىم. تېلېفونىست پوپايكا توقۇپ
ئولتۇرغانىكەن، بىزنى كۆرۈپ بېشىنى شۇن-
داقلا بىر كۆتۈردى-دە، قىپقىزىل ئەگ-
لىك سۇرتۇۋالغان قېلىن كالپۇكلىرىنى غە-
لىتە مىدىرلىتىپ قويۇپ يەنە ئىشىنى قىلى-
ۋەردى. مەمۇرىي بۆلۈم باشلىقى ئالاھىدە
تەلەپپۇز بىلەن مېنى ئۇنىڭغا تونۇشتۇردى:

— جاڭ شاۋلى، بۇ كىشى مېھمانخا-
نىمىزغا يېڭى كەلگەن ياسىن جېڭلى بو-
لىدۇ، تونۇشۇپ قويۇڭ!

تېلېفونىست بېشىنى سىلكىپ كۆتۈرۈپ
ماڭا يەنە بىر قېتىم قارىدى، ئىككىمىزنىڭ
كۆزلىرى ئۇچراشتى. ئۇنىڭ كىرپىك قاقماي
ماڭا قادالغان كۆزلىرىدىن بىر خىل يېقىم-
سىز سوغۇق نۇر «يالت» قىلىپ ئۆتۈپ
كەتتى. قورۇقلىرى تارتىشقان چىرايىدىن
بولسا، ئاللىقانداق مەنسىتمەسلىك ئالا-
مەتلىرى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇ، قىرقىم
چاچلىق، ياداڭغۇ، لېكىن ئانچىمۇ سەت
كۆرۈنمەيدىغان ئوتتۇرا ياشلىق تەكەببۇر
ئايال ئىدى. ئۇ ماڭا ئاشۇ يوسۇندا ئۇ-
زاق قاراپ تۇرغاندىن كېيىن:

— يېڭى باشلىق كەلگەن بولسا قارشى
ئالىمەن، لېكىن بىزدەك پۇقرالارغا
بەرىبىر، ئۇلار كېلىپ تۇرىدۇ، كېتىپ تۇ-
رىدۇ ... — دېدى قاش-قاپىقىنى سۈ-

زوپ ۋە مېنى سىنىماقچى بولغاندەك، بېشىمدىن ـ ئايىغىمغىچە ئۇزاق قارىغاندىن كېيىن، پەس ئاۋازدا قوشۇپ قويدى، ــ بۇ كىشىمۇ قانچىلىك تۇراركىن؟ ...

ئۇنىڭ گەپلىرى، قىياپىتى تولىمۇ كۆرەڭ ئىدى، مەنمۇ پىسەنت قىلمىدىم، ئۇنىڭ يېنىدىكى جوزىدا ئازادە ئولتۇرۇپ، ئاخشامقى ئىش توغرىسىدا تويپتوغرىلا سورىدىم:

ــ ئاخشام تېلېفوندا كىم بىلەن گەپ تەگىشىپ قالدىڭىز؟

ــ كىملىكىنى كىم بىلسۇن ئۇنىڭ؟ ــ دېدى ئۇ تومشۇقىنى ئۇشلاپ ۋە بىردىنلا جاۋۇلداپ سۆزلەپ كەتتى، ــ تېخى مېنىڭ كىملىكىمنى بىلەمسەن، دەيدا، كىم بولاتتىڭ، ماڭا ئوخشاشلا يېتىم قوۋۇرغىدىن بولغان بىر ئايال، دېدىم، ناھايىتى بولساڭ، ئېرىڭ باشلىقتۇ، ياكى بىرەر باشلىققا ئاسراندى كېلىن بولغانسەن، بولساڭ ئۆزۈڭگە بولدۇڭ، ماڭا نېمە؟! سەندەك ئېرىنى قوقاق قىلىپ شەھەر سورايدىغان ھازۇللارنى پۈتۈمگا پايىتما قىلغانمەن، دەپ پوسكايتىۋەتتىم ...

يائاللا! بۇ ئايالنىڭ ئاغزى ئېغىز ئەمەس، پىلىموتنىڭ ئوقى ئىكەن. ئۇنىڭ مۇشۇ ئەلپازىدىن قارىغاندا، ئاخشام تېلېفوندا قارشى تەرەپنى بەكمۇ بوزەك قىلغانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى. مەن ئىشنىڭ تەپسىلاتىنى بىلىش ئۈچۈن، ئالدىرىماي سورىدىم:

ــ ئاراڭلاردا نېمە ئىش بولغان؟

ــ ھېچ ئىش ... ــ دېدى ئۇ يەنە شۇ زوۋانىدازلىقى بىلەن، ــ ئۇ تازىمۇ جېدەلخور پاسكىنا ئىكەن، سائەت 10 يېرىمدا ئۇرۇمچىگە تېلېفون ئالدى، ۋاقىتنى ئۈچ مىنۇت ھېسابلىدىم، شۇنىڭغا چىدىماي، مەن پەقەت ئۈچ ئېغىزلا گەپ قىلدىم، سېنىڭ سائىتىڭ قاپاق ئوخشايدۇ، دەپ چىچاڭشىۋاتىدۇ، شۇنىڭ بىلەن مەنمۇ: مېنىڭ سائىتىم قاپاق بولسا، سېنىڭ بېشىڭ قاپاق ئوخشايدۇ، قىسقا سۆزلەمسەن، ئۇزۇن سۆزلەمسەن مېنىڭ چاتىقىم يوق، ئۈچ مىنۇتقا توشمىسىمۇ ئۈچ مىنۇت ھېسابلايمەن، بۇ مېنىڭ ھوقۇقۇم، ئۈچ مىنۇتقا چىدىمىغان ئادەم ئۇزۇن يوللۇق تېلېفون بېرىپ نېمە قىلاتتىڭ، سەككىز پۈڭلۈق خەت ياز ... دېدىم. بولغان ئىش شۇ!

كاللام قوداڭشىپ كەتتى. بۇ ئىشنى ھەرقانچە كۆپتۈرۈپ، پرىنسىپقا كۆتۈرسىمۇ، باشلىقلارنىڭ ئاغزىغا چىققۇدەك بىرەر «ۋەقە» شەكىللەنمەيتتى. روھىم چۈشۈپ ئىشخانامغا كىردىم. ئەمدى بىرەر پىيالە قايناقسۇ ئىچەي دەپ تۇرۇشۇمغا تېلېفون جىرىڭلاپ قالدى. خۇشياقماي، لەلەڭشىپ بېرىپ تۇرۇپكىنى ئالدىم. تېلېفون غەربىي بىنادىن كەلگەنىكەن، بىر كۆتكۆچى قىز سۆزلەۋاتاتتى:

ــ جىڭلى، سىزنى ئىككى باشلىق 104 ـ نومۇرلۇق ئۆيدە ساقلاپ تۇرىدۇ، تېز كېلسۇن، دەيدۇ.

بۇ خەۋەردىن تېخىمۇ ھەيران بولۇپ، غەربىي بىناغا پالاخشىپ باردىم. 104 ـ نومۇرلۇق ئازادە ئۆينىڭ مېھمانخانىسىدا ئۈچ ئادەم ئولتۇراتتى. ئۇلارنىڭ ئىككىسى ماڭا تونۇش باشلىق، بىرسى ئوتتۇرا ياشلاردىكى ناتونۇش ئايال ئىدى. ئەنە، ئاۋۇ سول تەرەپتىكى سافادا ئىككى قولىنى تىزىنىڭ ئۈستىگە قويۇپ، تۈزۈت بىلەن ئولتۇرغان كۆپمە يۈزلۈك، چىمەن

www.uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورى

دۇپپىلىق كىشى ئەتىگەن ماڭا تېلېفون
بەرگەن باشلىق ئىدى. بۇ ئادەمنى هازىر
خەقلەر ئۆز ئىسمىدىن كۆرە، «تېلېفۇنزور
چولپانى» دەپ ئاتاشنى ياخشى كۆرەتتى.
ئۇنىڭ تەرەپتىكى سافادا ئېگىلىپ ئولتۇرغى-
نى بولسا، قاراموتۇق، ياپما قاپاق ئادەم
بولۇپ، ئۇ چىكىسىدىكى تېكە ساقىلىدەك
بىر تۇتام شالاڭ چېچىنى يانتۇ تاراپ،
بېشىنىڭ چوققىسىدىكى ئاپپاقلىقىنى يوشۇ-
رۇۋالغاندى ...
ئۇلار مېنىڭ كىرگىنىمگە دىققەت
قىلىپمۇ كەتمىدى، ئىككى باشلىق ئاغزى-
ئاغرىغا تەگمەي هېلىقى ئايالدىن ئەپۇ سو-
راپ، ئۆزرىخاهلىق ئېيتىۋاتاتتى:
ــ ليۇ خېنىم، كەچۈرگەيسىز، سەۋەن-
لىكنىڭ هەممىسى بىزدە، سىزنى ياخشى
كۈتۈۋالالمىدۇق ...
ــ شۇنداق، ياخشى كۈتۈۋالالمى-
دۇق ... ئادەتتىكى بىر مۇلازىمەتچى سىز-
نى رەنجىتىپ قويۇپتۇ، بۇ بىزنىڭ خىزمى-
تىمىزدىكى يېتەرسىزلىك. سىزگە مىڭ
مەرتىۋە ناماقۇل بولىمىز ...
ئۇلار خۇددى «ئېگىلگەن بويۇننى
قىلىچ كەسمەس» دېگەندەك، هەدەپ باش-
لىرىنى ئېگەتتى. قوللىرىنى كۆكسىگە ئې-
لىپ، هەر قانداق پەرمانغا تەييار قۇلدەك
بىچارە قىياپەتتە تۇرۇشاتتى ...
مەن بۇ كۆرۈنۈشكە قاراپ، «ۋەقە»
نىڭ هەقىقەتەنمۇ كىچىك ئەمەسلىكىگە
ئىشەندىم. بۇ ئىككى باشلىق بۇنداق يەر-
لەرگە ئاسانلىقچە چىقىپ قالمايتتى. ئە-
گەر تۈنۈگۈن ئاخشام رايونىمىزنىڭ بە-
رەر زاۋۇت ـ كانلىرىدا تۇيۇقسىز هادىسە يۈز
بەرگەن بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ هەدېگەندىلا
ئۇ يەرلەرگە بېرىپ، هال ـ ئەهۋال سورىشى
ناتايىنىدى. كۆڭلۈمگە كەلگەن بۇ خىيال
مېنى بىر قىسما قىلىپ قويدى. تېنىم جۇ-
غۇلداپ، ئۆز ـ ئۆزۈمچە بىر نەرسىدىن يېر-
گەنگەندەك بولۇپ قالدىم. باشلىقنىڭ بىر-
سى ئەمدى مېنى ئېسىگە ئالغاندەك، خەن-
زۇچىنى يامداپ، چىڭقىلىپ تۇرۇپ سۆز-
لىدى:
ــ ياسىن جىڭلى، سىزمۇ ليۇ خانىم-
دىن ئەپۇ سوراڭ، ئاخشام سىلەرنىڭ تېلې-
فونىست بۇ كىشىگە قاتتىق ئازار بېرىپتۇ،
ليۇخانىم كېچىدە ئۆيگە تېلېفون بېرىپ،
ماڭا كۆز يېشى قىلدى. شۇڭا ئەتىگەن
سىزگە خەۋەر قىلغانىدىم. بۇ نېمىدېگەن
بېشى چوڭلۇق؟ تېلېفونىستىڭلار زادى
قانچىلىك نېمە؟ تېخى تەپ تارتماي:
«سېنىڭ كىملىكىڭ بىلەن مېنىڭ چاتىقىم
نېمە» دەپتىيا؟ شۇنداق ئادەمگىمۇ مائاش
بېرەمسىلە؟ ليۇ خانىم كىچىك ئادەممۇ؟
ئۇ، چوڭ ئاقساقالنىڭ كېلىنى تۇرسا؟! ...
باشلىق هەددىدىن ئارتۇق كۆچىنىپ
كەتكەچكە، دېمى سىقىلىپ قالدى، دەس-
لەپ كۈچلۈك باشلانغان سۆزمۇ ئاخىرىغا
بېرىپ پەسىيىپ كەتتى. لېكىن ئۇنىڭ سۆ-
زىنىڭ تۈگىشىگە ئۇلاپلا يەنە بىر باشلىق
ۋەزىيەتنى جانلاندۇردى. ئۇ خەنزۇ بول-
غاچقا، سۆزلىرى ئۇرغۇلۇق هەم دانە ـ دانە
ئىدى:
ــ شۇنداق، سىزمۇ ليۇخانىمنىڭ
ئالدىدا ئۆزىڭىزنى تەكشۈرۈڭ! بۇ سىلەر-
نىڭ خىزمەت پوزىتسىيىڭلاردىكى ناچارلىق!
هېلىقى تېلېفونىستقا هەرگىز يۇمشاق قول-
لۇق قىلىشقا بولمايدۇ، ئۇنىڭغا قاتتىق
چارە كۆرۈش كېرەك! ئۇنداق بېشەم، ئا-
زازۇللارنى بۇ يەردە ئىشلىتىشكە بولمايدۇ!
بۇ يەر دۆلەت ئەربابلىرىدىن تارتىپ، چەت

ئەللىك مېھمانلارغىچە چۈشىدىغان مۇھىم جاي. سىز بۇ يەرگە يېڭى چىقتىڭىز، بۇ قېتىم تېلېفونىستقا قانداق مۇئامىلىدە بولۇش — سىز ئۈچۈن بىر سىناق!

قۇلۇقۇم غۇڭۇلداپ كەتتى. بۇ گەپلەر تۈگەيدىغاندەك ئەمەس. نېمە دېيىشىمنى بىلمەي نا قولاي ئەھۋالدا ئولتۇرغاندا، ھېلىقى ئايال ناھايىتى سىپاگەرلىك، لېكىن بىر خىل يوشۇرۇن تەھدىت بىلەن مۇنداق دېدى:

— بولدى، سىلەرمۇ خاتىرجەم بولۇڭلار، مەن قايتىپ بارغاندىن كېيىن بۇ ئەھۋاللارنى ئاقساقالغا دەپ يۈرمەيمەن! لېكىن تېلېفونىستنى كەچۈرۈشكە بولمايدۇ. ئۇ ماڭا شۇنداق قىلغان يەردە، ئاددىي پۇقرالارغا نېمە قىلماقچى؟ بۇ، مۇلازىمەت ئورنى، پوزىتسىيە ئىللىق، مۇئامىلە سىلىق بولۇشى كېرەك، شۇنداقمۇ دەيمەن؟

... ھەر ئىككى باشلىق تەڭلا ئورۇنلىرىدىن سەل-پەل قوزغىلىپ، ئايالنىڭ سۆزىنى قۇۋۋەتلىدى:

— شۇنداق، شۇنداق! پوزىتسىيىسى يامانلارنى جەزمەن قاتتىق بىر تەرەپ قىلىمىز! ...

ئەمدى مەنمۇ بىر-ئىككى ئېغىز گەپ قىلمىسام بولمايدىغان بولۇپ قالدى.

— مەن بۇ يەرگە تېخى بۈگۈنلا ئىشقا چۈشتۈم، — دېدىم ئىككى باشلىققا يەر ئاستىدىن قاراپ قويۇپ، — كۆپ ئىشلارنى بىلىپ كېتەلىگىنىم يوق. زىددىيەت، مەسىلە ھەممە يەردە بولىدۇ، پەقەت بەزى يەرلەردە كۆپرەك، ئېغىرراق بولۇشى مۇمكىن. ئەمما، مەن شۇنىڭغا ئىشىنىمەنكى، ئىسلاھاتنىڭ بورىنى بارلىق غەلدە-غەشتىنىلەرنى تازىلاشقا قادىر. ئەگەر رەھبەرلىك قوللاپ، يار-يۆلەكتە بولسىلا، مەن بۇ يەرنىڭ ئىشىنى ياخشى تۈزەپ، رايونىمىزنىڭ ئالدىنقى قاتاردىكى ئورۇنلىرىدىن قىلىپ چىقىشقا ۋەدە بېرەلەيمەن!

ئىككى باشلىق تۇشمۇ-تۇشتىن پوزىتسىيە بىلدۇردى:

— قورقماي ئىشلەۋېرىڭ، رەھبەرلىك سىزگە يار-يۆلەكتە بولىدۇ! ...

— تەشكىل سىزنى قوللايدۇ، دادىل ئىسلاھات قىلىڭ! ...

بۇ سۆزلەر قۇلىقىمغا ياقتى، كۆڭلۈمدىكى بايىقى غەشلىكلەر كۆتۈرۈلۈپ، خېلىلا يەڭگىللەپ قالدىم.

ئەتىسى ئەتىگەندىلا يەنە بۆلۈم مەسئۇللىرىنىڭ يىغىنىنى ئاچتىم. ئاۋۋال تېلېفونىست جاڭ شاۋلىنىڭ مەسىلىسىنى ئوتتۇرىغا قويدۇم، ئارقىدىن ئىككى باشلىقنىڭ تۈنۈگۈنكى جىددىي يوليورۇقىنى يەتكۈزۈپ، مۇزاكىرىگە سالدىم. ھەدېگەندىلا پىكىرلەر يۇرۇشۇپ كەتمىدى. بەزىلەر تاڭلىيىنى چەكتى، بەزىلەر خورسىنىپ قويدى. خېلى ئۇزاق جىمىلىقتىن كېيىن، ئۇ يەر-بۇ يەردىن ئەپقاچتى گەپلەر چىقىشقا باشلىدى:

— شۇنچىلىك ئىشقىمۇ چارە كۆرەمدىكەن؟ ...

— كۆرمىسە بولماس، باشلىقلارنىڭ ئاغزىغا چىقىپ قاپتۇ...

— ئۇۋال بولۇپ كېتەرمىكىن؟ ...

— ئۇۋال بولمايدۇ!

— توغرا. ئۇ بەك ھەددىدىن ئېشىپ كەتتىكەن!

— ئۇنداق ئادەملەرنى يەنە قانات ئاستىغا ئېلىشقا بولمايدۇ! ...

...

ئومۇمىي كەيپىياتتىن قارىغاندا،

جاك شياۋلىنى ياقلىغۇچىلار يوق دىيەر-
لىك ئىدى. بەزىلەر پەقەت ئىھتىيات يۈ-
زىسىدىنلا ئانچە ـ مۇنچە يۇمىلاق گەپلەر-
نى قىلىشىۋاتاتتى. مۇزاكىرە ئاخىرىغا بار-
غانسىرى قىزىپ كەتتى. جاك شىياۋلى بى-
لەن ئۇزۇندىن بىرى ـ ئۈچ ـ ئاداۋىتى بار-
لار، ئۇنىڭ مىشچان، تەكەببۇر، ئازازۇل-
لىقتىن بىزار بولغانلار ئۇنى پۇخادىن چىق-
قۇدەك سۆكتى، ئەيىپلىدى. شۇنداق قىلىپ،
مىنىڭ ئاخشامدىن بىرى ئويلاپ قويغان
قارارىمنى ئوچۇق ئېلان قىلىشقا پۇتۇنلەي
زېمىن ھازىرلاندى. مەن كۆپچىلىكنىڭ
پىكرىنى يىغىنچاقلىغاچ، ئۆز قارارىمنى
ئوتتۇرىغا قويدۇم:

— يولداشلار، بىز ھازىر ئىسلاھات
دەۋرىدە ياشاۋاتىمىز، ئىسلاھات دىمەك—ئۆز-
گەرتىش دىمەك. بىز سوتسىيالىستىك تۇر-
مۇشىمىزغا ئۇيغۇن بولمىغان بارلىق ئىق-
تىسادىي، سىياسىي، ئەخلاقىي نەرسىلەرنى
ئۆزگەرتىمىز، بۇ ئەلۋەتتە ئادەملەرنىمۇ
ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. يولداش جاك شىياۋلى-
نىڭ مەسلىسى مېھمانخانىمىزدا مۇلازىمەت-
تىكى پوزىتسىيە ۋە مۇئامىلىنىڭ ئىنتايىن
ناچارلىقىدەك مۇھىم بىر مەسىلىنى ئىس-
پاتلاپ بەردى. بۇنى تۆزىمەي تۇرۇپ،
مېھمانخانىدا يېڭى كەيپىيات، يېڭى ئىس-
تىل، يېڭى سۈپەتنى تىكلىگىلى بولمايدۇ.
شۇڭا، يولداش جاك شياۋلىنىڭ مەسىلىسىنى
جىددىي بىرتەرەپ قىلىش ئارقىلىق باش-
قىلارغا ئىبرەت قىلىشىمىز كېرەك. مەن
يۇقىرى رەھبەرلىكنىڭ يولىيورۇقى بويىچە،
يولداش جاك شياۋلىنى بۇ يەردىن يۆتكى-
ۋېتىشنى ئوتتۇرىغا قويىمەن. بۇنىڭغا ئىك-
كى ئاي سۇرۇك بېرىمىز، شۇ مۇددەت ئى-
چىدە ئۆزى مۇناسىۋەت قىلىپ، خىزمەت ئور-
نى تېپىۋالسا بولىدۇ، بۇ قارارنى بۈگۈن
ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ چوڭ يىغىنىنى
ئېچىپ ـ ئېلان قىلىمىز.

بۇنىڭغا ھېچكىم قارشى ئاۋاز بەرمى-
دى، لېكىن ھەممەيلەننىمۇ بىردەك قىزغىن
بولۇپ كەتمىدى. بەزىلەر «ئاقىۋىتى قان-
داق بولار؟» دەپ، بېشىنى لىڭشىتسا، بەزى-
لەر «كۆرۈپ باقمايمىزمۇ» دەپ، بىتەرەپلىك
ئىپادىسىنى بىلدۈردى. يىغىن تارقىلىش
ۋاقتىدا، مەمۇرىي بۆلۈم باشلىقى مەندىن
بىر ئىشنى سورىدى:

— ياسىن جىگلى، باش ئاپپاراتنى
توختىتىپ قويۇشقا بولمايتتى، ئەمدى جاك-
شياۋلىنىڭ ئورنىغا كىمنى قويىمىز؟

مەن تۈنۈگۈنلا بۇ ھەقتە كۆڭلۈمدە
سان تەييارلاپ قويغانىدىم.

— يېڭى بىنادا گۈلنار ئىسىملىك بىر
قىز بار ئىكەن، ئۈچ ـ تىللىق ئىكەن، تېلې-
فونىستلىقتىنمۇ خەۋىرى بار ئوخشايدۇ،
شۇنداقمۇ؟

مەمۇرىي بۆلۈم باشلىقى بىر نەرسىنى
ئەسلىگەندەك، كۆزلىرىنى يېرىم ـ يارتا يۇ-
مۇپ دېدى:

— ھە، توغرا، توغرا، شۇنداق بىر
قىز باردەك قىلاتتى ...

— ئەمىسە، ھازىرچە شۇ قىز ئىشلەپ
تۇرسۇن!

چۈشتىن كېيىنكى چوڭ يىغىن قىسقا،
لېكىن تەنتەنىلىك ئېچىلدى. جاك شياۋلى
ئۈستىدىكى كەسكىن قارار خۇددى تې-
تىنچ كۆلدە قاتمۇقات دولقۇن پەيدا
قىلغاندەك، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئارىسىدا
چوڭ غۇلغۇلا، جىددىي ۋەزىيەت شەكىل-
لەندۈردى. ھەممىشە كۈن ئۆتكۈزۈشنىڭلا
كويىدا بولۇپ، قەلبى ئۆگدەپ قالغان، قو-

لىنىڭ ئۈچىدىلا ئىشلەپ، بىخەستەلىك قىلىدىغان، سەپداشلىرى ئىچىدە بىشەملىك، زوۋاندازلىق قىلىپ، ياخشىلارغا كۈن بەرمەيدىغان نۇرغۇن كىشىلەر چۆچىگەندەك، غەپلەت ئۇيقۇسىدىن ئويغانغاندەك بولدى. بۇ ھەقىقەتەنمۇ ياخشى باشلىنىش ئىدى. لېكىن كىم بىلسۇن، بۇ ئىشنىڭمۇ ئاخىرى خەيرلىك بولماي قالدى. جاڭ شياۋلى ئارقىمۇ ئارقا ئەرز يېزىپ، يۇقىرى-تۆۋەن قاتىردى، ئاستا-ئاستا ئۇنىڭمۇ ھامىيسى چىقىشقا باشلىدى. ئىشنىڭ ئەجەبلىنەرلىكى شۇكى، جاڭ شياۋلى ئۈستىدىكى قارار ئېلان قىلىنىپ بەش كۈندىن كېيىن، ھېلىقى ئىككى باشلىقنىڭ مېھمانخانىدا تويۇقسىز پەيدا بولۇپ قېلىشى ئىدى.

ئۇلار مېنى يەنە شۇ غەربىي بىنادىكى 104 - نومۇرلۇق ئۆيگە چاقىرتتى. ئۇلار بىلەن كۆرۈشۈپلا ھەيران قالدىم. ئۇلارنىڭ بۈگۈنكى گەپ-سۆزى، تەققى-تۇرقى ئۆتكەنكى بىلەن ئاسمان-زېمىن پەرقلىنەتتى. ئاۋازى ناھايىتىمۇ سالاپەتلىك، دولقۇنلۇق، چىرايى سۈرلۈك ھەم سوغۇق ئىدى.

چىمەن دوپپىلىق باشلىق جىددىي ئەلپازدا سورىدى:

— تېلېفونىست جاڭ شياۋلىنىڭ مەسىلىسىنى قانداق بىر تەرەپ قىلغاندىڭىز؟

مەن پۈتۈن جەرياننى تەپسىلىي سۆزلەپ بەردىم. باشلىق ھېچ ئىشتىن خەۋىرى يوق ئادەمدەك، بىردىن چالۋاقىدى:

— شۇ ئىشقىمۇ بۇنچە ئېغىر چارە كۆرگەن بارمۇ؟

مەن ئۆز قۇلىقىمغا ئىشەنمەي تۇرۇپلا قالدىم، تىلىممۇ تاڭلىيىمغا چاپلىشىپ قالدى. بىر ھازادىن كېيىن ئاران ئېسىمنى يىغىپ:

— ھېچقانداق چارە كۆرۈلمىدى، پەقەت بۇ يەردىن يۆتكىلىشىنى ئۇقتۇردۇق... — دېيەلىدىم.

— شۇمۇ چارە-دە! — دېدى ئۇ توڭلۇق بىلەن، — بۇ يەردىن كېتىپ نەگە بارماقچى؟

ياپما قاپاق باشلىقمۇ دەرھال ئۇنى قۇۋۋەتلىدى:

— توغرا، زىددىيەتنى باشقا يەرگە ئىتتىرىش ياخشى ئەمەس، ئۇنىڭغا ئىجابىي تەربىيە بەرسەڭلا بولاتتى، ئادەم ئەمەسمۇ، تۈزۈلۈپ كېتىدۇ!...

بېشىمدىن بىر قاپاق سوغۇق سۇ قۇيغاندەك شۈركىنىپ كەتتىم. بۇ ئىككى باشلىقنىڭ بىر ھەپتە بۇرۇن مەن بىلەن مۇشۇ ئۆيدە سۆزلەشكەن باشلىق ئىكەنلىكىدىن شەكلىنىپ قالدىم. ئەلەمدىن خىرەلەشكەن كۆزلىرىمنى يوغان ئېچىپ، ئۇلارغا قايتىدىن زەڭ سالدىم. ھېچقانداق خاتاسى يوق، دەل شۇلارنىڭ ئۆزى، پەقەت كىيىملىرىلا ئۆزگەرگەن: ئۇ چاغدا ئۇلار ناھايىتىمۇ ئاددىي-ساددا ئىدى، بۈگۈن بولسا، ناھايىتىمۇ سالاپەتلىك، ئەجنەبىيچە كۆرۈنەتتى.

— جاڭ شياۋلى سىزنىڭ ئۈستىڭىزدىن ئەرز سۇندى، — دېدى چىمەن دوپپىلىق باشلىق ئەمەلدارلارچە تەلەپپۇزدا، — ئۇ سىزنى مىللەتچىلىك كەيپىياتى ئېغىر، بىر خەنزۇنى بوشتىپ، ئورنىغا ئۇيغۇرنى قويدى، دەۋاتىدۇ. سىز بۇنىڭغا قانداق قارايسىز؟

يارەببىم! يوغان بىر باشلىقنىڭ مۇشۇ گەپنى مەندىن سوراۋاتقىنىنى قاراڭ! ئەرۋاھىم قىرىق گەز ئۇچتى، تووۋا دەيمەن، پارتىيە ئۇنىڭغا شۇنچە پۇرسەتلەرنى يارى-

تىپ نېمه دەپ تەربىيىلىدى؟ ئىككى - ئۈچ
يىلغىچە ئالىي پارتىيە مەكتەپلىرىدە ئۇ
زادى نېمىنى ئوقۇدى؟ جاڭ شياۋلىنىڭ
چىدىماسلىق قىلىپ شۇنداق دېسۇن، بۇ
باشلىقچۇ؟ ئۇنىڭ شۇنچىلىك ئىشنى چۈشى-
نىپ، تېگىگە يەتكۈچىلىكى يوقمۇ؟ ئى-
ست! ئىسىت!...

ئۆيلىغانسېرى يۈرىكىم سىقىلىپ كەت-
تى، ئالدىمدا قاڭتىيىپ ئولتۇرغان ئىككى
باشلىق كۆڭۈل ئەينىكىمدە بارغانسېرى
خىرەلەشتى. ئۆزۈمنى باسالماي ئاخىرى پو-
سۇقىدا دېدىم:

— مۇنداق گەپلەرنى كالتەك، قالپاق
قىلىپ ئادەم قورقۇتۇش بۇرۇن بولغان،
لېكىن كىشىلەر هازىر بۇنىڭ تېگى - تەك-
تىنى چۈشىنىپ قالدى. مېنىڭچە، خىزمەت-
تىكى نورمال تەڭشەشنى مىللىي كەيپىيات،
مىللەتچىلىك دېگىلى بولماس! توغرا، مەن
جاڭ شياۋلىنىڭ ئورنىغا گۈلنار ئىسىملىك
بىر ئۇيغۇر قىزنى قويدۇم. ئۇ جاڭ شياۋ-
لىدىن چەندان ياخشى، خىزمەتتە قىزغىن،
ئاكتىپ، مەسئۇلىيەتچان. ئۇنىڭدىن باشقا،
ئۈچ تىللىق، خەنزۇچە بىلەن ئېنگلىزچى-
نى ياخشى بىلىدۇ، بۇ — مېهمانخانىمىزنىڭ
خىزمىتىنى ئىلگىرى سۈرۈشكە پايدىلىق.
ئۆتكەندە، جاڭ شياۋلى چەت تىل بىلمە-
گەچكە، چەت ئەللىك مېهمانلار بىلەن ئالا-
قىلىشىشتا بىر مۇنچە ئۇقۇشماسلىقلارنى كەل-
تۈرۈپ چىقارغان. مېنىڭچە، خىزمەتنى
ئىلگىرى سۈرۈش، مۇلازىمەت سۈپىتىنى
ئۆستۈرۈش ئۈچۈن، قايسى مىللەت، قاي-
سى جىنس بولۇشىدىن قەتئىينەزەر،
ياخشى بولسىلا، مۇۋاپىق ئورۇنغا قويۇپ
ئىشلىتىشكە بولۇۋېرىدۇ...

— بولدى - بولدى، بەك سۆزلەپ
كەتتىڭىز، يولداش جىگلى، — دېدى چى-
مەن دوپپىلىق باشلىق مەسخىرە قىلغاندەك
دېمەقىنى قېقىپ، — هەرقانچە چۈشەندۈرسى-
ڭىزمۇ جاڭ شياۋلى ئۈستىدىكى چارە مۇۋا-
پىق بولماپتۇ!...

— نېمە؟! — مەنمۇ ئاغزىمنى قويۇ-
ۋەتتىم، — بۇ ئىشتا مەن ئۆز بېشىمچىلىق
قىلغىنىم يوق، سىلەرنىڭ يوليورۇقىڭ-
لارنى ئىجرا قىلدىم!

چىمەن دوپپىلىق باشلىقنىڭ كۆپمە
يۈزى تېخىمۇ ئېسىلىپ ئۆڭدى. ياپما قا-
پاق باشلىقمۇ سافانى غىرىسلىتىپ، ئۇيان -
بۇيان تولغاندى. هېلىقى شالاڭ چاچلىرىنى
چىمەلتىكى بىلەن قاشلىغاندەك تاراپ
قويدى. كېيىن قىلچىمۇ تەپ تارتماستىن:

— توغرا، ئۇ ۋاقىتتىكى گەپمۇ شۇن-
داق بولغان، لېكىن ئەهۋال ئۆزگىرىپ تۇ-
رىدۇ - دە! ئۇ چاغدىكى سۆزۈنىمۇ ئوخشى-
مايدۇ، ئۇ كۈنى شۇنداق دېيىش زۆرۈر
ئىدى... — دېدى.

مەن شۇ چاغدىلا ئۇلاردىن هەزەر
ئەيلەشكە باشلىدىم. ئۇلار سورۇن تاللاپ
سۆزلەشكە نېمىدىگەن ئۇستا - هە؟! ئۇ كۈ-
نى بۇ يەردە ئاپتونوم رايوندىكى چوڭ
بىر ئاقساقالنىڭ كېلىنى بار ئىدى، بۈگۈن-
چۇ؟! بۈگۈن بۇيەردە ئۇلارنىڭ قول ئاس-
تىدىكى كىچىككىنە بىر جىگلى ئولتۇرىدۇ.
بۇنى ئۇلار خۇددى خېمىردەك خالىغانچە
ئەيلەپ - چەيلىيەلەيدۇ - دە!...

ئۇشتۇمتۇت خورلۇق هېس قىلدىم.
نېمىدۇر ئىنسانىي غۇرۇرۇمغا قاتتىق تەگ-
كەندەك بولدى. ئاچچىقىمدا نېمە دېيىشىم-
نى بىلمەي، قادىلىپ ئولتۇرۇپ قالدىم.
بىر چاغدا چىمەن دوپپىلىق باشلىق تۇم-
شۇقىنى ئۇچلاپ بۇيرۇق قىلدى:

uyghurkitap.com

— قارارنى ئۆزگەرتىڭ! جاڭ شياۋلى ئۆز جايىدا ئىشلەۋەرسۇن!...

— شۇنداق قىلىڭ! — دېدى يەنە بىر باشلىقمۇ سالا قىلغاندەك، — قارار دېگەننى ئادەم چىقىرىدۇ، ئۆزگەرتسە بولىۋېرىدۇ...

غوۋزىدا ئاچچىقىم كەلدى، كۆزۈمگە قاراڭغۇچىلىق تىقىلىپ ئۆزۈمنى تۇتالماي قالدىم.

قارارنى ئۆزگەرتىشكە بولمايدۇ! — دېدىم چورتلا كېسىپ، — سىلەر تېخى بىر ھەپتە بۇرۇن مانا مۇشۇ ئۆيدە ئولتۇرۇپ: «تېلېفونستقا قانداق مۇئامىلىدە بولۇش سىز ئۈچۈن بىر سىناق!» دېگەن ئىدىڭلار، مەن شۇ گەپ بويىچە مېھمانخانىدىكى 253 ئەپەر ئىشچى - خىزمەتچىنىڭ ئالدىدا جاڭ شياۋلى ئۈستىدىكى قارارنى ئېلان قىلدىم. قارار مېھمانخانىدا كۈچلۈك دولقۇن پەيدا قىلدى. كىشىلەر شۇنىڭغا قاراپ سەپكە تۇردى. ھازىر بۇ قارارنى ئىجرا قىلىش-قىلماسلىق مەن ئۈچۈن 253 ئىشچى - خىزمەتچى ئالدىدىكى جىددىي سىناق بولۇۋاتىدۇ. ئەگەر قارارنى ئۆزگەرتىشكە مېنى مەجبۇرلىساڭلار، ئۇ چاغدا! مېھمانخانىدا مەن ئەمەس، جاڭ شياۋلى تۇرسۇن، ئىككىمىزنىڭ بىرى!

ئىككى باشلىق بىر - بىرىگە قاراشتى، بىرسىنىڭ يۈزى دەسلەپ قىزىرىپ، كېيىن ئاقاردى. يەنە بىرسىنىڭ چۆيۈندەك كۆكىرىپ كەتتى. ئەمدى ئۇلارغا ھېچقانداق گەپ قىلىشنىڭ ئورنى قالمىغانىدى.

— بولدى، سىز چىقىپ ئىشىڭىزنى قىلىڭ! — دېدى چېمەن دوپپىلىق باشلىق قوپال ھەم سوغۇق ئاۋازدا، — بۈگۈن مۇشۇنچىلىك سۆزلىشەيلى!

ئورنۇمدىن لىككىدە تۇرۇپ چىقىپ كەتتىم. كۆڭۈل قايرىلىپ، ھاۋا سەگىپ قالغانىدى. ئىشخانىغا كىرگۈم كەلمىدى، يۈرىكىم سىقىلىپ، شۇنچە كەڭ يەرمۇ تارلىق قىلىۋاتقاندەك بىلىنەتتى. باغلارنى ئارىلاپ خىيالغا چۆمدۈم. يۈرىكىمدىن ياڭراق بىر سادا كۆتۈرۈلۈپ، ۋوجۇدۇمنى لەرزىگە سالاتتى. قانچە ئويلىسامىمۇ بۈگۈنكى ئىشنىڭ تېگىگە يېتەلمەيتتىم. يوغان ئىككى باشلىقنىڭ ئاددىي بىر تېلېفونستقا بۇنچىلىك خەيرخاھلىق قىلىۋاتقانلىقىنىڭ، بىر ھەپتە بۇرۇنقى لەۋزىدىن دەرھال يېنىپ، ئۇنىڭ تەقدىرى ئۈستىدە بۇنچە باش قاتۇرۇۋاتقانلىقىنىڭ سەۋەبىنى زادىلا چۈشەنگىلى بولمايتتى...

دۇنيانىڭ ئىشلىرى شۇنچىلىك مۇرەككەپ، شۇنچىلىك سىرلىقمىدۇ؟ ئادەملەر ئارىسىدىكى مۇناسىۋەت ئاشۇنداق غەلىتە، ئۆمۈچۈك تورىدەك باش - ئايىغى يوق تىلسىماتمىدۇ؟ ئۇنىڭ زادى تېگىگە يېتىپ پايانىنى تاپقىلى بولماسمۇ؟!...

خىياللىرىم چىگىشلىنىپ، بېشىم چىڭقالدى، نېرۋىلىرىم تارتىشىپ كەتتى. ئېغىر - ئېغىر تىنىپ، تاللىق ئاستىدا كېتىۋاتاتتىم، ئارقامدىن شىپىرلىغان ئاۋاز ئاڭلاندى. قارىسام، مالىيە بۆلۈمىنىڭ ھېلىقى ئېھتىياتچان مەسئۇلى لاۋلياڭ كېلىۋاتقانىكەن. ئۇ ئالدىمغا كېلىپ، بىر ۋاراق قەغەزنى ماڭا سۇنغاچ دېدى:

— مالىيىنى ئېنىقلاپ كۆرۈشنى تاپشۇرغانىدىڭىز، ئۈچ كۈندىن بېرى كېچە - كۈندۈز ئىشلىدۇق. ئۇششاق - چۈشەك ئىشلار ئاز ئەمەس ئىكەن، لېكىن، 25360.00 يۈەنلىك مۇشۇ بىر ھۆججەت ھازىرغىچە كۆڭلۈمنى غەش قىلىپ تۇرۇۋاتىدۇ، سىزمۇ

كۆرۈپ بېقىڭ.

مەن ھۆججەتنى قولۇمغا ئېلىپ قارىدىم. ئۇنىڭدا «مەركەزدىن كەلگەن ××× باشلىقنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن كەتكەن پۇل 25360.00 يۈەن» دەپلا يېزىلغانىدى. ھۆججەتنىڭ چېكىسىدە مېھمانخانىنىڭ بۇرۇنقى باشلىقىنىڭ ئىمزاسى تۇراتتى. بۇ كىشى تېخى بىر ئاي بۇرۇنلا بىر دەرىجە ئۆسۈپ، ۋىلايەتلىك مالىيە ئىدارىسىگە باشلىق بولۇپ كەتكەنىدى.

مەن ھۆججەتتىن ھېچنەرسىنى چۈشىنەلمەي سورىدىم:

— بۇنچە كۆپ پۇل نېمىگە ئىشلىتىلگەنىكەن؟

لاۋلياڭ قىسقىلا جاۋاب بەردى:

— ئۆتكەندە جۇڭگىيادىن كەلگەن باشلىقلارنىڭ يېمەك-ئىچمىكىگە ئىشلەتكەن...

— ئۇلار قانچىلىك ئادەم ئىدى؟

— جۇڭگىيادىن، ئاپتونوم رايوندىن بولۇپ، 27 نەپەر.

— قانچە كۈن تۇرغان؟

— بار-يوق ئىككى كۈن...

مەن تەئەججۈپ ئىچىدە تېخىمۇ كوچىلاپ سورىدىم:

— سېتىۋېلىنغان نەرسىلەرنى دەپ بېقىڭا؟

لاۋلياڭ بىردەم جىمىپ كەتتى، كېيىن ئالدىرىماي، ئىدىتلىق قىلىپ سۆزلەشكە باشلىدى:

— ئىسمىدە قېلىشىچە، قايسى بىر ناھىيىدىن سېتىۋېلىنغان بادام تۆت تاغار، ئىككى كۈن ئىچىدە ئېلىنغان قوغۇن، تاۋۇز 14 تونىنا، قوي 32، توخۇ، ئۆردەك، غاز دېگەنلەر يۈزلەپ-يۈزلەپ. قالغان نەرسىلەر ئانچە ئېسىمدە قالماپتۇ. لېكىن سىز بىر ساننى ھېسابلاپ كۆرۈڭ: مېھمانلار كەتكەندىن كېيىن، ئېشىپ قالغان نەرسىلەر بىلەن 20 جوزىلىق زىياپەت تەييارلاپ 200 ئادەم بىر كېچە ئوينىدى!...

بۇ سان-سېفىرلارنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتىم. بۇ يەردە «بۇغدايىنىڭ باھانىسىدە قارىمۇق سۇ ئىچكەن» دىنمۇ چوڭ نەپسانىيەتچىلىك باردەك قىلاتتى. راست ئەمەسمۇ؟ ئىككى كۈن تۇرغان مېھمان ئۈچۈن شۇنچىۋالا نازۇ-نېمەتلەرنى سېتىۋېلىشنىڭ نېمە ھاجىتى؟ مەركەزدىن كەلگەن چوڭ باشلىق بىر جېنىغا شۇنچە نەرسىلەرنى يەپ كېتەلەيدىغان لەھەڭمۇ؟ ئەگەر ئۇ كاتىپى ھەم مۇھاپىزەتچىسى بىلەن بىللە ئىككى كۈن مىدىرلىماي ئولتۇرۇپ بادام چېقىپ يېسىمۇ، ئۇلار سېتىۋالغان بادامنىڭ ئۈچتىن بىر قىسمىنى يەپ بولالمايتتى!...

بۇ سان-سېفىرلار مېنى سەگەكلەشتۈرۈپ قويدى. خىيالىمغا بىردىنلا ئۆتكەن يىلى باھار بايرىمىدىن كېيىنكى ئىدارىمىزدە سۆز-چۆچەك بولۇپ يۈرگەن بىر ئىش كەلدى:

ئۆتكەن يىلى باھار بايرىمىنىڭ ھارپا كۈنى كەچتە مېھمانخانىنىڭ سابىق جىڭلىسى شەھەردىكى كادىرلار قورۇسىغا كەپتۇ. ئۇ، ئا بوجاڭنىڭ ئۆيىنى ئىزدەيدىكەن، بىرسىدىن سوراپ، ئىككىنچى قەۋەتتىكى بىرىنچى ئۆينى كۆرسىتىپ قويۇپتۇ. جىڭلى بۇ ئۆيگە توڭلىتىلغان 15 توخۇ بىلەن 20 كىلو بېلىقنى ئەكىرىپ، «چاغانلىق سوۋغىتىمىز» دەپتۇ ۋە ئۆزىنىڭ نام ئەھۋالىنى ئېيتىپ قويۇپ چىقىپ كېتىپتۇ. بۇ چاغدا، ئا بوجاڭ ئۆيدە يوق ئىكەن، خوتۇنى ناھايىتى تەڭ-

قىسلىقتا «سوۋغات» لارنى ئېپقاپتۇ. كىم بىلسۇن، ئەتىسى ئەتىگەندىلا، ئا بۇجاڭ جىڭگىلىغا تېلېفون ئۇرۇپ، راسا دەككىسىنى بېرىپتۇ. شۇ چاغدىلا ئۇ ئىشنى خاتا قىلغانلىقىنى بىلىپتۇ. ئەسلىدە، شۇ بىنادا ئىككى ئا بۇجاڭ بار ئىكەن، بىرسى، تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ، يەنە بىرسى، تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ. جىڭگىلىنىڭ «سوۋغات» ئېلىپ كىرمەكچى بولغىنى، تەشكىلات بۆلۈمىدىكى ئا بۇجاڭ ئىكەن، لېكىن ئۇ، كىشىلەرنىڭ ئۇقۇشماي كۆرسىتىپ قويغىنى بويىچە، تەشۋىقات بۆلۈمىدىكى ئا بۇجاڭنىڭ ئۆيىگە ئەكىرىپ سالغانىكەن...

بۇ ئىش ئاشكارىلانغاندىن كېيىن، ئىدارە - جەمئىيەتلەردە بىر مەزگىل راسا كۈلكە بولغانىدى. ئۇنى بىزنىڭ ئىشخانىدىكى قىزىقچى بىرسى خۇددى مەدداھلاردەك كېلىشتۈرۈپ ھېكايە قىلاتتى. مانا بۈگۈن شۇ ئىشلار سادىر بولغان مېھمانخانىدا ئۆزۈم تۇرۇپتىمەن. قولۇمدىكى ھۆججەت بىلەن شۇ ۋاقىتلاردىكى ئىشلارنى باغلىسام، ئىككىسىنىڭ ئارىسىدا ناھايىتى ئىنچىكە ھەم سىرلىق بىر باغلىنىشنىڭ بارلىقىنى غۇۋا ھېس قىلغاندەك بولدۇم. بەلكىم بۇ، بىرلا ئا بۇجاڭنىڭ ئۆيى بىلەن تۈگىمىسە كېرەك...

كۆڭلۈمگە بىر ئىش كەلدى، مالىيە بۆلۈم باشلىقىدىن ئىلتىجا بىلەن سورىدىم:

— سىز ماڭا مۇشۇ ھۆججەتتىكى ئەھۋالنى تەپسىلىرەك ماتېرىيال قىلىپ يېزىپ بېرەلەمسىز؟

— پايدىلىنىش قىممىتى بار، دەپ قارىسىڭىز، يېزىپ بېرەي، — دېدى ئۇمۇ قىزغىنلىق بىلەن، — راستىنى ئېيتسام، بەزى ئىشلار مېنىڭمۇ كاللامدىن ئۆتمەيدۇ، جىڭلى. لېكىن ھوقۇق دېگەن بۇ نەرسىنىڭ پىلدەك كۈچى بار ئىكەن، ئۆتمىسىمۇ ئۆتكۈزىدىكەن. سىز ئويلاپ بېقىڭا، يۇقىرىدىن بىزنىڭ بۇ يەرلەرنى نامرات دەپ، ھەر يىلى نۇرغۇن ياردەم پۇلى بېرىدۇ، لېكىن بۇ پۇللار زادى نەگە كېتىۋاتىدۇ؟ ئۆز جايىغا ئىشلىتىلىۋاتامدۇ - يوق؟ مەن گۇمانلىنىمەن. بىر نەچچە مېھماننى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن، مانا مۇشۇنچىۋالا پۇل بۇزۇپ - چېچىلسا، ئادەمنىڭ ئىچى سىرىلمامدۇ؟ بۇ ئىشلارنىڭ زادى ئىگىسى بارمۇ - يوق؟...

لاۋلياڭنىڭ قايىنىشى يوللۇق ئىدى، يۈز مۇسكۇللىرى تارتىشىپ، كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتكەنىدى. مەن ئۇنىڭغا بىر نەچچە ئېغىز بولسىمۇ كۆڭۈل كۆتۈرىدىغان سۆزلەرنى قىلىپ قويدۇم.

— ئىگىسى بار، ئىگىسى يوق ئىش بولامدۇ، لاۋلياڭ؟ — دېدىم ئۇنىڭ يەلكىسىگە يېنىك قېقىپ تۇرۇپ، — سىز يېزىپ بېرىڭ، مەن ئۇنىڭ ئىگىسىنى تاپماقچىمەن!

ئۇ، ماتېرىيالنى كېچىچە ئىشلەپ بەرمەكچى بولۇپ كەتتى.

ئاستا - ئاستا قاراڭغۇ چۈشۈشكە باشلىدى. مەن تالىقتىن چىقىپ، گۈللۈككە كەلدىم، ئۇ يەردىن ئۆتۈپ، ئەمدى ئىشخانىغا كىرەي دەپ تۇرۇشۇمغا، دەرۋازىدىن ناتونۇش بىر پىكاپ كىرىپ كەلدى. مەن بىرەر ئىش بىلەن چىققان بىرسى بولسا كېرەك دەپ، ئىشخانا بىناسىنىڭ ئالدىدا كۈتۈپ تۇردۇم. لېكىن پىكاپ بۇ تەرەپكە قايرىلماي، ئۇدۇل ئاشخانا تەرەپكە ئۆتۈپ كەتتى. دەسلەپ كۆڭۈلشىمگەنىدىم، كېيىن بىردىنلا كۆڭلۈمگە

گۇمان چۈشتى. شەيتان ۋەسۋەسى بىلەن بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ ئاشخانىغا باردىم. ماشىنا بۇ يەردە كۆرۈنمەدى. قايتىپ كېتىۋېتىپ، ئامبار تەرەپكە كۆزۈم چۈشۈپ قالدى. ماشىنا ئامبارنىڭ ئارقا تېمىغا چاپلىشىپ تۇراتتى. ئېھتىمۇ يېقىنراق كەلدىم، ھەممە نەرسە ئوچۇق كۆرۈندى. ئامبارنىڭ ئارقا تەرەپتىكى كىچىك دېرىزىسى ئېچىلىپ، شۇ يەردىن ماشىنىغا ھەدەپ بىر نەرسىلەر قاچىلىنىۋاتاتتى. مەن تۇيدۇرماي ماشىنىنىڭ يېنىغا كەلدىم. دېرىزىدىن ئېلىنىۋاتقان نەرسىلەر قول چىراغنىڭ نۇرىدا غۇۋا كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ماشىنىنىڭ ئارقا ساندۇقى توڭلىتىلغان گۆش، توخۇ، بېلىق، ياپون پىمۇسى، پاكىستان تاماكىسى، ئالىي دەرىجىلىك ئاق ھاراق، مېۋە سۈيى، گاز سۈيى قاتارلىق نەرسىلەر بىلەن توشاي دەپ قالغانىدى. مەن ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالماي، تۇيۇقسىز چاقماق چاققاندەكلا ۋارقىرىدىم:

— بۇ نېمە ئىش؟ ئامبارغا ئوت كەتمىگەندۇ؟...

بۇ قوپال ئاۋازىمدىن ئۇلار چۆچۈپ، جىممىدە بولۇپ قېلىشتى. ھېچكىم زۇۋان سۈرمىدى. يەنە ۋارقىرىدىم:

— گەپ قىلمايسىلەرغۇ؟ بۇ ماشىنا نەگە بارىدۇ، كىمنىڭ؟

ئامبار ئىچىدىن مەمۇرىي بۆلۈم باشلىقىنىڭ غورۇرلانغان ئاۋازى ئاڭلاندى:

— باشلىقنىڭ ئۆيىدە مېھمان بار ئىكەن، شوپۇرنى چىقىرىۋېتىپ، ئازراق بىر نەرسە قاچىلاپ بېرىۋاتىمىز...

قايسى باشلىقنىڭ؟ — ئاسماقچىلاپ سورىدىم.

مەمۇرىي بۆلۈم باشلىقى دۇدۇقلاپ قالدى:

— ھېلىقى ... ھېلىقى ... باشلىق...

مەن دەرھال ماشىنىنىڭ نومۇرىغا كۆز تاشلىدىم. بۇ راستىنلا ھېلىقى چىمەن دوپپىلىق، كۆپمە يۈز باشلىقنىڭ ماشىنىسى ئىدى.

— بولدى، تىلىڭىزنى چاينىماڭ! — دېدىم مەمۇرىي بۆلۈم باشلىقىغا زەردە بىلەن، — مۇشۇ قاچىلىغان نەرسىلىرىڭىز تېخى ئازراق نەرسىلەرمۇ؟ ئېيتىپ بېقىڭا، كۆپ بولغاندا قانچىلىك بولىدۇ؟

ئۇ زۇۋان سۈرمىدى، يەرگە قاراپ پۈشۈلداپ كەتتى. شۇ ئارىلىقتا ماشىنىنىڭ يېنىدا تۇرغان بىر ئىشچى راست گەپنى ئېيتتى:

— جىگىلى، بۇ نەرسىلەرنى بۇرۇن ئوچۇق - ئاشكارا قاچىلاۋېرەتتۇق، ئاز بولغاندا يېرىم ماشىنا كىرىپ كېتەتتى. بۈگۈن سىلىدىن ئېھتىيات قىلىپ، يوشۇرۇن قىلغان يېرىمىز بۇ!...

غەزەپتىن تىترەپ كەتتىم. بۇ يەرنى كىشىلەرنىڭ «بىر پارچە لوق گۆش» دېگەنلىرى راست ئىكەن. ھارامنى يەپ كۆنگەنلەرنىڭ نەپسى يوغىناپ، دوزاقنىڭ ئوتىمۇ كار قىلمايدىغان بولۇپ قالغان ئوخشايدۇ. بولمىسا، مۇشۇ گۆشلەرنىڭ سۆڭەكلىرى، بېلىقنىڭ قىلتىرىقلىرى ئۇلارنىڭ گېلىغا پۈتلاشماسمۇ؟ پىۋا، ھاراقلار تىلىنى كۆيدۈرمەسمۇ؟...

ھەي كادىرلار، ئىنساپ قىلىڭلار! بۇ نەرسىلەر جاڭگالدىكى ئىگە - چاقىسىز تاش - تۇپراق ئەمەس، بۇ خەلقنىڭ قان - تەرى! ئۇنى بۇنداق تالان - تاراج قىلىشقا بولمايدۇ! سىلەر بىلمەمسىلەر، ئاچكۆز ئادەملەر ھەمىشە ئەجىلىدىن بۇرۇن ئۆلىدۇ!

قايسى بىر دانىشمەن: «مال - مۈلۈك بىلەن باي بولغاندىن كۆرە، قانائەت بىلەن باي بولغان ياخشىراق» دەپتىكەن. بۇ سۆز سىلەرگىمۇ تەئەللۇق بولسۇن، ئاز-تولا قانائەت قىلىڭلار، ئىنساپ قىلىڭلار ،نەپسىڭلارنى يىغىڭلار!

مەمۇرىي بۆلۈم باشلىقى بىلەن ئامبارچىغا قاتتىق كايىدىم:

— سىلەر ئەمدى ھوشۇڭلارنى تېپىۋېلىڭلار! بۇ نەرسىلەرنىڭ ئىگىسى بار! ھېساب كىتابى بار! كونا يولدا ئەمدى مېڭىشقا بولمايدۇ. ئەگەر مەن مۇشۇ يەردىلا بولىدىكەنمەن، ھەرقانداق ئادەمگە بىر چىشلەم «لوق گۆش» ئالدۇرمايمەن! بۇنىڭدىن كېيىن ئامباردىن مېنىڭ تەستىقىمسىز بىر تال پەيمۇ چىقىم قىلىنمايدۇ! ماشىنىدىكى نازۇ - نېمەتلەرنى ئۆز جايىغا چۈشۈرۈپ قويۇڭلار، شوپۇر ھالال قەدەم بىلەن تىنىچ - ئامان كىرىپ كەتسۇن!

شۇ كېچە تاڭ ئاتقۇچە كىرپىك قاقمىدىم. باغرىمدا چىراغ كۆيگەندەك، ۋۇجۇدۇم قىزىپ، تولغاندىم. ئەتىسى ناھايىتىمۇ خامۇش تۇردۇم. شۇنداقتىمۇ يەنە ۋاقتىدا ئىشقا چىقتىم. ئىشخانىغا ئەمدى كىرىپ تۇرۇشۇمغا لاۋلىياك تاپان باستى قىلىپ كىردى. ئۇ ئاۋۋال ئىشىكنى ھەم يېپىپ قويۇپ، ئاندىن يېنىمغا كەلدى ۋە پەس ئاۋازدا:

— ئاخشام دېگەن ماتېرىياللارنى ئىشلەپ كەلدىم، كۆرۈپ بېقىڭ، — دېدى.

ئىككى ۋاراق قەغەزگە تېزلا كۆز يۈگۈرتتۈم. ماتېرىيال ئانچە كۆپ بولمىسىمۇ، ناھايىتى ئېغىزلىق يېزىلغانىدى. ئاخشام دېيىشكەن ئىشلاردىن باشقا، يەنە يېڭى بىر پاكىتمۇ قوشۇلغانىدى. ئۇنىڭدا، يېرىم يىل ئىلگىرى مېھمانخانىغا 12 دانە ئەپورت قىلىنغان توڭلاتقۇ سېتىۋېلىنغانلىقى، بىر نەچچە كۈن ئىچىدىلا ئۇنىڭ ئۈچ دانىسىنىڭ باھاسى 75% چۈشۈرۈلۈپ، ئالىلىكىملەرگە «سوۋغات» قىلىنغانلىقى كۆرسىتىلگەنىدى. مەن ھەم ئەجەبلىنىپ، ھەم غەزەپلىنىپ سورىدىم:

— لاۋلىياك، مۇشۇ ئىشلار راستمۇ؟

لاۋلىياڭنىڭ ئاۋازى ناھايىتى ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئاستا چىقاتتى:

— راست جىڭلى، راست ئىش. ئۇلارنىڭ ھەممىسى سوۋېتنىڭ 240 لېتىرلىق توڭلاتقۇلىرى ئىدى. ئۇرۇمچىدىن ئۆزىمىز ئالاقىلىشىپ ئالدۇرغان. مېھمانخانىغا كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن، ئۈچ دانىسىنى جىڭلى ئۆز ئاغزى بىلەن: «يولدا كەلگۈچە بۇزۇلۇپتۇ» دەپ، بىراك مال قاتارىغا چىقاردى. ئارقىدىنلا باھاسىنى 75% چۈشۈرۈپ، بىر كېچىدىلا كۆزدىن غايىب قىلدى. كېيىن ئۇقسام، بىراك مال قاتارىغا چىقىرىلغان ھېلىقى ئۈچ توڭلاتقۇ ئامباردا قېلىپ، ساقلىرى مېڭىپ كېتىپتۇ...

بۇ ئىشلارنى نېمە دەپ سۈپەتلەش كېرەك؟! بۇ كۈپكۈندۈزدە قىلىۋاتقان بۇلاڭچىلىق ئەمەسمۇ؟! ئىچىمنى بىر ئوت ئۆرتەۋاتقاندەك ئازابلىنىپ كەتتىم. بەزىلەرنىڭ يۈرىكى نېمىدېگەن يوغىناپ، قارامىلىشىپ كەتكەن - ھە؟! ئۇلارنىڭ نەزەرىدە، پارتىيە ئىنتىزامى، قانۇن - تۈزۈم دېگەنلەر يوقمىدۇ؟! ئۇلار نېمىنى خالىسام شۇنداق قىلىمەن، دەپ ئويلامدىغاندۇ؟! ياق، ئۇنداق ئوڭاي ئىش يوق! تەشكىلنىڭ ئارغامچىسى ئۇزۇن، خەلقنىڭ نەزەرى كەڭ! ۋاقتى كەلگەندە، ئۇلارنىڭ ھەرقانداق ئىستىھكاملىرىمۇ چاك - چېكىدىن بۆسۈلۈپ، بارلىق ھىيلە - مىكىر، قۇۋلۇق - شۇم-

لۇق يەر بىلەن يەكسان بولۇپ كېتىدۇ! مانا، لاۋلياڭنىڭ جۇرئىتى بۇنىڭ مىسالى ئەمەسمۇ؟ لاۋلياڭدەك ۋىجدانلىق، ئىنساپلىق ئادەملەر بىردە ئازمۇ؟...

مەن خىيال بىلەن ئولتۇرۇپ كېتىپتىمەن، لاۋلياڭ بىردەم تۇرۇپ بېسىقىپ، ئاخىر مەندىن سوردى:

ــ باشقا ئىش بارمۇ؟ بولمىسا مەن چىقاي...

ئۇ چىقىپ كېتىۋاتقاندا بىر ئىش ئېسىمگە كەلدى.

ــ لاۋلياڭ، توختىڭا،ــ دېدىم دەرھال ئورنۇمدىن تۇرۇپ،ــ تېلېفونىستجاڭ شياۋلى زادى قانداق ئايال، تېگى-تەكتىنى بىلەمسىز؟

لاۋلياڭ بىر پەس جىم تۇرۇۋېلىپ، كېيىن قىسقىلا مۇنداق دېدى:

ــ تېخىچە ھېس قىلمىدىڭىزمۇ؟ ئۇ ئۆزى ئادەتتىكى ئايال، لېكىن بۇرۇنقى جىڭلىنىڭ كېلىنى...

ــ شۇنداقمۇ؟!ــ ئۇندەرىگەندەكلا سورىدىم.

لاۋلياڭ بېشىنى مەنىلىك لىڭشىتىپ قويۇپ چىقىپ كەتتى. كاللام بىردىنلا «ۋاڭ»ئىدا قىلغاندەك ئېچىلىپ قالدى. تۈنۈگۈندىن بېرى مېنى قىينىغان چىگىش، سىرلىق سوئاللارغا ئاز-تولا جاۋاب تاپقاندەك بولدۇم...

توۋا، بۇ ئىشلارنىڭ خۇددى ئۆمۈچۈك تورىدەك مۇنداق سىرلىق ھەم ئەپچىل توقۇلۇپ كەتكەنلىكىنى! بىز كىچىككىنە بىر مۇشۇكنى كۆتۈرۈۋېدۇق، مۇشۇك ئۆزى بىلەن بىللە يوغان بىر پارچە كىگىزنى قامالاپ قوپقانىكەن-دە!

مەن شۇ كۈنى ئىشكىنى تاقاپ ئولتۇرۇپ، پارتكوم ئىشخانىسى نامىغا بىر دوكلات يازدىم. ئۇنىڭدا، بايا لاۋلياڭ تەمىنلىگەن پاكىتلارنى كۆرسىتىش ئارقىلىق، مېھمانخانىنىڭ بىر نەچچە يىللىق ئىقتىسادىنى تەكشۈرۈش، قەيەرگىچە چېتىلسا، شۇ يەرگىچە ئېنىقلاش، ئاندىن ئادەملەرنى تەرتىپكە سېلىش، سىياسىي تۈزۈلمىنى ئىسلاھ قىلىش قاتارلىق مەسىلىلەرنى قويۇپ، بۇ ئىشتا رەھبەرلىكنىڭ قوللاپ، يار-يۆلەكتە بولۇشىنى سورىدىم.

دوكلات شۇ كۈنىلا ماڭغۇزۇلدى. ئارىدىن ئىككى كۈن تىمتاس ئۆتۈپ كەتتى. ئۈچىنچى كۈنى كۈتۈلمىگەن ئىش يۈز بەردى. سائەت 10 لار بىلەن ئىشخانامدا بۆلۈم مەسئۇللىرىنىڭ يىغىنىنى ئېچىۋاتاتتىم، تۇيۇقسىز تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ بىر باشلىقى كىرىپ كەلدى، ئۇنىڭ قىياپىتىدىنلا مەن بىر شۇملۇقنى سەزگەندەك بولدۇم.

ــ ياخشى، ھەممىڭلار مۇشۇ يەردە ئىكەنسىلەر،ــ دېدى ئۇ مېنىڭ ئۇدۇلۇمدىكى سافاغا لۆممىدە چۆكۈپ،ــ رەھبەرلىكنىڭ يېڭى ئورۇنلاشتۇرۇشى بار، مەن سىلەرگە يەتكۈزىمەن، سىلەر ئامىمىغا يەتكۈزۈپ قويساڭلار بولىدۇ،ــ ئۇ خۇرۇم سومكىسىدىن بىر ۋاراق قەغەزنى ئېلىپ كۆپچىلىككە نامايىش قىلماقچىدەك ئېگىز كۆتۈردى، قەغەزنىڭ ئوغاق بولقىلىق قىزىل تامغا بېسىلغان يېرى ھەممەيلەنگە ئوچۇق كۆرۈندى، ئاندىن ئۇ گېلىنى قىرىپ قويۇپ، سالاپەت بىلەن سۆزىنى داۋام قىلدى،ــ مەن كۆپچىلىككە بىر خۇش خەۋەرنى يەتكۈزىمەن، يولداش ياسىن جىڭلى رەھبەرلىكنىڭ نەزەرىگە چۈشۈپتۇ، ئۇلار مۇنداق بىر ساپ گۆھەرنى تېخىمۇ نۇر چاقناتقۇزۇش ئۈچۈن، ئۇنىڭ خىزمىتىنى ئۆستۈردى. ياسىن جىڭلى بۈگۈندىن باشلاپ، ۋىلايەتلىك يەر نامىلىرى ئىدارىسىنىڭ مەسئۇلى بولىدۇ، مانا بۇ، پارتكومنىڭ قارارى!ــ ئۇ قولىدىكى ھېلىقى قەغەزنىڭ ئالدى-ئارقىنى ئۆرۈپ پۇلاڭلاتتى. ئاندىن كۆپچىلىككە بىر قۇر قاراپ قويۇپ، سۆزىنى يەنە داۋام قىلدى،ــ ئەمدى ياسىن جىڭلىنىڭ ئورنىغا، مەمۇرىي بۆلۈم باشلىقى نامەت

كېرىم مۇۋەققەت جىڭلى بولىدۇ. مەن رەھبەرلىك نامىدىن، بۇ ئىككى ئىقتىدارلىق، ياش كادىرلارنى تەبرىكلەيمەن ھەم ئۇلارنىڭ يېڭى خىزمەت ئورنىدا دادىل ئىسلاھات قىلىپ، تېخىمۇ زور مۇۋەپپەقىيەتلەرنى قولغا كەلتۈرۈشىگە تىلەكداشلىق بىلدۈرىمەن!...

يىغىن مەيدانى بىردىنلا سۈرلۈك تۈس ئالدى، ھەممەيلەن ھاڭۋاقتاندەك، كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ ئولتۇرۇپ قالدى، مەن ئېغىر خورسىنىپ قويدۇم. بىر ئازدىن كېيىن يىغىن ئۆزلىكىدىن تارقاپ كەتتى، ئىشخانىدا يالغۇز قالدىم. مەن ئۆز ئاقىۋىتىمنىڭ كۈنلەرنىڭ بىرىدە مۇشۇنداق بولۇدىغانلىقىنى غىل-پال ئويلىغانىدىم، لېكىن بۇنچە تېز ۋە شىددەتلىك بولۇشىنى تەسەۋۋۇر قىلماپتىكەنمەن! قەدەمنى ئەمدى باسقانىدىم، كۈتۈلمىگەن يەردىن چوماق چىقتى، لېكىن بۇنىڭلىق بىلەن قەدەمنى توختىتىشقا بولمايدۇ، قەيەردە بولماي، ئالغا ماڭغىنىم - ماڭغان! دوكلاتىم بۇ يەردە ئاقمىسا، يۇقىرىغا يازالايمەن، بىرسى ئاڭلىمىسا، بىرسى ئاڭلايدۇ! پارتىيىمىز تېخى گېگانت ئادەمدەك، ھەيۋەت بىلەن قەد كۆتۈرۈپ تۇرمامدۇ!...

مەن ماتېرىياللىرىمنى يىغىشتۇرۇۋاتقاندا، ئىشىك قىيا ئېچىلدى، قارىسام، بوسۇغىدا لاۋلياڭ تۇرۇپتۇ. ئىتتىك ئورنۇمدىن تۇرۇپ سافاغا تەكلىپ قىلدىم، لېكىن ئۇ ئولتۇرمىدى، ئۇنىڭ قاپاقلىرى سېلىنغان، كەيپىياتىمۇ جىددىي ئىدى. ئۇ چوڭقۇر بىر ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ قويۇپ سۆزلەپ كەتتى:

ئۇلارنىڭ ھېيلە-نەيرىڭى سىزنىڭ ۋۇكۇڭدىنمۇ كۆپ ئىكەن. بوپتۇ، ئۇلارنىڭ قولىدىن كېلىدىغىنى شۇ ئىكەنغۇ! ناھايىتى ۋەزىپىدىن ئېلىۋېتىدىكەن، بۇ ئۇلارغا تەئەللۇق، لېكىن ئۆزىمىزگە تەئەللۇق بولغان گۇڭچەنداڭغا خاس يۈرىكىمىزنى ھېچكىم ئېلىۋېتەلمەيدۇ!— ئۇ چىڭقىلىپ سۆزلىگەچكە، ھۆمۈدەپ قالدى، بىر-ئىككى قېتىم تۈكۈرۈكىنى يۇتقۇنۇپ سەل - پەل دېمىنى ئالغاندىن كېيىن، سۆزىنى يەنە داۋام قىلدى،— يولداش ياسىن، سىزگە راستىمنى ئېيتسام، بۇرۇن بەزى ئىشلارغا ئەقلىم يەتمەي، يۈرەكئالدى بولغان يەرلىرىممۇ بولغان. ئەسلىدە، بۇرۇنقى جىڭلىنىڭ قىلغان - ئەتكەنلىرىگە قاراپ، بىر كۈنى ئەمەس، بىر كۈنى جاجىسىنى يەيدۇ، دەپ ئويلايتتىم. نەدىكىنى، كۈتمىگەن يەردىن بىردىنلا مەنسىپى ئۆسۈپ، تېخىمۇ ئۆرلەپ كەتتى. شۇ چاغدا بەزىلەر: «جاڭ جىڭلى مۇشۇ مېڭىشىدا ئەمدى ب. د. ت غا بېرىپ توختايدۇ!» دېيىشتى. شۇنىڭدىن كېيىن، جاھاننىڭ ئىشلىرىغا تېخىمۇ چۈشىنەلمەي قالدىم. لېكىن بۇنىڭلىق بىلەن بۇرۇقتۇم بولۇپ، قېيداش ئىچىدە ياشاۋېرىشكە بولمايدىكەن، بۇنداق كېتىۋەرسەم، ئۆز ۋىجدانىمنى ئۆزۈم ئازابلايدىكەنمەن. ئەڭ يامىنى، ئۆزۈم مەنسۇپ بولغان پارتىيىگە سەممىي - سادىق بولالمايدىكەنمەن! شۇڭا، ئەمدى سىز بىلەن بىللە كۈرەش قىلىش نىيىتىگە كەلدىم. يولداش ياسىن، بىز باشلىغان ئىشنى بىرلىكتە داۋاملاشتۇرايلى!...

ھاياجاندىن كۆزلىرىمگە غىللىدە ياش كەلگەندەك بولدى.

— شۇنداق، لاۋلياڭ،— دېدىم ئۆزۈمنى تەسلىكتە بېسىپ،— باشلىغان ئىشنى ھەرگىز توختىتىشقا بولمايدۇ! بىردە «ئالدامچىنىڭ قۇيرۇقى بىر تۇتام» دېگەن گەپ بار. دۇنيا ھالاللىق بىلەن راۋاج تاپىدۇ، بەزى ئادەملەر دەماللىقتا كۆز بوياپ، ئەرشى - ئەلاغا چىقالىسىمۇ، لېكىن بىر كۈنى ئەمەس بىر كۈنى ھامان موللاق ئاتماي قالمايدۇ! چۈنكى، كۆز بوياش سېھىرگەرنىڭ ھۈنىرى،

ئۇنىڭ بىر دەملىك سېھرىي كۈچى تۈگىگەن
هامان، كىشىلەرنىڭ كۆزى يەنە روشەنلە-
لىشىدۇ، ئاق - قارىنى پەرق ئېتىۋالىدۇ.
لاۋلىياك، دۇنيادا خەلقىنىڭ نەزەرىدىن
كۈچلۈك نەزەر يوق!

لاۋلىياك «شۇنداق» دېگىنىچە بېشى-
نى لىڭشىتتى، مەن ئۇنىڭ قولىنى مەھكەم
قىستىم، ئىسسىق بىر هارارەت ئىككىمىزنىڭ
ۋۇجۇدىغا تارىغاندەك بولدى...

مەن سومكامنى كۆتۈرۈپ سىرتقا چىق-
تىم. شىمال تەرەپتىن يەڭگىل تاغ شەل-
كىنى سوقۇپ تۇراتتى. ئۇ ئۆزى بىلەن
بىللە باغلارنىڭ، گۈللەرنىڭ يېقىملىق،
خۇش پۇراق ھىدلىرىنى ئېلىپ كېلىپ يۈزۈم-
گە ئۇردى. تۇنجى قېتىم شۇنداق راھەتلى-
نىپ نەپەس ئالدىم. بۈگۈن مېھمانخانا
ئۆزىنىڭ پۈتۈن گۈزەللىكى بىلەن كۆز
ئالدىمدا نامايان بولۇپ تۇراتتى. بۇ ھەق-
قەتەنمۇ گۈزەل، ئارامبەخش، شۇنداقلا،
خاسىيەتلىك جاي ئىدى. بۇ يەرگە قانچىلى-
غان ئەزىز، كاتتا مېھمانلارنىڭ ئاياغ ئىز-
لىرى چۈشمىگەن؟ بۇ يەردە قانچىلىغان
مۇھىم يىغىنلار ئېچىلىپ، خەلقنىڭ ئارزۇ-
ئۈمىدى ھەل قىلىنمىغان؟ بۇ يەردە قانچىلى-
غان ئىلمىي مۇھاكىمىلەر ئۆتكۈزۈلۈپ،
پەن - تېخنىكىنىڭ تەرەققىياتى ئىلگىرى
سۈرۈلمىگەن؟!...

شۇنداق، سەن يۇرتۇمنىڭ نۇرلۇق
يۈزى. كىشىلەر ساڭا قاراپ بۇ يەرنىڭ
گۈزەل، ساخاۋەتلىكنى، خەلقلىرىنىڭ مېھ-
ماندوست، دىلكەشلىكىنى كۆرەلەيدۇ!...
تېخى يېقىندىلا، دۇنياۋى شۆھرەتكە ئىگە
ئەربابلار، نوبېل مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن
ئالىملار، ئالەمنىڭ ئۇ چېتىدىن كەلگەن
دوستلۇق ئەلچىلىرى سېنىڭ ئەنە شۇ نۇرلۇق
يۈزۈڭگە قاراپ، بۇ يۇرتنى جەننەتكە مە-
سال قىلىپ مەدھىيىلىمىدىمۇ؟!...

شۇنداق، بۇ يەردە نۇرغۇن ئىشلار
بولغان، يەنە نۇرغۇن ئىشلار بولىدۇ! مەن
بۇيەردە پەقەت توققۇز كۈنلا تۇردۇم. بۇ
توققۇز كۈن مەن ئۈچۈن توققۇز ئايدەك مەك-
تەپ بولدى. نۇرغۇن ئىشلارنى كۆردۈم، ئاڭلى-
دىم، بولۇپمۇ، ئادەملەرنى بۇرۇنقىغا قارىغاندا
چوڭقۇرراق چۈشەنگەندەك بولدۇم. قايسى
بىر ئارخلوگ: «ئادەم — مەدەنىيەت تۇيۇپ-
لىغۇچى، ساپال بۇيۇملارنى ياسىغۇچى، زى-
رائەت تېرىغۇچى ۋە يېزىق ئىجاد قىلغۇچى-
دۇر.» دەپتىكەن، مېنىڭچە، بۇ تەبىر
تازا تولۇق ئەمەستەك قىلىدۇ. ئۇنىڭغا:
«ئادەم — نومۇس قىلىشنى بىلىدىغان ياكى
نومۇس قىلىشنى بىلىشى زۆرۈر بولغان بىر-
دىنبىر مەخلۇق» دېگەننى قوشساق،
ئاندىن ئادەم توغرىسىدىكى چۈشەنچە تولۇق
بولىدىغاندەك قىلىدۇ. بۇ يەر ماڭا ئاشۇ
چۈشەنچىنى بەردى.

شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ بۇ يەرگە بولغان
مېھرى - مۇھەببىتىم چوڭقۇر، ھۆرمىتىم
چەكسىز ئىدى. ئامال قانچە، بۈگۈن بۇ
يەردىن ئۇزۇل - كېسىل ئايرىلىش ئالدىدا
تۇرىمەن. ئۇلار مېنى پەقەت توققۇز كۈنلا
ۋەزىپىگە قويىدى. توغرا، ئۇلارنىڭ قولىدىن
مېنى ۋەزىپىگە قويۇش كېلىدۇ، بۈگۈنكى-
دەك ۋەزىپىدىن ئېلىۋېتىشمۇ كېلىدۇ. لېكىن
بىرلا نەرسە — ۋىجدانىمنى سېتىۋېلىش كەل-
مەيدۇ! ئادەم بۇ دۇنيادا ئاز-تولا ۋىجدان
بىلەن ياشاش كېرەكقۇ!؟ بولمىسا، ئۇنىڭ
ھايۋاندىن نېمە پەرقى!؟...

مەن مېھمانخانىغا ئاخىرقى قېتىم
ھۆرمەت بىلەن ئۇزاق قارىدىم. خەير-
خوش، ماڭا توققۇز كۈن ماكان بولغان
گۈزەل جاي!...

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ئابدۇكېرىم مەخسۇت

ئاقار مۇھەببىتىم دەريا سۈيىدەك

ئىزلىگەن مېنى ئادەم يۈرىكىدىن

«ئىزلەپمۇ تاپالمىدىم سېنى» دەيسەن،
ئىزلىمە، مېنى بۇندىن تاپالمايسەن.
«نەدە سەن ياكى كۆكنىڭ قەھرىدىمۇ؟»
دەيسەنۇ كۈلكىدىن لەۋ ياپالمايسەن.

قىزىقسەن، كۆك قەھرىدە يۈرمەك ماڭا
نە شادلىق، نە خۇشاللىق بېغىشلايدۇ؟
بىلەمسەن، مېنىڭ ئىزگۇ تىلەكلىرىم
ھاياتتا بىر نەرسىنى باغاشلايدۇ.

سەن مېنى ئىزلەپ يۈرمە يوللار ئارا،
گۈزەللىك ئاقتۇرىدۇ ئىلھامغا دەپ.
يۈرمەسمەن سوقماق تۇرماق، چوڭ يولدىمۇ،
پەرۋانە يەڭلىغ ھامان ئوتنى چۆگىلەپ.

ئاقتۇرما يېشىل ۋادا، چىمەن باغنى،
ئىشقىنى بەرگەن شائىر باھارغا دەپ.
بەرگەنمەن باھارغىمۇ يۈرىكىمنى،
ياشايمەن باھارىمنى سۆيۈپ كۈيلەپ.

شەپەقلەر قۇچىقىغا سالما نەزەر،
رەڭ، ئەندىز ئالار ئۇندىن شېئىرغا، دەپ.
مەن سۆزنى ئەگىتمەيمەن، بويىمايمەن،
ئۆگەنگەن گەپلىرىمنى ئۇدۇللا دەپ.

ئىزلىمە جانانلارنىڭ كۈلكىسىدىن
كۈلكىگە، خۇشاللىققا ھېرىسمەن، دەپ،
ئىزلىمە كۆڭۈل بۆلۈپ مېنى، دوستۇم،
ئەنسىرىمە ئەمدى مېنىڭ غېمىمنى يەپ.

مەن، بىلسەڭ، نۇر مىسالى بۇ تۇپراقنىڭ
مۇقەددەس قۇچىقىغا سىڭىپ كەتكەن.
بىر تاتلىق كۈلكە بولۇپ ئادەملەرنىڭ
كۆڭلىنى تا مەڭگۈلۈك ماكان ئەتكەن.

ھاياتقا كۆز ئاچقانمەن بۇ زېمىندا
ئاتىلار ئارزۇسىدىن، تىلىكىدىن.
ئادەملەر بىلەن مېنىڭ ئادەملىكىم،
ئىزلىگىن مېنى ئادەم يۈرىكىدىن.

شېئىرىم شاخلاردا ئىلىنىپ قالدى

كېلمەن چۆللۈكتە تەشنا چاكىلداپ،
بىر سايە ئىزلەيمەن ئەتراپقا قاراپ.
ئالدىمدا ئويناقشىپ ئاقار كۈمۈش سۇ،
كۆز يۇمسام، يۇرتۇمنى، باغلارنى ئويلاپ.

يىراقتىن كۆرۈندى بىر يالغۇز توغراق،
تۆۋىگە ئىنتىلدىم بوۋاقتەك شۇئان.
توغراق سايىسىدا ئولتۇردۇم ئۇزاق،
جىسمىمغا كىرگەندەك بولدى قايتا جان.

ئويلىدىم، دىلبىرىم، سېنى بىر هازا،
ئويلىرىم تۇمانى يەنە تارقالدى.
توغراققا ئېسىلىپ تۇردۇم ۋە لېكىن،
شېئىرىم شاخلاردا ئىلىنىپ قالدى.

باهار جىلۋىسى

باهارنىڭ تىنىقى ئۇرار باغلاردىن،
ئۈستەك بويلىرىدا بىخ سۈردى يالپۇز.
يوللاردا ئەگىزلەر شىرقىراپ ئاقتى،
باهارجىلمىيىشى مىڭ كۆلكىدىن ئۈز.
كەلمەكتە جىلۋىلىك يۇرتۇمغا باهار،
ئۇ گويا ئويقۇدىن ئويغانغان دىلدار.

هايات زوقى بىلەن جانلىنار هەريان،
بىر تۈنۈش ئاڭلىنار قۇلاقلىرىمغا.
گۈل ئېلىپ كەلدىمۇ سۆيگۈنۈم جانان؟
سىنچىلاپ قارايمەن قىرغا، دالاغا.
نە جانان، گۈليۈزلۈك ياپيېشىل باهار،
ئاق قار قۇچىقىدا تەلپۈنگەن گۈلزار.

باهارنىڭ ئاپتاپلىق ئىللىق باغرىدا،
زېمىن چۆمۈلىدۇ نۇر تالاسىغا.
تۆكۈلەر ماڭلايدىن ئۈنچە - مەرۋايىت،
ساخاۋەت ئېتىزى — يۇرت دالاسىغا.
ۋىلىقلاپ كۈلمەكتە، كۈلمەكتە باهار،
زېمىن لەۋلىرىگە ئۆپمەكتە باهار.

تونۇشتۇر قەلبىمگە باهار شەپىسى
ئانامنىڭ تىنىقىدەك، يارنىڭ كۆيىدەك.
باهار شەربىتىدىن يۇرتۇمغا دىلدىن —
ئاقار مۇهەببىتىم باهار سۆيىدەك.
باهارنىڭ ۋاپادار ئاشناسىدۇرمەن،
گۈل - چېچەك پەسلىنىڭ تەشناسىدۇرمەن.

باغرىمنى ياقىمەن قارا تۇپراققا،
چىمەنلەر باغرىدا ئاهۇدەك ئويناپ.
تور سالاي دەريانىڭ سايازلىرىغا،
سۇ كېچىپ دولقۇنلۇق ئېقىننى بويلاپ.
ئاه! قانداق چىرايلىق باهار جىلۋىسى،
كۆكۈل ۋادىسىدا كېزەر سۆيگۈسى.

كۆرگەنمەن ئاشۇنداق ئادەمنى

كۆرگەنمەن ئاشۇنداق ئادەمنى:
دوست، ياران ئۆمرىدىن شادلانسا،
غەلبىدىن غەلبىگە ئاتلانسا،
كۆزىدە مەيۈسلۈك، ئەلەمنى.
سادىقلىق ئىلكىدە مۇڭداشسا،
تۆهمەتكە بىلەيدۇ قەلەمنى.

كۆرگەنمەن ئاشۇنداق ئادەمنى:
تويى بولسا، ماتەمگە كەلگەندەك،
ماتەمدە ئەجەبمۇ كۈلگۈنچەك،
قايىنتار ئەجەبمۇ زەردەمنى.

كۆرگەنمەن ئاشۇنداق ئادەمنى.
دوست - ياران يېڭىچە يول تاپسا،

دىلبەرىمگە

يۈتۈپ كېتەر يۇلتۇزلارنى تاڭ،
كۈلۈمسىرەپ كەلمەكتە سەھەر.
يۈرەكتىكى پىنھان سىرلارنى
ساڭا ئېيتقۇم كېلەر نەقەدەر.

ئىشىنەتتىم گۈدەك چېغىمدا
مومام ئېيتقان چۆچەكلەرگىمۇ.
چۆمۈلەتتىم چوڭ كۆل ھېسابلاپ،
توختام سۇلۇق كۆلچەكلەرگىمۇ.

خىلۋەت يېزا، خىلۋەت بۇلاقلار
قالدى نەدە گويا چۈش مىسال.
بەلكىم بوران ئۆرۈۋەتكەندۇ،
قېرىغاندۇ يا بىر تىككەن تال.

يىللار ئۆتتى كەچمىش خاتىرە
پېشانەمگە ئىز سېلىپ كەتتى.
يۈرىكىمنىڭ سوقۇشى بىراق
سەن ئۆلمەيسەن، ياشايسەن دەيتتى.

لېكىن يۈرەك توختار بىر كۈنى،
ئارزۇيۇمغا بولالماس يۆلەك.
مەن ھاياتنى يۈگەنلىگەنمەن،
ئەقىدەمگە قاناتتۇر تىلەك.

ئۆلگىيمەن ئەمدى ھەر نەپەس،
سۆزلۈمەكتە قەلبىمدە ھېسلار.
شۇ يۇرت، شۇ ئەل بولسىلا ئامان
ئۆلمەسلىككە ئامال تېپىلار.

ئاغرىنمىغىن سۆزۈمگە، دىلبەر،
مەن ئۆچەرمەن يۇلتۇزدەك گويا.
ساڭا ساغلام ناخشىلار ئېيتار،
ماڭا دەرد ـ غەم كەلتۈرگەن دۇنيا.

ئايدىڭ كېچە لىرىكىسى

شېرىن خىيال پاك تۇيغۇ بىلەن
ئايدىڭ كېچە باغرىدا تۇردۇم.
ھايات تاتلىق ئۇيقۇسىدا مەست،
مەن تەبىئەت بىلەن ئوي سۈردۈم.

كۆز قىسىدۇ زۇمرەت ئاسماندا
چېچەكلەردەك ياقۇت يۇلتۇزلار.
ۋاقىت ئاقار دەريا مىسالى
ۋە ئۆزگىچە قالدۇرۇپ ئىزلار.

شىلدىرلايدۇ ئاھۇ كۆز بۇلاق،
ئوي سۈرىدۇ يېشىل يوپۇرماق.
سىردىشىمەن تولۇنئاي بىلەن
يۈرىكىمدە نۇرلۇق تاڭ بىراق.

مىسرالىرىم تۇپراق پۇرايدۇ

تۇغۇلدۇم داق يەرنى قۇچاقلاپ،
ئۆمۈلىدىم توپىنى سىقىملاپ.
توپىلىق يوللاردا ئوينىدىم،
تەرلىرىم تۆككۈلدى تامچىلاپ.

توپىغا مىلىنىپ ياشىدىم،
كىيىملىرىمدە توپا تۇرمامدۇ؟
شۇڭلاشقا شېئىرىمدىن ھەر قاچان
تۇپراقنىڭ خۇش ھىدى پۇرايدۇ.

ئال يۈزۈڭدىن پەردىنى

يۈگىنىپ چۈمپەردىگە توستۇق نىچۈن ئايدەك يۈزۈڭ،
يا باھارنىڭ نۇرىغا بەرداش بېرەلمەمدۇ كۆزۈڭ؟

تەلپۈنۈپ تاڭ نۇرىغا زۇلمەتتە ئۆتكەن ئۆمرىمىز،
ئاھ، نىچۈن زۇلمەتنى راۋا ئەيلىدىڭ جانان ئۆزۈڭ.

ئاچقىنا چۈمبەردىنى، سۆيسۇن يۈزۈڭنى تاڭ نۇرى،
قارىغىن كۆلمەكتە خۇش خۇي تەلەي، مۇراتتىن يۇلتۇزۇڭ.

كىم سېنى زۇلمەتكە ئاشنا قىلدى بۇنچە، دىلرەبا؟
شۇل نادانغا تىك بېقىپ بىر يوقمۇ ئېيتارغا سۆزۈڭ.

ئال يۈزۈڭدىن پەردىنى ئال، باق ھايات گۈلزارىغا،
چىن مۇھەببەت ئىلكىدە كۆلمەكتە ئاپئاق كۈندۈزۈڭ.

بولغاچ

ۋۇجۇدۇم قاقلىدىم، دىلبەر، جامالىڭ ئاپتاپ بولغاچ،
كۆزۈڭدىن چاقنىغان ھەر نۇر ۋاپادىن مىڭ كىتاب بولغاچ.

مېھىر يامغۇرى ياغدۇرغىن، قىلىپ مەلھەم بۇ ئاشىققا،
يۈرەك ـ باغرى سېنىڭ ئىشقىڭ بىلەن كۆيۈپ كاۋاپ بولغاچ.

مېنىڭ باشىم يېتەر كۆككە لېۋىڭدىن گۈل تۆكۈپ ھەريان،
يۈرەك تارىڭ ساداسىدىن ۋىسالغا بىر جاۋاب بولغاچ.

سېنىڭ ئاتەش پىراقىڭدا ئەجەبمۇ بىداۋا بودۇم،
كېتەلمەيمەن ئىشىكىڭدىن شۇ يەر كەبە تاۋاپ بولغاچ.

قىيا باقساڭ قۇچار ياشلىق مېنى ۋەسلىڭ بىلەن، دىلبەر،
سېنىڭ كۆلكەڭ ۋۇجۇدۇمغا شىپا، مەلھەم گۇلاپ بولغاچ.

ئۆزىنى بەختىيار بىلگەي بۇگۈن بۇلبۇل چىمەنزاردا،
ئۇنىڭ قويىنى تولۇپ گۈلگە، سەيىر قىلماققا باپ بولغاچ.

قۇربان بارات

شېئىرلار

قۇياشتىن ـ قۇياشقا...

مەن سېنى قۇتلايمەن، ئەي ئانا خەلقىم،
تاتارغان يۈزۈڭگە يۈگرۈپ قالدى قان.
ئانىسى ساقايسا ئۇزاق كېسەلدىن
شادلانماس گۈدەكتەك قايسى بىر ئوغلان؟
ئەقىلنىڭ قۇياشى ئىللىتتى سېنى،
ماغدۇرسىز جىسمىڭغا بەردى قايتا جان.
قامەتلىك قەددىڭنى تىكلەپ زېمىندە،
يۈزلەندىڭ ئۈنىڭغا سەن — ئۇلۇغ ئىنسان.

تەلپۈندۈڭ كەڭ ئېچىپ قۇچاقلىرىڭنى
ۋە سالدىڭ بوراندەك قۇدرەتلىك چۇقان:
ئەي قۇياش، بىر ئۇزاق ئىزلىدۇق سېنى،
تەمتىرەپ، يىقىلىپ يۈرۈپ كۆپ زامان.
سىرىقتال كۈنلەردە ئىزلىدۇق سېنى،
قەھرىتان تۈنلەردە ئىزلىدۇق سېنى،
يېتىلگەن بوۋاقتەك تۇغۇلدۇڭ مانا،
ھاياتلىق يولىغا نۇر چاچتىڭ بۇ ئان!

بۇ مېنىڭ خىيالچان قاراشلىرىمدا
شۇڭقارغا ئايلاندىڭ، پەيدا بولدى پەر.
يېتىلدى جىسمىڭدا غايەت چوڭ قانات،
يېيىلدى تاغلاردىن ـ تاغلارغا قەدەر.
بۇ قانات تەۋرەندى قۇياش ئاستىدا،
قۇياش ۋە قاناتتىن پۈتتى بىر ئەسەر.
قاناتىنىڭ ئۇلۇغۋار تەۋرىنىشىدە
ھاياتلىق ئويغاندى، ياشناپ كەتتى يەر...

چاقماقتەك يالت قىلىپ ئۆتتى ئالدىمدىن
قۇياش ۋە ئىنساننىڭ تەقدىرداشلىقى...

تەبىئەت قۇياشى ئاستىدا ئۆتكەن
ئىنساننىڭ ئۇزاقتا قالغان ياشلىقى.
تايانغان قۇياشنىڭ نېمەتلىرىگە،
ئۇ زامان تەبىئەت ئىدى كۆپ سېخى.
تەييارنى يېيىشكە ئۆگەنگەن ئىنسان
ئورماندا، ئۆڭگۈردە ياشىغان چېغى.

ئىنسانلار كۆپەيدى، نېمەت ئازايدى،
قۇتقۇزدى ئىنساننى يوقنى بار قىلىش.
ئۇ ئۆزى ياراتتى، تاپقۇزدى كامال
مېھنەتكە، ئەقىلگە بولغان ئىنتىلىش.
ئۆزىنىڭ قۇياشنى ياراتتى ئىنسان،
بۇ قۇياش ئۇلغىيىپ باردى يازۇ ـ قىش.
ئۇ ئەقىل قۇياشى ئىدى چاقنىغان،
نۇر ئالدى ئۇنىڭدىن ھايات ۋە چېلىش...

ئۇ تارتتى ئىنساننىڭ كارۋانلىرىنى،
ئۇ كىمدە كۆپ بولدى، شۇ تاپتى روناق.
بۇ دۇنيا ئەقىلنىڭ دۇنياسى بولدى،
ئەقىلدىن تۆرەلدى غەيرەت، ئىشتىياق.
ئەقىلنىڭ ئىلكىگە ئۆتتى تامامەن،
ياشىماق، گۈللىمەك ياكى يوقالماق.
مانا سەن شۇ قۇياش نۇرى ئالدىدا
تۇرىسەن شادلىنىپ، يېيىپ كەڭ قۇچاق...

* *

ئەي خەلقىم، قەلبىمدىن قۇتلايمەن سېنى،
بۇ ئەقىل قۇياشى يار بولسۇن ساڭا.
قانىتىڭ يېيىلدى، ئەيلىگىن پەرۋاز،
بۇ زېمىن، بۇ دۇنيا بار بولسۇن ساڭا!...

ياشلىق تاشقىنى

سەن باھارنىڭ تاشقىنىنى كۆرگەنمۇ؟
ئۇ چاغ دەريا ئۆز قىنىدا ئاقمايدۇ.
خۇددى شۇنداق، ياشلىقتىكى جۇشقۇن قان،
ئۇرغۇپ ئۇرۇپ تومۇرلارغا پاتمايدۇ.
ياشلىق كۆچى تېپىپ ھامان تېشىغا،
باش باھارنىڭ ئەگىزىدەك يامرايدۇ.
ياش ھاياتنىڭ تاشقىن روھى قۇدرىتى
دولقۇنلايدۇ، ئۇپقۇنلاردا قاينايدۇ.
ئاھ، نېمىلەر بولماس دەيسەن نامايان
ئۇركەشلىگەن بۇ دولقۇنلار ئەۋجىدە!
يالتىرايدۇ ھاياجانلىق ھەۋەسلەر،
دولقۇنلارنىڭ تاڭ نۇرىدەك مەۋجىدە...
مەن ئۇچراتتىم ئۇزۇن يوللۇق بىكەتتە،
قونالغۇغا چۈشكەن بىر توپ ياشلارنى.
ئۇلار سورۇن تۈزگەن ئىدى ئۇسسۇلغا،
چېلىپ داسنى، تەككەش قىلىپ تاشلارنى.
ئىككى يىگىت ئوتتۇرىدا ئوينايتتى،
ئېگىز بويلۇق كەلگەن قاۋۇل ئىككى ياش
قوڭۇر رەڭدە ئىدى كۆزى، چاچلىرى،
يوغان كۆزلۈك، قىرلىق بۇرۇن، قويۇق قاش.
ھەرىكەتلىرى ئىدى ئېتىك، رىتىملىك،
شەكىللىرى ئەركىن، راۋان ۋە سەبى.
ئاياغلىرى يەر تېپەتتى بەزىدە،
قوترىغاندەك ياۋايى ۋە ئەسەبىي.
توسۇن تايدەك تېپچەكلەيتتى، سەكرەيتتى،
قول-پۇتلىرى ماس ھەرىكەتتە بولۇپ تېز.
ئايلىناتتى، پىرقىرايتتى، ياز كۆنى—
چۆلدە قويۇن قوزغالغاندەك تويۇقسىز.
پىرقىرىتىپ قويدى مېنىڭ بېشىمنى،
بىر رەت ئۇلار بەكمۇ ئۇزۇن پىرقىراپ.
كۆز ئالدىمدا ھەممە نەرسە ئايلاندى،
قارلىق تاغنى كۆردۈم بىردىن مەن قاراپ.
تاغنىڭ باغرى ئوتلاق ئىدى ياپيېشىل،
گۈل-چېچەككە تولۇپ كەتكەن ھەممە ياق.
ئۇندا ئوتلاپ يۈرەر ئىدى ئىككى ئات،
بىرى چىلان تورۇق رەڭلىك، بىرى ئاق.
بىر توپ كەكلىك يورغىلىشىپ يۈرەتتى،
خادا تاشنىڭ ئارقىسىدا، چاتقالدا.
تاش ئالدىدا ئىككى يىگىت تۇراتتى،
بىر-بىرىگە تىغ تەڭلىگەن ئەھۋالدا.
ئۇلار كىيىپ ئالغانىدى ساۋۇتنى
ۋە قالپاققا ئوخشايدىغان دۇبۇلغا.
يالىڭاچلاپ ئېلىپ ئەگرى قىلىچنى،
ئۆزىتىشىپ تۇرار ئىدى ئۇدۇلغا.
تاغ باغرىدا قىلىچۋازلىق قىلاتتى،
ئېگىز بويلۇق كەلگەن قاۋۇل ئىككى ياش.
قوڭۇر رەڭدە ئىدى كۆزى، چاچلىرى،
يوغان كۆزلۈك، قىرلىق بۇرۇن، قويۇق قاش.
ئۇلار قىلىچ ئۇرۇشاتتى شىددەتلىك،
ئىزلەپ يۈرگەن رەقىبىنى تاپقاندەك.
ھەرىكەتلىرى چاققانىدى ئۇلارنىڭ،
ئېتىلاتتى بىر-بىرىگە قاپلاندەك.
تىرەجىشىپ قالسا بەزەن چېكىنىپ،
پۇرسەت كۈتۈپ بىر-بىرىنى پايلايتتى.
ئۇرۇشتىمۇ، توسۇشتىمۇ قىلىچنى
قارىغاندا بىر-بىرىدىن قالمايتتى.
يۈز-كۆزلىرى كەتكەنىدى قىزىرىپ—
ئوتقاش كەبى، ياشلىق تاشقان بۇ ئىشتا.
ھەرىكەتلىرى ئۆزگىرەتتى تېز-تېزلا،
قۇياش نۇرى يۈگۈرگەندەك قىلىچتا.
ئۇلار يەنە تىرەجەشتى، قىلىچلار—
ئاجرالمىدى قالقان كەبى چاپلىشىپ.
پىرقىراشتى، يەنە مېنىڭ ئالدىمدا—
ئۇسسۇلچىغا قالدى ئۇلار ئالمىشىپ،
گۈپپۇلدەشتىن تىنجىپ قالدى ئاخىرى،
ئۆلۈك توپا ئۆرلەپ تۇرغان قاقاس يەر.

خوشال چۇقان كۆتۈرۈشتى ئەتراپتا،
بۇ بىلەتسىز شوخ نومۇرنى كۆرگەنلەر،
قاقاقلىشىپ كۈلدى ئىككى ئۇسسۇلچى
ئۇرۇپ قويۇپ بىر ـ بىرىنىڭ دولىغا.
گاڭگىرىغان، تېنەپ قالغان خىيالىم
كەتتى يەنە يېشىل تاغنىڭ بويىغا.
پىرقىراشتا مەن ئايلىنىپ قويۇۋىدەك،
يېتىپ باردىم دەريا كېچىپ، تاغ ئاتلاپ.
ئۇلار توختاپ قاپتۇ قانلىق ئويۇندىن،
كۈلۈشەتتى خۇشال ـ خورام قاقاقلاپ...
بۇ كۈلكىدىن چۆچۈپ كەتكەن كەكلىكلەر
ئۇچۇپ كەتتى خادا تاشتىن يىراققا.
چىلان تورۇق كىشنەپ قويۇق دوستانە
قاراپ قويدى ئوت يەۋاتقان ئاق ئاتقا...

* *

سەن باھارنىڭ تاشقىنىنى كۆرگەنمۇ؟
ئۇ چاغ دەريا ئۆز قىنىدا ئاقمايدۇ.
خۇددى شۇنداق، ياشلىقتىكى جۇشقۇن قان
ئۇرغۇپ ئۇرۇپ تومۇرلارغا پاتمايدۇ...

1986 ـ يىل 14 ـ ئاۋغۇست، كورلا.

مەن — نېمە؟

سەن ئېيتقىنا، مەن ساداقمۇ يا ئوقمۇ؟
كۆز ئالدىڭدا مەن ئىنسانمۇ يا روھمۇ؟
مېنى ئۇقماي ـ بىلمەي تۇرۇپ سۆزلىمە،
بىلەلەمسەن ـ بىلەلمەمسەن مەن نېمە؟

1

تاغ يۈكسەلگەن كۆك ئاسماندا تىكلەپ باش،
قۇياش بىلەن سۆھبەت قۇرار خادا تاش.
خادا تاشنىڭ تىك باغرىدا، كاۋاكتا
قىران بۈركۈت سادا بېرىپ ياتماقتا.
ئۇندا ئۇنىڭ ئۆلغايماقتا ھاياتى،
تېخى يۇمران، يېتىلمىگەن قاناتى.
ئۇ ئاسماندا بورانغا ئۈن قاتىدۇ،
ئىزمەن ياشلىق بۈركۈت ئۇنى باقىدۇ.
ئۇنى كىيلەر، كۆرەلمەيسەن سەن ئۇنى،
ئۇ ئۆسمەكتە كۈتۈپ ئۇچۇش پەيتىنى.
چۈشمەيدۇ ئۇ تۈلكىلەرنىڭ دامىغا،
كۆز تاشلايدۇ خادا تاشتىن ۋادىغا.
ئاتقان ئوقلار قىلالمايدۇ ئۇنى يوق،
خادا تاشقا تېگىپ قايتار ئاتقان ئوق.
تاغ جاراڭلار ئۇ ئۈن بەرگەن شۇ پەيتتە،
قاغا ئاڭلاپ قاردايدۇ ھەسەتتە.
قەدىم تاغلار ئۇنىڭ ئۆسەر دۇنياسى،
مەن ــ ئۇنىڭكى يوقالمىغان ساداسى...

2

قارايغاندا ئاسمان قارا مەخمەلدەك،
زېمىن ھالسىز ئۇخلاپ كېتەر كېسەلدەك.
شۇنداق تۈندە مۇبادا يول يۈرسەڭ سەن،
تېنەپ يۈرگەن غايىپ ئوتنى كۆرىسەن.
يېشىل ئوتلار يۈگرەپ يۈرەر تۇپراقتا،
يالقۇن چېچىپ يېقىندا ۋە يىراقتا.
كۆرۈنىدۇ ئالدىڭدا ۋە كەينىڭدە،
سوغۇق تىترەك پەيدا قىلىپ قەلبىڭدە.
چۆگىلەيدۇ بەزەن تېخى قويۇندەك،
خۇددى جىنلار تۈندە تۈزگەن ئويۇندەك.
ئۆز ـ ئۆزىدىن كېتەر تىلىڭ دۇئاغا،
قورقۇپ قاراپ بۇ سەرگەردان نۇرلارغا.
قورقما، نادان، ئەمەس بۇ جىن ئويۇنى،
تۈندە ئۆتكەن شۇھە قەدر قويۇنى.
بۇ ئەجدادنىڭ سۆڭەكلىرى چاچقان نۇر،
قارا يەرنىڭ ئىسكەنجىدىن قاچقان نۇر.

قەددىم زېمىن سانسىز جاننى كەتتى يەپ،
كۆمۈلمەكتە ئۇلار ئەسىر-ئەسىرلەپ.
دەسسىگەنلا يېرىڭ بۇندا قەبرىستان،
ئەجداد روھى تېنەپ يۈرەر سەرگەردان.
كۆمۈلۈپمۇ يوقالمىغان سۆڭەكلەر،
تۇندە شۇنداق ئوت رەڭگىدە چېچەكلەر.
مەنمۇ شۇنداق يېشىل ئۆتمەن دۇنيادا،
قورقۇپ كەتمە، ئۇچراپ قالسام مۇبادا.
دۇچ كەلگەندە مەن چاچراتقان نۇرلارغا،
ئالدىراپلا قول كۆتۈرمە دۇئاغا!...

3

ئاققان دەريا سوغۇق قىشتا توڭلايدۇ،
قاتقان مۇزلار ئۇنى ئۇچۇق قويمايدۇ.
قىش ئاسمىنى چېچەكلەيدۇ بىقارار،
يېپيېپ كېتەر مۇزنى چۈشكەن قېلىن قار.
چەكسىز زېمىن قار ئاستىدا ئۇخلايدۇ،
قارلىق يەردە شىۋىرغانلار ئوينايدۇ.
ھەممە نەرسە ئۆلۈك كەبى توڭلايدۇ،
دەريانىمۇ پەرق قىلىپ بولمايدۇ.
توڭلاپ ياتار كېپەنلەنگەن دۇنيامۇ،
توڭلاپ ياتار ۋادىلارمۇ، دەريامۇ.
لېكىن دەريا ئاقار مۇزلار ئاستىدا،
بىرىپ بوغۇق گۈلدۈرلىگەن بىر نىدا.
ئاڭلانمايدۇ ئوگاي ئۇنىڭ نىداسى،
قېلىن مۇزلار ئاستىدىكى ساداسى...
ئۇ باھارنىڭ ئاپتىپىنى تاپىدۇ
ۋە مۇزلارنى قارسىلدىتىپ چاقىدۇ.
بۇلار مۇزلار ئۆلۈك سالغان جىنازا،
ئۇنى دەريا ئېلىپ ماڭار بىر ھازا.
ئېلىپ كېتەر ئۇنى يىراق كۆللەرگە
ياكى تاشلاپ كېتەر قارا چۆللەرگە.

مەنمۇ دەريا، مۇز ئاستىدا كۆرۈنمەس،
سادا بەرگەن بىلىنەر ۋە بىلىنمەس...

4

قۇملۇق چۆللەر... يورۇق كۈندۈز يوقالغان،
تۇندە تېنەپ يول يۈرىدۇ بىر كارۋان.
قارا زۇلمەت تۇتەكلەشكەن پەيتتە،
ئۇلار ھالسىز، چۆل باغرىدا كەلمەكتە.
كارۋان بېشى ئۆلگەن يولدا. كارۋانلار —
دەريا كەچكەن، ئاشقان تاغۇ-داۋانلار.
ئۇلار يولنى بىلەلمىگەن يورۇقتا
ۋە كېچىسى تېنەپ قالغان قۇملۇقتا؛
سۇ تۈگىگەن. تۆگىلەر ئاچ، يول يىراق
تۇندە غەمكىن سادا بېرەر قوڭغۇراق.
يولسىز چۆلدە بولۇپ يولنىڭ نىشانى،
كۆرۈنىدۇ مالچىلارنىڭ گۈلخانى.
يىراق گۈلخان ئۈمىد بولۇپ چاقنايدۇ،
كارۋان خۇشال قىن-قىنىغا پاتمايدۇ.
سەن ئويلىما، تۇندە ھەممە ئۇخلايدۇ،
دۇنيا ئىشى نېمە بولدى ئۇقمايدۇ.
ئويغاقتىكەنغۇ مالچىلارنىڭ ماكانى،
بۆرىلەرنى قاچۇرماقتا گۈلخانى.
روشەن چاقناپ يول كۆرسەتتى كارۋانغا،
تېنەپ يۈرگەن بىر توپ غېرىپ ئىنسانغا...
مەن مالچىلار گۈلخانىنىڭ ئۇچقۇنى،
ئۆچۈرەلمەس مېنى تۈننىڭ ئۇپقۇنى.

*   *

مېنى ئۇقماي-بىلمەي تۇرۇپ سۆزلىمە
بىلەلەمسەن — بىلەلەمسەن مەن نېمە؟...

1986-يىل 19-ئاۋغۇست، كورلا

uyghurkitap.com

كەپتەرۋاز

تاڭ ئاسمىنى يۇيۇلغاندا يورۇقتا،
ئالتۇن جىيەك چاقنىغاندا ئۇپۇقتا،
كەپتەر توپى ئۇچار كۆكنىڭ قەرىدە،
يايراپ ياشناپ تاڭنىڭ سۈزۈك بەھرىدە.
ئۇچۇشلىرى ئەركىن شۇنداق ئۇلارنىڭ،
ھۆر مېھمىنى بولار گۈزەل نۇرلارنىڭ.
تىنىق كۆكتە ئۇچار ئۇلار قانغىچە،
پەرۋاز قىلار ئەتتىگەندىن شامغىچە.
پەرۋازىدا ئۆتەر ئۆيلەر قاتارى،
ئاق تېرەكلەر مەسچىتلەرنىڭ مۇنارى.
مەن كۆرگەنمەن، قانچە ـ قانچە كەپتەرۋاز
شاد بولىدۇ كەپتەرلىرى ئۇچسا ساز.
ئۇچماي قالغان كەپتەرلەرنى قوغلايدۇ،
چالما ئېتىپ، قىقاس سېلىپ توۋلايدۇ.
ئۆگزىلەردىن ئۆگزىلەرگە ئاتلايدۇ،
ياخشى ئۇچقان كەپتىرىنى ماختايدۇ.
شۇ ماختاشتا ئايان كۆڭۈل ئىزھارى،
دېمەك، قاتار ئۇچۇشلاردا خۇمارى.
مېنىڭ قوشنام—قېرى، كونا كەپتەرۋاز،
كەپتەرۋازنىڭ مۇنداقلىرى بەكمۇ ئاز.
كەپتىرىنى ئۇچۇرمايدۇ يۈگۈزلاپ،
يۈرسۇن دەيدۇ ھويلىسىدا يورغىلاپ.

چۈشۈرمەيمەن دەيدۇ ئۆزگە قىلتاققا،
قورقار ئۇچسا كەپتەرلىرى يىراققا.
كەپتەرلەرگە ئىشەنمەيدۇ ئۇ ئۆزى،
ھويلىسىغا قۇلۇپ سالار كۈندۈزى.
چۈنكى ئۆزى تۇتقان كۆپلەپ ئۇلارنى
قىلتاق قىلىپ ئۆتكەن ئايۇ ـ يىللارنى.
شۇڭا تۇتقۇن كەپتەرلەردىن ئەنسىرەپ،
نازارەتنى كۈچەيتىدۇ ھەسسىلەپ.
بىرەر كەپتەر ئۇچماق بولسا ئازراقلا،
قاناتىنى كېسىپ تاشلار بىراقلا.
ئەزەر سېلىپ پەي چىقارغان كەپتەرگە،
ئاداشماستىن يېزىپ قويار دەپتەرگە.
شۇڭا يوقاپ كەپتەرلەرنىڭ پەرۋازى،
يىغلىغاندەك بۇقۇلدايدۇ ئاۋازى.
بۇ كەپتەرۋاز توغرىسىدا ئويلىدىم،
ئويلا ـ ئويلا ئۇندا گۇناھ قويمىدىم...
كەپتەرلەرنىڭ ئۆزى ئىدى گۇناھكار،
كەپتەرۋازنىڭ ھويلىسىدا نېمە بار؟
كىم ئۇلارنى چۈشسۇن دەپتۇ قىلتاققا،
تۆت تال دانىنى چېچىپ قويغان تۇزاققا؟...

1986 ـ يىل 21 ـ ئاۋغۇست، كورلا.

تۇردى ساماق

دولقۇنلىرىڭ يۈرىكىم سازى

باھار قۇشلىرى

خۇش كەپسىز، ئەي باھار قۇشلىرى،
ئېگىز ئۇچۇپ گاھىدا پەسلەپ.
ئويناپ ئۆسكەن ئانا يۇرتلارنى
يۈرەكلەردىن سېغىنىپ، ئەسلەپ.

ھەر باھاردا شۇنداق كېلىسىز،
جانلاندۇرۇپ كەڭرى سامانى.
سازىڭىزنىڭ مەرغۇللىرىغا
تەڭكەش قىلىپ مەغرۇر سادانى.

«ھەر باھاردا شۇ بولار تەكرار»،
جەۋلان قىلىپ يايراپ كېلىسىز.
گۈلشەنلەردە ئۇۋۇلاپ، ئاۋۇپ،
كۆڭۈل ئېچىپ ئويناپ كۈلىسىز.

كېلىۋېرىڭ...
مەيلى جانىۋارلار،
سىزلەر شۇنداق ئالەم ئەركىسى.
قۇچاق ئاچار قاچان كەلسىڭىز،
سېخىي يۇرتىنىڭ ھەر بىر ئۆلكىسى.

«ھەر باھاردا شۇ بولار تەكرار»،
خۇشال - خورام كۆڭۈل ئاچىسىز.

ھەيرانمەنكى، باھاردا كېلىپ،
يازدا يايراپ قىشتا قاچىسىز.

مەيلى كېلىڭ ۋە مەيلى كېتىڭ،
ئۆزىڭىزنىڭ كۆڭۈل خاھىشى.
لېكىن ماڭا ئەزىز يۇرتۇمنىڭ
قەدىرلىكتۇر يازۇ كۈز، قىشى.

شۇڭا بۇنداق ئانا ھاۋادىن
ئارامىمغا دەرمان ئالىمەن.
مەڭگۈ ئانام ئوغۇزىدەك ئىللىق،
ۋاپايىمغا سادىق قالىمەن.

ئانا دەريا

دىلدىشىمسەن، ئەي ئەزىم دەريا،
دولقۇنلىرىڭ يۈرىكىم سازى.
جانلىرىمغا جانان بىلىنەر،
ئەركىلىگەن بېلىقلار نازى.

ئۆستەڭلەرگە ئاققان سۇلىرىڭ
تومۇر قېنىم بولۇپ تويۇلار.
ئېرىق كەبى مىسرالىرىمغا
شوخلۇقۇڭدىن شەربەت قويۇلار.

مىڭ گۈزەلنىڭ مىڭبىر خۇلقى بار،
ئۆركەشلەپ شوخ ئېقىشلىرىڭدا.
ئەۋرىشىمدەك ھەريان تولغىنىپ،
قاشقا كۆكرەك يېقىشلىرىڭدا.

سەندىن پۈتكەن ھەر بىر نېسىۋە،
باغدا يېمىش، خاماندىكى دان.
بەلكى شەپقەت ئانىمىزدەك سەن،
شۇڭا بىزگە شۇنچە قەدىردان.

ئانا دەريا، ئەي ئەزىم دەريا،
ئولتۇرىمەن گۈزەل قېشىڭدا.
خەلقىم خۇلقى ئەكس ئېتەر گويا
نەقىشلەنگەن ھەر بىر تېشىڭدا.

ۋاقىت

سۈبھى-ى سۆيۈپ ئويغىنار چولپان،
تاڭنى كۈتەر جانلار جاھانى.
ھەر ئىنسانغا ھەر كۈنكى ھايات
ئادەملىكنىڭ بىر ئىمتىھانى.

ئادەمسەنكى، ئاگاھ بول ئادەم،
بىل، ۋاقىتنىڭ مەسئۇل ئوغلىسەن.
گەر پۇرسەتنى نابۇت ئەيلىسەڭ،
ئۆز ئۆمرۈڭگە ئۆزۈڭ ئوغرىسەن.

ئارزۇگۈل بىلال

بەخت كۈلكىسى

(ھېكايە)

1

باغ كەينىدىكى ئېتىزلىقتا كېۋەز ئوتاۋاتقان چىمەن قېيىن ئانىسى ئايخاننىڭ ئۆزىنى چاقىرغان ئاۋازىنى ئاڭلاپ، ئۆيگە قاراپ يۈگۈردى.

ئۇ، ھويلىغا كىرگەندە سەينادىكى كىشىلەر نېمىشقىدۇر پاتىپاراق بولۇشۇپ ئۇياقتىن-بۇياققا چېپىشىپ يۈرەتتى. قىبلە تەرەپتىكى ئۆيدىن ئاڭلىنىۋاتقان كىچىك كېلىن مەڭنىسانىڭ تۇرۇپ-تۇرۇپ چىرقىرىغان نالىسى ھەممىنى ئالاقزادە قىلىۋەتكەنىدى. چىمەن ئىشىككە كېلىشىگە ئايخان ئۇنى ئالدىغا چاقىردى.

— ماڭ قىزىم، يۈگۈر، بېرىپ ئاياغ مەھەللىدىكى پاتىخاننى چاقىرىپ كەل؛ — دېدى ئۇ قولى بىلەن يىراقنى كۆرسىتىپ.

قېيىن ئانىسىنىڭ ئۆزىگە بۇنچە مۇلايىملىق بىلەن گەپ قىلغىنىنى ئاڭلىمىغىنىغا نەچچە يىل بولغان چىمەن مەڭنىسانىڭ ھالىنى سوراشقىمۇ ئۈلگۈرمەي، يەنە ھويلىدىن ئوچقاندەك چىقىپ كەتتى.

پاتىخان كېلىپ ئىككى ئاش پىشىمدىن كېيىن، مەڭنىسانىڭ نالىسى ئاستا-ئاستا بېسىلىپ قالدى-دە، ئۇنىڭ ئورنىغا بوۋاقنىڭ ئاچچىق يىغا ئاۋازى ئاڭلاندى. چىمەن ئوچاق بېشىدىن تۇردى. خۇددى ئۇزۇندىن مۇشۇ ئاۋازنى كۈتكەن كىشىدەك ئىچكىرىگە قاراپ ماڭدى.

— ساڭا نېمە بار بۇ يەردە؟ ماڭ، كۆزۈمگە سەت كۆرۈنمەي كېۋىزىڭنى ئوتا، — ئىچكىرىكى ئۆيدىن چىققان ئايخان بو-

سۇغىدا چىمەننى كۆرۈپ تەرىنى تۇرۇپ
دوق قىلدى.

چىمەن سالپايغان هالدا ئارقىغا ياند
دى. شۇ ئارىدا ئۆيدىن چىققان پاتىخاند
نىڭ قېيىن ئانىسىغا قىلغان سۆزى ئۇنىڭ
قۇلىقىغا كىرىپ قالدى.

خۇدايىم نەۋرىلىرىنىڭ رىسقىنى بەر ـ
سۇن، قوشقاردەك بىر ئوغۇل دېسلە!

ــ ۋاي شۇنى دېسلە پاتىخان، مەنـ
مۇ هەر بىر نامىزىمدا خۇدايىمدىن شۇنى
تىلەيتتىم. خۇداغا شۇكرى، بۇ كېلىنىم
دېگەن يېرىمدىن چىقتى...

ئۇلار پېشايۋاننىڭ ئاستىغا قۇرۇلغان
كارىۋاتقا كېلىپ ئولتۇرۇپ يەنە گېپىنى
داۋاملاشتۇردى:

ــ شۇنداق قىلىپ ساۋۇت ئاخۇن
تېخى بالا يۈزى كۆرمىدىمۇ؟

ــ ۋاي، ئۇنى بىر دېمىسلە پاتىخان،
شۇ ئىشنى ئويلىسام‌ىلا كاللام چۆگىلەپ
قالىدۇ. ئۇنى روسۇلدىن بىر يىل بۇرۇن
ئۆيلىگەن. مانا روسۇل ئىككى باللىق بو ـ
لۇپ قالدى، لېكىن ئۇلار تېخىچە شۇنداق
يۈرۈشىدۇ. ۋاي دەردىم، ئاجراشتۇرۇۋېتەي
دېسەم تېخى، ساۋۇتنى يەنە ئۆيلىسەم
بولغۇدەك. سىلى بىلىلا، قولىمىز سەل قىس ـ
قا بولۇپ قېلىۋاتىدۇ. بوپتۇ، ئۆيىنى تۇتۇ ـ
ۋەرسۇن، بۇگۇن قورساق كۆتۈرۈپ
قالا، دەپمۇ مانا تۆت قاپاق پىشى ـ
قى ئۆتۈپ كەتتى نېمە ئامال دەيلا، ــ
دېدى ئايخان بىر پىيالە چاينى پاتىخانغا
سۇنۇۋېتىپ.

پاتىخان بىر پارچە ناننى چايغا چىد ـ
لىدى. ئارقىدىن ئەتراپقا بىر قاراپ قويۇپ
ئايخاننى ئۆز يېنىغا تارتتى.

ــ مانا قارىسىلا ئايخان، سەۋەب
قىلسا سېۋەتتە سۇ توختايدۇ، دەپتىكەن، ــ
ئۇ ئاغزىنى ئايخاننىڭ قۇلىقىغا يېقىن
ئەكىلىپ، نېمىدۇر دەپ كۇسۇرلىدى. چىد ـ
مەن ئۇلارنىڭ گېپىنى ئاڭلىيالمىدى، لې ـ
كىن قېيىن ئانىسىنىڭ ئېچىلىپ كەتكەن
چىرايىدىن پاتىخاننىڭ سۆزى ئۇنىڭ كۆڭـ
لىگە تولىمۇ ياققانلىقىنى سەزدى.

چىمەننىڭ بەدىنىگە تىترەك ئولاشتى.
ئايخاننىڭ باياتىنقى سۆزلىرىدىن ئۆزىنىڭ
بۇ ئائىلىدىكى ئورنىنىڭ تېخىمۇ ئوسال
هالەتكە چۈشۈپ قالىدىغانلىقىنى هېس قىلىپ
كۆڭلى يېرىم بولدى. ئۇ، بىر بېسىپ، ئىك
كى بېسىپ، كېۋەزلىككە يېنىپ كەلدى.

نېمىشقىدۇر ئەمدى ئۇنىڭ ئوتىغۇچ
تۇتقان قوللىرى تىترەپ زادى ئىشقا بار ـ
مايتتى. نەچچە يىلدىن يۈرىكىنى سىقىپ
كەلگەن خورلۇق ئۇنىڭ قەلبىنى يېگىباش ـ
تىن ئازابلاشقا باشلىدى.

ــ چىمەن، ئايخاچام نېمىشقا چاقىد ـ
رىپتۇ؟ ــ دېدى نېرىقى ئېتىزدا ئوت ئېلد ـ
ۋاتقان يەنە بىر چوكان چىمەننىڭ مىسكىن
ـچىرايىنى كۆرۈپ.

ــ هېچنېمە، مەڭىنىسا يەڭگىدى، ــ
دېدى چىمەن بېشىنىمۇ كۆتۈرمەي
كېۋەز شېخى بىلەن يەرنى جىجىلاپ
تۇرۇپ.

هېلىقى چوكان گەپ قىلمىدى،
چۈنكى چىمەننىڭ شۇ بىر ئېغىز جاۋابىد ـ
دىن ئۇ هەممىنى چۈشەنگەنىدى. شۇند ـ
داق، مەڭىنىسانىڭ يەڭگىشى «توغماس»
دەپ نام ئالغان چىمەن ئۈچۈن چوڭ
بىر زەربە ئىدى. بىراق، ئاللاتائالا چىمەنـ
نىڭ پېشانىسىگە شۇنداق پۈتكەنىكەن،
ئۇنىڭغا نېمە ئىلاج!

ــ كۆڭلۈڭنى يېرىم قىلما. سەنىمۇ

بۇنداق يۈرۈۋەرمەسسەن، بىرەر سەۋەب بولۇپ قالار،— دېدى ھېلىقى چوكان ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ.

— نېمە ئامال بار دەيسەن؟ قىلمىغان ئامالىم قالمىدى...— چىمەن بېشىنى كۆتۈرۈپ سوغۇققىنا كۈلۈپ قويدى ۋە ئاندىن ئېغىر بىر تىنىپ سۆزىنى داۋام قىلدى،— تۇغماس چىقىپ قالغان ئوخشايمەن.

— ھەي، بۇنداق گەپنى قىلما. سەن تېخى كىچىك تۇرساڭ، خۇدانىڭ رەھمىتى باردۇ؟

چىمەن جايىدا قىمىر قىلماي ئولتۇراتتى. شۇ تاپتا يۈرىكى پىچاق بىلەن تىلغىنىدەك ئېچىشىۋاتاتتى. ئۇنىڭ پۈتۈن خىيالى بايا پاتىخاننىڭ ئايخانغا پىچىرلاپ دېگەن سۆزىدە قالغانىدى.

«ئۇ جادىگەر يەنە نېمە چارە ئۆگەتكەندۇ؟» پاتىخاننىڭ قېيىن ئانىسىغا چارە ئۆگىتىشىنى ئويلىسا، چىمەننىڭ بەدىنى تىكەنلىشەتتى، ئۇنىڭ خاتىرىسىدە بۇ ئايال خۇددى كىچىكىدە ئاڭلايدىغان چۆچەكلەردىكى جادىگەر مومايلارغا ئوخشاش ھەم قۇۋ، ھەم رەھىمسىز ئىدى. يەنە كېلىپ يېرىم يىلنىڭ ئالدىدا ئەنە شۇ ئايالنىڭ كۆرسەتكەن مەسلىھەتى بىلەن يورۇق دۇنيادىن كېتىپ قالغىلى تاس قالغانىدى. بۈگۈن ئۇ يەنە...

چىمەننىڭ كۆڭلىگە ئەندىشە چۈشتى. ئۆزىنى يەنە بىر شۇملۇق كۈتۈپ تۇرغاندەك تېنى شۈركەندى. «نېمە ئىش بولسا، ئاشۇ پاتىخاننىڭ كاساپىتىدىن بولىدۇ» دەپ ئويلىدى ئۇ ۋە ئېسىگە ئالسىلا ھازىرمۇ تېنى شۈركىنىدىغان ھېلىقى ئىش خىيال ئېكرانىدا نامايان بولدى.

2

ئەتىياز كۈنلىرىنىڭ بىرى ئىدى. چىمەن ئېتىزدىكى ئىشلىرىنى تۈگىتىپ، كەچقۇرۇن ئۆيگە كەلگىنىدە ئايخان بىلەن پاتىخان پېشايۋان ئاستىدىكى كارىۋاتتا مۇڭدىشىپ ئولتۇراتتى.

پاتىخان چىمەننى كۆرۈپ، دەرھال گەپنى ئۇنىڭ ئۈستىگە يۆتكىدى:

— چىمەنخان تېخى قورساق كۆتەرمەي يۈرەمدۇ، نېمە؟

بۇ گەپ ئەزەلدىن چىمەننىڭ تۇغمىغىنىدىن نارازى بولۇپ، ئەتىدىن-كەچكىچە ئۇنىڭغا كايىپ يۈرىدىغان ئايخاننىڭ دىتىغا تازا ياقتى بولغاي، ئاغزى ئېچىلىپلا كەتتى:

— بۇ بىر نېمىنىڭ گېپىنى قىلمىسىلا، پاتىخان. ئۆز ۋاقتىدا قارىسام، خېلى رەڭگى-روھى جايىدا، يۈزى ئىللىق تۇرسا، مەيلى بوپتۇ، دەپ ساۋۇتقا ئېلىپ بېرىپتىكەنمەن. ھەي، ئارزۇلىرىم نەدە قالدى؟ خوتۇن كىشى دېگەننىڭ ئايدەك چىرايى بولغىنى بىلەن، بالا تۇغمىسا بىكار كەن، دېسىلە. مانا ئۈچ يىلدىن ئاشتى، يا ئۇ، يا بۇ دېمەي جىمجىتلا يۈرىدۇ.

— ھەي، بىرەر چارە قىلىپ كۆرمىدىلىمۇ؟

— قىلمىدىمىكىن دەملا، باخشىنى ئەكېلىپ پېرى ئويناتتىپ باقتىم. موللام-قارىملارغا ئوقۇتۇپمۇ باقتىم. ھېچبىر كار قىلمىدىغۇ تاڭ!

— ئۇنداقتا ماڭا قارىسىلا، بۇنىڭ بىر چارىسى بار،— پاتىخان ئەتراپقا قاراپ چىمەننىڭ ئۆزلىرىگە دىققەت قىلىۋاتقىنىنى سەزدى-دە، بىر چىمەنگە، بىر ئايخانغا قاراپ قويۇپ، تى-

لىنىڭ ئۇچىدىكى كېپىنى ئىچىگە يۇتتى.
ئايخان پاتىخانىنىڭ غەرىزىنى بىلدى. پاتىخانىدىن كۆڭۈلگە ياققۇدەك گەپ چىقىدىغىنىنى پەملەپ، ئۇدۇلىدىكى ئۆينىڭ ئالدىدا مەڭىنسانىڭ ئوغلىنى ئوينىتىپ ئولتۇرغان چىمەننى چاقىردى:

— چىمەن، ساۋۇت ئاخۇن قوناقلىقتا سۇ تۇتۇۋاتىدۇ. ئاۋۇ بالىنى ئويناتقاچ كەچلىك غىزاغا كېلىدىغان - كەلمەيدىغانلىقىنى ئۇقۇپ كەلگىنە!

چىمەننىڭ تەنلىرى يايراپ كەتتى. گەرچە كۆڭلىدە ئايخانىنىڭ ئۆزىنى ئەتەي ئىشقا بۇيرۇپ، كۆزدىن نېرى قىلماقچى ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرغان بولسىمۇ، ئەمما بىردەم بولسىمۇ قېيىن ئانىسىنىڭ تاپا- تەنە، جىمىلەشلىرىدىن ئازاد بولغانلىقىغا خۇشال بولدى. ئۇ، شۇ كۈنلەردە قۇلىقى تىنچلا بولسا، ئۇچ ۋاق غىزا يېمىسىمۇ رازى بولاتتى. شۇڭا، ئۇ ئۆزىنى يېنىكلىشىپ قالغاندەك ھېس قىلدى-دە، پاتىخانىڭ قېيىن ئانىسىغا يەنە نېمىلەرنى دېيىشىگىمۇ پەرۋا قىلماي، بالىنى ھاپاشلىغان پېتى ھويلىدىن چىقىپ كەتتى.

ئەتىسىدىن باشلاپ تويۇقسىزلا چىمەن مۇشۇ ئائىلىگە دەسلەپ كېلىن بولۇپ كەلگەن چاغلىرىدىكى راھەتتىن قايتا بەھرىمەن بولۇشقا باشلىدى. ئايخانىنىڭ سوغۇق تەلەتى ئېچىلىپ، ئۇنىڭغا بۆلەكچە ئوبدان مۇئامىلە قىلىدىغان، چىمەننى ئېغىر-يېنىك ئىشقا سالماي، خۇددى كېسەلنى كۈتكەندەك ئاسرايدىغان بولدى.

چىمەننىڭ نەزىرىدە، ئەسلىدە ئايخان ئۇنى يامان كۆرمەيتتى. ساۋۇتقا ياتلىق بولۇپ بىر يىلدىن ئاشقىچە ئۇ ھېچنېمىگە باش قاتۇرماي ئېرى تېپىپ بەرگەننى يەپ، ئېلىپ بەرگەننى كىيىپ يۈردى. ئۇ چاغلاردا چىمەن مېنىڭ كۈلۈم ئۆمۈرۋايەت مۇشۇنداق ئۆتىدىغان ئوخشايدۇ، دەپ ئۆز تەلىيىدىن تولىمۇ سۆيۈنۈپ يۈرۈۋەردى. ئاۋادا خۇدا ئۇنىڭغا بىرەر پەرزەنت ئاتا قىلغان بولسىدى، ئۇ مەڭگۇ شۇنداق بەختلىك ئۆتكەنمۇ بولاتتى. لېكىن كۈتمىگەن بىر ئىچ پۇشقى بۇ ئائىلىدىكى كىشىلەرنى بارغانچە بىئارامچىلىققا سېلىشقا باشلىدى. دەسلەپتە ئايخان «قىزىم ساڭا ئېيتتىم، كېلىنىم سەن ئاڭلا» دېگەندەك قىلىپ پات-پاتلا قىزلىرىنى بىكاردىن-بىكارغا تىللاپ قويۇپ يۈردى. كېيىنچە ئۇنىڭ يۈزىدىن يۈزىگە دەيدىغان بولدى. چىمەن بۇنىڭ سەۋەبىنى ئېنىق بىلەتتى. ئۆزىنىڭ بىتەلەيلىكىدىن ئاھ ئۇراتتى. قېيىن ئانىسىنىڭ ھەرقانچە سېسىق گەپلىرىنى ئىچىگە سىڭدۈرۈپ، چىداپ ئۆتمەكتە ئىدى...

ئايخان بىلەن پاتىخان چىمەننىڭ قورساق كۆتۈرمىگەنلىكى توغرىسىدا پاراڭلاشقان ھېلىقى چاغدىن ئىككى-ئۈچ كۈن ئۆتۈپ بىر كەچقۇرۇنلۇقى چىمەن ئۇلاغلارنى قوتانغا سولىۋېتىپ ئۆيگە كىرىشىگە، ئايخان نان چىلانغان بىر قاچا قېتىقنى كۆتۈرۈپ كېلىپ ئۇنىڭغا سۇندى ۋە كۆيۈنۈش تەلەپپۇزىدا:

— ھېرىپمۇ كەتكەنسەن، قىزىم. كەل مانى ئىچىۋال، — دېدى. لېكىن ئۇنىڭ چىرايىدىن بىر خىل ئالاقزادىلىك چىقىپ تۇراتتى.

— قورسىقىم ئاچمىدى، بىلى ئۆزلىرى ئىچسىلە، — دېدى چىمەن ئارتۇق ئويلانمايلا.

— تاماقنىڭ خېلى ھايىلى بار، قور-

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

سىڭلىق ئېچىپ كېتىدۇ، ئىچۋال،— ئايخان زورلاۋەردى. چىمەن ئۇنىڭغا يېتىشەلمىگەندە قېلىپ قاچىنى قولىغا ئالدى.

چىمەن قېتىقنى ئىچىشكە باشلىدى. بىراق ئازراق ئىچكەندىن كېيىن، يۇمران بىر نېمىنىڭ گېلىنى تاتلاپ پەقەت ئۆتمەيۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى-دە، ھۆ بولۇپ كەتتى.

— گېلىمگە بىر نەرسە تۇرۇپ قالدى.

— ناندۇر بالام، يۇتۇۋەت،— ئايخان ئەمترەپ كەتكىنىدىن يا سۇ ئەكىلىپ بېرىشنى، يا غولىغا قېقىشنى بىلمەي، ھەدەپ يۇتۇۋېتىشكە زورلايتتى.

چىمەن قانچە قىلسىمۇ گېلىگە تۇرغان نەرسە ئۆتمىدى. ئەكسىچە، يەنە بىر ھۆ بولۇش بىلەن تەڭلا ئىچكەن قېتىق، يېگەن نانلارنىڭ ھەممىسى يېنىپ چىقىپ كەتتى. ئۇ ياندۇرۇلغان نەرسىلەرنىڭ ئارىسىدا قاناتلىق قاپقارا بىر نەرسىنىڭ مىدىرلاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپلا ئۆزىنى كەينىگە تاشلىۋەتتى.

— «مېنى ئۆلسۇن دەپتۇ!» دەھشەتلىك بىر ئوي چىمەننىڭ ۋۇجۇدىنى چىرمىۋالدى ۋە تۇنجى قېتىم ئايخاندىن يىرگىنىپ رخورلۇق ھېس قىلدى. چۈنكى ھېلىقى قاناتلىق جانىۋارنى ئايخاننىڭ قېتىققا ئەتەي سېلىپ بەرگىنىگە ھەممىدە بۇنىڭ چوقۇم ھېلىقى پاتىخاننىڭ ھۈنىرى ئىكەنلىكىگە شەكسىز ئىشەندى. ئۇ، ئەمدى ئايخاننىڭ نەچچە كۈندىن بۇيانقى كۆيۈنۈشىنىڭ تېگى-تەكتىنى چۈشىنىپ يەتتى-دە، بوپىسىنى كۆتۈرگەن پېتى ئاپىسىنىڭ ئۆيىگە يامانلاپ كەتتى ۋە ئىككىنچىلەپ بۇ ئائىلىنىڭ بوسۇغىسىغا دەسسىمەسلىككە نىيەت قىلدى. ئەمما ئاپىسى ئۇنىڭ بۇ

قىلىقىنى ياراتماستىن ئەيىبىنى قىزىغا قويدى.

— بالام، سەندىن ئۆتۈپتۇ، — دېدى ئاپىسى ئۇنىڭ كېپىنى ئاڭلاپ بولۇپ، — ئەر رازى، خۇدا رازى. ئايخانمۇ يامان قىلماپتۇ. سېنى ئويلاپ، ئۆيى بۇزۇلۇپ كەتمىسۇن، دەپ قىلغان ئىشىدۇ بۇ، تايىنلىق. سەۋەب قىلغاننىڭ نېمە يامىنى؟ مەنمۇ رەھمەتلىك ئاچاڭ بويۇمدا قىلىشتىن ئاۋۋال قارلىغاچ بالىسىنى يۇتقانمەن.

قارلىغاچ بالىسى؟ ئەمدى ئايان بولدى. ئانىسىنىڭ ئاغزىدىن ھېلىقى قاناتلىق جانىۋارنىڭ قارلىغاچ بالىسى ئىكەنلىكىنى ئۇققان چىمەننىڭ ئەسلىدىلا بىئارام بولۇپ تۇرغان كۆڭلى تېخىمۇ ئازابلىنىشقا باشلىدى. «تۇۋا، جاھاندا بۇنداق ئىشلارمۇ بولىدىكەن تېخى». ئۇ، ئۆزىنىڭ قۇلىقىغا ئىشەنمەي قالدى.

— ئەگەر راستىنلا قارلىغاچ بالىسىنى يېگۈزگەن بولسا، ئۇ ئۆيگە تېخىمۇ دەسسىمەيمەن، — دېدى چىمەن ئاپىسىنىڭ ئەيىبلىشىگە ئاچچىقلىنىپ.

— تولا لاۋزا گەپ قىلما. بىزنىڭ ھالىمىزنى كۆرۈپ تۇرۇپسەن، بالام. داداڭ جاڭگالدىن كېلەلمەيدۇ، ئاكىلىرىڭنىڭ ھالى ئۆزى بىلەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە، تىكەندەكلا بىر قىز بولۇپ قالدىڭ. مەنمۇ شۇ ئايخاننى قول ئىلكىدە بار خەق، ئۇنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ، قولىغا قول بولۇپ يۈرسە، كۈنى ئوبدان ئۆتەمدىكى دەپ سېنى شۇلازغا بەرگەن. ئەسلىغۇ نەچچە يىل ئۆي تۇتۇپ تۇغمىغاندىن كېيىن، ئۇ يەنە ھەيدىۋەتسىمۇ نېمە دېگۈلۈك؟ لېكىن ئۇلار ئۇنداق قىلمىدى. شۇنچىلىك ئىشقا سىڭىلىڭ يامانلاپ كەلگىنىڭ نېمىسى؟ ئەمدى ئۇنداق كىچىك بالىلىقنى تاشلاپ، ئايخاننىڭ

سۆزدگه کىر، بالام.
شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئىلاجىسىز يەنە قېـ
يىن ئانىسىنىڭ ئۆيىگە يېنىپ كەلدى.
بىراق شۇندىن ئېتىبارەن ئۇنىڭ دىلىدا
ئايخان بىلەن پاتىمخانغا نىسبەتەن بىر خىل
يىرگىنىش قارا سايە بولۇپ ئورۇن
ئالدى...

— چىمەن، نامازشام بولۇپ قالدى
كەتمەمسەن؟

ھەمراھلىرىنىڭ ئاۋازى چىمەننى
خىيالدىن ئاجراتتى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ
ئەتراپىغا قارىۋىدى، ھەمراھلىرىنىڭ تاغـ
دەك دۆۋىلىۋەتكەن ئوتىغا قاراپ نېمە قىـ
لىشىنى بىلمەي تۇرۇپ قالدى. چۈنكى
ئۇ خىيال بىلەن بولۇپ كېتىپ، ئاران
بىرەر قۇچاقلا ئوت ئالغانىدى. «بۇنداق
قايتسام قېيىن ئانام كايىماسمۇ؟» دەل
شۇ چاغدا ئۇدۇلىدىكى قوناقلىقتا بىر كىـ
شىنىڭ تونۇش گەۋدىسى غىل ـ پال كۆـ
رۈنۈپ قالدى.

«غۇپۇرمۇ نېمە؟ ئۇ، بۇ يەردە نېمە
قىلىپ يۈرىدىغاندۇ؟» چىمەننىڭ كۆڭلىدە
بىر خىل شېرىن تۇيغۇ پەيدا بولدى ـ
دە، ئۇنى ـ بۇنى ئىلغان بولۇپ باشقىلار
دىن قەستەن ئايرىلىپ قالدى.

3

مەكىنىسانىڭ يەڭگىشى بىلەن، ئايخانـ
نىڭ ئالدىدا چىمەن تېخىمۇ ئوسال ئوـ
رۇنغا چۈشۈپ قالدى. بۇرۇن ئېتىزنىڭ
ئېغىر ـ يېنىك ئىشلىرىنى چىمەن، ئۆي
ئىشلىرىنى مەكىنىسا قىلاتتى. لېكىن ھازىر
بۇلارنىڭ ھەممىسى چىمەنگىلا قالدى. ئەتـ
تىگىنى بامدات بىلەن تەڭ ئورنىدىن تۇـ
رۇپ مىدىرلىغىلى تۇرسا، تۈن تەڭ بولـ
مىغۇچە ئۇھ دەيدىغانغا چولىسى تەگمەيتـ
تى. بۇ جاپالارنى ئاز دەپ، ھەممىدىن
ئۇنىڭغا ھار كېلىدىغىنى بۇرۇن ئۇنى يالـ
غۇز ئايخانلا ئىشقا بۇيرۇغان بولسا، ئەمـ
دىلىكتە مەكىنىسامۇ كىچىك بالىنىڭ ئورـ
نىدا ئىشقا سالىدىغان بولدى.

«خەير، مېنىڭمۇ بالام بولۇپ
قالار» دەيتتى چىمەن ھەر نۆۋەت مەكـ
نىسانىڭ ئۆزىنى قىلچە كۆزگە ئىلماي،
بوۋاقنىڭ پوق ـ سۈدۈك لاتىلىرىنى يۇيۇشقا
بۇيرۇغىنىدىن خورلۇق ھېس قىلىپ، لېـ
كىن ئايخاننىڭ تىللاپ كېتىشىدىن قورـ
قۇپ، يەنىلا ئۇنىڭ بۇيرۇقىنى رەت قىلالـ
ماي، لاتىلارنى يۇيۇپ قۇرۇتاتتى.

مۇشۇ كۈنلەردە ئۇ بىر ئىشتىن خاـ
تىرجەم بولدى. ئايخان يېڭى نەۋرىسىنى
بېقىش بىلەن بولۇپ كېتىپ، ئۇنىڭ بىـ
لەن تولا كارى بولمايدىغان بولدى.

دەسلەپتە چىمەن ئايخاننىڭ ئۆزى
بىلەن جېدەللەشمەيدىغان بولغىنىدىن
خۇش بولۇپ يۈردى. كېيىنچە قېيىن
ئانىسىنىڭ مەكىنىسا ئۈچۈن پايپېتەك بوـ
لۇپ كېتىشلىرىدىن نېمىشقىدۇر بىر قىسما
بولۇپ قالدى. «بالىسى بارنىڭ يۈزى
يورۇق، دېگەن شۇ كەندە» دەپ مەكىنىساغا
كۆڭلىدە ھەسەتمۇ قىلاتتى.

«خۇدايىم ماڭىمۇ چۈچۈرىچىلىك
بالىدىن بىرنى بەرسە بولماسمىدى؟» دەيتـ
تى ئۇ ۋە مەكىنىسانىڭ بالىسىنى ئەللەي
ئېتىپ غىڭىشىپ ئېيتىدىغان ناخشىسىدىن
ئىچى پۇشاتتى. شۇنىڭ بىلەن بارا ـ بارا
ئۇ مەكىنىسانىڭ ئۆزىگە ئامراق چوڭ ئوغـ
لى ھەسەنجاننى ئوينىتىش بىلەن ئۆزىنىڭ
سۇنۇق كۆڭلىگە تەسەللى بېرىدىغان بوـ
بولۇپ قالدى.

بىر كۈنى چىمەن ئېتىزلىقتىن قايتىپ كەلسە ھەسەنجان ئاپىسىنى ئېمىمەن دەپ تازا جېدەل قىلىۋاتقانىكەن. قېيىن ئانىسى ئۇنىڭ يىغىسىنى بېسىقتۇرالماي ئاۋارە بولۇۋېتىپتۇ.

— يۈگۈر چىمەن، ماۋۇ شۇمنى بىردەم كۆزۈمدىن يوق قىلغىنا، — دېدى ئايخان خۇددى نىجادچىسىنى تاپقاندەك بالىنى چىمەنگە ئىتتىرىپ.

ھەسەنجان چىمەنگە بەكلا ئۆگىنىپ كەتكەنىدى. شۇڭا چىمەن ئۇنىڭغا قولىنى سۇنۇشىغا ھېچنېمىگە قارىماي ئۇنىڭغا ئېتىلدى ھەمدە چىمەننىڭ كۆڭلىكىنىڭ ياقىسىدىن كىچىك قوللىرىنى تىقىپ تەقەززالىق بىلەن بىرنېمە ئىزلەشكە باشلىدى. چىمەننىڭ يۈزىدىن ئوت يېنىپ كەتتى-دە، ئۇيالغىنىدىن ئۇنى كۆتۈرگەن پېتى باغقا كىرىپ كەتتى ھەمدە شاپتۇل يېگۈزۈپ بالىنى گولدىماقچى بولدى. لېكىن ھەسەنجان ئۇنىڭ رايىغا زادىلا باقماي، كۆزلىرىنى ئۇگۇلغان پېتى توختىماي يىغلايتتى.

— نېمە يەيسەن، ئوغلۇم؟ — دېدى چىمەن ئۇنىڭغا يېلىنىپ ۋە شۇ گەپنى قىلىش بىلەن تەڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىدا بىلىپ بولمايدىغان بىر خىل ھېسسىياتنىڭ تارقىلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى.

— ھەممە، ھەممە، — ھەسەنجان ئەمدى چىققان چۆچۈك تىللىرى بىلەن ئۇنىڭغا نالە قىلاتتى.

— ھەممە ما؟ — چىمەن ئەتراپىغا بىر قارىۋېلىپ، ئىنسى-جىن يوقلۇقىغا ئىشەنگەندىن كېيىن مەڭىنسادەك كۆڭلىكىنى قايرىپ، ھەسەنجانغا كۆكسىنى دوملىدى.

شۇ كۈندىن باشلاپ چىمەننىڭ يۈرىكگە بىر پارچە ئوت چۈشتى. بۇ ئوت كۆيگەنسېرى ئۇنىڭ يۈرىكى تېخىمۇ ئېچىشاتتى، كېچە-كېچىلەپ كىرپىك قاقمايتتى، ئۆزىنىڭ بالىسىز ئۆيىمۇ ئەمدى ئۇنىڭغا دوزاختەك تۇيۇلۇشقا باشلىدى-دە، بالا دەردىدە سەۋدايى بولايلا دەپ قالدى. «ئاھ خۇدا، مېنى ياراتمايلا قويساڭ، يا مۇنچە ئارماندا قويماي بىرەر بالا بەرسەڭ بولماسمىدى؟» دەپ زارلايتتى ھەمدە ئۆيىنىڭ جاپاسىنى تارتقانسېرى، بالا ئىشقىدا ئازابلانغانسېرى يېرىم يىلنىڭ ئالدىدا ھېلىقى قارلىغاچ بالىسىنى يۇتۇۋەتمىگەنلىكىگە مىڭ پۇشايمان قىلىشقا باشلىدى.

كۈنلەر ئۆتتۈۋەردى. چىمەننىڭ قىلمىغان ئامالى قالمىدى. ساۋاپلىق قىلىپ گۇناھىمغا توۋا قىلسام، خۇدايىم بالا ئاتا قىلارمىكىن دەپ، يېتىم-غېرىبلارغا كىيىم-كېچەكنى سەدىقە قىلدى. بەش ۋاق نامازنى ئۈزۈلدۈرمەي ئوقۇدى. لېكىن ئۇ مۇرادىغا يېتىشنىڭ شەپىسىنىمۇ كۆرمىدى. ئاخىرى نائىلاج ئايخاننىڭ ئايىقىغا يىقىلىپ دەردىنى تۆكتى.

— ئاپا، قارلىغاچ بالىسى يېسەممۇ يەي. ماڭا رەھىمى قىلسىلا، — دېدى چىمەن بىر كۈنى.

— ھە، ئەمدى ئەقلىڭنى تېپىپسەن، — دېدى ئايخان چىمەننىڭ نالىسىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن خۇددى ئۇنىڭ شۇنداق قىلىشىنى ئاللىبۇرۇنلا بىلگەندەك، — ئۆزۈڭ بىلىسەن، مەن سېنى ھەرگىز يامان كۆرمەيمەن. مەنمۇ ئۆز ۋاقتىدا: «چىمەن چىرايى ئىللىق ئوبدان بالا بوپتۇ. بىزنىڭ ئالدىمىزدا تۇرسا يوقسۇزلۇقىنىڭ دەردىنى تارتماس» دەپ، ساۋۇتقا ئېلىپ

بەرگەن. ئۆزۈڭمۇ بىلگەنسەن، بىر ئۆيدە بالا دېگەن ئەر - خوتۇننى بىر - بىرىگە باغلاپ تۇرىدۇ، بولمىسا بېشى باش، ئايىغى تاش بولمايدۇ. كۆرگەنسەن، مەڭنىسا يىلىغا بىرنى تۇغۇۋىدى، روسۇل ئاخۇن پەرۋانىدەك ئۆيىنى، بالىلىرىنى ئەگىپ كېتەلمەيدىغان بولدى. ئەمدى سېنىڭ ئېرىڭچۇ؟ تالاغا بىر چىقىپ كەتسە، ئىشىكىنىڭ قايېرىگە باقىدىغىنىنى ئۇنتۇپ قالىدۇ. ئەگەر سېنى تۇغمىدى دەپ تالاغا قاراپ قالسا، ياكى ھەيدەپ سالسا قانداق قىلىسەن؟ — ئايخان يەردىن ئۇستۇن قارىماي ئولتۇرغان چىمەنگە بىر قاراپ قويدى - دە، ئۇكۇنگەن ھالدا قوشۇپ قويدى، — بۇ ئويۇڭ تازا ئۇبدان بوپتىكەن. شۇنىسى، ھازىر قارلىغاچ بالىلىرىمۇ چوڭ بولۇپ كەتتى، دېگىنە.

— ئەمدى قانداق قىلىمەن؟ — ئايخاننىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ ئۈمىدسىزلەنگەن چىمەن كۆزىگە لىققىدە ياش ئالدى. ئۇنىڭ ھالىنى كۆرۈپ ئايخانىنىڭمۇ كۆڭلى يېرىم بولدى. بىراق خۇدانىڭ قۇدرىتى يەتمىسە ئايخانغا نېمە ئىلاج!؟ ئۇ، پاتىخاننىڭ ھېلىقى مەڭنىسا يەڭگىگەن كۆڭلى، «ئەگەر چىمەن خالاپ قالسا قىشىمغا ئەۋەتسىلە، ئۆزۈم سەۋەب قىلىپ قويىمەن» دېگەن گېپىنى ئېسىگە ئالدى - دە، كۆزلىرىدە ئۈمىد ئۇچقۇنلىرى چاقنىدى.

— ماڭا قارا، چىمەن، تولا يىغلاپ ئولتۇرماي، ئاپاغ مەھەللىدىكى پاتىخاننىڭ ئۆيىگە بېرىپ، ئاپام مېنى ئەۋەتتى دېگىن. شۇ خوتۇن بىر ئىلاجىنى قىلىدۇ.

پاتىخاننىڭ ئىسمىنى ئاڭلاش بىلەن چىمەننىڭ يىغىسى توختاپ، ۋۇجۇدىنى بىر خىل يېرگىنىش ھېسسىياتى قاپلىدى.

— قانداق، بارامسەن؟

«بارما چىمەن، ئۇ جادىگەر سېنى ھالاك قىلىدۇ!» دېگەن ئاۋاز ئۇنىڭ يۈرىكىدىن ئۆرغۈپ چىقتى. لېكىن ئارقىدىنلا كۆز ئالدىدا ھەسەنجاننىڭ ئۇماق چىرايى نامايان بولدى - دە، «ئاپا، ئاپا» دېگەن يېقىملىق ئاۋازى ھەممىنى بېسىپ چۈشتى.

«مەيلى، بىر چىداي، ھەرقانچە بولسا، يەنە شۇ قارلىغاچ بالىسىنى يۇتارمەن» دەپ غەيرەتكە كەلدى چىمەن ھەمدە بىر ياغلىققا ئىككى چىنە ئاق ئۇننى تۇگۈپ ئاپاغ مەھەللىگە قاراپ يول ئالدى.

4

بۈگۈن پاتىخان ئۆيىدە ئىدى. يىراقتىنلا چىمەننى كۆرۈپ، خۇش خۇيلۇق بىلەن ئۇنىڭ ئالدىغا چىقتى:

— كەلسىلە قىزىم، كەلسىلە. سىلىنى بۈگۈن قانداق شامال ئۇچۇرۇپ كەلگەندۇ؟

چوڭلار پاتىخاننى بەك مېھماندوست دېيىشەتتى. پاتىخاننىڭ قىزغىنلىقىنى كۆرگەن چىمەنمۇ شۇنى ھېس قىلدى. شۇڭا ھېچقانداق تارتىنمايلا كېلىش مەقسىتىنى ئېيتتى، پاتىخاننىڭ كۆزلىرى مەمنۇنلۇقتىن پۇرۇلۇپ كەتتى.

— ئوبدان بوپتۇ قىزىم، ئوبدان بوپتۇ، — پاتىخان چىمەننىڭ ئۇننىغىنىنى قويماي ئۇنى ئۆيىگە باشلىدى. چىمەننىڭ ئالدىغا داستىخان سېلىپ تاۋاقتا دوغاپ قىلدى - دە، ئۇنىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ ئولتۇرۇپ ناننى ئۇشتىدى.

— سىلى ئۆيۈمگە كېلىپ باقمىغان، قىزىم. قېنى، قاتتىق نان بولسىمۇ ماۋۇ دوغاپقا چىلاپ يېگەچ ئولتۇرسىلا. — دېدى پاتىخان چىمەنگە قاراپ قويۇپ، ئاندىن ئۆزىمۇ ئاغزىغا بىر پارچە نان سېلىپ، —

ئاللاتائالا ئىگەمنىڭ ئىلتىپاتى بىلەن تۇل بولسامۇ شۇنچىلىك كۈن ئېلىپ كېتىپ بارىمەن، — دەپ قوشۇپ قويدى.

چىمەن گەپ قىلمىدى. ئۇ، ئۆز خىيالى بىلەن بەنت ئىدى. پاتىخانمۇ چىمەننىڭ مەقسىتىنى چۈشەنىدى بولغاي، ھەر بىر سۆزىنى سوزۇپ تۇرۇپ دېدى:

— ۋاي قىزىم، كىچىك بولغاچقا، جاھاننىڭ ئىسسىق - سوغۇقىنى كۆرمىدىلە تېخى. خۇدايىم پېشانىلىرىنى ئوڭ يارىتىپتىكەن. مانا ئۆي تۇتۇپ بالا يۈزى كۆرمىگەن بولسىلىمۇ ساۋۇتئاخۇن ھەيدىۋەتمىدى... مانا مەنمۇ بۇ جاھاندىن بالىسىز ئۆتتۇم، — پاتىخان چىمەنگە قاراپ ئېغىر بىر «ئۇھ» تارتىپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — ياش چاغلاردىغۇ پۇت - قولىنىڭ مادارى بولغاندىن كېيىن، بالا بولمىسىمۇ چانمايدىكەن. مانا ئەمدى ماڭا ئوخشاش قېرىپ پۇتى گۆرگە ساڭگىلىغاندا يالغۇزچىلىق ھېس قىلىپ قالىدىكەن كىشى. مېنىڭمۇ بىر بالام بولغان بولسا، ئەلۋەتتە بۇ چاقىچە نەۋرە كۆرمەسمىدىم. مەنمۇ ئايىخاندەك: «بالامنىڭ بالىسى، كۆزۈمنىڭ قارىسى» دەپ كۆڭلۈمنى خۇش قىلماسمىدىم. مانا ئەمدىلىكتە ئاغرىپ تارتىپ قالسامۇ بېشىمدا ئولتۇرۇدىغان ئادىمىم يوق دېسىلە.

— پاتىخان ئاچا، مەن ئەمدى قانداق قىلاي؟

— بۇنىڭ كارى چاغلىق، قىزىم. ئۆز ۋاقتىدا رەھمىتى تۇنجى قېيىن ئانام ماڭا بىر چارىنى دېگەنىدى. لېكىن كىچىكلىكىمدىن كۆنمەپتىكەنمەن. كېيىن ئاڭلىسام، شۇ سەۋەبنى قىلىپ كۆرگەنلەرنىڭ ھەممىسى باللىق بولغانمىش.

— قېنى، بىر دېسىلىچۇ.

— قارىسىلا قىزىم، كونىلارنىڭ: «تۇغمىغان كېلىننى ئۇياتقا قوي» دەيدىغان گېپى بار. بۇ دېگىنى ئادەم توپلاشقان يەردە كېلىننى ئارىغا ئېلىپ، ئۇنىڭغا راسا تىل - ئاھانەت قىلسا، شۇ تىل - ئاھانەتتىن ئۇيالغان كېلىن بىر يىلغا قالماي ئېغىر ئاياغ بولىدۇكەن.

بۇنى ئاڭلاش بىلەن چىمەننىڭ بەدىنى قارا تەرگە چۆمدى. «پۈتۈن ئادەم تىل - ئاھانەت قىلسا، بۇ نېمىدېگەن قورقۇنچلۇق ئىش، تۇۋۋا، شۇنداق بولغاندا راستتىن بالا يۈزى كۆرگىلى بولارمۇ؟» چىمەن ئىككىلىنىپ قالدى. بىراق، پاتىخاننىڭ تۇغمىغىنىدىن ئالتە ئەرگە ياتلىق بولغىنىنى ئويلىغىنىدا پۈتۈن بەدىنى تىكەنلىشىپ كەتتى.

— راستتىن پەرزەنت كۆرگىلى بولارمۇ؟ — دېدى ئۇ ئەنسىرىگەن ھالدا.

— ۋاي نېمىشقا كۆرمەيدىكەنلا، ئاشۇنداق تىل - ئاھانەتكە قالغاندىن كېيىن، كېچىمۇ - كۈندۈز ياشلىرى قۇرىمايدۇ دېسىلە. شۇنىڭ بىلەن دۇرۇس نىيەت بىلەن خۇداغا يېلىنىپ بالا تىلەيلا. سىلىنىڭ ناللىرىنى ئاڭلىغان ياراتقان ئىگەم سىلىنى باللىق بولۇشقا بۇيرۇيدۇ.

چىمەن پاتىخاننىڭ ئۆيىدىن ھەم ئەندىشە، ھەم ئۈمىد بىلەن يېنىپ چىقتى. تىل - ئاھانەتنى ئاڭلاشقا رازى بولغانلىقىغا، ئۆزىنىڭ بىتەلەيلىكىگە ئاھ ئۇرۇپ كۆز ياش قىلدى، لېكىن بىر يىلدىن كېيىن ئۆزىنىڭمۇ ھەسەنجاندەك بىر بالىسى بولىدىغانلىقىنى، ئايىخانىنىڭمۇ ئۆزىنى ۋاي دەپ ئەتىۋارلايدىغىنىنى ئويلاپ، پۈتۈن ۋۇجۇدى شادلىققا چۆمدى. ئۇ، ئەنە

شۇنداق بىر دەم يىغلاپ، بىردەم كۈلۈپ كېلىۋېتىپ ئالدى تەرەپتىن كېلىۋاتقان غۇپۇرنى كۆرۈپ دەرھال كۆز يېشىنى سۈرتتى-دە، قەدىمىنى ئاستىلاتتى.

5

چىمەننىڭ خاتىرىسىدە غۇپۇر ئۇنىڭ ياخشى دوستى ئىدى. ئۇلار بالىلىق چاغلىرىدىلا ئىناق ئۆتۈشەتتى. كۆپىنچە ئىككىسى بىللە ئوينىشاتتى. كىچىك جىلىتكىسىنى چىرايلىق قاتلاپ، باش تەرىپىگە ياغلىقىنى چىگىپ ياسىغان قورچىقىنى ئەللەي ئېتىكەچ غۇپۇرنىڭ ئوتتۇغۇچ بىلەن «ئۆي» ياسىشىنى تاماشا قىلىش چىمەن ئۈچۈن تولىمۇ راھەت ئىدى. غۇپۇرمۇ ئۇنىڭغا بەك ھېرىس ئىدى، چىمەن بالىلار بىلەن ئۇرۇشۇپ قالغىنىدا ھەمىشە ئۇنىڭغا بولۇشاتتى. گەرچە ئۇ چاغلاردا ئۇلارنىڭ بالىلارچە سەبىي قەلبىدە قىز - ئوغۇل ئوتتۇرىسىدىكى سىرلىق مۇناسىۋەتتىن قىلچە ئەسەر بولمىسىمۇ، ئۇلارنىڭ شۇ پاك دوستلۇقى ۋە بىر - بىرىگە بولغان بالىلارچە مېھرىگە ئۇلارنىڭ نۇرغۇن گۈزەل ئارزۇ - ئارمانلىرى يۇغۇرۇلغانىدى. كېيىن ئىككىسى مەكتەپكە تەڭ كىردى. ئەمدى ئۇلار ئاق - قارىنى بىلىشىپ قالغانىدى. بىر - بىرىنى بىرەر كۈن كۆرۈشمىسە ئىچى پۇشىدىغان بولۇپ قالدى. لېكىن چىمەن بۇ ھېسسىياتىنىڭ زادى نېمىدىن دېرەك بېرىدىغىنىنى بىلىپ بولغۇچە ساۋۇتقا ياتلىق قىلىنىپ، قەلبىدىكى شېرىن تۇيغۇ - مۇھەببەت ئۇرۇقى يېتىلمەي تۇرۇپلا كۆمۈلۈپ كەتتى.

ئارىدىن بىر يىل ئۆتكەندىن كېيىن، چىمەن بىر دوستىدىن غۇپۇرنىڭ باشقا يۇرتقا چىقىپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ بىرنەچچە ۋاق ئازابلىنىپ يۈردى. بىراق كۈنلەر ئۆتكەنچە بۇ ئىشنى ئۇنتۇپ، تەقدىرگە تەن بەرگەنىدى.

ئەمما بىر يىلچە بولدى، غۇپۇر مەھەللىگە يەنە يېنىپ كېلىپ، ئەمدى يۈرىكى ئورنىغا چۈشۈپ، ھەممىگە ئادەتلىنىپ قالغان چىمەننىڭ تىنىچ تۇرمۇشىنى داۋالغۇتىۋەتتى. بولۇپمۇ ئۆيىدىن كۆڭلى ئاغرىغاندا ياكى ساۋۇتنىڭ تايىقىنى يېگەن چاغلىرىدا: «غۇپۇر بولغان بولسا، كۆڭلۈمگە بۇنداق ئازار بەرمەستى» دەپ ئويلايدىغان بولدى. ئىچىدە غۇپۇرنىڭ ئۆزىنى بۇنداق قىينىماي باشقا يۇرتقا بېرىپ ئۆي - ئوچاقلىق بولۇپ قېلىشىنى تىلىدى.

لېكىن چىمەننىڭ ئارزۇسىغا قارشى غۇپۇر كىندىك قېنى تۆكۈلگەن بۇ مەھەللىدە ئولتۇراقلىشىپ قالدى. چىمەن ئۇنىڭدىن قانچە ئۆزىنى تارتسا، غۇپۇر ئۇنىڭغا شۇنچە يېقىنلىق قىلاتتى. ئېتىزلىققا كېلىپ، چىمەنگە ياردەملىشىپ بېرەتتى. ھېلىقى كۈنى ئەگەر غۇپۇر ئىككى قۇچاق ئوتنى ئەكېلىپ بەرمىگەن بولسا، ئۇ ئەلۋەتتە ئايخاننىڭ بىرمۇنچە كايىشىغا قالاتتى.

— نەدىن كېلىشىڭ چىمەن؟ — دېدى غۇپۇر سالاملىشىپ ۋە چىمەننىڭ مەڭزىدىكى ياش داغلىرىنى كۆرۈپ ئەجەبلەندى - دە، — ۋۇي، يىغلىدىڭمۇ نېمە؟ كىم بوزەك ئەتتى؟ — دېدى.

ئۆزىنى ئارانلا تۇختىتىپ تۇرغان چىمەننىڭ كۆڭلى غۇپۇرنىڭ بۇ سۆزى بىلەن بۇزۇلدى. كۆزلىرىدە لىغىرلاپ ياش پەيدا بولدى. غۇپۇر كىچىك چاغلىرىدىمۇ چىمەندىن ھەمىشە شۇنداق دەپ سورايتتى. ئاھ خۇدا، ئادەم چوڭ بولمىسا نېمە بولاتتى - ھە؟

ئۇ بېشىغا كەلگەن ئىشلارنى قىسقىلا قىلىپ سۆزلەپ بەردى. غوپۇر ئۇنىڭ گېپ-پىنى ئاڭلاپ جىددىيلەشتى.

— سەن ئۇنداق تۇترۇقسىز ئىشلارنى قىلغۇچە غاچچىدە شەھەرگە كىرىپ دوخ-تۇرغا كۆرۈنۈپ باقساڭ بولمامدۇ؟ — دېدى ئۇ چىمەننى ئەيىبلىگەن ئاھاڭدا.

— خۇدايىم ئاتا قىلمىسا، دوختۇر-نىڭ نېمە ئىلاجى بولسۇن؟ پاتىخان ئاچام-نىڭ دېگىنى بويىچە ئىش قىلىپ باقماي-مەنمۇ، خۇدايىم بەلكىم تىلىكىمنى ئىجا-ۋەت قىلىپ قالار، — دېدى چىمەن مەيۈس-لەنگەن ھالدا. ئاندىن غوپۇردىن ئايرىلىپ يولىغا چۈشتى. ئۇ ئەمدىلا ئىككى قەدەم ئېلىشىدى، غوپۇر پەس ئاۋازدا ئۇنىڭغا مۇراجىئەت قىلدى:

— سەن راستىنلا ساۋۇت بىلەن ئۆ-مۈرۋايەت ئۆي تۇتماقچىمۇ؟

چىمەن توختاپ قايرىلدى ۋە بىر-دەم ئويلانغاندىن كېيىن، بېشىنى لىڭشىتتى-دە، ئالدىغا قاراپ يولىنى داۋاملاشتۇردى.

*

خامانىدا قوناق سوقىدىغان كۈنلەرمۇ يېتىپ كەلدى. شۇنىڭدىن ئىككى كۈن ئىل-گىرى پاتىخان ئايخاننىڭ ئۆيىگە كېلىپ چىمەننى ئارىغا ئالدۇرۇدىغان ئىشنى جۈمە كۈنى بېكىتىپ قويۇپ كەتتى. جۈمە كۈنى يېقىنلاشقانسېرى چىمەن غەلىتە بىر ۋەھ-ىمىدە قالدى. بۇ نىيىتىدىن يېنىۋالغۇسى كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن بالا ئارزۇسى ئۇنىڭ ھەممە ئەندىشىلىرىنى يوق قىلىۋې-تەتتى: «پاتىخان ئاچامدەك ئالتە ئەرگە تېگىپ يۈرگۈچە بىردەملىككە چىشىمنى چى-شلىسەم، ئۆتۈپ كېتەر» دەپ ئۆزىگە تە-سەللى بېرەتتى. ئەلۋەتتە ئايخاننىڭ بۇ ئىشتىن قانچىلىك خۇش ئىكەنلىكىنى تىلغا ئېلىش ھاجەتسىز ئىدى.

جۈمە كۈنى چۈشكە يېقىن چىمەن خامانغا كەلدى. ھەممەيلەن غەلىتە نەزەر بىلەن چىمەنگە قارىشاتتى. ئۆزئارا پىچىر-لىشىپ كۈلۈشەتتى. چىمەن ئەمدى ئارىغا چۈشەي دەپ تۇرۇشىغا تۇساتتىن خامان يېنىدىكى كۆلنىڭ بويىدا تۇرغان غوپۇرغا كۆزى چۈشۈپ، نېمىشقىدۇر شۇ تاپتىلا ئۇنىڭ بىلەن يىراق بىر ياقلارغا قېچىپ كەتكۈسى كەلدى. لېكىن ئۇ ئاجىز بەندە، تەقدىرگە تەن بەرمەيدىغان نېمە ھەددى؟

— مانا، مانا مەھەللىمىزدىكى سەتەڭ خېچىر كەلدى ...

خوتۇنلارنىڭ، ئەر خەقلەرنىڭ ئاغزى شۇنىڭ بىلەن ئېچىلىپلا كەتتى. راستىنى ئېيتقاندا، چىمەن ياتلىق بولغىنىغا تۆت يىلچە بولغان بىلەن، خوتۇنلارنىڭ ئاغزى-دىن چىقىۋاتقان بۇنداق سەت گەپلەرنى تېخى ئاڭلاپ باقمىغانىدى. گەرچە ئايخان ئۇنى تۇغمىدى دەپ تىللىسىمۇ «خېچىر» دېگەن سۆزنى تىلغا ئالمايتتى. مانا بۈ-گۈن ... چىمەن تويىدى، كىشىلەرنىڭ تىل-ئاھانىتى بىلەن بىردەمدىلا يەر بىلەن يەكسان بولۇپ كەتتى.

ئۇنى پاتىخان يۆلەشتۈرۈپ ئۆيىگە ئاپىرىپ قويدى. كىشىلەرنىڭ بەد-بەشىرە تىل-ئاھانىتىدىن ئۇيالغان چىمەن خۇ-دىنى بىلىپ-بىلمەي نەچچە كۈنگۈچە بى-ھوش ياتتى. بىراق شۇنداقتىمۇ پات-پاتلا يەنە: «بالام، بالام! مېنى ھەيدىۋەتمەڭ-لار» دەپ جۆيلۈپ تۇردى.

نەچچە كۈندىن كېيىن چىمەن ئەس-ھوشىغا كەلدى ۋە پاتىخاننىڭ دېگىنى بو-

يىچە ئىككى ھەپتىگىچە كېچىنى - كۈندۈزگە
ئۇلاپ جەينىمازدىن قوپماي تاۋاپ
قىلدى. ئاللانى تەسىرلەندۈرگۈدەك نالە
قىلغىنىغا ئىشەنگەندىن كېيىن، بارماق سا-
ناپ ئاي - كۈنىنى ھېسابلاشقا باشلىدى - دە،
كېلىدىغان يىلى ئۆزىنىڭمۇ ئايخان
بىلەن ساۋۇتنىڭ ئالدىدا يۈزى يورۇق
بولىدىغانلىقىغا، ھېچكىم ئۇنى ھەيدىۋېتەل-
مەيدىغانلىقىغا شەكسىز ئىشىنىپ، شېرىن
خىياللارنى سۈرۈشكە باشلىدى.

كۈنلەر، ئايلار ئۆتتى. كۈز كېتىپ
قىش كىردى. توڭلار ئېرىپ باھارمۇ كې-
لىپ قالدى. لېكىن چىمەن كۈتكەن مۆ-
جىزە زادىلا كۆرۈلمىدى. چوكانلارنىڭ دې-
گىنىدەك ئاچچىق - چۈچۈك نەرسىلەرنى
كۆڭلى تارتىدىغان ئىشلارمۇ بولمىدى. بۇ
زادى قانداق ئىش؟ تاكى ياز كىرىپ ئې-
تىز - ئېرىق ئىشلىرى يەنە باشلانغاندا
چىمەن ھودۇقۇشقا باشلىدى.

— ئاپا، بۇ قانداق ئىش؟ — دېدى
چىمەن بىر كۈنى قېيىن ئانىسىغا.

مۇشۇ كۈنلەردە چىمەنگە زەڭ قويۇپ
يۈرگەن ئايخانىنىڭمۇ كۆڭلى پاراكەندە
ئىدى. ئەگەر راستىنلا چىمەن يەنە قور-
ساق كۆتۈرمىسە، ئۇنىڭ تۇغماسلىقى ئې-
نىق ئىدى.

— ۋاي تاڭەي. سەنزە راستلا تۇغ-
ماس ئوخشايسەن، پاتىخاندىن سوراپ
باققىنا، — دېدى ئايخان تەرىنى تۈرۈپ.

چىمەن پاتىخانىنىڭ قېشىغا
باردى. ئۇمۇ چىمەننىڭ يەنە نېمىشقا
قورساق كۆتۈرمىگىنىگە ئەجەبلىنەتتى.

— ۋاي قىزىم، قېيىن ئانىلىرىڭنىڭ
گېپى ئورۇنلۇق تۇرىدۇ، جۇمۇسلا، — دېدى
پاتىخان ئۆزىنى قاچۇرۇپ.

ئەمدى چىمەن تامامەن ئۈمىدسىز-
لەندى. بالا كۆرۈپ يۈزى يورۇق بولۇش
ئارزۇسى يوققا چىقتى. پېشانىسىگە «تۇغ-
ماس» دېگەن تامغا بېسىلىپ، مەڭگىسا
ئالدىدا تېخىمۇ مازاققا، ئايخان بىلەن
ساۋۇتنىڭ ئالدىدا تېخىمۇ خورلۇققا قال-
دى. ئۇ كۈن بويى ئۈن - تىنسىز يۈرەت-
تى. خۇددى ھەممە ئادەم ئۇنى «تۇغ-
ماس!» دەۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ، كىشىلەر-
دىن ئۆزىنى قاچۇرىدىغان بولدى.

«ئاھ خۇدا، ئاجىز بەندەڭنى بۇن-
چىۋالا ئەلەمگە قويغۇچە، جېنىنى ئالساڭ
بولماسمىدى؟ نېمىشقا بولغۇلۇقنىڭ ھەم-
مىسى ماڭا بولىدۇ؟» دەيتتى ئۇ دەردى-
گە چىدىماي.

چىمەن تۇغمىغاندىن كېيىن ھەقى-
قەتەنمۇ بۇ ئائىلىگە ئوشۇقچە يۈك بو-
لۇپ قالدى. ئاپا - تەنە تېخىمۇ ئاۋۇدى.
چوڭدىن - كىچىككىچە يۈزىدىن يۈزىگە ئۇ-
نى «تۇغماس!» دەپ تىللايتتى. ئۇنى ئاز
دەپ ئەسلىدىنلا ئۆزىنى چوڭ تۇتۇپ،
چىمەننى كۆزگە ئىلماي كەلگەن مەڭ-
گىسا ئۇنىڭغا تېخىمۇ ئەلەم قىلىشقا
باشلىدى.

مەڭگىسانىڭ بويىغا يېتىپ قالغان
بىر نەۋرە سىڭلىسى بولۇپ، ھېلىغىچە
بىرەر يەردىن لايىق چىقمىغانىدى. چى-
مەننىڭ تۇغۇشىدىن پۈتۈنلەي ئۈمىد
ئۈزۈلگەندىن كېيىن، مەڭگىسا ئەتەي شۇ
سىڭلىسىنى بۇ ئۆيگە ئېپكېلىپ تۇرغۇز-
دى - دە، چىمەننىڭ خېتىنى بەرگۈزۈپ،
ساۋۇتقا سىڭلىسىنى ئېلىپ بېرىدىغىنىنى
ئاشكارا سۆزلەپ يۈردى.

بىر كۈنى چىمەن ئۇلاقلارنى ئې-

تىزغا باغلاپ قويۇپ، ئۆيگە كەلگىنىدە، ئىشىكنىڭ تاقاقلىقىنى كۆردى. ئادەم يوق ئوخشايدۇ، دەپ ئەمدى ئارقىغا بۇرۇلۇشىغا ئۆيدىن ساۋۇت بىلەن ھېلىقى قىزنىڭ كۈلۈشكەن ئاۋازىنى ئاڭلاپ قالدى-دە، نېمە قىلارىنى بىلمەي تېڭىرقاپ قالدى.

كەچتە ئۇ بۇ ئىشنى ئايخانغا ئېيتتى، بۇ ئەسلىدە ئايخاننىڭ ئۆزى ئۈچۈن ئوغلىغا ئىككى ئېغىز گەپ قىلىپ قويۇشنى ئۈمىد قىلغانىدى. كۈتۈلمىگەن يەردىن ئايخان ئۇنىڭغا چېچىلىپ كەتتى:

— مەن قانداق قىلاي، ۋاي ئاتامەي! مەن ساڭا خېلى بۇرۇنلا دېگەنىغۇ. ئەر-خوتۇنچىلىقتا بالا بولمىسا، ئۆيى ئۆي بولمايدۇ. ھېلىغۇ ساۋۇت باشقا چوكانلار بىلەن چاقچاق قىلىشىپتۇ. سەن تۇغمىغاندىن كېيىن، خوتۇندىن بىرنى ئۆيگە ئەكىرىۋالسىمۇ ئورۇنلۇقتە، — دېدى ئۇ.

بۇ نەشتەردەك گەپلەر چىمەنگە ئازلىق قىلغاندەك، ئۇنىڭ چېقىشتۇرغىنىنى ئاڭلىغان ساۋۇت كەچتە ئۇنى راستا دۇمبالىدى-دە:

— بۇگۈندىن باشلاپ ئۈچ تالاق قىلدىم، — دەپ ئۆيدىن ھەيدەپ چىقاردى.

ئەمدى چىمەن ئۈچۈنمۇ بۇ ئۆيدە ئورۇن قالمىغانىدى. شۇڭا ئۇ ئامالسىز ساۋۇتتىن خېتىنى ئالدى. ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئۇ ساۋۇتنىڭ مەڭنىسانىڭ ھېلىقى سىڭلىسىنى ئەمرىگە ئالغانلىقىنى ئاڭلىدى.

چىمەن ئايخاننىڭ ئۆيىدىن يېنىپ كەلگەندىن كېيىن، كۆڭلى بۆلەكچىلا ئارام تاپتى: ئۆزىنىڭ شۇ ئائىلىدە تارتقان دەرد-ئەلىمىنى ئەسلىگىنىدە، نېمىشقا بالدۇرراق خېتىنى ئالمىغىنىغا پۇشايمان قىلاتتى. گەرچە بەش يىل ئۆي تۇتۇپ بىرەر بالا يۈزى كۆرمىگىنىنى ئويلىغىنىدا يۈرىكى چىدىغۇسىز ئاغرىسىمۇ، لېكىن ئۆز ئۆيىدىكى ئەركىن-ئازادە غەۋغاسىز تۇرمۇش ئۇنىڭ زىدە بولغان يۈرىكىگە شىپالىق بېرەتتى.

ئۇزۇنغا بارماي، چىمەننىڭ تىمتاس تۇرمۇشى يەنە بۇزۇلدى. بىر كۈنى چىمەن ئىشىك ئالدىدىكى قوناقلىقتا ئوت ئالغىلى كىرىپ، ئۆزىدىن ئانچە يىراق بولمىغان ئېتىزدا ئوت ئېلىۋاتقان غوپۇرنى كۆرۈپ قالدى ۋە ئۆزىنىڭ قانداق قىلىپ قوناقلىقنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ، غوپۇر بار ئېتىزغا كېلىپ قالغانلىقىنى تۇيمايلا قالدى. لېكىن چىمەن كەلگەندە غوپۇر كۆزدىن غايىپ بولغانىدى.

چىمەن تەمتىرىگەن پېتى ئويلاق-بويلاقتا قاراپ ئارقىغا ئۆرۈلۈشى بىلەنتەك، غوپۇر ئۇنى مەھكەم قۇچاقلىۋالدى.

— ۋارقىرىما چىمەن، بۇ، مەن — دېدى ئۇ ھاسىرىغان ھالدا پىچىرلاپ.

— مېنى قويۇۋەت! — دېدى چىمەن ھودۇقۇپ.

— نېمىشقا قويۇۋەتكۈدەكمەن؟ خەق بىلەن بەش يىل بىللە تۇرۇشقا رازى بولدۇڭۇ، مەن بىر قېتىم قۇچاقلاپ قويسام يامان كېتەمدىكەن؟ ماڭا تېگەمسەن، چىمەن؟ — ئۇ چىمەننىڭ مەڭزىگە، كۆزلىرىگە، لېۋىگە سۆيەتتى.

چىمەننىڭ ۋۇجۇدى ئوت بولۇپ يېنىشقا باشلىدى. غوپۇرنىڭ ۋولقاندەك ئۇرغۇپ چىققان ھېسسىياتى بىلەن ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنى بوشىشىپ كېتىۋاتقاندەك قىلاتتى. «خۇدايىم، گۇناھىمنى كەچۈر.

ساۋۇت بىلەن بەش يىل ئۆي تۇتۇپ بۇنداق تۇيغۇنى ھېس قىلىپ باقمىغانتىمەنغۇ؟» دەپ ئويلىدى ئۇ ئىچىدە ۋە ئارتۇقچە قارشىلىق قىلمىدى...

شۇ ئىشتىن ئىككى ئاي ئۆتۈپ ئۇلار توي قىلىشتى. بىر كۈنى چىمەن ئىش قىلىۋېتىپ، تۇيۇقسىز ھوۋ بولۇپ كەتتى. دەسلەپ ئۇ، بۇنى، يېگەن تاماقىم كۆڭلۈمگە تەگكەن بولسا كېرەك، دەپ ئىرەڭشىمىدى، لېكىن ئەتىسى-ئۆگۈنىمۇ بۇ ھالەت يەنە تەكرارلىنىپ، غىزا سىڭمەس بولۇپ قالدى. چىمەن ئۆزىدىكى ئىلگىرى زادىلا بولمىغان غەلىتە ھالەتنى ھېس قىلىشقا باشلىدى. ئۇ، بۇنى غۇپۇرغا دېدى. غۇپۇر ئۇنىڭ تومپىيىپ چىققان قورسىقىنى سىلاپ تۇرۇپ ۋارقىرىۋەتتى:

— چىمەن! خۇدايىم نالەڭنى ئاڭلاپتۇ، بىلدىڭمۇ؟ — دېدى ئۇ ھاياجانلىنىپ.

چىمەن ئۇيالغىنىدىن نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي قالدى.

— ئەخمەق، ھەي ئەخمەق، ئۆزۈڭنىڭ ئېغىر ئاياغ بولۇپ قالغىنىڭنى بىلمىدىڭمۇ؟

— نېمە؟ نېمە؟ مەن تۇغماس تۇرسام؟!...— دېدى چىمەن قۇلىقىغا ئىشەنمەي. ئۇ قانداقمۇ ئىشەنسۇن، تۇرمۇش ئۇنى ئاز ئالدىغانمۇ؟!

— كىم سېنى تۇغماس دېسە، تىلى قۇرۇسۇن، — دېدى غۇپۇر خۇشاللىق بىلەن ۋە چىمەننى باغرىغا باستى.

چىمەن غۇپۇرنىڭ قوينىدا يۇۋاش مۈشۈكتەك تۈگۈلۈپ ياتاتتى. بىر پەستىن كېيىن ئۇ شۇنداق يىغلىدىكى، شۇ تاپتا نەچچە يىلدىن بۇيان دىلىنى ئۆرتەپ كەلگەن دەرد-ئەلەملىرىنى مۇشۇ كۆز ياشلىرى ئارقىلىق دىلىدىن ساقىت قىلماقچى بولغاندەك قىلاتتى.

ئۇزۇن ئۆتمەي، چىمەننىڭ ئېغىر ئاياغ بولغىنى پۈتۈن مەھەللىدىكىلەرگە پۇر كەتتى.

مۇشۇنداق خۇشاللىق كۈنلەردە چىمەننىڭ خىيالىدا ئۆزىنىڭ ئېغىر ئاياغ ھالىتىنى بۇرۇنقى قېيىن ئانىسى ئايخانغا بىر كۆرسىتىش ئويى بار ئىدى. شۇڭا غۇپۇر سىرتقا چىقىپ كەتكەن بىر كۈنى ئۇ راسا چىرايلىق كىيىندى. قورسىقىنى تېخىمۇ چىقىرىپ، ئانا بولۇش ئىپتىخارىدىن ھېس قىلغان بەخت تۇيغۇسىنى يوشۇرمىغان ھالدا ئاياغ مەھەللىدىن يۇقىرى مەھەللىگىچە خۇددى كىشىلەرگە قاراڭلار، مەن تۇغماسمىكەنمەن، دېگەندەك قىلىپ، ئىغاڭلاپ ئالدىرىماي ماڭدى. ئۇ ئايخانىنىڭ ئىشىكى ئالدىغا كەلگەندە، ھويلا ئىچىدە ئايخانىنىڭ يېڭى كېلىنىنى «تۇغماس!» دەپ تىللىغان ئاۋازىنى ۋە كېلىنىنىڭ زارلىغان يىغا ئاۋازىنى ئاڭلاپ، قانائەتلەنگەن ھالدا كۈلۈپ قويدى.

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
www.uyghurkitap.com

ئەركىن روزى

كۆز ئالدىمدا ئاقارغان دالا

مېنى سۆيسەڭ يۇرتۇمنىمۇ سۆي

بولدى مېنىڭ شادلىقىم دەريا
پاك سۆيگۈمگە ئىشەندىم تولۇق.
بوغدا بىزنى قويدى ئۈزىتىپ،
تۆتتى شەربەت سۈيىنى يوللۇق.

كەلدىڭ ئاخىر ئەزىز يۇرتۇمغا،
كېزىپ سىرلىق تەكلىماكاننى.
تەبەسسۇمىڭ يوقالدى بىراق،
قورقۇنچتا كۆرۈپ ھەريانىنى.

تەئەججۈپتە تىترەر لەۋلىرىڭ،
كۆزلىرىڭدە كۆردۈم غەم-قايغۇ.
كۈلگىن، بېشىڭ چۈشمىسۇن تۆۋەن،
بۇمۇ ھايات گۈللىگەن جايغۇ؟

مېنى سۆيدۈڭ، ئىشەندىڭ ماڭا،
مەنمۇ ساڭا كۆيگەن بىر ئوغۇل.
كۆڭلۈم سەندە بولار مەڭگۈگە،
مەيلى ئۈزۈك قەيەردە تۇغۇل.

مېنى سۆيدۈڭ، يۇرتۇمنىمۇ سۆي،
بولسىمۇ ئۇ يىراقتا-چەتتە.
گۈللىتەيلى بىللە ئۇنى بىز،
قالدۇرمايدۇ بىزنى ھەسرەتتە.

ئەركىن روزى 1965-يىلى چەرچەن ناھىيىسىدە خىزمەتچى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى ئۆز يۇرتىدا تاماملىغاندىن كېيىن، بايىنغولىن ئوبلاستلىق مالىيە تېخنىكومىغا ئوقۇشقا كىرگەن، مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ بىر يىل خىزمەت قىلغاندىن كېيىن، ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىغا قاتنىشىپ، 1985-يىلى شىنجاڭ داشۆگە ئوقۇشقا كەلگەن، ھازىر دىلشۆنىڭ قانۇن پاكۇلتېتىدا ئوقۇۋاتىدۇ.

ئەركىن روزى 1982-يىلى كورلىدا چىقىدىغان «بوستان» ژۇرنىلىغا بېسىلغان «بەخت» قاتارلىق شېئىرلىرى بىلەن ئەدەبىيات سېپىمىزگە كىرگەنىدى. ھازىرغىچە ھەرقايسى گېزىت-ژۇرناللاردا 60 پارچىدىن ئارتۇق شېئىرى ۋە ئون نەچچە پارچە نەسرىي ئەسەرلىرى ئېلان قىلىندى. ئۇ ھازىر پۈتۈن قىزغىنلىقى بىلەن ئىزدىنىپ، يېڭى پەللىگە قاراپ ئىلگىرىلىمەكتە.

تەھرىردىن

ئاق قار بىلەن ئاقارغان دالا

ئاق قار بىلەن ئاقارغان دالا،
ئاق قار بىلەن يورىغان كېچە.
بۈگۈن بولار تۇنجى ئۇچرىشىش،
مەن كۈتىمەن جانان كەلگۈچە.

ئاق قار بىلەن يورىغان كېچە،
يار كۆڭلىگە ئاقلىق تىلەيمەن.
گەر بۇ كېچە قالسامىۇ تەنھا،
ئاھ ئۇرمايمەن، غەممۇ يېمەيمەن.

كۆز ئالدىمدا ئاقارغان دالا،
شۇنچە جىمجىت، كەڭرى بۇ دۇنيا،
مەن كۈتىمەن ۋىسالنى شۇندا،
پاكلىقىمغا ئاپئاق قار گۇۋاھ.

مەن بارارمەن يىراق - يىراققا

مەن يۈرەرمەن غايەمنى قوغلاپ،
يولۇم ئۇزۇن، كۆپتۇر چىغىرلار.
بەرمەس ماڭا تىنچلىق، ئاراملىق
ھاياتلىقتا كۆمۈلگەن سىرلار.

مەن يۈرەرمەن غايەمنى قوغلاپ،
يۈكسەكلىكتە ھېسلىرىم ئۆزەر.
دادام يۈرەر دەككە - دۈككىدە،
مېنى ئىزدەپ ھارغان شۇ قەدەر.

يۈرمە، دادا، ئىزىمنى بويلاپ،
مەن بارارمەن يىراق - يىراققا.
كۈتكىن مېنى ئۈمىدتە، قاراپ
يىراقلاردا يانغان چىراغقا.

خىجالەت دوقمۇشىدا ئويلىغانلىرىم

يەر قاتتىق، ئاسمان ئېگىز، ئامالسىز مەن،
خىجالەت دوقمۇشىدا تۇرۇپ قالدىم.
كۆز يېشىم تۆكۈلگەندە پۇشايماندىن،
قىينىلىپ ئاران - ئاران نەپەس ئالدىم.

كىشىلەر: «سەنئەت خۇمار مىللەت» دېسە،
مەس بولۇپ كېچە - كۈندۈز ئويناپتىمەن.
«شۇ مىللە .. ئەۋلادى مەن، شوخلۇقۇم بار،
نامىم ھېچ ئۆچمەيدۇ» دەپ ئويلاپتىمەن.

سەۋرىدىن ھالۋا پىشار بىر كۈن، دېسە،
شۈكرى دەپ ئۇنى كۈتۈپ ئۇخلاپتىمەن.
باشقىلار قاناتلىنىپ كېتىپ قاپتۇ،
مەن تېخى پىيادىمەن، ئۇقماپتىمەن.

كۆز يېشىم تۆكۈلىدۇ تارام - تارام،
مەنمۇ شۇ مەنزىللەرگە يېتەرمەنمۇ؟
ۋە - ياكى تۈنۈگۈنكى مىراسلارنى
قۇچاقلاپ ئۈنسىز يوقاپ كېتەرمەنمۇ؟

خىجالەت دوقمۇشىدا تۇرۇپ قالدىم،
مەن شۇنى ئويلىغاندا چېكىپ ھەسرەت.
ئۆرلەتتى غەزىپىمنى قەۋەت - قەۋەت
قانائەت، بىلىنمەسلىك ۋە جاھالەت.

ياسىن مەخسۇت

كۆكلەم ناخشىلىرى

كەلدى كۆكلەم ۋول قىسىپ

جىلۋە بىلەن كەلدى كۆكلەم مەزگىلى،
بۇ ھاياتقا يېڭى مەزمۇن بەرگىلى.
ئويغىنىشتى ئۇيقۇسىدىن كائىنات،
شىرىن پەسىل لەززىتىنى سەزگىلى.

كۆچەت تىكەر ھەممە ۋەتەن-ئەلگە، دەپ،
قالسۇن مۇشۇ ھاياتتىن بىر بەلگە، دەپ.

باغدا مېھنەت قىلار باغۋەن تىنىمسىز،
كۆيچى بۇلبۇل كېلىپ قونسۇن گۈلگە،دەپ.

كەلدى كۆكلەم گۈللەر قىسىپ، گۈل خىللاپ،
دېدى ئەلگە: مېھنەت قىل، دەپ يې-
نىشلاپ.
ئېلىپ ئىلھام پۈتتۈم مەنمۇ نەزمىلەر،
شۇ كۆكلەمنىڭ خىسلىتىگە بېغىشلاپ.

ئارمان

ئارمان بىلەن يول ئاچىدۇ ئادەملەر
قاقاسلىقتىن سازلىقلاردىن، تاغلاردىن.
لەززەت ئېلىپ كەلمەكتىمىز ھاياتقا
ئەجداد بىنا قىلغان يولدىن-باغلاردىن.

بۈگۈن مانا كۆچەت تىكەر بوۋايلار
پەرۋا قىلماي بەل مۈكچىيىپ كەتكەنگە.
شادلىقى كۆپ ھاياتىدىن مەڭگۈلۈك —
ئىز قالدۇرۇپ ئارمىنىغا يەتكەنگە.

كۆچەت تىكەر مومايلارمۇ كەلگۈسى —
نەۋرىلىرىم سايىدىسۇن، كۈلسۇن، دەپ،
سەگۈنچەكتە ياتقان سەبىي بوۋاقلار
راھەتلەنسۇن، خۇشاللىقتا تولسۇن دەپ.

كۆچەت تىكەر قىران بولغان يىگىتلەر،
سۇ باشلىشار چۆنەكلەرگە قىزلىرى.

ئۇلۇغ ئارمان يالقۇنجايدۇ قەلبىدە،
قالمىسۇن دەپ ئەلگە چۆلنىڭ ئىزلىرى.

قىزىلگۈلنىڭ غۇنچىسىدەك گۆدەكلەر،
ۋۇجۇدىدا ئېسىل ئارمان-تىلەكلەر.
كۆچەت تىكەر بېرىپ مېھرى-ئىشقىنى،
بۇ ۋەتەنگە تەلپۈنگەن چوغ يۈرەكلەر.

شۇنداق ئارزۇ-ئارمان بىلەن ھەر كىشى
ئۇزىتىدۇ گۈزەل كۆكلەم پەسلىنى.
بېغىشلايدۇ ھەر كۆچەتكە ھەر يۈرەك
قىش-ياز دېمەي بارلىقىنى، ۋەسلىنى.

يىللار ئۆتۈپ، شۇ كۆچەتلەر بوي تارتىپ،
ئايلىنىدۇ بۈك-باراقسان ئورمانغا.
شادلانمىسۇن قايسى يۈرەك، قايسى دىل،
يەتكىنىدە يۈكسەك ئارزۇ-ئارمانغا.

كەلدى نورۇز

نورۇز كەلدى، چېچەپ ئەنبەر گۈل كەلدى،
مەلھەم بولۇپ ھەر بىر چاڭقاق دىللارغا.
قۇچاق ئېچىپ ئەجەب راۋان يول كەلدى،
گۈزەل ئىقبال ئايان بولغان يىللارغا.

چاچ تەڭگىلەر ئاستى قىزلار چىرايلىق،
ئاي خىجىللىق ھېس قىلىدۇ ئالدىدا.
ئەندىز ئالاي دېگەندەك بۇ ھۆرلەردىن،
مارىشىدۇ چولپان يۇلتۇز دالدىدا.

شايى بەلباغ باغلىۋالغان يىگىتمۇ
شۇ قىزلارنىڭ قەلبىگە ئوت ياقاي، دەپ.
بوۋاي بىلەن مومايلارمۇ ياسانغان،
خۇشال بايرام قايىنىمىدا ئاقاي، دەپ.

كەلدى نورۇز، دەپ ناخشىلار توۋلايدۇ
شادلىق بىلەن سوققان ھەر بىر يۈرەكلەر.
شۇ ناخشىدا جاكالىنار ئالەمگە
ھۆر زاماندا ئىشقا ئاشقان تىلەكلەر.

قىزىپ كەتكەن ئەنە مەشرەپ، ئەنە توي،
بەس-بەس بىلەن چۈشكەن ھەممە ئۇسسۇلغا.
نورۇز بىلەن باشلىنىدۇ يېڭى جەڭ
يېڭى غەلىبە، يېڭىچە مول ھوسۇلغا.

كەلدى نورۇز، كەلدى كۆكلەم ئېسىل چاغ،
ئېلىپ ھوزۇر كۈلدى غۇنچە، كۈلدى باغ.
ئاقتى ئەگىز ئېرىقلاردا ئويناقلاپ،
ئالدىرايدۇ سۇ ئىچىرەي دەپ قارلىق تاغ.

قارغۇجىلار سايرىشىدۇ قىرلاردا،
ئۆز تىلىدا ئىشقا چىللاپ دېھقاننى.
شادلىقىدىن چۆرۈلىشىپ، كۈلۈشۈپ،
قۇتلۇقلايدۇ نورۇز ئاتلىق مېھماننى.

كەلدى نورۇز، كەلدى بەخت بايرىمى،
يايرىدى دىل چەكسىز شادلىق ئىلكىدە،
كۈلدى كۆكگۈل، كۈلدى بارچە كائىنات،
ئالەمچە زور مەنا بار شۇ كۈلكىدە.

كەلدى نورۇز، ئويناپلى بىز ئۇسسۇلنى،
ئايلانسۇن مۇ مەڭگۈلۈك بىر ئادەتكە.
كەلدى نورۇز، كۈلەيلى بىز، كۈلكىمىز
ئۈزۈلمىسۇن بۇ ۋەتەندە ئەبەتكە.

ئاۋۇت مۇھەممەدى

يۈرەك ناخشىلىرى

چېچەك مەرسىيەسى

چېچەككە ئامراق ئىدىم كىچىكىمدە،
سەبىي دىل ماڭا شۇنداق ئىشق بەرگەن.
تۇتاملاپ ئۈزۈۋېلىپ چېچەكلەرنى،
«باغ» ياساپ توپىلاققا چېچەك تەرگەن.

بۇ مېنىڭ تەنتەكلىكىم-باللىقىم،
ئۈزۈلگەن چېچەكلىرىم كەچۈر مېنى.
باش قويۇپ كەلدىم شۇڭا ھەر باھاردا،
قەلبىمنىڭ قۇببىسىغا تىزىپ سېنى.

كۆرگەننى تالاشقاق بىر بالا ئىدىم،
سەزمەستىن ئاچچىقلىنىمۇ، تاتلىقلىنىمۇ.
ئۆزىنى تۇتالمىسا سەۋرى بىلەن
يوقىتار ئىكەن ئادەم پاكلىقىنىمۇ.

چېچەكلەر كۆزۈمگە ئوت كۆرۈنگەندە،
ئۈزدۈم شۇ ھەۋەسلەرگە بەرمەي چىداش.
ئىشقىمدىن تۇغۇلدى بۇ تىراگېدىيە،
قارىسام ياپراقلارنىڭ كۆزىدە ياش...

شۇ ئۈچۈن قەلبىم تىترەر ياپراق كەبى،
بالىلىق چاغلىرىمنىڭ ئىزناسى بۇ.

تۆكۈلدى شەبنەم كەبى قايغۇ يېشىم،
ئۈزۈلگەن چېچەكلەرنىڭ قىساسى بۇ.

تۈنلىرى باقسام يورۇق يۇلتۇزلارغا،
كۆرىمەن چېچەكلەرنىڭ جۇلاسىنى.
قىشلىقى ياغسا ئاپئاق ماموق قارلار
قىلىمەن چېچەكلەرنىڭ خۇمارىنى.

چېچەكلەر،
ئىشقىڭدا مەن باغۋەن بولۇپ،
تۈنلەرگە ئۇلاپ كەلدىم كۈندۈزلەرنى.
تەر تۆكۈپ پەرۋىش قىلىپ ئۆمرۈم بويى،
كۆچۈرەي يەر يۈزىگە يۇلتۇزلارنى...

تۇرمۇشقا

تۇرمۇش، ئېقىن دەريا سەن،
دولقۇنلىرىڭ شاۋقۇنلۇق.
مۈشكۈلاتىڭ شۇنچە كۆپ،
ئەمما ئۆزۈڭ يالقۇنلۇق.

دولقۇنىڭدا ئاقىمەن،
يالقۇنىڭدا يانىمەن.
مەيلى كۈلدۈر ۋە يىغلات،
ساڭا سادىق بالىمەن.

قىيان بولۇپ يۇت مېنى،
بوران بولۇپ سۈرۈپ باق؛

تاشلا دوزاخ ئوتىغا،
تەۋرەمدىمەن، كۆرۈپ باق.

مۈشكۈللىرىڭ ھەر قاچان،
ئىرادەمنى تاۋلايدۇ.
يۈكسەك ئىقبال يوللىرى
مەرد ئوغلاننى تاللايدۇ.

ئۈمىد يۈكۈپ قەلبىمگە
ئىقبال سىرى ئۆرلەيمەن.
مەۋجۇتلۇقىم شۇ ئۈمىد،
ئۈمىد بىلەن ئۆلمەيمەن!

تونۇشۇپ كەتمىدۇق ئۆزىمىز، ئەمما...

تونۇشۇپ كەتمىدۇق ئۆزىمىز، ئەمما
ئۇچراشساق چاقماقلار چاقار كۆزىمىز.
ياندىشىپ ئۆتىمىز تار يولدا بەزەن،
سالامدىن سۈكرە يوق بىرەر سۆزىمىز.

تونۇشۇپ كەتمىدۇق ئۆزىمىز، ئەمما
كۆڭۈللەر تۆرىدە سۈرەتلىرىمىز.
تاقەتسىز كۈتىمىز ۋىسال پەيتىنى،
ھىجراندا ئۆرتىنىپ يۈرەكلىرىمىز.

تونۇشۇپ كەتمىدۇق ئۆزىمىز، ئەمما
ئۇچراشساق نېچۈندۇر تىللىرىمىز لال؟
قەدەملەر رىتمى بۇزۇلىدۇ ھەم،
يۈرەكلەر تىترەيدۇ، ئۆزگىچە بىر ھال.

تونۇشۇپ كەتمىدۇق ئۆزىمىز، ئەمما
روي بېرەر بىرلەردە نېچۈن شۇ ھالەت؟
بەزىدە ئۆزۈمگە سوئال قويىمەن:
ئالدامدۇ يا مېنى تۇيغۇلىرىم، دەپ.

ھامىد مەھمۇدى

بەخت قەسىدىسى

ئەقلى بار ھەربىر كىشى ئۆز بەختىنىڭ ئۇستازىدۇر،
ئەقلىنى ئىشلەتمىسە توغرا يولدىن ئازىدۇر...

سوقمىسا گەرچە يۈرەك بىر چىن ئۇلۇغۋار ھېس بىلەن،
ئۇشبۇ ئىنسان گەۋدىسى گويا قۇرۇق بىر جازىدۇر.

ھەر كىشىنىڭ يۈرىكى بولغاي پەقەت مۇشتۇمچىلىك،
ئۇ لېكىن تاغدىنمۇ چوڭ ئىشلار ئۈچۈن ئەندازىدۇر.

«ئۆجمە پىش - ئاغزىمغا چۈش...» دەپ ياتمىسا ھەركىم ئەگەر،
ئەڭ ئەقەللىسى گىياھلارمۇ ئۈنگىدىن رازىدۇر.

بەزىلەر خەلق قان - تەرىدىن سۇ ئىچىشنى ئىزدىنەر،
بۇ تىرىكتاپلىق پەقەت چىل بۆرىنىڭ ئەلپازىدۇر.

بەزىلەر راھەت - پاراغەتلەرنى «تەلەي» دەپ تونۇپ،
دەيدىكەن تارتقان ئازابىنى: «شۇم پەلەكنىڭ كاژىدۇر...»

بەختسىزلىكنىڭ سەۋەبكارى بولۇر ھەركىم ئۆزى،
چۈنكى، ئۇنىڭ قىلمىشى ئۆلچەش ئۈچۈن تارازىدۇر.

بەزىلەر ئالدايدۇ ئەلنى ئەكسى سۆزلەرنى ياساپ،
بۇ ياسالما سۆز پەقەت گىرىمچىنىڭ پەردازىدۇر...

بەزىلەرنىڭ سۆزلىرى پاھ، ئاڭلىماققا بىر ھەسەل...
تەمىنى كۆرسەڭ تېتىپ گوياكى ئاغۇ - لازىدۇر.

«قار بىلەن كۆمگەن ئۆلۈكنى يوشۇرۇش مۇمكىن ئەمەس!»
ياپسىمۇ تاۋۇتقا مەخمەل بەربىر جىنازىدۇر...

«ئۆزنى سورىغان قازىنىڭ ئالدىغا بارماس ھېچقاچان»
چۈنكى ئۇ ئۆز بەختىگە ئەدلى - ئادالەت قازىدۇر.

بەزىلەر ھەرخىل خۇراپىي ئېتىقادتا چىڭ تۇرار،
بەس، ئۇلار قەلبى قۇلۇپلاقلىق قارا دەرۋازىدۇر.

بەزىلەر سەئى - سەۋەبسىز قوغلىغاي ئۆز بەختىنى،
ئۇ، خىيال كەپتەرلىرىنىڭ چۈشتىكى پەرۋازىدۇر...

بولسىمۇ تاڭ ئالدى ھەتتا قانچە جىمجىتلىق ئەگەر،
سۈبھىدىن بىر بەلگە بەرگەن تاڭ سەھەر خورازىدۇر...

ئويغىتايلى بارچە غەپلەت ئۇيقۇدا ياتقانلىنى،
بۇ چېلىنغان بەلكى سىگنال ھۆركىرەشنىڭ سازىدۇر...

بىزدىكى بارلىق خۇراپات، كونىلىقنى تۈگىتىش،
بارچە ئەھلى ئىلمىي ھەم دەۋرانىمىز ئاۋازىدۇر.

بۇ تەلەپ ئىجرا قىلىنسا خەلقىمىز شادۇ - خۇرام،
قىش زىمىستان ئىچرە ھەم كۆكلى باھارنىڭ يازىدۇر...

نىياز ئىمىن قۇربانى

مىڭ ئۆي

(ئىمىن ئەخمىدىنىڭ شۇ ناملىق غەزىلىگە مۇخەممەس)

بىرىپ تەشنا يۈرەككە زوق، كۆڭۈلنى يايرىتار مىڭ ئۆي،
جۇلالاپ خان سارايىدەك كۆزۈڭنى ئويىنىتار مىڭ ئۆي.
مۇقەددەمدۇر سىپىنىڭ بويىنۇڭدىكى زۇننار - تۇمار مىڭ ئۆي،
ئەزىر يۇرتۇمغا شان - شۆھرەت، مۇقەددەس يادىكار مىڭ ئۆي،
مۇزات باغرىدا ئەڭگۈشتەر كەبىي نۇرلۇق دىيار مىڭ ئۆي.

ۋىسال ئىشقىدا مەجنۇندەك جۇنۇنلۇققا بولۇپ سىرداش،
گوياكى تۈندە ئاي بىرلە بولۇپ ھەم بەزمىدە مۇڭداش،

كۆرۈنگەندەك سىياقىدىن ئاشۇ ئاشىققا تەقدىرداش،
گويا شېرىنىنى ئاختۇرغان مۇھەببەتلىك يىگىت ئوخشاش،
جېمى ئەقلىم جامالىڭنى كۆرۈشكە ئىنتىزار، مېنىڭ ئۆي.

بېقىپ ئوتلۇق كۆزى بىرلە ئاشۇ دىلدار جامالىغا،
قېنىمىشقا شۇنچە شەيدا بوپ سۆيۈپ مەڭگۈگە-خالىغا،
بېرىپ خاتىمە مەڭگۈلۈك جۇدالىق ئېھتىمالىغا،
قاراپ تاملاردىكى نازۇك پەرىشتەنىڭ ۋىسالىغا،
يۈرۈپ بىر سەيىر ئەتمەكنى قىلۇر دىل ئىختىيار، مېنىڭ ئۆي.

مۇزادىنىڭ باغلىرى جەننەت، پۇرايدۇ مۇشكىيۇ-ئەنبەر،
سۈيى تەنگە شىپا-شەربەت، ئۇنىڭ تەمى گويا كەۋسەر،
قەدىمدىنلا سېخىلىقىنىڭ قولى سەندە ئېچىلغان يەر،
دىۋارىڭ غىچچىدە تاشلىق، قىيا باقسا ئىچىلك گۆھەر،
بوۋاملار ئەجرىگە شاھىد لەتاپەت-جىلۋىكار، مېنىڭ ئۆي.

سېنىڭ چېھرىڭ-سىياقىڭدىن تاپار نەققاشلىرىڭ دەرمان،
سېنىڭدىن تارقىغان نۇرلار بىلەن چاقناپ يانار ئاسمان،
ۋىسالىڭغا يېتەلمەي ھېچ تالاي ئىنسان يۈرەر سەرسان،
تېگى يوق ئۇندا سەنئەتنىڭ، ئويۇقلاردا گۈزەل جانان،
تىرىكتۇر ھۆرى-غىلمانلار، لېۋىدىن مەي تامار، مېنىڭ ئۆي.

ئەنە جەڭدە باھادىرلار ئۆتتۈشمەكتە چېلىپ مەرغۇل،
نە مەرغۇل ھۆر كېلەچەككە سېلىپ مەھكەم-مۇكەممەل ھۇل،
ئۇلارنىڭ ئەجرىگە خەلقىم ئوقۇپ تەھسىن، ئېتىپ مەقبۇل،
قولىدا گۈرزى، ئويناقلاپ چاپارغا ئاستىدا دۇلدۇل،
ۋەتەن سۆيگەن جەسۇرلەرنىڭ كۆزىدە ئىپتىخار، مېنىڭ ئۆي.

ئاقار تارىم سۈيى ئويناق باياۋاننىڭ شىپاھى بوپ،
چېقىپ توسقۇنلىنى گويا خەلقىنىڭ زور قىيانى بوپ،
تومۇزدا چاڭقىغان تەشنا يۈرەكلەرنىڭ ئارامى بوپ،
جاپا بىرلە ھالاۋەتنىڭ تىنىم تاپماس گۇۋاھى بوپ،
يېنىڭدا ئول ئەزىم دەريا جاۋاھىر چاچرىتار، مېنىڭ ئۆي.

سېنىڭدىن يەتتە ئىقلىمغا تارالغان بىر بۈيۈك شۆھرەت،
شۇڭا قايىل بولۇپ ھەممە قىلۇر دىلدىن سېنى ئىززەت،

www.uyghurkitap.com

بەخش ئەتتىڭ ئەسلىلەرگە ھېسابسىز پەم - ئەقىل، قۇدرەت،
تۆمۈر تەنلىك، كۆمۈش ياپراق دەرەختە زەركەبىي نېمەت،
بېزەلگەن گۈل ئارا ھۆسنى، بىنادۇر ئۈزۈمىزار، مىڭ ئۆي.

بىنا بولدۇڭ باھادىرلار داۋان ئاشقان قىيالاردىن،
تۈمەن توسقۇننى گۈمران قىپ ئۈرۈپ چاقىقان قىيالاردىن،
كۈرەشتە - جەڭدە مەردانە كۈلۈپ باققان قىيالاردىن،
قىزىلغانسەن ئۇلۇغ ئەجداد تەرى ئاققان قىيالاردىن،
قىيالار خۇددى جەننەتتەك مىسالى گۈلئۈزار، مىڭ ئۆي.

ئەجەب بىر چاغ سېنى ئۈز ئىلكىگە ئالدى زىمىستان قىش،
جاھان ھەيرانۇ - ھەس قالدى ساڭا كەلگەندە غەم - تەشۋىش،
تۈمەن خىل ھىيلە - نەيرەڭگە چىدالماستىن كىرىشتى چىش،
ۋە لېكىن بىر زامان مەلئۇن يۈزۈڭگە قول سېلىپ مۇدھىش،
تېنىڭنى ئەيلىدى پارە، قەپەزدە خاكسار، مىڭ ئۆي.

بېرىپ خاتىمە ئەڭ ئاخىر ئاشۇ مۇدھىش ئېغىر كۈنگە،
جاسارەت بىرلە ئوت ياقتىڭ بۇرۇختۇملۇق قارا تۈنگە،
ۋەتەن، خەلقىڭگە كۆرسەتتىڭ يېڭىباشتىن يەنە ئۈلگە،
بۈگۈن شادسەن، خارابىلىقتىن قۇتۇلدۇڭ تاكى مەڭگۈگە،
تىيانشان تاجىدۇرسەنكى، ھاياتىڭ نەۋ باھار، مىڭ ئۆي.

جاھانغا نامە - ئەھۋالىڭ تارالغاچقا بولۇپ مەشھۇر،
كۆزۈمگە تۇتىيا قىلدىم، ئېلىپ ئېلھامغا سەندىن قۇر،
سېنىڭ بىلەن پەخىرلىنەر بۇ سەنئەت بابىدا ئۇيغۇر،
سېنى كۆردۈم، دىلىمغا ئورنىدى ئۇنلاپ ئەسىردىن نۇر،
تېخىچە كۆرمىگەنلەرنىڭ نىگارى زۇلخۇمار، مىڭ ئۆي.

ئادىل تۇنىياز

كۈمۈش ئاقىقۇ قاقار يۇمشاق پەر

بىر قۇش ئۇچۇپ بارىدۇ تەنھا

كۆز ئالدىمدىن يىراقلاپ ئاستا،
بىر قۇش ئۇچۇپ بارىدۇ تەنھا.
يوللىرىنى توسسىمۇ بۇلۇت،
مۇشكۈلچىلىك سەزمەيدۇ ئەسلا.

ئۇ ئۇچىدۇ يېيىلىپ كۆكۈم
قىزغۇچ نۇرغا چۆمگەن كۆك تامان.
زۇلمەت پەردە توسسىمۇ گەرچە،
بوشاشماستىن بارار ئۇ ھامان.

شىلدىرلايدۇ ئاستىدا ئۇنىڭ
باغلار تۆكۈپ ساپ - سېرىق غازاڭ.
بىراق قەيسەر ئۇچۇشىدا ئۇ
ئەتىسىدىن كۆرەر باھار تاڭ.

بىر قۇش ئۇچۇپ بارىدۇ تەنھا،
قانات قېقىپ توختىماي ھامان.
سوغۇق ھۇۋۇلاپ تۇرسىمۇ ئەمما،
ئىنتىلەر ئۇ يېشىللىق تامان.

دەريا بويىدا

شەپەق ئەكسى دەريادا تال - تال،
كەچكى قۇياش بارماقتا چۆكۈپ.
دولقۇن سۆيۈپ ئۆتىدۇ شامال،
كېلەر گۇگۇم خىرە نۇر تۆكۈپ.

تاڭدىكىدەك چاقنىماس ئۇپۇق،
ئەتراپقا سۇس يېپىلغان تۇمان.

كۆك يۈزىگە يېپىلغان يوپۇق،
زىپ قاراڭغۇ كۆرۈنەر ئورمان.

ئاڭلىنىدۇ لەرزان ۋە مەسخۇش
يىراقلاردا شوخ گارمۇن كۈيى.
كۆلەڭگىلەر ئۇزايدۇ قوش - قوش،
ئاقار ئاستا دەريانىڭ سۈيى.

تۇيغۇلىرىم چىقتى بىخ سۈرۈپ

يۈرىكىمنىڭ ياپراقلىرىغا
شەبنەم بولۇپ قوندى ئاق لالە.
گۈلرەڭ شاراد سۇنغاندا بۇلۇت،
بولدى زېمىن زۇمرەت پىيالە.

گۈل بەرگىدە ئېرىگەن ياقۇت،
نەم تۇپراققا كەتتى سىڭىشىپ.

يەر بېتىدىن تېرىشكە مارجان،
مەجنۇنتاللار قالدى ئېگىشىپ.

شىلدىرلىغان ناخشا كۈيلىرى ،
يەر لېۋىگە سۆيدى شىۋىرلاپ.
تۇيغۇلىرىم قەلبىم ئۆيىدىن
يۇمران بىختەك چىقتى شىپىرلاپ.

تاڭ شامىلى ئۆتكەندە ئۇچۇپ

تاڭ شامىلى ئۆتكەندە ئۇچۇپ،
مارىلايدۇ رۇجەكلەردىن كۈن.
يارقىن شولا چاچىدۇ قۇياش،
قاياقىدۇ مۆكۈۋالار تۈن.

گۈل مەڭزىدە يالتىراپ شەبنەم،
ياپراقلاردا جۇلالايدۇ زەر.
ئۇپۇق بويلاپ پۈركۈلەر ئاتەش،
كۈمۈش ئاققۇ قاقار يۇمشاق پەر.

مۇھەممەتجان ئەمەت

چاچلىرىڭدا يەلپۈنسۇن دۇنيا

ئەگەر دە...

يامان دېمە، بەلكىم بىر ئۆمۈر،
ياخشى دېمە، ساڭا كۆپ رەھمەت.
قەستىمۇ قىلما، تىلىكىم شۇدۇر،
ھەم كەلتۈرمە زەررىچە شەپقەت.

پەقەت ئۈمىد سىياسى بىلەن
يازالسام ياخشى سۆزۈمنى؛
تەرىپلىمەك توغرا كەلسە سەن
ئوقۇپلا قوي شۇنىڭ ئۆزىنى.

www.uyghurkitap.com

سەن تەنها

دېرىزەڭنى ئاچتىڭ سەن قىيا،
كۆكۈش پەردە تەۋرەندى ھەريان.
ئۈنسىز چېقىن بولغاندەك گويا،
چاقنار ئاپئاق بويىنۇڭدا مارجان.

دېرىزەڭگە يېقىن ئورماندىن
سەلكىن ئۇچۇپ كېلەرسەن تامان.

چىققىن مېنى دېسەڭ قورغاندىن،
قىل ھۆسنىڭنى ئالەمگە ئايان.

كۆزلىرىڭگە قارالمىسۇن كۈن،
چاچلىرىڭدا يەلپۈنسۇن دۇنيا.
يۈزلىرىڭدىن يورۇپ كەتسۇن تۈن،
گۈزەللىكتە بولۇپ قال تەنها.

سەن توغرىلىق توقۇدۇم قوشاق

سەن توغرىلىق توقۇدۇم قوشاق،
ھېچكىم توقۇپ كۆرمىگەن بۇنداق.
تونۇشتۇردۇم سېنى خۇداغا،
تونۇگۈندىن ئەمەس ھېلىراق
سەن توغرىلىق توقۇدۇم قوشاق.

قورقساڭمۇ رەنجىمە بىراق،
تونلەرگىمۇ ياقتى دەپ چىراغ.
چېقىشتۇردۇم سېنى تەڭرىگە،
تونۇگۈندىن ئەمەس ھېلىراق
سەن توغرىلىق توقۇدۇم قوشاق.

دېدىم: «يەنە پەيلى بەك چاتاق،»
تەلۋىلەرگە تۇرىدۇ قاپاق.

قاردىمايدۇ قىبلىگە دېدىم،
تونۇشتۇردۇم مانا مۇشۇنداق،
سەن توغرىلىق توقۇدۇم قوشاق.

شەرىئەتنى قىلدۇ مازاق،
بەرگىنىڭگە شۈكرىسى ئازراق،
ئەركىنلىكىم قېنى، دەر تېخى!
ئۇنىڭ ئۈچۈن ئۆلۈم ياخشىراق،
قوشاقلىرىم مانا مۇشۇنداق.

مېڭەمدىنمۇ ئازمىدىم، جان ساق،
ياخشىلارنىڭ ئۆمرى قىسقىراق.
ئۆلۈشىڭنى رەت قىلدى خۇدا،
سەن توغرىلىق توقۇدۇم شۇنداق،
ئاڭلىسۇن دەپ يېقىن ۋە يىراق.

مۇھەممەتئىمىن توختى

مەن خالايمەن

خالىمايمەن سەبىي بالىدەك،
ئاڭسىز، غەمسىز ئويناپ يۈرۈشنى.
خالىمايمەن ئەجىرسىز، بىكار،
تەييارنى يەپ راھەت كۆرۈشنى.
مەن خالايمەن دېڭىز تېگىدىن
غەۋۋاس بولۇپ گۆھەر سۈزۈشنى.

مەن خالايمەن خەلقىم بەختىچۈن،
شۇڭقار بولۇپ كۆكتە ئۇچۇشنى.
خالىمايمەن ئەلنى قاخشىتىپ،
ھارامنى يەپ، ئويناپ-كۈلۈشنى.
مەن ئەمگەكچان ئىنسان نەسلىمەن،
خالىمايمەن ئىزسىز ئۆلۈشنى.

پارچىلار

بىر ئۆمۈر بولمەن بىلمىگە ھېرىس،
ۋىجدانىم دېدى: «سەن ئۆگەنگىن، تىرىش!»
بۇنىڭدىن مەقسىتىم ئۆمرۈم بېغىدا،
شېرىن مەي تولدۇرۇپ، ئەلگە نەپ بېرىش.

*　　*

كەلمىسە زورلۇقتىن مالاللىق ماڭا،
بىر ئۆمۈر يار بولار ئامانلىق ماڭا.
ياخشىغا ياخشى مەن، يامانغا يامان،
ياخشىدىن كەلگەيمۇ يامانلىق ماڭا.

*　　*

سەرەڭگە چېقىلماس گەر بولمىسا قاپ،
ئۈستىرا كېسەلمەس گەر بولمىسا كاپ.
ھەقىقەت ھەر ئىشتا قىلىنسا ئۈلچەم،
سۆزلىگەن سۆزىمىز بولۇپ قالماس لاپ.

*　　*

ئۇزلارنىڭ ئىچىدە مۇشۇنداق «ئۇز» بار،
چېھرىدىن قار ياغار، قەلبىدە مۇز بار.
بىر ئېغىز سۆزلىسە، بەس، شۇ كىسپايە،
ھەر ئېغىز سۆزىدە ئون تاغار تۇز بار.

ئابدۇرېھىم غازى

داغدا قالغان مىسرالار

تېپىشماس كۆزلەر

سەن ساماغا قارايسەن،
بەخت كۆزلەپ.
كۆزلىرىڭگە تەلمۈرىمەن،
ۋىسال ئىزلەپ...

بۇلۇت ئۈستىدىكى چۇش

چاقماقلار ئىشىكىنى چەكسەم،
غەزەبلىنەر،
ئىشىك باقار تەرسا گۈلدۈرمامىسى...
بىراق يەنە،
شادلىقتىن نۇر چاچىدۇ ئۈستۈمگە،
بۇلۇتلارنىڭ ئانىسى...

ئىسيانكار خىياللار

تەلۋە خىياللىرىم
چاقماقتىن مەشئەل ياساپ،
نامايىش كۆتۈردى ئايدا،
ئىلگىرىلىمەكتە ئالغا،
لېكىن تېخى بەخەۋەر
ئاياغلىرى،
يەر شارىدا لايدا.
خىياللىردىم،
قىممەتلەرنى پارتلاتتى
ئويمان قىلىپ
دېگىز سۈيىنى باشلىدى،
ئۆز-ئۆزىنى ھەيران قىلىپ.
يەر شارىدا باشقىدىن قىممەت ياساپ،
شاھ بولۇشنى ئويلىغاچ دىلدا.

www.uyghurkitap.com

بۇيرۇق

ئاينى باشلا
ئۆكتكورلەرگە،
يورۇسۇن ئىچى...
كۈننى ئەپكەل تۈگلۈكلەرگە،
كۆلگە ئايلانسۇن،
كۆل چىقماس ئۆيلەر!...

كۈندۈز ۋە كېچە

كۈندۈز كۈنلەيدۇ ئىنسانىنى
كېچىدىن.
كېچە تارتار قويىنىغا
لەززەت ياساپ چۈشىدىن.

ئورمانغا چاقچاق

زىمىستاندا يامغۇر ياغسا
يۇيۇنامتىڭ؟
چۈشسە ئەگەر تومۇزدا قار
يېپىنامتىڭ؟!

چۈشەنمىدىم

ئەي زېمىن،
تۇغۇلغاندا كىندىك قېنىم تۆكۈلگەن ساڭا
پۇتلىرىمدىن تارتىسەن يەنە،
نېمە ئانچە خۇشتارسەن ماڭا؟

تۇرسۇنجان هاشىمى

چوققا لىرىكىسى

ئاھ، چوققىلار، كۈمۈش چوققىلار،
ئاقلىقىڭلار قەلبىمگە ئۆرنەك.
شوتا سىلەر ئۆرلەشلىرىمگە،
شۇڭا ھېسسىم سىلەردىن يۈكسەك.

نىگاھلىرىم قاتتى سىلەردە،
يېنىش-يېنىش بېقىشلىرىمدا.
پالاق بولدى بۈيۈكلۈكىڭلار
ئىقبالىسېرى ئېقىشلىرىمدا.

سۆيگۈلىرىم يۇيۇلدى پاكىز
شارقىراتما، زەر بۇلاقلاردا.
گۈزەللىككە كۆمۈلدى ئىزىم
گۈل-چېچەك ۋە چىم قىياقلاردا.

گاھى خىيال ئۇچۇرار مېنى
كۆكنى سۆيگەن كۈمۈش لەۋلەرگە.
گاھى جىسمىم كېتىدۇ سېكىپ
قۇياش شولا چاچقان يەرلەرگە.

گاھى شەمشات بولۇپ ساھىلدا
چوققىلارنى ئوراپ ياتىمەن.
گاھى بۈركۈت بولۇپ خىرامان
چوققا بويلاپ قانات قاقىمەن.

ھېسلىرىمغا ھېسلار قېتىلىپ،
ۋۇجۇدۇمنى چۇلغايدۇ ۋىسال.
چوققىلارغا ياماشقانسېرى
شۇنچە يارقىن كۆرۈنەر ئىقبال.

ياشلىق چېغىم — چوققا ئارمانى،
جىسمىم كۈچى چوققىغا تەڭداش.
ئىدرىكىمدە چوققا مەزمۇنى،
رەڭگى-روھىم چوققىغا رەڭداش.

ئاھ، چوققىلار، كۈمۈش چوققىلار،
سىلەرگە تەڭ بولۇش ئىستىكىم.
ئىجادىمنى چىرماش سىلەرگە،
سىلەردىدۇر ھايات قىممىتىم.

ياسىنجان ئۆمەر

❀ مۇئەللىمە ❀

(پوۋېست) ①

5

قۇمباشتا يامغۇر ياغدى. ئادەتتە بۇ يەرنىڭ ياز ئايلىرى يامغۇرسىز ئۆتەتتى. شورلۇق دالىنى تونۇردەك قىزىتىپ تۇرىدىغان قۇياش بۇ يەردە ئۇچ كۈندىن بۇيان دىدارىنى كۆرسەتمەي قويدى. ئۇپۇقنى قاراڭغۇلۇق قاپلىغان، قويۇق قارا بۇلۇتلار ئاسماننى قاپلاپ ئېسىلىپ تۇراتتى؛ شورتاڭلىقلار خېمىردەك مىچىلداپ كەتكەن، كاتاڭ يوللاردا، ئېتىزلىقلاردا بوز كۆۋۈكلۈك پاتقاقلار لۆمشۈپ ئاقاتتى.

يامغۇرنىڭ دەستىدىن باللار مەكتەپكە كېلەلمىدى. مەن ياتاقنىڭ ئىشىكىنى قىيا ئوچۇق قويۇپ، ئادەمسىز چۆلدەرەپ قالغان مەيدانغا، تام باغرىنى كولاپ چۇشۇۋاتقان تامچىلارغا قاراپ يالغۇز ئولتۇرىمەن. شۇ تاپتا بۇ ئادەملەرگە ئۆلگۈدەك ئاچچىقىم كېلىدۇ. «ئەر بولۇشماي ئۆلسۇن، ئىلاھىم» دەيمەن ئىچىمدە. ھەممە گەپ ئاشۇ ھورۇن مۇدىردا. بۇ ھۆل-يېغىن ئوبدان پۇرسەت بولغان ئوخشايدۇ. ئەتىدىن كەچ-كىچە ئوقۇتقۇچىلارنى ئولاشتۇرۇۋېلىپ قارتا ئويىنايدۇ. ھېلىراقتا ئۇنىڭغا كىرىپ چىققانىدىم.

— سىنىپىڭنىڭ نو قويۇلغان يېرىدىن يامغۇر موردەك تۆشۈك ئېچىپتۇ، بىر ئامال قىلساڭلارچۇ، قۇناخۇنكا، — دېدىم ئۇنىڭغا.

— يامغۇر توختىسۇن، نادىرەخانىم، — دېدى ئۇ يەردە يېيىلىپ ياتقان قارتىلاردىن كۆزىنى ئالماي، — شۇ چاغدا بىر گەپ بولار...

— ئاڭغىچە تورۇسمۇ گۈمۈرۈلۈپ چۇشىدىغان ئوخشايدۇ...

ئۇ، گېپىمگە پىسەنت قىلمىدى. پەقەت ئورۇق مۇرىسىنى قىسىپ، ئالقانلىرىنى

① بېشى ئۆتكەن سانىدا

www.uyghurkitap.com

يېيىپ قويدى. ئېسىت، ئەر بولۇپ يارىلىپ قالمىغىنىمغا!...

مېنىڭمۇ يەنىلا مۇساخۇنغا گېپىم ئۆتتى. ئۇ بىچارە ئورنىدىن تۇرۇپ، كەينىمدىن چىقتى ۋە پۇچقاقلىرىنى تۇرۇپ، پاتقاقنى شالاپشىتىپ كەچكىنىچە نەدىندۇ بىر قۇچاق پاخال تېپىپ كەلدى-دە، ئۆگزىگە ئېلىپ چىقتى. مەن بىر چېلەك لايىنى ئۇنىڭغا سۇنۇپ بەردىم.

تامچە ئۆتۈۋاتقان يالغۇز مېنىڭلا سىنىپىم ئەمەس ئىكەن. مۇساخۇن باشقا ئۆگزىلەرنىمۇ ئوڭلاپ قويماقچى بولدى. ھېلىمۇ ياخشى، خۇدا بۇ مەكتەپكە مۇساخۇننى يەتكۈزۈپتىكەن. ئۇ بولمىسا، بۇ ئادەملەرنىڭ ئۆزلىرىنى تام بېسىۋالسىمۇ كارى يوق ئوخشايدۇ. بۇرنىنىڭ تۆشۈكىگە چىۋىن كىرىۋالسىمۇ قورۇپ قويۇشمايدۇ. پايپىقىغا پىت چۈشكەندە چوڭ-كىچىك دېمەي ھەممىسى مۇساخۇنغا بۇيرۇق چۈشۈرۈشنىلا بىلىدۇ، ... نېمىسىنى ئېيتاي! لېكىن ۋاقتى كەلگەندە، ھېچكىممۇ ئۇنىڭ تەرىپىنى ئېلىشمايدۇ. ئۆتكەن قىشلىق كانىكۇلدىكى يېرىم يىللىق خۇلاسىدە ئۇنىڭ سىنىپىنى، ئوقۇغۇچىلارنىڭ كېلىپ كېتىشى ناچار، دەپ مۇساخۇننى بۇرنىدىن تەر چىققۇچە تەنقىد قىلىشتى. ئۇنىڭ چېچىدىنمۇ تولا خالىسانە خىزمەتلىرىدىن بىرسىنىمۇ ئەسلەپ قويۇشقىنى يوق. خۇددى مۇساخۇن شۇنداق قىلىشقا تېگىشلىكتەكلا. تەۋا!... مەن شۇ چاغدا بەزىلەرنىڭ مەنىلىك پىچىرلىشىپ كۈلۈشكەنلىرىگە پىسەنت قىلماي، بىرقانچە ئېغىز لىللا گەپ قىلمىغان بولسام، ئۇنى پاسسىپ قىلىشىدا گەپ يوق ئىدى...

گاھىدا مۇساخۇنغا — شۇ موللا بوزەك يۈگۈر-يېتىمچىگە مېنىڭمۇ تازا ئاچچىقىم كېلىدۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ تولۇقسىز ئوتتۇرىنى پۈتتۈرگەن زىيالى ياش ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپ قالغان تەقدىردىمۇ، ئادەمغۇ! ئادەمدە ئادەمگە خاس غۇرۇر، ۋىجدان بولۇشى لازىم-دە! كىم نېمە دېسە ماقۇل دەپ، ئالدىغا كەلگەن ئىشنى كالىدەك ئىشلەۋەرسە، مەنسىتمەسلىك، مەسخىرە ھەتتا بوزەك قىلىشلارمۇ ئۇنىڭ شەخسىيىتىنى ئويغاتمىسا... ھازىرقى ئادەملەر ئۇنىڭ يەۋاتقان نېنىنىمۇ ئاغزىدىن يۇلۇۋالىدىغان ئوخشايدۇ.

دۇرۇس، مۇساخۇن تارتىنچاق، ياۋاش يىگىت. ياقىلىرىدىن كىر كەتمەيدىغان يوللۇق تېرىكە چاپىنى، ئۈستىدىن چۈشۈرمەي كىيىپ يۈرىدىغان كۆك خۇادانى شىمى ساتىراشنىڭ كاپىلغۇچىدەك پارقىراپ تۇرغىنى بىلەن، كۆڭلى كىرسىز پاك يىگىت. ئۇنىڭ خىزمەتتىكى شەخسىيەتسىز يەكدىللىقىغا مەنمۇ قايىلمەن. لېكىن ئەمدىلا 22 ياشنىڭ قارىسىنى ئالغان بۇ بويتاق مۇئەللىم ئۆزىنى بەكمۇ تاشلىۋەتكەنىدى. سوپۇن نورمىلىق بولۇۋاتقان ھازىرقى چاغدىغۇ، كىيىم-كېچىكىنى يۇماپتۇ، دەپ ئۇنى ھېچكىم ئەيىبلىيەلمەيدۇ، لېكىن ئېغىزىنىمۇ سوپۇنلاپ يۇمايدىغۇ. ئۇنىڭ ئۇششاق، مۇستەھكەم چىشلىرى دائىم ئوماچنىڭ يۇقۇندىلىرى بىلەن ساپسېرىق تۇرغىنى تۇرغان، ھېلىمۇ ياخشى، ئۇ مېنىڭ يېنىمدا كۆپ تۇرمايدۇ، ئەگەر چىشلىرىنى كۆرسىتىپ، سەت ھىجىيىپ، تۇرۇۋالسا قۇسۇپ تاشلارمىدىمكى-تاڭ!...

مۇساخۇن ئۆكچىسى ماكچايغان كونا شىبلىتىغا توقامدەك لايىنى يېپىشتۇرۇپ ئىشىكتىن كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ سېرىق توك باسقان يۈزىدە ئەگىز سۆيىدەك مەينەت

سۇلار سىرغىپ ئاقاتتى. كۆك شىمىنىڭ پۆچقاقلىرىدا شورلۇق پاتقاق ئۆۋىپ تۇراتتى،
ھۆل بولۇپ كەتكەن يالاڭ كەمزۇلىغا پاتقاق ۋە سامانلار چاپلىشىپ قالغانىدى. مەن
ئورنۇمدىن تۇرۇپ ئۇنىڭغا چاي كۆرسەتتىم ۋە يۈز-كۆزلىرىنى يۇيۇۋېلىش ئۈچۈن
سۇ تەييارلاپ بەردىم. مۇساخۇن مەن بەرگەن لۆڭگىنى ئىشلىتىشتىن تارتىنىپ، يانچۇ-
قىدىن قول ياغلىقىنى چىقىرىپ، يۈزلىرىنى ئېرتتى.

ئۇ تاماكا چەكمەيتتى. شۇ تاپتا ئۇستىبېشىنى يەڭگۈشلەپ ئېلىش لازىم ئىدى،
لېكىن نېمىشقىدۇر ئۇ كارىۋىتىمنىڭ قىرىدا تىرناقلىرى ئارىسىدىكى لايلارنى كولاپ،
غەمسىز ئولتۇراتتى. ئادەتتە مېنىڭ بىلەن ئۇزاقراق يالغۇز ئولتۇرۇشتىنمۇ تارتىنى-
دىغان بۇ يىگىتكە ھەيران بولۇپ قاردىم.

— مۇسا مۇئەللىم، چاي ئىچەمسىز؟ — سورىدىم مەن ئوڭايسىزلىنىپ.

ئۇ بېشىنى چايقىدى. ئوچاقنىڭ ئۈستىدىكى تەلەڭگىگە چوكىلداپ تامچە تېمىپ
تۇرايتتى. مۇساخۇن ئېقى يوغان كۆزلىرىنىڭ قويرۇقىدا ماڭا ئوغرىلىقچە قاراپ، تېزلا
كۆزلىرىنى يۆتكىۋالدى. ئۆينىڭ كەينىدىكى جىگدىلىكتىن شىلدىرلاپ شامال ئۇرماقتا
ئىدى. قەغەزلىرى سويۇۋېتىلگەن پەنجىرىدىن مۇزدەك ھاۋا شۇڭغۇپ كىرەتتى.

— نادىرە خانىم ... — مۇساخۇننىڭ لەۋلىرى قىمىرلاپ توختاپ قالدى، كۆزلى-
رىدە ئىشەنچسىزلىك ۋە تارتىنچاقلىقنىڭ ئۇچقۇنى چاقنىدى، — مەن بۇنىڭدىن كېيىن
سىلىنى «سىز» دەپ ئاتىسام ... كۆڭۈللىرىگە كېلەرمۇ؟

ئۇنىڭ سۆزلىرى ساغۇچ چىشلىرىنىڭ ئارىسىدىن ئارانلا چىقاتتى.

— نېمىشقا كۆڭلۈمگە كەلگۈدەك؟ سىزلا ئادەتلىنەلىسىڭىز ... مەن ئۆزۈمنى «نادىرە
خانىم»، «سىلى، ئۆزلىرى» دەيدىغان گەپلەردىن تولىمۇ بىئاراملىق ھېس قىلىمەن.

مۇسا مۇئەللىم مېنى ئەمدىلا كۆرگەندەك، كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ تىكىلىپ
قاردى:

— نادىرە ... — ئۇنىڭ تىللىرى كالۋالىشىپ قالدى. يۈزلىرى خېنە ياقاندەك
قىزىرىپ كەتتى، — سىز كېتىپ قالمىسىڭىز بولاتتى ...

— قىزىق گەپ بولدىغۇ، مېنى كېتىپ قالدۇ، دەپ ئاڭلىدىڭىزمۇ نېمە؟

— ياق، ئەمدىزە ... قۇمباشقا سىزدەك ياش، چىرايلىق خانىملار ياراشمامدۇ، دەي-
مىنا، بۇ يەرگە مەدەنىي ئادەملەر كەلسىلا، كېتىشنىڭ غېمىنى يەيتتى. سىز يەنە كې-
لىپ قىز-دە! — مۇساخۇن كۆزلىرىنى مەندىن قاچۇرۇپ داۋام قىلدى، — مېنىڭ كۆزۈم-
گىمۇ ھەرقاچان كېتىپ قالىدىغاندەكلا كۆرۈنىسىز ...

مۇساخۇننىڭ بايىقى تارتىنچاقلىقى نەگىدۇ يوقكەن، يۈزلىرىدىكى قىزىللىق ئۆ-
چۈپ، تامدەك تاتىرىپ كەتكەنىدى. ئۇ ئىچىدىن ئۇرغۇپ چىقىۋاتقان تىترەكنى كۈچ
بىلەن بېسىۋېلىپ ئېيتتى:

— راستلا، سىزدىن ئايرىلىپ قالسام، تىكەندەكلا يالغۇز قالىدىغان ئوخشايمەن ...
سىزدىن ...نادىرە ... — سىمى تېگىپ-تەگمەي تۇرۇۋاتقان رادىئو كارنىيدەك ئۇنىڭ

سۆزلىرى ئۆزۈلۈپ قالدى. مەن ئۇنىڭغا ھەيران بولۇپ قارىدىم. ئۇنىڭ ئاغزىدىن بۇنداق گەپلەرنىڭ چىقالىشىغا ئىشەنمەيتتىم.

— خاتىرجەم بولۇڭ، مەن قۇمباشتىن ھېچيەرگە كەتمەيمەن.

— راستىما؟ — مۇساخۇن تۇنجى قېتىم ماڭا تىكىلىپ قارىدى. ئۇ ئورنىدىن قوزغىلىپ قوللىرىنى ئالدىغا سوزدى. «ئەپكېلىڭ قولىڭىزنى» دېگۈسى بار ئوخشايدۇ. لېكىن دەرھال قولىنى تارتىپ، يەڭلىرىگە تىقتى ۋە ۋىللىدە قىزىرىپ ئەسلىگە كەلدى:

— كۆڭلۈمدىكى گەپنى ئېيتسام، نادىرە سىز ھېلىقى يىغىندا مېنى ياقلاپ پىكىر بەرگىنىڭىزدىن كېيىن، سىزنى مەكتەپتىكى ئەڭ يېقىن ئادىمىمدەك كۆرۈپ قالدىم...

مۇساخۇننىڭ يېتىمچىلىكتە چوڭ بولغانلىقىنى، ئاتا-ئانىسىدىن كىچىكىدىلا ئايرىلىپ، كىشىلەر ئىشىكىدە قېقىلىپ-سوقۇلۇپ ئۆسكەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم. ئۇنىڭ بەختىگە، دارىلېتام ئۇنىڭغا ئىگە بولۇپ يەتتە يىل ئوقۇتۇپتۇ. ئۇنىڭ قېقىنىدا-سوقۇندا ھاياتى جەمئىيەتكە چىققاندىن كېيىنمۇ، يېڭى جەمئىيەتنىڭ ئوقۇتقۇچىسى بولغاندىن كېيىنمۇ ئاخىرلاشمىغان چېغى، مۇدىردىن تارتىپ قارا خىزمەتچىلەرگىچە ھېچقايسىسى ئۇنى كۆزگە ئىلمايدۇ. ئائىلە سۆھبىتىگە بارغاندىمۇ، دېھقانلار ئۇنىڭغا پىسەنت قىلىشمايدۇ. بەزىلەر «مۇئەللىم كېلىۋاتىدۇ» دېيىشسە، يەنە بەزىلەر، «ياقەي، ھېلىقى مۇساخۇن بوزەكقۇ» دېيىشىدۇ. قىسقىسى، مۇسا مۇئەللىمگە بالىلىق ھاياتى ئىنئام قىلغان مۇكاپاتلار، كەمسۆز، جۈرئەتسىز، غورۇرى پەس ۋە موللا بوزەكلىك سۈپەتلىرى تېخىچە ھەمراھ بولۇپ يۈرۈپتۇ.

— بۇ ئادەملەر بەكمۇ ئىنساپسىز، — دېدى ئۇ تولغىنىپ، — ياخشىنى تېخى كۆرەلمەيدۇ. ئۆزىدىن ئۆتۈپ كەتكەنلەرنى پېشىدىن تارتىدۇ. كەينىدە قالغانلارنىڭ بېشىغا تېپىدۇ. ئۆزلىرى بولسا تەپسە تەۋرىمەيدۇ. ئاكتىپ بولساڭ، تەنە، مەسخىرە، تەنبىيە. پاسسىپ بولساڭ تەنقىد، كالتەك، دۇمبالار... ئۇلار راستىنلا باشقىلارنىڭ ئىزىغا تاپان تۇزاق قۇرۇش ئۈچۈنلا يارىلىپمىدىكىن دېگۈم كېلىدۇ...

مەن مۇساخۇننىڭ سۆزلىرىنى ئۈنسىز تىڭشاپ تۇراتتىم. ئۇ مۇزلاشقا باشلىغان ئورۇق بارماقلىرىدىن «قارس» چىقىرىپ بىر پەس جىمىپ كەتتى.

ئۈچ يىلنىڭ ئالدىدا خېلى تۈزۈك ئىدۇق. كونا مۇدىرىمىز يۆتكىلىپ، قۇناخۇنكام قاچان كەلدى — تۈگەشتۇق. دوپپامچىلىك مەكتەپتە ھېچ ئىش ئاقمايدۇ. ھەممەيلەن ھورۇنلىشىپ كۈن ئۆتكۈزۈشنىڭلا كويىغا چۈشتى. ئىشلىگەن بىلەن ئىشلىمىگەننىڭ پەرقى يوق. كىمنىڭ گېپى يوغان، تىلى ياغلىما بولسا، شۇنىڭ ھېساب. يىل ئاخىرىدا رەسمىيەت ئۈچۈنلا خىزمەت باھالىشىدۇ. ئۇ چاغدا خۇددى بىرەر دۇمباق بولمىسىمۇ بولماس، دېگەندەك مېنى دۇمبالىشىدۇ. چىدامىنىڭمۇ چېكى بولىدىكەن نادىرە، بۇلتۇر بىر قېتىم ئەلەمدىن يېرىلغۇدەك بولۇپ، «سىلەر مېنىلا يامان كۆرىسىلەر...» دېدىم، ئاچچىقىمدا كۆزلىرىمدىن ياشمۇ چىقىپ كەتتى. ئۇلار نېمە دېدى دېمەمسىز، تۇۋا! يۈزلىرىنى داپتەك قىلىپ: «ياۋاشنى بوزەك قىلمىسا، قىيامەتتە داۋا قىلارمىش، مۇساخۇن، ئۇ دۇنيادا سېنىڭ گۇناھىڭنى ئارتىۋالغۇچە...» دېيىشىدۇ، ھېجىيىشىپ، چاقچاق

قىلغاندەك تۇرغىنى بىلەن بىرونى ئادەم قاتارىدا كۆرمىگەنلىكقۇ بۇ...

— مۇدىر نېمە دېدى؟

— قۇناخۇنكامنى بىلمىسىزغۇ، ھەممىنى شۇ باشلاۋاتسا. ھېلىمۇ ياخشى، بۇلتۇر مەيدىنىجان كېلىپ قالدى. ئۇنىڭ ئاز-تولا لىللا گېپى بولمىغاندا، مېنى ئۇلاغ ئېتىپلا مىنەتتى دەڭا!...

6

يېڭى ئوقۇش يىلى باشلىنىش بىلەنلا بىزدە ئىككى يېڭى ئىش يۈز بەردى. بىرى، قۇناخۇنكامنى مۇدىرلىقتىن قالدۇرۇپ، ئورنىغا مەيدىنىجاننى ئۆستۈردى. مېنى ئىلمىي مۇدىرلىققا بەلگىلەشتى؛ يەنە بىرى، مەكتىپىمىزگە يۇقىرىدىن بىرنەچچە يېڭى ئوقۇتقۇچىلار كەلدى.

بىز قۇناخۇنكامنى كونا مائارىپچى دەپ بىرىنچى يىللىقنىڭ سىنىپ تەربىيىچىسى قىلىپ بەلگىلىدۇق. لېكىن قۇناخۇنكام بالىلارنى قانداق باشقۇرۇش، ھەرپ ۋە سانلارنى قەيەردىن باشلاپ ئۆگىتىش ۋە سائەتلىك پىلان، كالىندارنى پىلان تۈزۈش دېگەنلەرنىڭ ھېچقايسىسىدىن خەۋەرسىز ئىكەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە، مۇدىرلىقتىن قالدۇرۇلۇشى ئۇنىڭغا ئېغىر كەلدىمۇ، ئىشقىلىپ ئۇ كۆپچىلىككە قېتىلماي، ئۇزۇن بوينىنى ياقىسىغا تىقىپ، تەرىنى ئاچماي، ئۈنسىز يۈرۈدىغان بولۇۋالدى. دەرس باشلىنىپ ئۇزاق ئۆتمەي، ئاڭلىساق، ئۇنىڭ سىنىپىدا ئاران بەشلا ئوقۇغۇچى قاپتۇ. بالىلىرىنىڭ قانداقلارچە تۈزۈپ كەتكەنلىكىنى ئۆزىمۇ بىلمەيدىكەن. مۇئەللىملەر ئۇنىڭ بىچارە قىياپىتىگە قاراپ تازا كۈلۈشتۇق.

— مەن ئائىلە سۆھبىتىگە باراي، — دېدى ئۇ مەيدىنىجاننىڭ ئالدىدا بوينىنى قىسىپ، مېنىڭ يادىمغا ئۇنىڭ بىر چاغدىكى گېپى كەلدى:

— جەمئىيەت بىلەن كارىلىرى نېمە، كەلگىنىنى ئوقۇتاملا قۇنانىكا، — دېدىم مەن كۈلۈپ تۇرۇپ. مېنىڭ «ئاقساقال»لىقىم يېڭى ئوقۇتقۇچى رەپىقەتكە ياقمىسا كېرەك، ئۇنىڭ تەتۈر قاراپ غودۇڭشىغىنىنى ئاڭلاپ قالدىم.

— گەپ دېگەنىڭىزمۇ يولى بولسۇن-دە، چوپ-چوڭلا كىشىنى ئوسال قىلىپ...

— پاھ، رەپىقەتجان بالدۇرراق كەلمەمدىغان، كونا مۇدىر سىزدەك بىر يۆلەكچىگە ناھايىتى موھتاج ئىدى، دېدىم مەن تىلىمنى تارتمايلا.

دارىلمۇئەللىمىننى پۈتتۈرگەن رەپىقەت بادام قاپاق، كۈلمەيدىغان يىگىت ئىدى. ئۇنىڭ بەستلىك ساغلام گەۋدىسى، بۇغداي ئۆڭ چىرايى ۋە خىزمەتتىكى سالماق، ئەستايىدىللىقى باشقىلاردا رازىمەنلىك تۇيغۇسىنى ئويغاتسا كېرەك. لېكىن ئۇنىڭ ھېلىقى «تەخسكەش» لىكى، مېنىڭدە ياخشى تەسىر قالدۇرمىدى.

ئادەملەرنى چۈشىنىش شۇنچە تەسمىدۇ؟ مەن ئۆز قارىشىمنىڭ چىنلىقىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن رەپىقەتكە تولىراق دىققەت قىلىشقا باشلىدىم. ئۇ كەمسۆز بولغىنى بىلەن چىقىشقاق ئوخشايدۇ. كۆرگەن-ئاڭلىغانلىرى تولا بولسا كېرەك، بوش بولسىلا

ئوقۇتقۇچىلارنى ئەتراپىغا يىغىۋېلىپ ئۇلارنى ئۇچەيلىرى ئۈزۈلگۈچە كۈلدۈرۈپ ھېكايىلار سۆزلەيدۇ. بەزىدە مەنمۇ ئۇنىڭ نىمىلەرنى دەيدىغانلىقىنى ئاڭلاش ئۈچۈن يېقىنلاپ كەلسەم، گېپىنى يۇتۇۋېتىپ ئاڭغا چىشلىگەندەك جىم ئولتۇرۇۋالىدۇ. ئادەمگەرچىلىك يۈزىسىدىن بولسىمۇ ماڭا قاراپ ئۇچۇق چىراي قىلمايدۇ. ئارپىسىنى خام ئورىدىمىكىنە ئۇنىڭ، ياكى قايسى مىجەزىم ئۇنىڭغا ياقمايدىغاندۇ؟ مەن رەپقەتنى راسا بىر بابلىماقچى بولۇپ يۈرەتتىم. بۇنىڭغىمۇ بىر سەۋەب تاپتىم. ئۇ ئۆزىنىڭ دەرس تېزىسىنى تەستىقلاتماي ئۆتەتتى. پىلانلىرىنىڭمۇ جايى-جايىدا تۈزۈپتۇ. دەرس تەييارلىقىزادى قانداقتۇ؟ بولسا بىرەر-يېرىم دەرسنى خاتا ئۆتۈپ قويسىكەن، بولۇشىچە ئەدىپىنى بەرسەم... بىركۈنى مۇساخۇننى 4-سىنىپنىڭ ئالتە يول بىلەن چىقىدىغان بىر مۇرەككەپ ھېساب مەسىلىسىنى رەپقەتكە ئىشلىتىپ چىقىشقا ئەۋەتتىم. مۇساخۇن بىر پەستىلا كۆزلىرىنى ئوينىتىپ يېنىپ چىقتى:

— رەپقەت ياش بولغىنى بىلەن قالتىسكەن جۇمۇ، ھېچ تەمتىرىمەي...

دەرۋەقە ئۇ ھېسابنى توغرا ۋە تەلەپكە مۇۋاپىق ئىشلەپتۇ، مەن ئاخىرى چىداشلىق بېرەلمىدىم. بىر كۈنى رەپقەتنىڭ دەرسىگە تۇيۇقسىز ئۇچۇق دەرس ئويۇشتۇردۇم. ئۇنىڭ باسقۇچلارنى ئىگىلىشى، تېمىنىڭ مەقسەت، تەلىپى ۋە دەرسنىڭ مۇھىم نۇقتىسى، قىيىن نۇقتىسى قاتارلىقلارنى گەۋدىلەندۈرۈشىگە كۆز يۇمالمايتتىم. ئۇ دەرسنى شۇنچە ئېنىق ۋە سالماق سۆزلىدى. ئوقۇغۇچىلارنىڭ شۇ سائەتلىك دەرسنى ئۆزلەشتۈرۈۋېلىشىمۇ ئالاھىدە ياخشى بولدى. ئۇنىڭ ياپىياش تۇرۇقلۇق شۇنچە تەجرىبىگە ئىگە ئىكەنلىكىگە قايىل بولماي تۇرالمايتتىم. لېكىن مېنىڭ مەقسىتىم، ئۇنىڭدىن قۇسۇر تېپىش ئىدى. دەرس سۆزلىگەندە ئوقۇغۇچىلارغا ئەمەس، تورۇسقا تولىراق قارىۋالىدىكەن، ھەر بىر جۈملە گېپىدە «دېمەك» سۆزىنى ئارىلاشتۇرماي سۆزلىمەيدىكەن. يەنە تېخى ياقىسىنىڭ تۈگمىسىنى ئەتمەي سىنىپقا كىرىپتۇ. بىر قېتىم دوسكىغا يازغان خېتى مايماق كەتتى. مەن مۇشۇ ئاجىزلىقلىرىنى تۇتۇۋېلىپ، كۆپچىلىك ئالدىدا تۇمشۇقىدىن تەر چىقىرىشىم كېرەك ئۇنىڭ... دەرستىن چۈشۈپلا ئۇنىڭ پىلانى بىلەن كونسپېكتىنى سېلىشتۇردۇم. مەسىلە چىقمىدى ئەمەس، بەلكى دەرس پىلانىدىكىدىن ئىككى سائەت كېيىن قاپتۇ. سەۋەبىنى سۈرۈشتۈرمەكچى بولۇپ، ئۇنىڭغا قارىدىم:

— بىر كۈن قۇناخۇنكام بىلەن ئائىلە سۆھبىتىگە بارغان، — دېدى ئۇ پەرۋاسىزلىق بىلەن، — ئىككى كۈن ئىچىدە تولۇقلىۋالىمەن.

— مۇنداق دەڭ، قۇناخۇنكام باشلاپ كېتىپتۇ-دە!

— نېمە، غەيۇتىمنى قىلىپ بەردىمىكىن، دەپ ئەنسىرەۋاتامسىز؟ خاپىرجەم بولۇڭ، ئۆزۈمگە مۇناسىۋەتسىز گەپ-سۆزلەرگە ئانچە قىزىقمايمەن، نادىرە خانىم.

— قىزىق، نېمە غەيۇتىم بولاتتى مېنىڭ، — دېدىم رەپقەتنىڭ گېپىگە چېچىلىشىپ، — ئېيتىڭا، سىز ھازىرغىچە دەرس تەييارلىقىڭىزنى تەستىقلاتماي دەرس ئۆتۈپ كەلدىڭىز. بۇ قائىدىگە خىلاپ ئەمەسمۇ؟

— بۇ سىزنىڭ ئىشىڭىز، سۈرۈشتۈرۈشىڭىز كېرەك-تە.

— مەن ھەر بىر مۇئەللىمنىڭ ئارقىسىدىن يۈرگۈدەك پادىچى ئەمەسمەن. ھەر كىم ئۆزلىرى مېنى ئىزدىشى كېرەك.

— بەللى، مۇدىرە قىز ... — ئۇ مېنى ئۇچۇقتىن - ئۇچۇق مەسخىرە قىلىپ كۈلدى، — سىززە، ھېلىتىنلا شىرەدىن قوپماي تەستىق سالىمەن دېسىڭىز، كەلگۈسىدە ھالىڭىز قۇناخۇنكامدىنمۇ خاراب...

— نېمە، مېنى بيۇروكرات دېمەكچىمۇ سىز؟ — مەن ئۇنىڭ سۆزىگە ئوبدانلا تېرىكتىم، — مەنمۇ سىلەر بىلەن بىللە دەرس ئۆتۈۋاتىمەن ...

— كېپىمنى چۈشىنىڭ! سىز بىر مەكتەپنىڭ ئىلمىي باشقۇرغۇچىسى ئىكەنسىز، ئوقۇتۇشنىڭ بىرىنچى سەپىگە چوڭقۇر چۆكۈشىڭىز لازىم. كونسپېكنىڭ ئايىغىغا ئىمزا قويسىڭىزلا كۇپايە قىلمايدۇ...

— بولدى، ماڭا ئەقىل ئۆگەتمەيلا قويۇڭ، كونسپېكلىرىڭىزنى كۆرسىتىڭ ماڭا!

رەپقەت بىر خىل ئىستېھزا بىلەن بېشىنى چايقاپ كۈلدى ۋە دەرس تەييارلىقلىرىنى ئالدىمغا تاشلىدى. مەن ئۇنىڭ گەپلىرىگە تېرىككىنىم بىلەن، ئۆزۈمدە يوشۇرۇنۇپ ياتقان غايىب بىر كەمتۈكلۈكنى ھېس قىلغاندەك بولدۇم.

مەن ئەتىسى ئوقۇتقۇچىلار يىغىنىدا رەپقەتنى راسا تەنقىتلىدىم. بەختىمگە، ئۇ كۈنى مەيدىنجان يىغىندا يوق ئىدى. رەپقەتنى تەنقىدلىگەندىمۇ، ئۇجۇر - بۇجۇرىنى ئالا قويمىدىم. بۇ مېنىڭ ئىلمىي مۇدىرلىق ھوقۇقىمنى بىرىنچى قېتىم بىمالال ئىشقا سالغانلىقىم بولۇپ ھېسابلىناتتى. دەرس پىلانى ئارقىدا قالغاندىن تارتىپ، دەرس تەييارلىقنى تەستىقلاتمىغىنىچە، دەرس ئۆتكەندە پېداگوگىك قائىدىسىگە ئەمەل قىلمىغىنىدىن تارتىپ، قۇناخۇننىڭ كەينىگە كىرىپ، خىزمەتتە پاسسىپ بولۇپ يۈرگىنىگىچە ھېچنېمىنى قويمىدىم. جېنىمغا تەگكىنى، مەن تەنقىد قىلغان چاغدا، ئۇ خىجىل بولۇش ئۇياقتا تۇرسۇن، پەرۋاسىز ھالدا يېنىدىكى ئوقۇتقۇچى بىلەن پاراڭلىشىپ، ھېجىيىپ ئولتۇردى. بۇ مېنىڭ ئوغامنى تېخىمۇ قايناتتى.

لېكىن ئۇنىڭدىنمۇ بەكرەك جېنىمغا تەگكىنى، مېنىڭ ئۈستۈمدىن مەيدىنجانغا ئەرزە قىلغانلىقى ئىدى. «ھەممە گۇناھ مەندە تۇرۇپ، قاپ كۆتۈرۈپ نەگە باراي!» دېگەندەك ئىش بوپتۇ. مەيدىنجان مېنى سالقىن قان ۋە سالماق بولۇشقا ئۈندەپ: «ياش يولداشلارنىڭ ئالاھىدىلىكىگە ھۆرمەت قىلىشقا ئادەتلىنىڭ، ئۇلارنىڭ كۆڭلى نازۇك بولىدۇ، نادىرەخانىم» دېدى، مەن خىجىل بولدۇم-يۇ، لېكىن مۇدىرنىڭ دېگەنلىرىگە قايىل بولمىدىم.

*　　　*

— نادىرە، سىزگە خەت ...

مەن كىتابتىن بېشىمنى كۆتۈردۇم. مۇساخۇن ماڭا گۈللۈك لېپاپىنى تەڭلەپ تۇراتتى. ئۇنىڭ قانداقتۇ سىرلارنى بىلىشكە ئالدىرىغان ئۇيقى چوڭ كۆزلىرى چىرايىمدىن نېمىلەرنىدۇ ئىزدىگەندەك قىلاتتى. مەن كونۋېرتنىڭ تېشىغا كۆز يۈگۈرتتىم - دە، خەتنى پەرۋاسىزلىق بىلەن شىرەنىڭ ئۈستىگە تاشلاپ قويدۇم.

— كامال نۇر دەپتىغۇ، ساۋاقداشلىرىڭىزمۇ؟ — سورىدى مۇساخۇن.

— ياقەي ... — مېنىڭ تومتاق جاۋابىم مۇساخۇننى تېخىمۇ قىزىقتۇردى:

— ئەمىسە، ئۇ كىم نادىرە؟

— تونۇش ئادەمدەك قىلىدىغۇ، ئەيتاۋۇر.

— قانداق تونۇشىڭىز...؟

— ئۇنىڭ توغرىلىق سىز قىزىققۇدەك بىر نەرسە دەپ بېرەلمەيمەن، — دېدىم مەن مۇساخۇنغا قاراپ كۈلۈپ.

— ئەمىسە، ئۇ نېمىشقا خەت يېزىپ يۈرىدىكىنە؟ ... ئېچىڭا، ئوقۇپ باقايلى نادىرە.

— هازىر ئۇنى ئوقۇغۇدەك ۋاقتىم يوق.

— مەن ئېچىپ ئوقۇپ باقسام بولامدۇ؟

مۇساخۇن ئادەتتە ماڭا ئەدەبسىزلىك قىلمايتتى. لېكىن بۈگۈن نېمە بولدىكىنە ئۇنىڭغا، نېمانچە زىغىرلاۋېرىدىغاندۇ؟ مېنىڭ ئۈنچىقمىغىنىمنى كۆرۈپ، ئۇ لىپاپىنىڭ بۇرجىكىدىن يىرتىشقا باشلىدى.

— نېمە قىلىۋاتىسىز، مۇساخۇن؟!... — مەن قوپاللىق بىلەن ئۇنىڭغا ئالايدىم. مۇساخۇن خۇددى مەينەت بىر نەرسىنى تۇتۇۋالغاندەك، دەرهال قولىنى تارتتى-دە، كونۋېرتنى شىرەگە تاشلىدى. ئۇنىڭ ساغۇچ چىرايى تاتىرىپ كەتكەنىدى. ئاندىن ئۇ دۇدۇقلىغىنىچە دېدى:

— يوشۇرۇپسىز-دە، تايىنلىق، ئۇ سىزنىڭ سۆيگۈنىڭىز... — ئۇ «سۆيگۈنىڭىز» دېگەن بۇ ئىبارىنى غەلىتە بىر ئاۋازدا ئېيتتى:

— ياق، ياق. ئۇنداق گەپنى قىلماڭ، مېنىڭ سۆيگۈنۈم يوق!

— يالغان. بولمىسا، نېمىشقا ئۇنى كىشى بار يەردە ئېچىپ ئوقۇمايسىز؟

مەن نائىلاج خەتنى ئاچتىم. مۇساخۇن بويىنىنى سوزۇپ قارىدى. خەت ئىككى پارچە ئىدى. «سالام، سۆيۈملۈك ياۋا توشقىنىم»، — دەپ باشلانغانىدى بىرىنچى خەت. سۆزسىزكى، بۇ ھەلىمنىڭ خېتى، — قومباشقا كېتىپ، سۇغا چۆككەن تاشتەكلا يۇتۇپ كەتتىڭ. بىرەر پارچە خەتمۇ يازاي دېمەيسەن. ئۇ چۆل يېزىنىڭ نېمىسى ئەسىر قىلىۋالدىكىنە سېنى؟ شەھەرنى تاشلاپ، يېزىغا، يەنە كېلىپ ئەڭ يىراق يېزىغا كەتتىڭ. بەرىبىر پۇشايمان قىلىپ يېنىپ كېلىدۇ، دەپ ئويلايتتىم. لېكىن ئىككى يىلدىن ئاشتى، يولۇڭغا قارىغان كۆزلىرىممۇ تالدى. ئوقۇتقۇچى دېگەنلەردىن دوست تۇتسا بولمايدىكەن. ئۇششاق باللار بىلەن ھەپىلىشىپ يۈرۈپ، چوڭلارغا ۋاپاسىز بولۇپ قالىدىكەن ... راستىنى ئېيتسام، سېنى ئۇنتۇپلا قالاي دېگەنتىم. بىراق، بىر جان سېنى پەقەت ئۇنتالماپتۇ. ئۇ پات-پات كېلىپ سېنى يادىمغا سېلىپ تۇرىدۇ «مېنىڭ ئۈچۈن سىز بىر خەت يېزىڭ» دەپ جېنىمنى قويمايدۇ، ماڭا خەت يازمىغان ئادەمگە مەن نېمە دەپ خەت يېزىپ يۈرەتتىم. ئۇنىڭ خەت يازغۇدەك ۋاقتى بولمىسا، مېنىڭمۇ يوق، هازىر ئۇسسۇل ئىجادىيىتىدىن چولام تەگمەيدۇ، دېدىم (هە راست، نۆۋەتتە ساڭا ئېيتىپ كېتەي، مەن يېقىندا ئۆ-

زۇم ئەجاد قىلىپ، ئۆزۈم ئورۇندىغان «تارىم قىزى» ناملىق ئۇسسۇلۇم بىلەن ئاپتونوم رايونلۇق ياش ئارتىسلار سەنئەت كۆرىكىدە ئەلا باھالىنىپ، بېيجىڭغا تاللاندىم. سەنمۇ كەتمەگەن بولساڭ نادىرە، نى-نى ئەسەرلەرنى يارىتىپ، شان-شۆھرەت قازانغان بولاتتىڭ. قۇيرۇقىنى قۇم باسىدىغان شۇ ئوقۇتقۇچىلىق دېگەننىڭ نېمىسىگە يېپىشىۋالدىڭكىن-تاڭ!) ... لېكىن بىچارە كامال نۇرنىڭ ھالىغا ۋاي. كىشىنىڭ ئىچىنى ئاغرىتقۇدەك تەلمۇردۇ. نائىلاج، ئۇنىڭ رايىنى دەپ مۇشۇ خەتنى يازدىم. نادىرە، جېنىم دوستۇم، سەنمۇ ئىنسانغۇ، ئۇنىڭغا ئىچىڭ ئاغرىسۇن. چىن كۆڭلۈڭدىن جاۋاب بەرگىن. كۆڭلى ئاپتاپتەك يىگىت ئىكەن. ھە، ئىككىڭلارمۇ شىماللىق تېخى، جەزمەن كېلىشىپ قالىسلەر ... ھامان بىر باشقا بىر بۆك لازىمغۇ. سەنمۇ مەڭگۈ تەنھا ئۆتەلمەيسەن، دوستۇم. كەچۈر نادىرە، راستىمنى ئېيتسام، ئۇ ئاشۇ تەلىپىنى ماڭا قويغان بولسا، ئاللىقاچان ماقۇل دېگەن بولاتتىم. كامال نۇرنى ئەيىپكە بۇيرۇماي، خېتىنى ئوقۇپ چىققىن خانىمقىز.

خەيرى-خوش. جاۋاب خېتىڭنى كۈتۈپ،

مامۇقتەك ئالقانلىرىڭنى چىڭ قىسىپ، دوستۇڭ ھەلىمە».

«ئۇ ساڭىلا كامال نۇر بولۇپ قالسۇن ھەلىمە» دېدىم ئىچىمدە ۋە خەتنى پۈكلەپ تاشلاپ قويدۇم. بۇ چاغدا قان قاچقان چىرايىدىن مەيۈس ئەلەم ۋە كىشى چۈشىنىپ بولمايدىغان ھەسرەتنىڭ كۆلەڭگۈسى ئەكس ئېتىپ تۇرغان مۇساخۇن ئاغزىنى تاللىقان قاپلىۋالغاندەك، كۆزلىرىنى پارقىرىتىپ ئۈنسىز ئولتۇراتتى.

— مانا بۇ نېمە؟ ... — دېدى ئۇ، تىترەپ تۇرغان بارماقلىرى ئارىسىدىن كامال نۇرنىڭ خېتىنى ماڭا ئۇزىتىپ. مەن ئىتتىك بېشىمنى چايقىدىم.

— ئەمىسە، مەن ئوقۇپ باقسام بولامدۇ؟

— مەيلىڭىز.

ئۇ يېرىم مىنۇتچە ئىچىدە ئوقۇۋغاندىن كېيىن، خۇددى مەن بىر خاتا ئىش قىلىۋاتقاندەك چۆچۈپ قارىدى-دە:

— سىز خالىسىڭىز، بۇنى يىرتىپ تاشلايمەن! — دېدى.

مەن مۇساخۇنغا قاراپ ھەيرانلىقىمنى يوشۇرالمىدىم. شۇ تاپتا ئۇنىڭ چىشلىرى كىرىشىپ، چىرايى بۇلۇتتەك تۇتۇلۇپ كەتكەنىدى.

— تېتىقسىز ... لىق. پۇ ... تۇنلەي كۆيدۈم-پىشتىم ... دەپتۇ ...

— يىرتىۋېتىڭ!

شۇ گەپ ئاغزىدىن چىقىشى ھامان، مۇساخۇن خەتنى شۇنداق تېز يىرتىپ تاشلىدى. تۆت پۈكلىنىپ، تىلما-تىلما قىلىۋېتىلگەن شۇ جىنايەتكار خەت ئۇنىڭ ئالقانلىرى ئارىسىدىن يەرگە ئۇچۇپ چۈشتى. مۇساخۇن ئەمدى پۇخادىن چىققاندەك، ئېغىر تىنئالدى-دە، دۇمبافتەك ئېسىلگەن يۈزلىرىنى تەتۈر ئۆرىدى. ئۇنىڭ قىينىلىپ نەپەس ئېلىۋاتقىنىنى كۆكرەكلىرىنىڭ تېز-تېز كۆتۈرۈلۈپ ھەم پەسلەپ تۇرغىنىدىن سېزەتتىم.

— ياۋا توشقاننىڭ قەدرىنى شەلىكلەر ئەمەس. بىز جاڭگاللىقلار تېخىمۇ بىلىمىز. شۇنداقمۇ نادىرە؟ ...

uyghurkitap.com

ئۇ يوللۇق تىرىكە چاپىنىنىڭ مەيدە يانچۇقىنى ئاختۇرۇپ، پۈكلەنگەن بىر پارچە قەغەزنى تەسلىكتە چىقاردى:

— ئۇنداق خەتلەر ھەركىمدە تېپىلىدۇ، ... مەندىمۇ بار ...

مۇساخۇن تىترەك ئاۋازدا شۇلارنى دېدى - دە، خەتنى ئۈستەلگە تاشلىغان پېتى ئىشىكتىن قۇيۇنداك تېز چىقىپ كەتتى.

مەن ھەيران بولغان ھالدا مۇساخۇننىڭ خېتىنى ئاچتىم. بار - يوقى بىر كۇپلېت بېيىت ۋە قىسقىلا ئىككى جۈملە خەت، بېيىتنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن. خېتى مۇنداق ئىدى:

«مەن سىزنى چىن كۆڭلۈمدىن ئۆلگۈدەك ياخشى كۆرۈمەن، ماقۇل دېسىڭىز، تويى قىلايلى، نادىرە.»

ئۇنىڭ خېتىنى ئوقۇدۇم - دە، قاقاقلاپ كۈلۈشتىن ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالمىدىم، پۇخادىن چىققۇچە كۈلدۈم.

ئەجەب دۆت ئىكەنمەن. بۇ ئەقلىم ئادەملەرنىڭ ئىچكى دۇنياسىنى قاچانمۇ ئېنىق كۆرۈشنى ئۆگىنەر. مۇساخۇننى ئىنسانلارچە غۇرۇر ۋە يىگىتلەرچە ھېسسىياتتىن يىراق بولغان بىر جان دەپ قارايتتىم. ئۇنى «مولىلا بوزەك» لىك سۈپەتلىرى بىلەنلا چۈشىنىپ خاتا قىلغانىكەنمەن ... ئۇنىڭدىمۇ قالتىس ھېسسىيات بار ئىكەن ئەمەسمۇ؟ «شەھەرلىك»لەرنىڭ تومشۇقىغا تېپىپ قېچىپ كەلگەن ياۋا توشقاننى ئۆزىگە مەنسۇپ دەپ تونۇيدىكەن ئۇ. ھا ... ھا ... ھا...!

مۇساخۇننىڭ «مۇھەببەت خېتى» مېنى ئويلاندۇرۇپ قويدى. ئۇ مېنىڭ كىشىلەرنى توغرا چۈشەنمەسلىكىمگە بېرىلگەن كاچات ئىدى. ئۇنىڭدىن باشقا، ئەڭ مۇھىمى، مۇساخۇن بۇ ئىككى جۈملە خېتى بىلەن مېنىڭ مۇھەببەتتىكى ياۋايى مىجەزىمگە، ئۆزۈمگە قويغان ئەسەبىيلەرچە تەمەننايىمغا ھەممە تەكەببۇر غۇرۇرۇمغا رەھىمسىز تۈردە كالتەك ئۇرغانىدى.

مەن ئۆزۈمنى قانچە ھاقارەتلەنگەن ھېس قىلسامىمۇ بىراق ساپ دىل، ياۋاش مۇساخۇننىڭ كۆڭلىنى رەنجىتكۈم كەلمىدى. مەن ئۇنىڭ تىترەت قەغىزىگە يېزىلغان خېتىنى بارماقلىرىم بىلەن ئاستا سىلىدىم - دە، ئەلبۇمىمنىڭ كۆزگە يىراق بەتلىرىگە پۈكلەپ قىستۇرۇپ قويدۇم. ئىچىمدە بولسا مۇنۇ سۆزلەرنى تەكرارلىدىم:

— رەھمەت سىزگە. رەھمەت يولداش، مۇسا مۇئەللىم! لېكىن ئەپسۇس... مېنى كەچۈرۈڭ! ...

7

«بىرىنچى ئىيۇن» باللار بايرىمى ئالدىدىن ئوقۇغۇچىلارنى ھەر خىل پائالىيەتلەرگە ئۇيۇشتۇردۇق. خۇماگۈل ئىككىمىز سەنئەتكە مەسئۇل بولدۇق. رەپىقەت بىلەن يەنە بىر تەنتەربىيە ئوقۇتقۇچىسى مەيدانغا كىرىشكە بەلگىلەنگەن ئوقۇغۇچىلارغا پىرامىدا شەكىللىرىنى ئۆگىتەتتى. ناھىيە بويىچە ئۆتكۈزۈلىدىغان ئۇسسۇللار پائالىيىتى

مۇسابىقىسىدە قۇمباش پەرزەنتلىرىنىڭ كارامىتىنى خەلقى ئالەمگە بىر كۆرسىتىپ قويماقچىدۇق. ئوقۇتقۇچىلارنىڭ روھى قىزغىن، ئوقۇغۇچىلارنىڭمۇ غەيرىتى ئۈستۈنىدى. توپ-توغرا بىر ئاي تەييارلىق قىلدۇق. ئاخىرى كۆڭلىمىز قانائەت تاپتى.

بايرام يېقىنلاشقانىدى. مۇدىر مەيدىنجان پالاقلاپ يۈرۈپ گۆڭشېنىڭ چاتما كوزۇپ سۆرىتىلگەن تراكتورىنى تېپىپ كەلدى. بىز بايراق، پىلاكات ۋە پىلانىرلارنى ئېلىپ يولغا چىقتۇق. پائالىيەتكە قاتنىشىدىغان ئوقۇغۇچىلارنى نۆۋەت بىلەن ناھىيىگە توشىدۇق.

تراكتورچىنىڭ يېنىدا چوقچىيىپ ئولتۇرغان رەپقەت بۈگۈن باللاردىنمۇ بەكرەك خۇشال ئىدى. بازىرى يوق سەھرادا تازا زېرىككەن ئوخشايدۇ. ناھىيىنى بولسىمۇ كۆرۈپ كۆڭلى-قارنىمنى ئېچىپ كېلىمەن دېسە كېرەك. قىزلارنىڭ ئارىسىدا ئولتۇرۇپ ئۆتكەن قېتىمقى بىر ئىشنى ئېسىمگە ئالدىم: سەنئەت نومۇرلىرىنى تەييارلىغاندا يېڭى ناخشا تېكىستى لازىم بولۇپ قالدى. رەپقەتنى قوشاق توقۇيدۇ دەپ ئاڭلايتتۇق. ئەمدى ئۇنىڭغا يالۋۇرۇشقا توغرا كەلدى. مەن ئۇنى ئىزدەپ تېپىپ بىرقانچە ناخشا تېكىستى يېزىپ بېرىشنى ئىلتىماس قىلدىم. لېكىن ئۇنىڭ بوينىنى جۇۋازنىڭ ئوقىدەك گىدەيتىپ، ھاللىنىپ قېلىشىنى كىم بىلسۇن!

— ۋاقتىم يوق، بىزنىڭمۇ ۋەزىپىمىز بار، — دېدى ئۇ سوغۇقلا.

— ھەممىنىڭ ئورتاق ئىشىغۇ رەپقەت، بىرقانچە تېكىست يېزىپ چىقىشىڭىزغا ئانچىمۇ ۋاقىت كەتمەس.

— بۇ ئاشىقلار يازىدىغان بېيىت ئەمەس، مۇدىرە (رەپقەت كۆپ چاغلاردا مېنى «مۇدىرە» دەپ مەسخىرە قىلاتتى). بۇ دېگەن ئەدەبىي ئىجادىيەت.

مۇساخۇن يازغان بىر كۇپلېت بېيىتنى بۇ توك قاپاق نەدىن ئاڭلىدىكىنە؟... يۈزلىرىم لازا سۈركىگەندەك چىمىلداپ كەتتى (ئۇنىڭ ئالبۇمىمنى ئوغرىلىقچە كۆرۈپ چىققانلىقىنى كېيىنرەك سېزىپ قالدىم).

ئۇنىڭ گەپ يېمەيدىغانلىقىغا كۆزۈم يەتكەندىن كېيىن، ئاخىرى مەيدىنجان ئارقىلىق بىرنەچچە تېكىست يازدۇردۇق. ھەقىقەتەن رەپقەت شېئىرنى ياخشى يازىدىكەن...

قۇياش ئۇپۇققا باش قويغاندا، بىز شور، توپىلارغا كۆمۈلگەن قىياپىتىمىز بىلەن ناھىيىلىك مېھمان كۈتۈشنىڭ ئىشىكىدە تراكتوردىن چۈشتۇق. ئوقۇغۇچىلارنى ياتاقلارغا جايلاشتۇرۇپ بولۇپ، يۈز-كۆزلىرىمىزنى يۇغاندىن كېيىن، تاماقخانىنىڭ ئالدىغا توپلاندۇق. بۇ چاغدا مائارىپ بۆلۈمىنىڭ باشلىقى ئابباسكام بىلەن بىر ئايال خادىم بىزدىن ھال سورىغىلى كېلىشتى.

— بۇ كىشى ناھىيىلىك ئاياللار بىرلەشمىسىنىڭ مۇدىرى ئالىيە، — دەپ تونۇشتۇردى. ئابباسكام ۋە ئەرلەر بىلەن قول سىقىشىپ كۆرۈشكەندىن كېيىن، بىز تەرەپكە قارىدى، — قېنى، قىزلىرىڭىز بىلەن كۆرۈشۈك، ئا جۇرېن. قۇمباشنىڭ خانىم-قىزلىرىدىن يولداش خۇماگۈل، مانا بۇياق سىز ئالاھىدە كۆرۈشمەكچى بولغان نادىرە ئالىمباي.

ئالىيە ئاق يۈزلۈك، مۇلايىم سېمىز ئايال ئىكەن. ئۇ بوغۇرساقتەك ئالقانلىرى

www.uyghurkitap.com

بىلەن بارماقلىرىمنى مەھكەم قىسىپ قىزغىن سالاملاشتى-دە، ئابباسكامغا قارىدى.

— سىزگە يارايدۇ دېسەم ئىشەنمەيتتىڭىز، — دېدى ئابباسكام، ئەمدىغۇ قايىل بولغانسىز ...

قۇمباشلىقلارنىڭ ئەتىۋار قىزى بۇ. شۇغىنىسى-زە، سىز تالاشسىڭىز، يۈز كېلەلەمتىم؟ قانداق دېدىم مەيدىنجان.

مەيدىنجانلارمۇ بۆلۈم باشلىقىنىڭ ماختاشلىرىغا قوشۇلۇپ، بىرنى ئون قىلىپ مېنى تەرىپلەشكە باشلىدى. بۇ ھالدا مەن ئۆزۈمنى خۇددى مال بازىرىدا — بىر توپ بېدىكلەر ئارىسىدا باھاسىنى تالىشىپ تۇرغان موزايدەك ھېس قىلدىم-دە، پوكاندەك قىزىرىشقا باشلىدىم.

— نادىرە، سىز بىلەن مەسلىھەتلىشىدىغان بىر ئىش بار ئىدى، — دېدى ئالىيە ھەدە مەقسىتىنى باشقىلاردىن يوشۇرمايلا، — بىزگە بىر نەپەر ئايالlar خىزمىتىنى ئىشلەيدىغان خادىم لازىم بولۇپ، سىزنى لايىق تاپقانىدۇق، بىزدە ئىشلەپ قېلىشنى خالامسىز؟

مەن ھېچ ئىككىلەنمەيلا «ياق!» دەپ جاۋاب بەردىم.

— نېمە ...؟ — ئالىيە ھەدە بەلكىم مېنى خۇش بولىدۇ، دەپ ئويلىسا كېرەك. ئۇ، قولىقىنى بېسىپ قالغان چاچلىرىنى كەينىگە تۈزەشتۈرۈپ قويۇپ، بوينىنى ئېگىپ قارىدى، — شەھەرگە قايتىپ كېلىسىز، مەمۇرىي خىزمەت ئىشلەيسىز، بەلكىم كېيىنچە...

— ھېچ ئويلانمايلا «ياق» دەيسىزغۇ نادىرە، — دېدى ئابباسكام كۈلۈپ.

مەن چوڭلارنىڭ ئالدىدىكى ئەدەپسىزلىكىمنى پەملەپ، سەل خىجىل بولدۇم-دە، ئاستىنقى كالپۇكىمنى چىشلىگىنىمچە، باسنوچكامنىڭ ئۇچىغا قارىدىم.

— بۇنداق ئامەت ھەر كىمگە كېلىۋەرمەيدۇ، نادىرە خانىم — دېدى خۇماگۈل قىزىشىپ، — ئاياللارنىڭ ناھىيىلىك ھۆكۈمەتتە ئىشلىشى ئاسانمۇ؟ ئوبدان ئويلاپ باقسىلا.

— شۇدە، يەنە كېلىپ رەھبەرلىك سىزگە خېرىدار بولۇۋاتسا، پۇرسەتنى قولدىن بېرىپ قويماڭ!...

— يەنە پىكىرلىشىشكە ئۈلگۈرىمىز، سىڭلىم. پائالىيىتىڭلار ئاياقلاشقىچە، ئويلىنىپ جاۋابىنى بېرەرسىز، — دېدى ئالىيە ھەدە.

ئۇلار بىز بىلەن خوشلىشىپ كەتتى. مەن ئۇلارنىڭ كەينىدىن ئاغزىمنى ئاچقىنىمچە قاراپ قالدىم. مەن ئۇنىڭغا «ياق، قۇمباشتىن ئايرىلغۇم يوق؛ مەن ئىستىقبالىمنى ئوقۇتقۇچىلىقتىن تاپماقچىمەن، كەسپىمنى جاندەك سۆيىمەن!» دېمەكچىدىم. بىراق ھازىرلا...

— قېقىپ قويغان قوزۇقتەكلا، قۇمباشقا يېپىشىپ قاپسىزغۇ-تاڭ! — دېدى رەپقەت مېنىڭ چىشىمغا تېگىپ، — تايىنلىق، ھېلىقى بېيىتچىلاردىن مېھرىڭىزنى ئۈزەلمەي يۈرۈيسىزغۇ، مۇدىرە!...

ئۇنىڭ مەسخىرە ئوينىغان كۆزلىرىگە زەردە بىلەن قادالدىم-دە، نېمىشقىدۇر يېلى قاچقان كامىردەك لاسسىدە بوشىشىپ كەتتىم.

— سىزنىڭچە بولغاندىغۇ، كۆزىڭىزدىن قانچە تېز يۈتسەم، شۇنچە ياخشى ئوخشاي-

دۇ، — دېدىم ئېسەدىگەن ھالدا، — كۆزىڭىزگە نېمانچە سەت كۆرۈنۈمەنكى - تاڭ؟ بىر ئېغىزمۇ ياخشى گېپىڭىزنى ئاڭلىمايدۇ كىشى!...

مەن ئۆمۈرۈمگە كېلىپ، بىرىنىڭ ئالدىدا بۇنچە ئازابلىق ھېسسىياتىمنى ئىپادە قىلمىغان بولغىيتتىم. مېنىڭدىكى بۇ سىرلىق ئاجىزلىقنى شۇ تاپتا ئەقلى تولۇق ۋە ھېسسىياتى سەزگۈر ئادەملەرلا بىلەلەيتتى.

بايرام پائالىيىتى تولىمۇ كۆڭۈللۈك بولدى. قۇمباش باشلانغۇچ مەكتىپى تارىختىن بۇيان تۇنجى قېتىم ناھىيە بويىچە بىرىنچىلىككە ئېرىشىپ، جاڭگال پەرزەنتلىرىنىڭ ئەقىل - پاراستىنى ۋە قۇمباشنىڭ شان - شۆھرىتىنى ناھىيىگە يايدى. ناھىيە رەھبەرلىرى بىزنى بىر رويال، بىر تام سائىتى ۋە بىر قانچە توپ بىلەن مۇكاپاتلىدى. پائالىيەتكە قاتناشقان ئۆسمۈرلەرگە قەلەم، خاتىرە قاتارلىق بۇيۇملارنى تەقدىم قىلدى. مېنى تېخىمۇ خۇشال قىلغىنى، دۈيجاڭ ماڭا بېرىۋەتكەن بەختىخاننىڭ بەختى كەلدى. ئۇ ئوينىغان نومۇرلار ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكىنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە تارتىپتۇ، پائالىيەتتىن كېيىن ئۆمەك مەسئۇللىرى ئۇنىڭغا يېپىشىپلا قالدى. مەيدىنجان ئىككىمىز مەسلىھەتلىشىپ بەختىگۈلنى ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكىگە بېرىدىغان بولدۇق. ئەمدى ئۇنىڭ قوش تومشۇق ئۈگەي ئانىسى ئاغزىنى ئاچقىنىچە بۇ يېتىمەكنىڭ كارامىتىگە ھەيران بولۇپ يۈرسۇن. ھەلىمە ئانا ۋە تەربىيىچى بولۇپ، بەختىگۈلدەك بىر يېتىم قىزنى بۇ ھالغا يەتكۈزگەن مېنىڭ تەرىپىمنى ھەممىگە يېيىپ ھەلەك ئىدى. ئۇ، كۈندە دېگۈدەك يېنىمغا كېلەتتى، لېكىن بىز بەك ئالدىراش بولغاچقا، ئۇنىڭ ياتىقىغا بارالمىدىم.

بىر قېتىملىق كەچكى كۆڭۈل ئېچىش پائالىيىتىدە، ھەلىمە مېنىڭ يوتامنى چىمدىپ، ھېلىقى خەتنىڭ جاۋابىنى سورىدى. قايتىپ بارغاندا خەت يازىمەن، دېدىم مەن.

— قوشۇلدۇڭمۇ؟

مەن ئۇنىڭ چىرايلىق كۆزلىرىگە قارىدىم - دە، بېشىمنى چايقىدىم.

— شەيتان، بىرسىنى تېپىۋالغان ئوخشىمامسەن؟

— ھەئە!— دەپ سىرلىق كۈلۈپ قويدۇم.

— كىم ئۇ، قەيەردە ئىشلەيدۇ، سەن بىلەن بىللىما؟

— كېيىن بىلىسەن.

— ياق ھازىر...

مەن ھەلىمەگە: جەزمەن كېيىن دەيمەن، دەپ يالغان سۆزلىدىم.

ھېلىمۇ ياخشى، تەلىيىمگە كامال نۇر يىغىن بىلەن ۋىلايەتكە كەتكەنىكەن، بولمىسا، ئۇنىڭدىن نېمە دەپ قۇتۇلاتتىمكى تاڭ.

* *

بىز ئەتە قايتماقچىدۇق. ئاياللار مۇدىرى يەنە مېنى چاقىرتىپتۇ. مەن ئۇنىڭغا مىننەتدارلىق بىلدۈردۈم ۋە ئۆزۈمنىڭ ئوقۇتقۇچىلىقتىن ھەمدە قۇمباش يېزىسىدىن ئايرىلغۇم يوقلۇقىنى ئېيتتىم.

— شەھەرگە يۆتكىسە ئۇنىمايدىغان ياشلاردىن سىزنىلا ئۇچراتتىم، — دېدى ئايال

مۇدىر ماڭا مەسلىكى كېلىپ، — مەيلى بولمىسا، سىزدەك ئاڭلىق، ئاكتىپ قىزلار چەت يېزىلىرىمىزدا قانچە كۆپ بولسا، شۇنچە ياخشى...

مېنى ناھىيىلىك ئاياللار بىرلەشمىسىگە يۆتكىمەكچى بولغانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەر قۇمباشقا بىزدىن بالدۇر يېتىپ كەپتۇ. ئەرلەرنىڭ ئاغزىدىمۇ، ئايالارنىڭ ئاغزىدىمۇ شۇ پاراڭ. يېزا دېگەن ئاجايىپ - تە، قاتتىقراق چاۋاكمۇ بىر پەستىلا مەھەللىنىڭ بۇ بېشىدىن ئۇ بېشىغا ئاڭلىنىپ بولىدۇ. كىشىلەر «شۇنچە ئوبدان مۇئەللىمىمىزدىن ئايرىلىشقۇدەك - مۇ؟»، «نېمە قىلغىنى بۇ باشلىقلارنىڭ؟» دېيىشەتتى. شۇ كۈنى باللار ياتىقىمغا قايناپ كىرىشتى.

«خانىم كەتمىسىلىرى، — دېيىشتى ئۇلار چۇرقىرىشىپ، — كەتمەيلىغۇ - ھە خانىم؟...»

— خاتىرجەم بولۇڭلار باللار، مەن قۇمباشتىن ھېچيەرگە كەتمەيمەن، بىز يەنە بىللە بولىمىز، — دېدىم ئۇلارغا.

قۇمباش كىشىلىرى ئۆز زىيالىيلىرىغا قانچە موھتاج - ھە! يىللاردىن بۇيان ئۆز يۇرتىنىڭ شورتاڭ، قۇملۇق، چۆل شارائىتىدىن ۋايساپ، ئوقۇشقا ئەۋەتكەن قىزلىرى باشقا يۇرتلاردىن لايىق تېپىپ ئۇچۇپ كەتسە، يىگىتلىرىمۇ باشقا يەرلىك قىزلار بىلەن پۇتۇشۇپ «خوتۇن يەرلىكى» دېگەن ئاتاقتىنمۇ قورقماي تېزىپ كەتسە، ھەممە ياش كىشىدەك قېنى تامغان بۇ سۆيۈملۈك ئەمما نامرات يۇرتىدىن تانسا، باشقا يۇرتتىن كېلىپ ئىشلەۋاتقانلارنىڭ كېتىپ قېلىشىدىن ئەندىشە قىلماي قالاتتىمۇ؟! خاتىرجەم بولۇڭلار قېرىندىشلىرىم، مەن كەتمەيمەن. بىز بىللە ئىشلەپ، بۇ نامرات يۇرتنىڭ قىياپىتىنى ئۆزگەرتىمىز، قۇمباشنى گۈزەل ۋە باياشاد دىيار قىلىپ قۇرۇپ چىقىمىز. شۇ چاغدا سىلەردىن — يۇرتىدىن بىزار بولۇپ كەتكەنلەرمۇ بىر - بىردىن يېنىپ كېلىشىدۇ... ئەمدى بىز تەربىيىلەۋاتقان بۇ ياش كۆچەتلەر ئۆز يۇرتىدا يىلتىز تارتىپ، ئۆز خەلقىگە مېۋە بېرىدىغان ئادەملەرگە ئايلىنىدۇ. ئۇلار ھېچيەرگە كەتمەيدۇ...

مەن خىيالدىن ئويغانغىنىمدا، مېنىڭ بىلەن كۆرۈشكىلى مۇساخۇن كىرىپ كەلدى. ئۇ مېنىڭ شادلىق ئۇچقۇنلىرى يېنىپ تۇرغان كۆزلىرىمگە تۇنجى قېتىم تىكىلىپ قارىدى:

— نەتىجىلەردىن بەكمۇ سۆيۈندۈق، نادىرە.

— رەھمەت! ھەممىڭلارنىڭ تىرىشچانلىقى بىلەن نامىمىز چىقتى بىزنىڭ...

—شۇنداقتىمۇ، سىزنىڭ كۆچمىڭىز ئالاھىدە سىڭدى...

—بەش كۈن، — دېدى مۇساخۇن قىسقا سۈكۈتتىن كېيىن، — سىلەرنى بەكمۇ سېغىندۇق... راستىنلا سىز كېتىپ قالسىڭىز - زە...— ئۇ ئوڭايسىزلانغاندەك بولۇپ چەتكە قارىۋالدى.

چاناقلىرىدا ياش لىغىرلاپ قالغان مۇساخۇنغا قاراپ، قەلبىمنى بىر خىل ھېسداشلىق تىغى تىلغاپ ئۆتتى. ئارىدىكى ئېغىر جىمجىتلىقنى تىترەك ئاۋازلىرى بىلەن يەنە مۇساخۇن بۇزدى:

— ئۆتكەندە ماڭمىزنىچىك قىلىمىز، دەپ يېپىشتى سىزگە... تووۋا، ئۇلارغا ئوقۇتقۇ-

چىلىق شۇنچە ئەرزىمەس ئىشمىكىن - تاڭ!

مەن بۇ مۇلايىم ئوقۇتقۇچىنىڭ خېلى رەتلىنىپ قالغان ئۇستىبېشىغا قاراپ بېشىمنى لىڭشىتتىم.

كەتمەيدىغانلىقىمنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، مۇساخۇن ياتاقتىن خۇشال چىقىپ كەتتى. ئۇنىڭ ئاياق تىۋىشى بىلەن بىللە غىڭشىپ ئېيتقان ناخشىسى خېلى ئۇزاققىچە ئاڭلىنىپ تۇردى.

ئاھ بىچارە، سېنىڭ پاك، ئۇمىدۋار رىشتىڭنى...

مەن ۋەدەمگە بىنائەن ھەلىمەگە خەت يازماقچى بولۇپ، قەغەز، قەلەم ئالدىم. ئەمدى ئۇنىڭغا ۋە كامال نۇرغىمۇ كەسكىن جاۋاب بېرىش نىيىتىگە كەلدىم. ھېلىقى كەچتە ئۇنىڭغا يالغان ئېيتقانلىقىمنى، تېخى «بىرسىنى تاپمىغانلىقىمنى» ئېيتماقچىمەن. شۇنداق قىلىپ، پۈت - قولۇمغا چىرمىشىپ تۇرغان بۇ تۈگۈنچەكلەرنى ۋاقتىدا يېشىۋەتمىسەم، بارغانچە ئۇلگۈرەلمەيدىغان ئوخشايمەن.

8

مەيدىنجان ۋىلايەت بويىچە ئېچىلغان مۇدىرلار تەربىيىلەش كۇرسىغا كەتتى. ئەمدى مەكتەپنىڭ پۈتۈن ئىشى يالغۇز ماڭا يۈكلىنىپ، ئۇھ دېگۈدەك ھالىم قالمىدى. بىرەر ياردەمچىنى تاپمىسام بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدىم، لېكىن كىم بار؟ قۇناخۇنكامنى مەن بىلىمەن. مۇدىرلىقتىن قالغاندىن تارتىپ، مېنىڭ بىلەن بىر ئورۇندۇقتا ئولتۇرمايدۇ، خۇددى ئۇنىڭ مۇدىرلىقىنى مەن تارتىۋالغاندەكلا. دەرس تەييارلىقىنى نائىلاج ماڭا تەكشۈرتمىسە، قاراي دېگەن كۆزىمۇ يوق. كەسىپ ۋە قابىلىيەتتە رەپقەت تۈزۈك. بىراق ئۇ، ئادەم باشقۇرۇشتىن ئۆزىنى قاچۇرىدۇ. يەنە تېخى، ئادەم بار - يوق دېمەي، ھېلىقى مەسخىرە قىلىدىغان ئادىتىنى تاشلىغىنى يوق. ئۈچ كۈن ئىلگىرى ئۇ ئىككىمىزنىڭ ئوتتۇرىسىدا مۇنداق بىر كۆڭۈلسىزلىك يۈز بەردى:

مەن ئوقۇتقۇچىلارنى ئوقۇتۇش گۇرۇپپىسىغا ئايرىپ، ئۆز ئىچىمىزدىن گۇرۇپپا باشلىقلىرىنى تەيىنلەپ، ئۇستۇمدىكى يۈكنى يېنىكلەتمەكچى بولۇپ، رەپقەتنى يۇقىرى يىللىقلارنىڭ ماتېماتىكا گۇرۇپپىسىغا باشلىق قىلدىم.

يىغىندا مېنىڭ لايىھەمنى كۆپچىلىك بىر ئېغىزدىن قوللاشتى. لېكىن رەپقەت دەرھال قارشى چىقىپ:

— مۇدىرەنىڭ بۇ چارىسىغۇ ياخشى ئىكەن. لېكىن مەن گۇرۇپپا باشلىقلىقىنى ئۈستۈمگە ئالالمايمەن، — دېدى.

— نېمىشقا؟

— ياق دېدىمىمۇ، بەس. سىنىپىمنىڭ ئاۋارىچىلىقىمۇ ماڭا يېتىپ ئاشىدۇ. بىردەم ئۇلاردىن ئايرىلسام مەسىلە چىقىدۇ. ئۇنىڭغا خىزمەت ئىشلىمىسەم يەنە تەنقىد قىلارسىلەر، ئۆزۈڭلار بىلىسىلەر، بۇ يەردە چوڭ ئوقۇغۇچىلارنى ئېتىز ئەمگىكىگە سېلىۋالىدىغان ئىش تېخى

uyghurkitap.com

تۆگمەيتۇ. مېنىڭ قاچقۇنلىرىم، ھەيدەپ كەلمىسە، ئۆزلۈكىدىن كېلىپ ئوقۇمايدۇ...

— سىنىپىڭىزنىڭ كېلىش - كېتىشىگە بىز ياردەملىشەيلى، گۇرۇپپا باشلىقلىنى ئۈستىڭىزگە ئېلىۋېرىڭ! — دېدىم مەن.

— مەنمۇ شۇنى دېمەكچىدىم،— دېدى ئۇ، گېپىمگە ئۇلاپلا، — گۇرۇپپا باشلىقى بولالمايمەن. ئۇنىڭ سىرتىدا، مەكتەپ رەھبەرلىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ كېلىش - كېتىش مەسىلىسىنى ئۈستۈڭلەرگە ئېلىپ ھەل قىلىڭلار.

— سىلەر، — دەپ كىمنى ئېيتىسىز، ھازىر يالغۇز مەنلا بار؟...

— سىز بولسىڭىز، سىزنى دەيمەن - دە، لېكىن مەن بۇنىڭدىن كېيىن كەلگەن بالىنى ئوقۇتمەن.

— بەللى. يېڭى قۇناخۇنكامدىن بىرسى چىقىپتۇ ئەمدى.

مېنىڭ گېپىم بىلەن تەڭلا، قۇناخۇن كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ، ئورنىدىن بۇرگىدەك سەكرەپ قوپتى.

— كەچكىچە مېنى چىشلەپ تارتىۋەرمىسلە خانىم، شۇ بىر ئېغىز گېپىم ئۈچۈن جازالانغان بولسامۇ - زە، بۇ چاقىچە جازا مۇددىتىمۇ توشقاندۇ، تەيپىنەمنىڭ ۋاقتىدىكى گەپنى سوراۋپ...

مەن ئاغزىمنىڭ ئىتتىكلىكىدىن ئوسال ھالغا چۈشۈپ، دەرھال قۇناخۇنكامدىن كەچۈرۈم سورىدىم.

— بوپتۇ، باللىرىڭىزنى يىغىپ بېرىشكە مەن مەسئۇل بولاي، گۇرۇپپا باشلىقى بولامسىز؟

— ياق! — دېدى رەپقەت كەسكىن تۈردە.

مۇئەللىملەرمۇ ماڭا يان باستى:

— ئۇنداق دەپلا تۇرۇۋالماڭ، رەپقەت.

— سىنىپىڭىزغا يېتەكچىلىك قىلمىسىڭىز بىزمۇ ياردەملىشەيلى.

— بۇ ھەممىڭىزنىڭ ئىشىغۇ، بىر نادىرەخانىم قايسى بىرسىگە يېتىشىپ بولىدۇ؟

— ياق دېدىمغۇ بۇرادەرلەر، ياق! ھەرقانچە ئىش قىلساڭمۇ بېرىدىغىنى يەنە شۇ قىرىق كوي.

— نېمە، سىز پۇل ئۈچۈنلا ئىشلەمتىڭىز؟ — سورىدىم مەن ھەيران بولۇپ.

— سىز نېمە ئۈچۈن ئىشلەيسىز ئەمىسە؟ ھەممە ئادەم پۇل ئۈچۈن ئىشلەيدۇ - دە. قېنى، قايسى بىرىڭلارنىڭ بىر ئايلىق مائاشىنى بەرمەي باقسۇنچۇ، راست گېپىڭلارنى شۇئان دەيسىلەر...

— خەلق ئۈچۈن ئىشلەش دېگەنچۇ، رەپقەت؟

— رەپقەت خاتالاشتىڭىز جۇمۇ!...

— خاتالاشقان بولسام جازالاڭلار، ھازىر جازالاڭلار مېنى!

رەپقەت گەپ يېمىدى. بەلكى يىغىن كەيپىياتىنى بۇزۇپ قويىدى. ئەگەر مېنىڭ ئورنۇمدا قۇناخۇنكام بولغان بولسا، رەپقەتنىڭ «پۇل ئۈچۈن...» دېگەن گېپىگە بەش

كۈن كۆرەش قىلغان بولاتتى. بىراق ئۇنداق قىلىش مېنىڭ قولۇمدىن كەلمەيتتى. مۇئەللىملەر نېمە قىلىمىز، دېگەندەك ماڭا قارىشىپ تۇراتتى. قوناخۇن بۆلۈمگا بىمالال تىقىلىپ، خىرىلداپ كۈلۈپ، تاماشا كۆرۈۋاتىدۇ...

مەن قەتئىي قارارغا كېلىپ دېدىم:

— مەيلى، رەپقەتنىڭ گۇرۇپپا باشلىقلىقىنىمۇ قوشۇمچە ئىشلەيمەن.

رەپقەت پەرۋاسىز ئولتۇراتتى. يىغىننى ئالدىراپ تاماملىدىم - دە، ئۇنىڭغا بۆتىنىغىنىمچە، ئىشخانىدىن چىقىپ كەتتىم.

شۇ پېتى بىز رەپقەت بىلەن ئۈچ كۈن گەپلەشمىدۇق. مەن دۇمسىيىپ قالغاندا گۈلقەقەلىرى ئېچىلىپ كېتىدىغان رەپقەتمۇ نېمىشقىدۇر مەيۈس ۋە كىشىلەرگە ئارىلاشماي يۈردى.

— سەن خاتالاشتىڭ، دېگەن گەپكە ئاچچىقى كەپتۇ، — دېدى ئەتىگەن ئىشخانىدا خۇماگۇل قولىقىمغا پىچىرلاپ.

— خاتالاشقىنى يالغانمۇ، ئۆزىنى پۈلىنگلا قولىمەن، دەپ تونۇيدىغان ئادەمنىڭ قولىدىن ياخشىلىق كېلەمتى؟ — دېدىم مەن بىر چەتتە ئولتۇرغان رەپقەتكە ئاڭلىتىپ تۇرۇپ.

رەپقەت بۇ قېتىم ئۈنچىقمىدى.

* *

مەن بۇ ئۈچ كۈندىن بۇيان ئائىلە سۆھبىتى بىلەن بولدۇم. بولۇپمۇ مەكتەپ بويىچە كېلىپ - كېتىشى گەۋدىلىك ناچار بولۇۋاتقان رەپقەتنىڭ سىنىپىنىڭ بالىلىرىنىڭ ئۆيىگە ئاز قاترىمىدىم. ھېلى ئاتا - ئانىلارنى يىغىپ مەجلىس ئاچىمەن، ھېلى دۆي كادىرلىرىغا يېلىنىمەن، ھېلى دادۆي، گۇڭشېغا چاپىمەن. ھەر ھالدا ماڭغان يولۇم زايا كەتمەيۋاتاتتى. بالىلار كۈندىن - كۈنگە تولۇقلانماقتا ئىدى...

بۈگۈن ئاخىرقى بىر ئورۇن بولغان شور دۆۋىگە بېرىپ كەچ قايتتىم. بۇ مەھەللە قۇمباشنىڭ ئەڭ يىراق ئەترىتى بولۇپ، رەپقەتنىڭ پەقەتلا مەكتەپكە كەلمەيۋاتقان ئۈچ ئوقۇغۇچىسى مۇشۇ يەردە ئىدى. ئۇلارنىڭمۇ مەسىلىسى ھەل بولدى. ئۆزۈم خۇشال — يول بويى كۆڭۈللۈك خىياللار ماڭا ھەمراھ بولدى.

زاۋال باسقان دالىدا كەچكۈزنىڭ مۇزدەك شامىلى چىقماقتا. قۇمباش ئاسمىنىنى قارا بۇلۇتلار قاپساپ كەلمەكتە... مەن بۈگۈنكىدەك بۇنداق كەچ قالمىغانتىم. قەدىمىمنى تېزلەتتىم.

كېلىۋاتىمەن. جىن، ئالۋاستى دېگەنلەرنىڭ بارلىقىغا ئىشەنمىسەممۇ، بۇنداق ئايسىز قاراڭغۇدا يالغۇز يۈرۈشتىن تېنىم ئەيمىنىشكە باشلىدى. شۇڭا قەدىمىمنى بارغانچە تېزلىتىپ، گاھىدا يۈگۈرۈپ كەلمەكتىمەن. يىراقلاردا كەپىلەرنىڭ پەنجىرىسىدىن قارا چىراغنىڭ غۇۋا شولىسى پىلدىرلاپ كۆرۈنەتتى. قارىغا جىگدىلەرنىڭ چاڭگىدەك قويۇق تىكەنلىك شاخلىرى ھۇشتەك چالاتتى...

بىردىنلا يولدىن ئېزىپ قالغانلىقىمنى ھېس قىلدىم. ئېتىزلىقلارغا قوشۇلۇپ كېتىدى-

www.uyghurkitap.com

غان چىغىر يوللارنى دىققەتتىن سەللا ساقىت قىلىشقىمۇ بولمايتتى. ھەي... قانداقمۇ قىلارمەن؟ بۇنداق قاراڭغۇدا يولنى نەدىنمۇ تاپارمەن؟...

مەن يۆنىلىشىمنى پەرىزىم بويىچە بەلگىلىدىم - دە، تاقىر ئېتىزلارنى ئارىلاپ، مېڭىشنى داۋام قىلدىم. پات - پات ئويمانلارغا چۈشۈپ مۇدۇرسەم، بەزىدە دۆۋىچەكلەرگە پۇتلىشىپ سەنتۈرۈلۈپ كېتەتتىم. قىرلارغا ئۈرۈلۈپ، يەر تايىنىپ قوپىمەن. كېتىۋاتىمەن، ئۇچقاندەك كېتىۋاتىمەن...

بىردىنلا پاتقاققا كىرىپ قالدىم. پۇتلىرىمنى تەستە تارتىپ، ئىككى قەدەم، ئۈچ قەدەم چامدىدىم. ئېرىقنى قىرغاققا ئۆتتۈۋالىمەن دەپ ئويلايتتىم، لېكىن پاتقاققا ئۇشۇقىمغىچە پاتتىم. پۇتۇمنى كۈچ بىلەن تارتقاندىم، پەتىنكەم لاي تېگىدە سۇغۇرۇلۇپ قالدى. بۇ كاشالنى كۆرۈڭ ئەمدى! مەن ئېسىمنى يىغىپ ئالدىمغا قارىدىم. ئايسىز قاراڭغۇلۇقتا يوغان بىر پارچە شورلۇق غۇۋا ئاقىرىپ تۇراتتى. دېمەك، دېھقانلار زەي سۈنى چىقىرىۋېتىدىغان شورلۇق ئازگالغا كىرىپ قاپتىمەن. كەينىمگە قارىدىم. قىرغاقتىن ئاللىقاچان تۆت - بەش قەدەم يىراقلاپ كېتىپتىمەن. پۇتۇمنى قىمىرلاتساملا بوتقىدەك ئاچچىق پاتقاق شۇنچە چوڭقۇر ئىچىدگە تارتاتتى. ئاياقسىز قالغان تاپانلىرىم بارغانچە ئېچىشىشقا باشلىدى. ئامال قانچە، مىدىرلىماي تۇرۇشقا تىرىشىمەن. دالىنى ئاچچىق شامال ۋە مۇدھىش قاراڭغۇلۇق يالماپ كەلمەكتە...

بۇ يەردا ئادەتتە كېچىسى يولۇچىلارمۇ كەم ماڭىدۇ، يىراقلاردا ئىتلارنىڭ قاۋاشلىرى ئاڭلانغاندىن باشقا ئىنىسى - جىنىمۇ يوق. پەقەت سوغۇق شامال بەدەنگە نەشتەر تىقىدۇ. يۈز - كۆزلەرگە شور توپىلارنى ئۇرىدۇ...

مۇزلاپ تىترەشكە باشلىدىم. شۇ تاپتا ھەممىنى ئۇنتۇپ، پىكرىم ھايات - مامات ئۈستىدىلا ئايلىنىپ قالغانىدى. مىدىرلاپ قويسامىلا، بۇ لەنىتى ئازگال ئۆزىنىڭ تەگسىز قوينىغا سۈمۈرۈشكە باشلايدۇ. جالاقلاپ تىترەۋاتىمەن. بەدەنلىرىم ئۇيۇشىدۇ، پۇتلىرىم ئۇيۇشماقتا... پاتقاق تىزلىرىمدىن ئاشتى، پۈتۈن ۋۇجۇدۇمنى پاجىئەلىك ئۆلۈم ۋەھىمىسى قاپلىدى... جېنىمنىڭ بارىچە ۋارقىراشقا باشلىدىم. لېكىن ئاۋازىم پەقەت ئۆزۈمگىلا ئاڭلانغاندەك تۇيۇلاتتى.

يىراقتىن قول چىرىغىنىڭ تۇتۇن قاراڭغۇسىنى كېسىپ پولاڭشىغان يورۇقى كۆرۈندى. بۇ يورۇق خۇددى مېنىڭ بى مەھەل يەر يۇتۇشقا باشلىغان ھاياتىمنىڭ ئۈمىد نۇرى ئىدى. چىراغ ناھايىتى ئاستا يېقىنلاپ كەلمەكتە. ۋاقىتنىڭ شۇنچە ئاستا ئۆتتۈۋاتقىنىغا تىت - تىت بولاتتىم. يۈز مېتىر... سەكسەن مېتىر، ئەللىك مېتىر...

يېقىنلاپ كېلىۋاتقانلارنىڭ بىرسىنىڭ ئاۋازى شۇنچە ئەسەبىي، ئاغزى بېسىقماي ۋالاقلايدۇ، لېكىن بۇ ئاۋاز ماڭا تونۇش ئىدى.

— مەن ... خاتالاشقان ... تۇرسام ... ھاراقتىن ئالمىغان ... ئاچچىقىمنى ... كىمدىن... ئالاتتىم مەن - ھە؟...

— ياق، سەن خاتالاشمايسەن ئاداش، — دەيتتى بىرسى، ئۇ ساق ئوخشايدۇ، — ئۇ مەسىلىگە ئۇنداق قارايدىغان قىز ئەمەس.

— باشقىلار ... خاتالاشتىڭ دېدى ... ئۇ ئۇنچىقمىدى ... قوشۇلدى دېگەن ... گەپ. تېخى يەنە ...

— يۈرىكىم خۇشاللىقتىن ئوقچۇپ كەتتى. بۇ بىزنىڭ رەپقەت ئىدى. پۈتۈن كۈچۈمنى يىغىپ، توۋلىدىم:

— ئادەم بارمۇ؟... قۇتقۇزۇڭلار!...

ئۇلار دەرھال يۈگۈرۈپ كېلىشتى:

— كىمسەن؟ كۆزۈڭ يوقمىدى، پاتقاققا شۇنچە پاتقۇدەك؟!...

— ئېزىپ قالدىم. رەپقەت ...

— هوي، نادىرەغۇ بۇ، ئاپلا ...

ئۇلار زەيلىكنىڭ قىرىدا تۇرۇپ ھەدەپ ماڭا قولىنى سوزاتتى، لېكىن ئۇلارنىڭ ماڭا قولى يەتمەيتتى. مەن تۇرغان يەرگە كىرىش ئۆزىنى ھالاكەتكە ئىتتىرگەندەك ئىش ئىدى. ناتونۇش يىگىتكە ئەقىل كەلدى بولغاي، يۈگۈرۈپ بېرىپ، نېرىقى جىگدىلىكتىن بىر تال پۇتاقلىق غولدىنى قايرىپ كەلدى. ئۇلار غولدىنىڭ بىر ئۇچىنى ماڭا تۇتقۇزۇپ تارتماقچىدى، لېكىن مەندىن ماغدۇر كەتكەنىدى. ئىلاج بولمىدى.

— روماللىرىنى قولتۇقلىرىدىن باغلىسىلا! — دېدى ھېلىقى يىگىت. مېنىڭ ئېگىكىمگە ئاران يېتىدىغان ياغلىقىم بېلىمگە قانداقمۇ باغلانسۇن؟ بىردىنلا، رەپقەت قويىنىدىن بىر بولاقنى چىقىرىپ، ماڭا تاشلىدى.

— قولتۇقىڭىزدىن مەھكەم باغلاڭ! — دېدى ئۇ.

رەپقەتنىڭ ماڭا تاشلاپ بەرگىنى بىلىمگە بىمالال يەتكۈدەك ئۇزۇن تۆت شارپا ئىكەن...

غولدىنىڭ پۇتىقىنى كۆكرىكىمگە باغلانغان شارپىدىن ئۆتكۈزۈشۈپ، كۈچەپ تارتىشقا باشلاشتى ... ئارىدىن قانچە ۋاقىت ئۆتكىنىنى بىلمەيمەن. ھەر ھالدا جانسىز تېنىمنى قىرغاقتا كۆردۇم. پاتقاققا مىلەنگەن ئۈستىبېشىمنى يەڭگۈشلەش، مېنى ئىسسىتىش كېرەكىدى. رەپقەتنىڭ ھەمراھى ئۇلاغ تېپىپ كېلىش ئۈچۈن كەتتى. ئۇ ئۆزى يوپكا ۋە پايپاقلىرىمنى

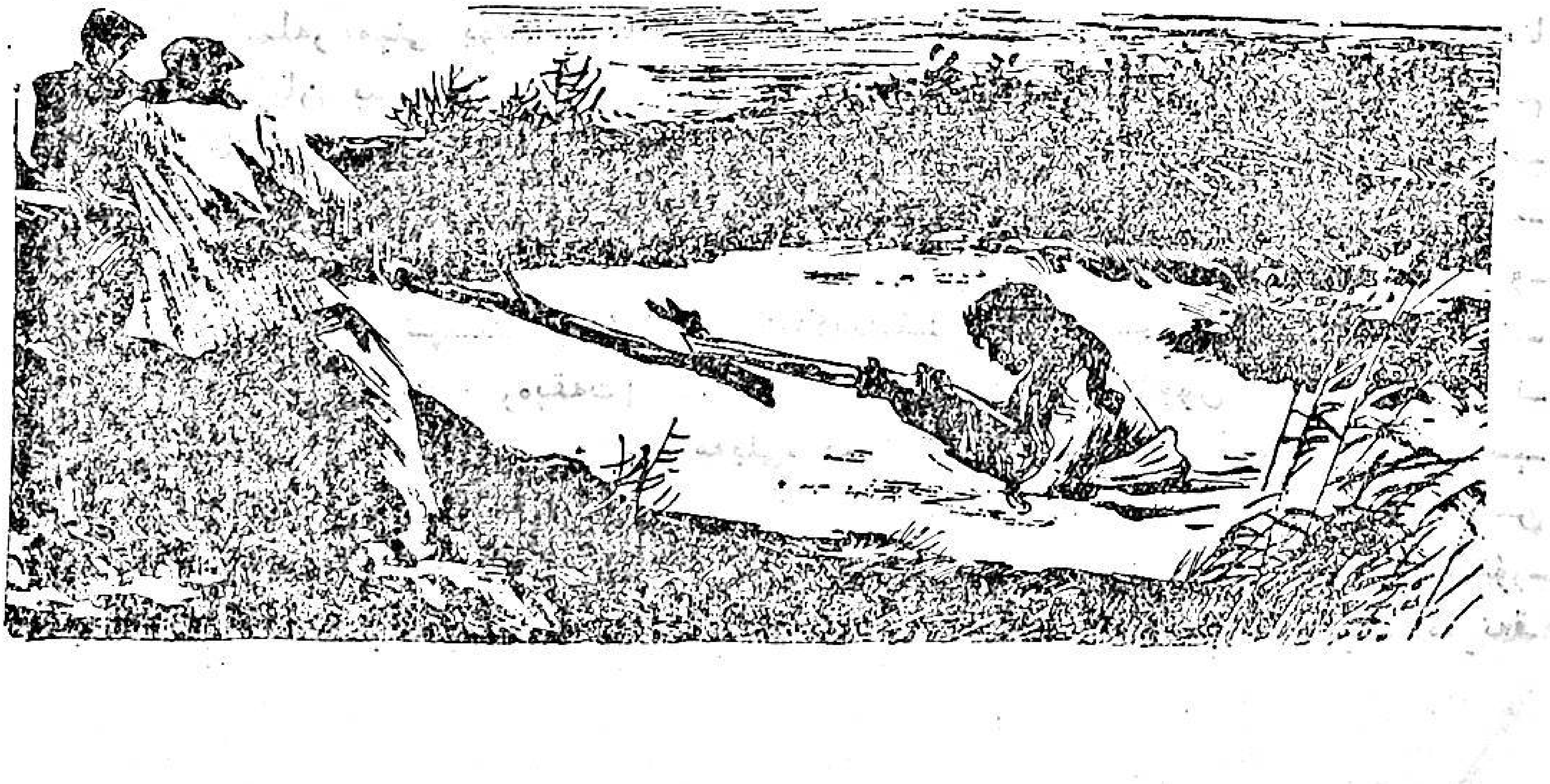

سالدۇرۇپ، ئۆزىنىڭ پاختىلىق چاپىنىنى كىيگۈزدى. مۇزلىغان پاقالچەكلىرىمنى قويىنىغا
تىقتى. مەن ئۇنىڭ مەھكەم باغاشلىغان بىلەكلىرى ئاستىدا، جالاقلاپ تىترەۋاتقان تېنىمنى
قۇچىقىغا تاشلاپ، بېشىمنى كۆكرىكىگە قويغىنىمچە نىمجان ياتاتتىم.

رەپقەت مېنىڭ ئائىلە سۆھبىتىگە ــ دەل ئۆزىنىڭ سىنىپىدىكى مەسىلىلەرنى ھەل
قىلىشقا كەتكەنلىكىمنى بىلەتتى.

ــ سەل ... ئىسسىۋاتامسىز، نادىرە....؟

رەپقەتنىڭ تىنىقىدىن ھاراقنىڭ سېسىق بۇسى كېلەتتى. مېنىڭ جاۋاب بەرمىگەنلى-
كىمنى كۆرۈپ، رەپقەت شۇك بولۇپ كەتتى. بىر پەستىن كېيىن ئۇنىڭمۇ كۆكرىكىنىڭ
دەم كۆتۈرۈلۈپ، دەم پەسلەۋاتقىنىنى تۇيدۇم. ئۇ بۇرنىنى يېنىك تارتتى. كەينىدىن مەڭ-
زىمگە ئىككى تامچە ئىسسىق ياش تامدى.

* *

ئۈچىنچى كۈنى چۈشتە ھوشۇمغا كەلدىم. كۈڭشى دوختۇرخانىسىدا ياتاتتىم. كېيىن
ئۇقسام، شۇ كۈنى كېچىسى ئۆپكەمگە قاتتىق سوغۇق تېگىپ ئىششىپ كېتىپتۇ.

ھوشۇمغا كەلگەندىن كېيىن، ئاندا ـ ساندىكى سانجىقلىق كالتە يۆتەلنى ھېسابقا ئال-
مىغاندا، ئۆزۈم خۇشال ئىدىم. گەرچە شۇ كۈنى كېچىسى پاتقاقتا پېتىپ، مۇشۇ كېسەلنى
تاپقان بولساممۇ خىزمىتىمدىكى نەتىجىدىن مەمنۇن ئىدىم. يەنە نىمە ئۈچۈندۇر، كۆڭلۈم-
نىڭ قات ـ قېتىدىن بىر خىل ھاياجانلىق سېزىم دولقۇن ئۇراتتى.

مەن ھوشۇمغا كەلگەن چېغىمدا ھېلىقى كۈنكى گۈللۈك تىۋىت شارپ بويىنۇمدا
تۇراتتى. قىزىق، پاتقاقتا مىلەنگەن شارپىنى كىم پاكىزە يۇيۇپ، بويىنۇمغا سېلىپ قويىدى-
كىنە؟!... مەن ئۇنى بويىنۇمدىن ئېلىپ، چىرايلىق قاتلاپ تومپۇچكىنىڭ ئۈستىگە قويۇپ
قويدۇم. تېخى توي قىلمىغان رەپقەت بۇ شارپىنى يېنىدا ئېلىپ يۈرۈپ نىمە قىلاتتىكىنە؟
بىرەر سۆيگۈنى بولۇپ، ئۇنىڭغا ئالغان بولمىسۇن! خىيالىم شۇ يەرگە كەلگەندە، ئۆزۈممۇ
سەزمىگەن ھالدا ئەندىكىپ كەتتىم. نېمىگىدۇ تارلىقىم كېلىپ، قەلبىمنىڭ ئاللىقانداقتۇ
بىر يېرىدە ھەسەتنىڭ ئۇچقۇنلىرى چاقناپ كەتتى.

مۇئەللىملەر مېنى يوقلاپ، بالنىتسىغا كېلىپ تۇراتتى. لېكىن رەپقەت ھوشۇمغا
كەلگەندىن بۇيان بىر قېتىممۇ كېلىپ باقمىدى. ئۇ كۆرۈنمىگەنسېرى پات ـ پات خىيالىم
ئۇنىڭغا ئاغاتتى. خۇددى ھېلىقى، مېنى پاتقاقتىن قۇتقۇزغان ئىشلار چۈشتەكلا كۆز ئال-
دىمغا كېلەتتى. ۋاقىت ئۆتكەنسېرى، رەپقەتنىڭ مېنى يوخلاپ كەلمەسلىكى خۇددى تەبىـ-
ئىي ھالدەك، ئاداۋىتى بار كىشىلەر شۇنداق قىلىشقا تېگىشلىكتەك بىلىنىشكە باشلىدى. ئۇ-
قۇتقۇچىلار ئۇنىڭ سىنىپىنىڭ ياخشىلىنىپ كەتكەنلىكىنى، مېنىڭ ئەجرىمنىڭ زايا كەتمىگەنلى-
كىنى ئېيتىشقانىدى. ھەي، رەپقەت! ھېچبولمىسا، ئاشۇ ئەقىدەم ئۈچۈن بولسىمۇ مىننەتـ-
دارلىق بىلدۈرۈشۈڭ لازىم ئىدىغۇ!... مەيلى، مىننەتدار بولمىساڭ، بولمىغىن، مەنمۇ سې-
نىڭ مىننەتدارلىقىڭغا موھتاج ئەمەس. لېكىن، ئاشۇ كېچىدىكى پاجىئەلىك ھالاكەتتىن
قۇتقۇزۇپ قالغانلىقىڭغا مەن رەھمەت ئېيتىشىم كېرەك. سېنى مەست ھالەتتە ماڭا يولۇقتۇر-
غان تەقدىرگە مىڭلارچە رەھمەت ئېيتىشىم كېرەك. ئۇ، ھەقىقەتەنمۇ بىر مۆجىزە ـ دە، تەقـ-

دىر سىنى ماڭا ئۇچراتمىغان بولسا، تەگسىز پاتقاقلىق ئىچىگە چۆكۈپ كەتكەن بولسام،
سەن جەسىتىمنى ئىزدەرمىدىڭ؟ جىنازامنى كۆتۈرەرمىدىڭ؟ ئاھ، قانچە دەھشەت - ھە؟!
رەپقەت ئاخىرى كەلدى. ئۇنىڭ قولىدىكى تور سومكىدا ئەمدىلا ئۈزۈلگەندەك بىر-
مۇنچە قىشلىق ئالما، كونسېرۋا، قەغەز كاروپكىلىق پېچىنلەر بار ئىدى.

— ياخشى بولۇپ قالدىڭىزمۇ، نادىرە؟

مەن بېشىمنى لىڭشىتتىم. لېكىن سۆز قىلالمىدىم. ئۇمۇ خۇددى مېنىڭ بىلەن ئال-
دىن كېلىشىۋالغاندەك، قولىدىكى نەرسىلەرنى تومپۇچكىنىڭ ئۈستىگە قويۇپ، ئۈنسىز ئول-
تۇردى. جىملىق ئۇزارغانسېرى، ئۆزۈمنى ئوڭايسىز سېزىشكە باشلىدىم. ھېلىراقتا ئويلى-
غان رەنجىشلىرىم خۇددى قايناۋاتقان قازانغا تاشلىغان بىر پارچە مۇزدەك، ئاستا-ئاستا
ئېرىپ تۈگىدى. ئۇنىڭ ئېغىز ئېچىپ بىرەر جۈملە سۆز قىلىشىنى شۇنچە خالايتتىم. لې-
كىن ئۇ ئۇنداق قىلمىدى.

— سىزنىڭ ياخشىلىقىڭىزغا نېمە دەپ رەھمەت ئېيتىشىمنى بىلمەيمەن. شۇ كۈنى
سىز كېلىپ قالمىغان بولسىڭىز ...

رەپقەت سۆزۈمنى بۆلۈۋەتتى:

— شۇنداقلا بىر ئۇچراپ قېلىش بولدى-دە، — ئۇ بىردىنلا بويۇنلىرىغىچە قىزىرىپ
كەتتى، — مەن سىزگە رەھمەت ئېيتىشىم كېرەك، نادىرە. بۇ بىرنەچچە كۈندىن بۇيان،
سىنىپىمدىمۇ، خىزمىتىمدىمۇ جىق يېڭىلىق بولدى.

رەپقەت كۆزۈمگە بىردىنلا مۇلايىم، كەمتەر يىگىت بولۇپ كۆرۈندى.

— كۆڭۈلى يېقىنلارنىڭ بىر-بىرىگە رەھمەت ئېيتىپ يۈرۈشى ھاجەتسىز ... — بۇ
سۆزنىڭ قانداقلارچە ئاغزىمدىن چىقىپ كەتكىنىنى بىلمىدىم. بىردىنلا يۈزلىرىم قىزىرىپ
يۈرىكىم دۇپۇلداپ كەتتى.

— ھە؟! ... — رەپقەت ھەيرانلىقىنى يوشۇرالماي ماڭا تىكىلدى. مەن كالپۇكلىرىمنى
چىشلىگىنىمچە يەرگە قارىۋالدىم.

رەپقەت ئورنىدىن تۇرۇپ قايتىشقا تەمشەلدى. مەن ئۇنىڭ قولىغا شارپىنى تۇتقۇزدۇم.

— نېمە، بۇنى سىزگە؟! ...

— ياق، ياق! بىرسىگە ئاتايلاپ ئالغان نەرسىنى يەنە بىرسىگە سوۋغا قىلىپ يۈرمەك،
مەن خىجىل بولىمەن.

— شۇ بىرسى ئۆزىڭىز مۇدىرە، سىزگىلا ...

مەن تېخىمۇ ئوسال ھالغا چۈشۈپ قالدىم.

— ئىشەنمىسىڭىز، ماگازىنچىكتىن سوراپ بېقىڭ!

رەپقەت ئۆرە تۇرغان پېتى مۇنۇلارنى سۆزلەپ بەردى:

ھېلىقى كۈنى ئۇ ئىشتىن چۈشۈپ، ئىچ پۇشقىنى چىقىرىش ئۈچۈن ماگىزىن تەرەپنى
چۆگىلەپتۇ. شۇ كۈنى كوپېراتىپ ناھىيەدىن يېڭى مال كەلتۈرگەن بولۇپ، شۇ ماللار ئى-
چىدە ئون دانە تىۋىت شارپا بار ئىكەن. ھەممىنىڭ كۆزى شۇنىڭغا چۈشۈپ تالىشىپتۇ،
لېكىن مال يېتىشمەيدىكەن. بېشى قاتقان ماگازىنچىك بىردىنلا چارە ئويلاپ «توي قىلى-

uyghurkitap.com

دېگانلارغا سېتىپ بېرىلىدۇ. شۇڭلاشقا يىگىتلەر توي خېتىڭلارنى چىقىرىڭلار، ھېچبولمىغاندا، تويلىشىدىغان قىزنىڭ ئىسمىنى ئېيتىپ بېرىڭلار» دەپتۇ. شۇلار قاتارىدا رەپقەت «مەنمۇ يېقىندا توي قىلىمەن» دەپ تۇرۇۋاپتۇ. «كىم بىلەن؟» دېگەن سوئالغا جاۋاب بېرىش ئۇنىڭغا ئېغىر كەپتۇ. ئاخىرى ئۇ قىزىرىپ تۇرۇپ «نادىرە بىلەن توي قىلىمەن!» دەپتۇ ...

رەپقەتنىڭ شەيتانلىق چىقىپ تۇرغان كۆزلىرىنى ئويىنىتىپ سۆزلەپ بەرگەن بۇ ھېكايىسى مېنى ھەم خىجىل قىلدى، ھەم خۇشال ...!

— يۈزى قېلىن، يوق گەپنى خەققە يېيىپ، ئۇيالمىدىڭىزمۇ؟...

مەن يۈزۈمنى تام تەرەپكە قىلىپ، دومسىيىپ ئولتۇردۇم.

— قىزىق، سىزدە يوق گەپ بولغىنى بىلەن، مېنىڭ يۈرىكىمدە خېلىدىن بۇيان بار گەپ!... — دېدى ئۇ ۋە شارپىنى بوينۇمغا سېلىپ قويدى.

— سارائىلىق قىلماڭ، ئاتاپ ئالغان كىشىڭىزگە ساقلاپ قويۇڭ!... مەن شارپىنى بوينۇمدىن پۇرلاپ ئېلىپ، نېرى ياققا قويدۇم. رەپقەت تېرىكمىدى، بەلكى ئالدىمغا ئۆتۈپ دېدى:

— بۇنىڭدىن كېيىن، سىزنى ھەرگىزمۇ بوزەك قىلمايمەن. خىزمىتىڭىزنى ھەرقاچان، ھەر جايدا قوللايمەن! ئىشەنمىسىڭىز قەسەم قىلىپ بېرەي!...

9

بىز قومباش دېھقانلىرى ئىچىدە مەدەنىيەتتە قەد كۆتۈرۈش دولقۇنىنى قوزغىدۇق. بۇ — 1965 - يىلىنىڭ كەچكۈز پەسلى ئىدى. تالاي «دولقۇن» لارغا جېنىنى ئۇرۇپ، ئاخىرىدا مەغلۇبىيەتتىن باش كۆتۈرمىگەن قومباشلىقلار «مەدەنىيەتتە قەد كۆتۈرۈش دولقۇنى» تەشەببۇس قىلىنغاندا سالقىن پوزىتسىيە تۇتتى. ئۇلار دېلىغۇل بولۇشاتتى، ئىشەنچسىز ھالدا «قومباشتەك بۇنداق نامرات يۇرتتا مەدەنىيەتنى ئومۇملاشتۇرۇش دېگەنلىك، كالا ھارۋىسىغا ماتور بېكىتىشكە ئوخشاش قاملاشمىغان ئىش، بىزگە مەدەنىيەتلىك بولۇشنى كىم قويۇپتۇ؟ ...» دېگۈچىلەرمۇ چىقتى. لېكىن مۇئەللىملەرنىڭ بۇ پائالىيەتتىكى روھى ئۈستۈن ئىدى. ئۇلار ئۆيمۇ-ئۆي يۈرۈپ تەشۋىق قىلاتتى. ئاخىرى ئىشىمىزنىڭ بېشى ئوڭۇشلۇق بولۇشقا باشلىدى.

خىزمىتىمىزنى ئەترەتلەردە ساۋات چىقىرىش سىنىپلىرىنى تەشكىللەشتىن باشلىدۇق. ئەسلى، بۇ يېزىدا ساۋاتلىق دېھقانلارنىڭ سانى بەكمۇ ئاز ئىدى. ئوتتۇرا ھېساب بىلەن ھەر بىر ئائىلىدە بىردىنمۇ ساۋاتلىق ئادەم بار دېيىشمۇ، كۆپتۈرگەنلىك بولاتتى. بىز ئاۋۋال مەكتەپ يېشىدا تۇرۇپ ئوقۇمايدىغان «ئۆسمۈر ئەمگەك كۈچلىرى» نى مەكتەپكە ياندۇرۇپ كېلىپ ئوقۇتتۇق. ئۇلار 3 - سىنىپ سەۋىيىسىگە يەتمىسە، مەكتەپتىن قايتۇرمايتتۇق. ياشلار ئىچىدىمۇ ساۋاتسىز قىز-يىگىتلەرنىڭ تۇرمۇش قۇرۇشىغا رۇخسەت قىلماسلىقتەك «يەرلىك سىياسەت» لەرنى بەلگىلىۋالدۇق ... نەتىجىدە، قولىنى بىلەيدەك قاداق باسقان ساقال-بۇرۇتلۇق ئادەملەرمۇ، يوغان گۈللۈك شەمبىزە كۆڭلەكنىڭ پېشىنى

يېرىلغان تاپانلىرىغىچە يېيىپ كىيىدىغان يالاڭاياق جۇۋانلارمۇ، بىكار بولسىلا مۇگدەك بې-
سىپ ياتقىنى چۈشكۈدەك ئەسنەپ ئولتۇرىدىغان ئەرلەرمۇ قوللىرىغا دەپتەر، قەلەم ئېلىپ،
ھەرپ ئۆگىنىشكە كىرىشتى. ئۇلار پات قىزىپ، پات سوۋۇيدىغانلاردىن ئىكەن. يۈز ماگ-
دامغا ئىگەن سوققىن ياكى بىر مو يەرگە قۇم قويغىن، دېسە ھېچ نارازى بولۇشمايتتى،
لېكىن قولى خەتكە كەلمىگەن ھامان تىت - تىت بولۇشۇپ: «ئوقۇمىساق نېمە بولماقچى،
ئەپەندىم؟ يەنىلا كەتمىنىمىزنى چېپىپ، قېپىمىزنى كۆتۈرۈپ، يەر تېرىۋېرىمىز» دېيىش-
شەتتى. ئوقۇتقۇچىلار ئاغزى قۇرۇغۇچە چۈشەندۈرەتتى. سۆزلەپ ھارمايتتى. ئاخىرى
خەقنى قايىل قىلدۇق. ھەممىدىن بالدۇر قايىل بولۇدىغانلار يەنە شۇ بىچارە ئاياللار. ئۇ-
لارنى خۇدا شۇنداق كۆڭۈلچەك، ئىرىشچان ياراتقانمىكىن. ئاھ، بايىقۇشلار، بىرەر ئىشقا
باش لىڭشىتىپ، ماقۇل بولدىمۇ - بولدى. خۇددى ئېغىر ھارۋىنى ئىرەجەپ، شورتاڭلىقتىن
سۆرەپ چىقمىغۇچە توشۇڭنى بوشاتمايدىغان يۇۋاش ئاتلارغا ئوخشايدۇ. ساۋات چىقىرىش-
تىمۇ شۇنداق بولدى. يېرىم يولدا بەل قويۇۋەتكەن ئەركەكلەرنى مازاق قىلىپ بىر يەر-
گە ئېلىپ باردى.

بىر شۇنىڭغا ئۇلاپلا ئەترەتلەردە مەدەنىيەت ئۆيلىرىنى قۇرۇشقا كىرىشتۇق. ئەترەت
مەركىزىدىن مۇۋاپىق ئۆيلەرنى تېپىپ، سەرەمجانلاشتۇرۇپ، تاملارغا ھەر خىل رەسىملەرنى
يېپىشتۇردۇق. ياشلارنى سەپەرۋەر قىلىپ، گېزىت - ژۇرنال ۋە كىتابلارنى يىغدۇق. ئەت-
رەتتىن ئاز - تولا پۇل چىقىرىپ، دامكا، كالاڭچۇر، ئاتلىمچۇققا ئوخشاش ئويۇنچۇقلارنى
سېتىۋالدۇق. ياشلار ئىشى ھەرقانچە ئېغىر بولسىمۇ، كەچلىك تامىقىنى يەپ بولۇپلا، مە-
دەنىيەت ئۆيىگە توپلىشاتتى ... قىزلار، چوكانلار دەسلەپتە كەچكى پائالىيەتكە كېلىش-
تىن قورقۇپ يۈردى. كېيىن، مېنىڭ شۇ يەردىكى ئىشلارغا قارىشىپ يۈرگەنلىكىمنى، گا-
ھىدا ئەزالارنىڭ ئۆيلىرىدە قونۇپ قالىدىغانلىقىمنى ئۇقۇپ، ئاستا - ئاستا كېلىشكە باشلىدى.
ئۇلارنىڭ ھەرقانداقى قايتقاندا، مېنى بىللە ئالغاچ كېتىپ قوندۇرۇۋالغۇسى كېلەتتى.
ھەتتا نۆۋەت بىلەن ئېلىپ كېتىشەتتى. خوتۇن. قىزلار يېڭىلىقنى شۇنچە تېز قوبۇل
قىلىدىغان خەقېىز، قۇمباش قىز - چوكانلىرى ئۇزۇن ۋە كەڭ كۆينەكلىرىنى، گۈللۈك چىت
ئىشتانلىرىنى چۆرۈۋېتىپ، تىزىسىنى بېسىپ تۇرىدىغان تار يوپكىلارنى، ناسكا پايپاقلارنى
كىيىپ يۈرۈدىغان بولۇشتى. ياغلىقنى بوينىغا تاشلاپ، چاچلىرىغا تاغاق قىستۇۋالىدىغانلارمۇ
ئاۋۇشقا باشلىدى ...

ئۇزۇن ئۆتمەي، گۇڭشې مۇدىرىغا ئېيتىپ يۈرۈپ، مەھەللىلەرگە سىملىق رادىئو
تارتقۇزدۇق ھەمدە ئەزالارنىڭ ھەپتىدە بىر قېتىمدىن كىنو كۆرۈشىنى كاپالەتلەندۈردۇق.
قىسقىسى، بىر بىر قىش مەدەنىيەتكە يۈرۈش قىلىش دولقۇنى قوزغاپ، قۇمباش يېزىسىدا
يېڭى مەنىۋى قىياپەت ياراتقانىدۇق. ئامما بىزدىن رازى بولغىنىدەك، بىزمۇ ئۆز ئىشى-
مىزدىن مەمنۇنىدۇق. شۇ يىلى بىزنىڭ قۇمباشقا سوتسىيالىستىك تەلىم - تەربىيە كادىرلىرى
چۈشتى. كادىرلار ئەترەتلەرگە بېرىشى بىلەنلا بىزنىڭ ساۋات چىقىرىش بىلەن شۇغۇللىنى-
ۋاتقانلىقىمىزنى كۆرۈپ، ئۆزلىرىگە ياردەملەشتۇرمەكچى بولۇشۇپتۇ. ئوقۇتۇشقا تەسىر يەت-
مىسىلا بىر ئۇنىڭغا قاتنىششقا رازى ئىدۇق.

قىشلىق كانىكول ئىدى. مېنى سوتسىيالىستىك تەربىيە ئۆمىكىنىڭ تەركىبىگە قوشقانلىقىنى ئۇقتۇرۇشتى. بىرىنچى باسقۇچلۇق خىزمەتكە تولۇق قاتناشتىم، يېقىندا 2 ـ مەۋسۇملۇك دەرس باشلىناتتى. لېكىن گۇڭشېدىن مەيدىنجاننى قايسىدۇ بىر دادۇيىگە، مېنى 6 ـ ئەترەتكە بەلگىلەپتۇ.

— قانداق گەپ بۇ؟ ئوقۇتۇشنى قانداق قىلىمىز؟ — دېدىم مەن ئۇقتۇرۇشنى ئېپكەلگەن ئادەمگە، — مۇدىرغا ئەھۋالنى ئېيتىڭ، مەكتەپتە كىشى يوق دەڭ.

گۇڭشې مۇدىرى ئۇنىڭغا «بالىنى سىلەرلا ئوقۇتاتتىڭلارمۇ، باشقا مۇئەللىملەر نېمىش قىلىدۇ؟ كېزى كەلگەندە، ھەممە سىنىپنى بىرلا ئادەم ئوقۇتۇپ تۇرسىمۇ بولىدۇ» دەپتۇ. مەن بۇ گەپنى ئاڭلاپ، دەسلەپتە ھەيران بولدۇم، كېيىن ئاچچىقىمدىن يېرىلغۇدەك بولدۇم:

— قىزىق، ئوقۇتۇش دېگەننىڭ قانۇنىيىتىنى بىلەمدۇ ئۇلار، تو ۋا، ھەممىسىنى يىغىپ بىرلا ئادەم ئوقۇتقۇدەك، ئەترەتنىڭ مەجلىسى ئەمەس ـ تە، بۇ ... — دېدىم تېرىكىپ ۋە ئۇ مۇدىر بىلەن ئۆزۈم بېرىپ سۆزلەشمەكچى ئىكەنلىكىمنى ئېيتتىم. ئۇ:

— ئىككى ئايلىقلا خىزمەت ئىكەن. تاكاللىشىشتىن پايدا يوق، نادىرە خانىم، ئۇنىڭ ئۈستىگە، كۈندۈزلىرى نۆۋەت بىلەن مەكتەپتە بولىمىز، بولىدى بارماڭ! — دەپ يولۇمنى توسۇدى. ئامال قانچە، ئوقۇتۇشقا سەل قارايدىغان، ئوقۇتقۇچىلىقنى ئەرزىمەس ئىش بىلىدىغان رەھبەرلەر قومباشتىلا ئەمەس، بەلكى باشقا جايلاردىمۇ تولۇق يېتىپتۇ. ئەنە شۇنداق ئادەملەر ئۈستىدىن سوتسىيالىستىك تەلىم ـ تەربىيە ئېلىپ بارىدىغان ئىش بولسىدى، كۆڭۈلدىكى ئەمەس، كېچىسى ئىشلەشكىمۇ رازىدىم.

ياق، جەمئىيەتنىڭ ئىشلىرى ئۇنىڭدىنمۇ مۇرەككەپ ۋە سىرلىق ئىكەن. مەن جەمئىيەتكە ئارىلىشىپلا تېخى بىلىپ ئۈلگۈرمىگەن بىر تالاي ساۋاتلاردىن خەۋەردار بولدۇم. بۇيەردە بىر ـ بىرىدىن ئېچىنىشلىق ۋەقەلەر تولۇق يېتىپتۇ.

مەن چۈشكەن ئەترەت روزىخان چوڭنامالارنىڭ ئەترىتى ئىدى. دېھقانلار ناتوغرا سىياسەت، سىنىپىي كۈرەشلەر ئۈستىدە ئازراق سايرايدىكەن. كادىرلاردىكى بيۇروكراتلىق، نەپسانىيەتچىلىك، مەھسۇلاتنىڭ ئاشماسلىقى ۋە ئىشلەپچىقىرىشنىڭ ۋەيران بولۇۋاتقىنىدەك ئەھۋاللار ئۈستىدە كۆپرەك قايناپدىكەن. ئۇلار بەزىلەرنىڭ «سۇ كېتىدۇ، ساي قالىدۇ، ئوسما كېتىدۇ، قاش قالىدۇ، تەربىيە كادىرلىرى كېتىپ بىز يەنە بۇ ئادەملەرنىڭ قولىغا قالىمىز، ئاغرىق، ئاداۋەتنى ئاۋۇتۇپ، كۆڭلىمىزنى زىدە قىلغۇچە، پىكىر بەرمەيلا قويايلى» دېگەن گەپلىرىگىمۇ پىسەنت قىلمايدىكەن. «بىزدىن ئۈچ ئالسا، شۇ ھېچنەرسە كەلمەيدىغان نومۇرنى تارتىپ قالار، قولىمىزدىن كەتمەنىنىغۇ تارتىۋالمايدۇ، ئاغزىمىز بولغاندىكىن، يۇقىرىغا ئەرز قىلىشنى بىلىمىز» دېيىشىدىكەن. دېمەك بۇمۇ ئەزالار ئىچىدىكى بىر خىل ئويغىنىش ـ تە.

ھەرىكەت باشلىنىپ ئانچە ئۇزاق ئۆتمەيلا، 6 ـ ئەترەتلىكلەر ئۆزلىرىنىڭ ئۇزۇن يىللىق ئامبارچىسى، ھازىرقى بوغالتىرى نامەت كالاچىنى ئوتتۇرىغا ئېلىشتى. نامەت بوينى گۆشلۈك، ئىككى قوۋۇزى ساڭگىلاپ تۇرىدىغان، پۇلتايغان قورسىقىنىڭ ئۈستىدىن بەل-

باغ باغلاپ يۇرۇدىغان دىقماق ئادەم ئىدى. خەقنىڭ پاش قىلغانلىرىنىڭ ھەممىسى راست بولسا، ئۇنىڭ ئاشلىق، پاختا ۋە نەقپۇل خىيانىتىلا بەش مىڭ يۈەندىن ئاشاتتى... خۇدايا، بىر قورساقتا شۇنچە نەرسە پېتىپكەتسە-ھە؟!...

نامەت ئۇستىدىن روزىخان چوڭىنامىنىڭ قىلغان شىكايىتى ھەممىنىڭ لەنەت-نەپرىتىنى ئەۋجىگە كۆتۈردى. كىشىلەر روزىخان مومايىنىڭ بويىغا يەتكەن چىرايلىق قىزىنىڭ پاجىئەلىك ئۆلۈم ۋەقەسىنى تېخى ئۇنتۇپ قالمىغانىدى. نورما بېرىش باھانىسى بىلەن ئۇنىڭ قىزلىق نومۇسىنى ئاياغ-ئاستى قىلغان، قىزنىڭ ئۆلۈۋېلىشىغا سەۋەبچى بولغان بۇ مەلئۇن ئاخىرى خەلق ئالدىدا رەسۋا بولدى. قانۇن ئۇنى دەرھال قولغا ئالدى. ئەمدى ئۇ ئۆزىنىڭ تېگىشلىك جازاسىنى تارتسۇن!

*　*

بىر كۈنى چۈشتىن كېيىن، ئاغزى قۇلىقىغا يەتكەن مەيدىنىجان ئىتىزلىقتا يۈگۈرۈپ كەلدى. قىشلىق كانىكولدىن بۇيان ئۇنى كۆرمىگەنىدىم.

— خۇش خەۋەر نادىرەخانىم، خۇش خەۋەر. سىزنى پارتىيىگە تەربىيىلىمەكچى بولدۇق، — دېدى ئۇ سالاملىشىشنىمۇ ئۇنتۇپ.

مەيدىنىجان مەكتىپىمىزدىكى بىردىنبىر پارتىيە ئەزاسى ئىدى. ئۇ ياچېيكا يىغىنىنىڭ قارارىنى ئېلىپ، مېنىڭ بىلەن سۆزلەشكىلى كەلگەن چېغى.

— سىزنى پارتىيە ئەزالىرى ئۆتەشكە تېگىشلىك شەرتلەرنى ھازىرلىغان دەپ قارىغان بولساقمۇ، ھازىرغا قەدەر يازغان بىرەر پارچىمۇ ئىلتىماسىڭىزنى تاپالمىدۇق. بۇ توغرىدا مەنمۇ يەتكۈدەك يۈك توقماق يېدىم. تەنقىدلىنىشكە ھەقلىقمەن-دە! مەكتەپتىكى پارتىيە ۋەكىلى تۇرۇپ، سىلەردەك ئاكتىپ كۈچلەرنى تەربىيىلىمىگەندىكىن... ھېلىمۇ كېچىكمىدۇق. بىز بىر-بىرىمىزنى بىلىشمەيدىغانلاردىن ئەمەسقۇ؟... — ئۇ مېنىڭ ئۇدۇلۇمدىكى توپا دۆۋىسىگە زوڭزايدى، — سىزنىڭ پارتىيە تەشكىلىگە بولغان تونۇشىڭىزنى ئۇقسام ۋە قانداق ئىلتىماس يېزىشىڭىز ھەققىدە مەسلىھەت بەرسەملا بولدى. قانداق، خۇش بولدىڭىزمۇ؟

مەن ئاستىمدىكى پىچاندىن بىر تال يۇلۇۋېلىپ، ئاغزىمغا سالدىم. ئۇنىڭ قىرتاق تەمى تىلىمنى ئېچىشتۇرغاندەك بولدى. بىزدىن 50 قەدەمچە نېرىدا ئاياللار بۇغداي توپلاۋاتاتتى. قومباشنىڭ قۇرغاق، سوغۇق شامىلى دۈمبەمدىن ئۇرۇپ تۇراتتى.

— گەپ قىلمايسىزغۇ نادىرە، ھېچبولمىسا، رەھمەتمۇ دېمەيسىز؟ ھى... ھى... ھى...!

مەن قىردىكى ئاپپاق شورنى جىجاپ ئولتۇرغان قوللىرىم بىلەن، كاتەكچە يوللۇق يوپكامنى تىزلىرىمغا تارتىپ قويدۇم-دە، تىلىمنىڭ ئۇچىدىكى چاينالغان پىچان يەپۈرمىقىنى تۈكۈرۈۋەتتىم. ئۇ مېنىڭ چىرايىمدىكى چۈشىنىكسىز قىياپەتنى كۆرسە كېرەك، ھەيران بولغىنىچە ماڭا قادىلىپلا قاپتۇ.

— سىزگە ئەلۋەتتە رەھمەت ئېيتىشىم كېرەك، مەيدىنىجان ئاكا... لېكىن-زە، مەن پارتىيىگە كىرەلمەيمەن.

مەن ئاخىرقى بۇ جۈملىنى چىشلىرىمنىڭ ئارىسىدىن چىقىرىپ ناھايىتى بوش ئېيتتىم. بىراق ئۇ مېنىڭ قەلبىمدە ئازاب ۋە ئەلەمدىن دەھشەتلىك بوران كۆتۈردى.

— ھە، ئېيمىشقا، سىز؟! ...— مەيدىنىجان ماڭا چۆچۈپ قارىدى. ئۇ مېنىڭ بۇنچە چوڭ ۋە ئەڭ پرىنسىپاللىق مەسىلىدە بۇنداق ساراڭلارچە جاۋاب بېرىشىمنى ئويلاپ باقمىسا كېرەك.

— كومپارتىيىگە ئەزا بولۇش ھەرقانداق جۇڭگو پۇقراسىنىڭ ھاياتىدىكى ئەڭ چوڭ خۇشاللىق ئىش تۇرسا؟! ...

— شۇنداق. لېكىن مەن بۇنداق خۇشاللىقنىڭ ماڭا نېسىپ بولمايدىغانلىقىنى بىلىمەن... — مېنىڭ ئاۋازىم بىردىنلا غوڭ قاپاقتەك بوغۇلۇپ قالدى. گېلىمگە بىر نەرسە تىقىلىپ قالغاندەك، نەپەس ئېلىشتىن قىينىلاتتىم. دىماقلىرىم لازا ئۇۋۇۋقى كىرىپ كەتكەندەك ئېچىشىپ كەتتى ... بىر مىنۇتلۇق سۈكۈتتىن كېيىن، بېشىمنى كۆتۈرۈپ مەيدىنىجانغا قارىدىم، — سىز بىلمەيسىز مۇدىر: مەن تارىخىي ئىنقىلابقا قارشى بىر ئۇنسۇرنىڭ — ئۇكۈچى ئۇنسۇرنىڭ قىزى ... شۇڭلاشقا، پارتىيىگە كىرىشتەك ئۇلۇغۋار شان-شەرەپتىن ئۈمىدىمنى ئۈزگەنمەن ....— مەن بىردىنلا ئۈن سېلىپ يىغلىۋەتتىم ... ئۇ مېنىڭ يىغا ئارىلاش ئېيتقانلىرىمنى ئۈمىدسىز ھالدا ئاڭلاشقا مەجبۇر ئىدى.

مەيدىنىجان مېنىڭ «خىزمەتچى» ئائىلىسىدىن كېلىپ چىققانلىقىمنى تالاي قېتىم توشقۇزغان ئانكېتلاردىن بىلەتتى.

ئىجتىمائىي مۇناسىۋىتىمدىكى بۇنداق مۇرەككەپلىكنى بىلمەيتتى.

— سىز ئۇ دادىڭىزدىن چەك-چېگرا ئاجراتمىغانمۇ؟

— ياق، مەن ئۇنداق ۋىجدانسىزلىق قىلالمايمەن! ...— مېنىڭ جىددىي ۋە كەسكىن جاۋابىم مەيدىنىجاننى تېخىمۇ ھەيران قالدۇردى.

— مەن سىزگە سۆزلەپ بېرەي، — دېدىم مەن ئۆزۈمنى مۇمكىن قەدەر تەمكىن تۇتۇشقا تىرىشىپ، — بەلكىم بۇنىڭدىن كېيىن مېنى پارتىيىگە ئۆتكۈزىمىز، دەپ ئاۋارە بولماسسىلەر. غەيرىي بىر كۆچەتنى پەرۋىش قىلىمىز، دەپ بىكار ئەجرە قىلماسسىلەر ...

مەن بۇنىڭدىن تۆت يىل ئىلگىرى تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى ئەلا نەتىجە بىلەن پۈتكۈزدۈم. ساۋاقداشلىرىم مېنىڭ ئۆتكۈر زېھنىي قۇۋۋىتىمگە ۋە تىرىشچانلىقىمغا ھەقىقەتەنمۇ قايىل ئىدى. ئۇ يىللاردا ياشلار ۋە ئۆسمۈرلەردە ئۇرغۇپ تۇرىدىغان ئالىي ئىستەك، ئۇلۇغۋار غايە، شېرىن ئارزۇ-ئۈمىد دېگەنلەر مېنىڭدىمۇ چەكسىز ئىدى. مەن ئالىي بىلىم يۇرتىدا ئۈچ يىل، بەش يىل ھەتتا يەتتە يىللاپ ئوقۇشنى، مول بىلىملىرىم بىلەن جەمئىيەتنىڭ سەلتەنەتلىك سەھنىلىرىدە چولپاندەك پارلاپ نۇر چېچىشنى، خەلقىم پەخىرلەنگۈدەك ئىلىم ئەھلى بولۇشنى ئارمان قىلاتتىم، لېكىن تەقدىرنىڭ رەھىمسىز قاپقىقى مېنىڭ دولقۇنلاپ تۇرغان پاك ئارمانلىرىمنى توسۇپ قويدى. مەن ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىدىغانلارنىڭ ئىجتىمائىي تەكشۈرۈش ئىمتىھانىدىن ئۆتەلمىگەنىدىم.

كۆزلىرىم ئىششىغىچە يىغلاپ، ئۆيگە قايتىپ كەلدىم. دادام بىلەن ئاپامنىڭ چىرايلىرىدىمۇ ئاچچىق ئازاب ۋە ئېغىر خورلۇقنىڭ ئىزلىرى ئەكس ئېتەتتى. تەشكىل شۇ

كۆزى ئۇلارغىمۇ: «سىنىپىي دۈشمەنلەرنىڭ باللىرىنى ئالىي مەكتەپ قوبۇل قىلمايدۇ، سىلەر قىزىڭلارنى ھۈنەرگە بەرسەڭلارمۇ، ئەرگە بەرسەڭلارمۇ ئىختىيار» دەپتۇ. دادام مەرىپەتپەرۋەر ئادەم ئىدى. ئۇ بارلىق قىيىنچىلىقلارنى بېشىغا ئېلىپ مېنى ۋە ئىككى ئىنىمنى ئوقۇتۇۋاتاتتى. ھېلىقى گەپتىن كېيىن ئۇ «ئوغۇللارنىمۇ ئوقۇتماسلىق كېرەك، سادىرنى ياغاچچىلىققا، باتۇرنى تۆمۈرچىلىككە بېرەيلى، نادىرە ئۆيدە تۇرۇپ تۇرسۇن» دەپتۇ ئاپامغا.

دادام مېنىڭ كەيپىياتىمنى كۆرۈپلا بۇقۇلداپ يىغلىۋەتتى:

— ھەممىگە مەن ئەيىپلىك، قىزىم. سىلەرنىڭ ئەسكى داداڭلار ئۆزىگىمۇ قىلغان، سىلەرگىمۇ قىلدى ... سىلەر مېنى ... دادا دېمەڭلار، قولۇنلىرىم!— دېدى. بىز دادىمىزنىڭ بۇنچە ئازابلىنىپ يىغلىغانلىقىنى كۆرگەن ئەمەس ئىدۇق. ئۇنىڭ نالىسى مېنىڭمۇ، ئاپامنىڭمۇ يۈرىكىمىزنى ئېزىۋەتتى.

— ياق، سىز ئوبدان، بەك ئوبدانسىز، دادا! مەن سىزنى ھېچكىمنىڭ دادىسىغا تەڭ قىلمايمەن، سىز ... !— دېدىم ئۆكسۈپ تۇرۇپ.

دادام مېنى باغرىغا مەھكەم بېسىپ، تېخىمۇ قاتتىق ئۈن سېلىپ يىغلىدى.

مەن دادامنى ئوبدان بىلەتتىم. ئۇ بىلىملىك ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ پۈتۈن ئۆمرى مەرىپەت يولىدا ئۆتكەن. شىڭ شىسەي ئۇنى بالا مۇئەللىم قىلىپ ئىشلىتىپتۇ. گومىنداڭ ۋاقتىغا كەلگەندە، بىر ئىپتىدائىي مەكتەپنىڭ مۇدىرى بولغانىكەن. پەقەت گومىنداڭغا ئەزا بولغانلا گۇناھى بار ئىدى. ئۇ چاغدىكى گومىنداڭ ئەزالىرىنىڭ ئىسمى بار، جىسمى يوق بىرنېمە ئىكەن ...

ئازادلىقتىن كېيىن دادام تەشكىلگە ئۆزىنىڭ تارىخىنى تولۇق تاپشۇرۇپ، كەڭچىلىككە ئېرىشىپتۇ. يەنىلا ئوقۇتقۇچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىپتۇ. لېكىن-زە، ئازمايدىغان كىم بار دەيسىز؟ بىچارە دادام 1958-يىلى پارتىيە تەشكىلگە پىكىر بېرىپ قويغانلىقى ئۈچۈن ئوڭچى قالپىقىنى كىيىپ خىزمەتتىن قوغلىنىپ، ئىككى يىللىق رىجىمغا ئېلىنىپ كەتتى.

مەن ئوقۇش پۈتتۈرۈشتىن بىر يىل ئاۋۋال دادام رىجىم مۇددىتىنى تۈگىتىپ، يېنىپ كەلگەنىدى.

بىر چوڭايغانسېرى ئائىلىنىڭ ئىقتىسادىي يۈكى ئېغىرلاشقىلى تۇردى. شەھەردە ھېچقانداق تاپاۋەتسىز بەش جاننىڭ كۈن ئۆتكۈزمىكى ئوڭايمۇ ... ئاخىرى ئاپام مېنى بىرسىگە تۇرمۇشقا بېرەيلى دېسە كېرەك، دادام بۇنىڭغا قەتئىي ئۇنىماي، ماڭا ئەڭ چەت ناھىيىدىكى «كاسات ۋە ئەرزىمەس» خىزمەتنى — ئوقۇتقۇچىلىق خىزمىتىنى تېپىپتۇ.

— بار قىزىم، ئەڭ-يىراق، ئەڭ نامرات، ناھىيە دېمەي بارغىن، لېكىن ئوقۇتقۇچىلىقتىن قول ئۈزمە. ئاتا كەسپىنى تاشلىمىغىن، بالام. مەن 20 يىل ئىشلەپ، ئوقۇتقۇچىلىقنىڭ نېنى بىلەن سىلەرنى چوڭ قىلىپ، بۇ ئائىلىنى بېقىپ كەلگەن. ئەڭ مۇھىمى، قانچە يۈزلەپ ئوغۇل-قىزغا ئازدۇر كۆپتۇر بىلىم بېرىپ، قەلبىگە يورۇقلۇق بەخش ئەتكەنمەن. دۇنيادا پەخىرلىنىشكە توغرا كەلسە، ئوقۇتقۇچىلىق كەسپى بىلەن پەخىرلىنىشكە تېگىش-

لىك ... ئوقۇتقۇچىلىقنىڭ قەدرى-قىممىتى تۆكەپ كېتىۋاتقان هازىرقى چاغدا ئۇنىڭغا مۇهەببەت باغلىغان ئادەملا ئەڭ ئالىيجاناب ۋە ئەقىللىقتۇر ... نادىرە! مەن سېنى تولۇق ئوقۇتالمىدىم، ئارزۇ-ئارمانلىرىڭ ئىچىڭدە قالدى. لېكىن بۇ بەختسىزلىك ئەمەس، تۇرمۇش، هايات، كۆرەش سېنى ئۆز قوينىدا تولۇق ئادەم قىلىپ يېتىشتۈرۈشىگە ئىشەنگىن. چۈنكى، نەزەردىن يىراق، خىلۋەت ماكانلاردىمۇ ئۆمۈر بويى ئىزدەپ تاپقىلى بولمايدىغان قىممەتلىك بىلىم، كىشى ئاسانلىقچە ئېرىشكىلى بولمايدىغان ئېسىل خەزىنىلەر بار. بۇ سەۋىرچان، چىداملىق ئادەملەرگىلا مەنسۇپ ... — دەپ ئۇزاتتى مېنى دادام.

مەيدىنجان مېنىڭ سۆزلىرىمنى دىققەت بىلەن تىڭشاپ ئولتۇراتتى.

— مانا بۇ، بىر ئەكسىلئىنقىلابچى دادىنىڭ، كىشىلەر ئەڭ يامان ئۇنسۇر، دەپ بىلىدىغان بىر ئادەمنىڭ قىزىغا قىلغان نەسىهىتى. ئېيتىڭا، بۇ نەسىهەتنىڭ نەرى يامان؟! مۇشۇنداق سۆزلەر بىلەن پەرزەنتىنى تەربىيىلەيدىغان دادىسىدىن كىممۇ «چەك-چېگرا» ئاجراتسۇن؟! مەن يەنە بىر قېتىم سىزگە ئېيتايكى، مېنىڭ دادام ئەڭ ياخشى، ئېسىل دادىلاردىن، ئۇنى هەرقانداق كىشىنىڭ دادىسىغا تەڭ قىلمايمەن! ... لېكىن، — دېدىم مەن، سۆزۈمنىڭ ئەسلى مەنىسىگە قايتىپ، — مېنى ئوقۇغۇچىلىرىم «ئوقۇتقۇچى» دەپ ئاتىسىلا، خەق «مۇئەللىمە» دەپ تونۇسىلا، مېنىڭ هاياتىمدىكى ئەڭ زور بەخت ۋە خۇشاللىقىم مۇشۇ، مەيدىنجان ئاكا!

مەيدىنجان ئاقكۆڭۈل، ئاسان هاياجانلىنىدىغان ئادەم ئىدى. ئۇ ئېمىشقىدۇ، مېنىڭ ئاخىرقى سۆزلىرىمگە باش لىڭشىتىپ ئولتۇردى. بىر پەس سۈكۈتتىن كېيىن ئۇ ماڭا سىنچىلاپ قاراپ، سورىدى:

— ئىپادىسى ياخشى بولغان دۈشمەن پەرزەنتلىرىنى پارتىيىگە قوبۇل قىلىش باردە، ئەگەر شۇنداق قىلماقچى بولسىچۇ، يەنە مۇشۇ پىكرىڭىزدە تۇرامسىز؟

— توغرا، پارتىيىمىزنىڭ سىياسىتى ناهايىتى توغرا ۋە ئېنىق، ئېيتىڭچۇ، هازىر ئۇنى كىم ئىجرا قىلىۋاتىدۇ؟... بىرەر مىسال كەلتۈرۈپ بېرەلەمسىز؟... سىياسەت پەقەت هۆججەت تەرىقىسىدە، باشلىقلارنىڭ ئىشكاپلىرىدا قېتى ئېچىلماي يېتىۋېرىدۇ. ئۇنى ئىجرا قىلىشقا هېچكىم جۈرئەت قىلالمايدۇ.

— ئىجرا قىلىنىپ قالسىچۇ؟

— ئۇنى مەندىن سورامسىز؟ پەرزەنتلەر سىياسىتى ئەمەلىيەتتە كۆرسىتىلىدىغان ئىش بولسا، مېنى شەرتى توشتى دەپ تونۇسا، ئەلۋەتتە پارتىيىگە ئەزا بولىمەن.

مەيدىنجان ئورنىدىن تۇرۇپ، كىيىمىنى تۈزەشتۈردى.

— ياچېيكىغا ئېيتىمەن، قېنى، ئۇلار غىدىڭ-پىدىڭ دەپ باقسۇنچۇ... لېكىن نادىرە، سىز ئىككى-ئۈچ كۈن ئىچىدە پارتىيىگە كىرىش ئىلتىماسىڭىزنى يېزىپ تاپشۇرۇڭ!

ئۇ يانچۇقىدىن پارتىيە نىزامنامىسىنى ئېلىپ ماڭا ئۇزاتتى. مەن ئۇنچىقمىدىم.

تۇۋا، 30 ياشتىن ئاشقان خېلى قابىل ئادەممۇ، دۇنيانىڭ ئىشلىرىنى شۇنچە ئاددى چاغلايدىكەن - ھە؟!

خاتىمە

قەدىرلىكىم رەپقەت:

يېزىشنى مۇشۇ يەردە توختىتىدىغان ئوخشايمەن، ئارىدىكى يىگىرمە يىل ـــ ئىككىمىزگە سۆيگۈنىڭ لەززىتىنى ۋە بەختلىك ئائىلىنىڭ شىرىن تۇيغۇسىنى ئاتا قىلغان، بېشىمىزغا مالامەتلىك تەقدىرنىڭ كۆلپەتلىرىنى ئېلىپ كەلگەن يىگىرمە يىل، بىزگە يارقىن سۈرەتتەك ياد بولۇپ كەتكەن يىگىرمە يىل بىر-بىرىمىزگە ئورتاق بولغان قەلبىمىزدىلا ساقلانسۇن.

ئۆتكەنكى قىزغىن ياشلىقنى، ئىپتىخارلىنىشقا تېگىشلىك ئۈچمەس مۇساپىلارنى ھەممە مۇھەببەت ۋە ئائىلە تارىخىنى ئەسلەش ۋە يېزىش نەقەدەر كۆڭۈللۈك ئىدى - ھە! ئەپسۇس، مەن ئۇلارنى يازالمىدىم. چۈنكى ئۇ بەختىيار مىنۇتلار، گۈزەل ياشلىق مىنۇتلىرى ئالدىنقى ئون يىل ئىچىدە «ئېرىقتىكى لاي سۇدەك» مەنىسىز ئېقىپ تۈگىدى. ئۇلارنى يېزىش ئۈچۈن ئەلۋەتتە ئاشۇ ئون يىلنى قالدۇرماي يېزىش كېرەك-تە. بىزنىڭ ئەڭ قىممەتلىك چاغلىرىمىز ئاشۇ ئون يىلنىڭ قاتىللىرىغا خېمىردەك يۇغۇرۇلۇپ كەتكەن تۇرسا، ئۇنى يازماي بولامتى؟... لېكىن ئۇ يىللارنى يازغۇچىلار شۇنچە كۆپ يازدى. بىزگە تەقدىرداش بولغان تالاي ئوبرازلارنى يارىتىپ، شىكەستلەنگەن كۆڭلىمىزگە تەسەللى بەردى. سىزگە مەلۇم، مەن ئۇ يىللاردا قۇمباش جاڭگاللىقىدىكى ياۋا توشقانلارغا ئوخشاش غەمسىز ۋە ئەركىن يايراپ يۈرۈۋەردىم. چۈنكى ئۇلار ھەرقانچە نائىنساپ بولغاندىمۇ، مېنىڭ قولۇمدىن بور بىلەن ئۈچبۇرگۇچنى تارتىۋالمىغانىدى. مېنىڭ ئۈمىد ۋە ئىشەنچىم ئاشۇ بور بىلەن ئۈچبۇرگۇچتە ئىدى. بەختىم ۋە ئىپتىخارىم قۇمباش دالىسىدا ئىدى...

رەپقەت سىز ئالىي مەكتەپتە بىلىم ئاشۇرۇپ كېلىپ، يېزىلىق تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپكە ئوقۇتقۇچى بولۇۋاتىسىز. مەن شەرەپ بىلەن پارتىيىگە كىردىم. بەخت ئىچىدە تۆت بالىغا ئاتا بولدۇم. ئاتا بولۇش ـــ ھەممە ئاياللارنىڭ پۈتكۈل ھاياتىدىكى ئارزۇسى بولسا كېرەك. مەن باللىرىم بىلەن پەخىرلىنىمەن.

ئەپسۇسكى، بەخت ۋە سائادەت بىزگە ئەمدى چىراي ئاچقاندا، مېنىڭ سالامەتلىكىم ئوساللىشىشقا باشلىدى. 20 نەچچە يىل ئىلگىرى ماڭا ھېلىقى لەنتى پاتقاقتىن ئاپىرىدە بولغان ئۆپكە كېسىلى مېنى ئاخىرى ھاياتىمدىن ئايرىيدىغان ئوخشايدۇ، «ئادەم ئۆلسە نېمە بوپتۇ؟» دېگەن ئىدىمغۇ، مەن ئۆزۈمدىن ئۆكۈنمەيمەن. چۈنكى مەن توپتوغرا 20 يىل دەرس مۇنبىرىدە تۇردۇم. شۇنداقلا 20 يىل سىنىپ تەربىيىچىسى بولدۇم. بۇ بىر ئادەمنىڭ ئۆمرىگە نىسبەتەن ئېيتقاندا، پەخىرلىنىشكە

www.uyghurkitap.com

تېگىشلىك. شۇڭلاشقا مەن ئارمانسىز ئۆلۈمەن رەپقەت.

ھە، راست، تۈنۈگۈن چوڭ قىزىمىز ئىپاردىن خەت كەپتۇ. ئۇ بىرسى بىلەن مۇھەببەتلەشكەن ئوخشايدۇ. «ئوقۇشى پۈتكەندە ئۆرۈمچىدە قالماقچىبىز» دەپتۇ. مېنىڭ ئۈچۈن، ئۇنىڭغا خەت يېزىپ قويۇڭ، قۇمباشقا قايتىپ كەلمىسە، گۆرۈمدە ئۆرە ئولتۇرىمەن. ئۇ قۇمباشنىڭ شورلۇق تۇپرىقى ئۈستىگە تۇغۇلدى، كۆك يانتاقلار قاپلاپ كەتكەن دالىدا چوڭ بولدى. بۈگۈن بۇ دىيارغا ئەسقاتقۇدەك بولغاندا، شەھەرگە قاچماقچىمىكەن؟ باللار چوڭىيىپ، ئوقۇشىنى پۈتتۈرۈپلا ھەممىسى ئۆز يېزىسىدىن تانسا، ھېچكىم بۇنداق يۇرتقا كېلىشنى خالىمىسا، بۇ ئۈچىغا چىققان تۇزكورلۇق-تە. بىزنىڭ دەۋرىمىزدە تۇغۇلۇپ قالغان بولسا، ئۆلۈۋالاتتىمىكىن ئۇ، ئەتىلا خەت يېزىڭ، ئاپاڭمۇ، مەنمۇ رازى ئەمەسمىز-دەڭ! بىزنىڭ قىزىمىز بولسا، سۆيگۈنىنى ئەگەشتۈرۈپ قۇمباشقا قايتىپ كەلسۇن. قۇمباشنى سوتسىيالىستىك گۈزەل باغچا قىلىپ قۇرۇپ چىقىش ئۇلارنىڭ مۇقەددەس بۇرچى. بىز قىلىشقا ئۈلگۈرەلمىگەن ئىشلارنى داۋام قىلغۇچىلارلا بىزنىڭ ھەقىقىي پەرزەنتلىرىمىز بولۇشقا مۇناسىپ. شۇنداقمۇ رەپقەت؟

رەپقەت، سۆيۈملۈكۈم، چامادانىنى ئاچسىڭىز مېنىڭ ئەڭ ياخشى كۆرگەن نەرسەم سىز ئەينى ۋاقىتتا ماڭا سوۋغا قىلغان گۈللۈك تىۋىت شارپام بار. ئۇ بەلكىم ئاللىقاچان سىزنىڭ يادىڭىزدىن چىقىپ كەتكەندۇ؟ ئۇنى بىرقانچە يىل ئىلگىرى «ئارتىۋال-ساڭچۇ» دەيتتىڭىز. كېيىنچە ئۇنتۇپ كەتتىڭىز. بىراق، مەن ئۇنى ھازىرغىچە قەدىرلەپ ساقلىدىم. كىر قوندۇرماي پاك ساقلىدىم. بىلىسىڭىز، بۇ سىزنىڭ مۇھەببىتىڭىزنى قەدىرلىگەنلىكىمنىڭ سىمۋولى، رەپقەت... كۆڭلىڭىزنى بۇزماڭ! تىۋىت... شارپىنى... مەن ئۆلگەندىن كېيىن ئىپارنىڭ بېشىغا سېلىپ قويۇڭ!

ئۇھ!...

سىزگە ئاتىغان قىسسەمنى ئاخىرى يېزىپ تاماملىدىم. ئاداقىقى مەقسىتىم ئىشقا ئاشقىچە جېنىمنى تېنىمدىن ئايرىمىغان خۇدايىمغا رەھمەت!

ئەلۋىدا، سۆيۈملۈكۈم رەپقەت!

ئەلۋىدا، قەدىرلىك ئەل-يۇرت!

(بېشى 142 - بەتتە)

بىر ھازىر قاپىيە بولسىلا شېئىر دېيىشكە، بىر-ئىككى مىسرانى جايىدا قويالىسىلا، شائىر دېيىشكە ئادەتلەندۇق، شائىر كىم؟ شائىر قانداق ئادەم بولۇشى كېرەك؟ دېگەن مەسىلىنى چوڭقۇر ئويلاشمىدۇق، بۇ مەسىلىلەرنى زوقلانغۇچىلار ئويلىنىشتىن بۇرۇن، شائىرلار، شائىر بولغۇچىلار، شائىر بولۇشنى خالايدىغانلار ئويلىنىشى كېرەك!

زۇنۇن قادىرى

چۈمۈله بىلەن قارا چېكەتكە

(مەسەل)

خاتىرجەم، تىنچ بىر مەھەللىدە
بار ئىكەندۇق بىر قارا چېكەتكە.
كېچىچە چىقىراپ ياتمايدىكەن،
باشقىلارنى ھېچ ئۇخلاتمايدىكەن.
قىرقىپ بۇزار ئىكەن خەلق مۈلكىنى،
بۇنى ئاز دەپ تېخى بىر كۈنى
چۈمۈلىنى قىلماقچى بوپتۇ شىرىك:
«سەن خېلى ئىكەنسەن، تىرىك! —
دەپتۇ ماختاپ چېكەتكە چۈمۈلىنى،—
جۆر مېنىڭ ئارقامدىن، بىرگە بوللى،
يۈكۈڭ ئېغىر ئىكەن، سەن ئۇنى تاشلا!
ماڭا جۆر بولۇپ ناخشاڭنى باشلا!
جېنىڭنى قىينىما، ئاداش، سەن مۇنچە،
مەن بىلەن بىللە ئويناپ، كۈل يازىچە.»
«يوق گەپنى قىلمىغىن! — دەپتۇ چۈمۈله،—
چىرقىراپ يۈرمەيمەن سەن بىلەن بىللە!
بىكار ئوينىمايمەن ھېچكىم بىلەن مەن،
يازدا ئوزۇق توپلايمەن پەم بىلەن.
چۈنكى ياز تېزلىكى ئالتۇن قىشتا،
بىل، قاراۋاي، راھەتنىڭ تۈۋى ئىشتا!»
«بىلىپ قوي، راھەت كۆرسەتمەيمەن ساڭا!
ئاخىرى باش ئېگىسەن ئاۋاق ماڭا!»
دەپتۇ قارا چېكەتكە ئاچچىقلاپ،
يىقىتماقچى بولۇپ ئورا كولاپ.
قاراڭلار، بۇ قارا نىيەت زەھەرنى!
تېپىپتۇ مەھەللە باشلىقى چايانىنى.
ئاڭا بايان قىلىپ يالغان شىكايەت،
توقۇپتۇ غەلىتە بىر ھېكايەت:
«كۆرسىلە، تەخسىر، چۈمۈله ئەبلەخنى!
گەپ ئاڭلىمايدىغان ئۇ شۇم بەدبەخنى!
كېچىسى ئارام بەرمەيدۇ چىرقىراپ،
پۈتۈن ئەتراپىنى كېزىدۇ پىرقىراپ.
غاجايدۇ قىرقىپ خەلق مۈلكىنى،
كۆرۈپ قالدىم شۇ ئوغرىنى بىر كۈنى:
كەلدى ئۆزىدىن يوغان نەرسە كۆتۈرۈپ،
تىقتى ئۇنى بىر تۆشۈككە مۆكۈنۈپ.»
چېكەتكىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ شۇ ھامان
غەزەپكە كېلىپتۇ جانابى چايان،
چاپارمەنلىرىگە كايىپ جار سايتۇ:
«يوقات چۈمۈلىنى!» دەپ ۋارقىراپتۇ.
بۇزۇلۇپتۇ بىچارىنىڭ ئۇۋىسى،
چېچىلىپتۇ قىشلىق يىققان دۆۋىسى.
كۆردۈڭلارمۇ، قاراۋاي چېقىمچىنى؟
خاراب قىلدى ئىشچان چۈمۈلىنى.

* *

بۇ ھېكايىنىڭ مەنىسى شۇنداق،
خەلق ماقالىدا ئېيتىلغان مۇنداق:
ئۆزىدە تۇرسىمۇ تاغارلاپ گۇناھ،
قاپ ئېلىپ ئىزدەپتۇ ئۆزگىدىن يانا.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى uyghurkitap.com

مۇھەممەت ئىمىن

مەنسەپجاننىڭ تەكلىپى

(ساتىرا)

كېلىپ قاپىسىز، باشلىق، پىكىر ئېلىشقا،
نامزاتلارنى تارازىغا سېلىشقا.
چېكىپ تۇرۇپ تاللانمىسا ياخشىسى،
بولماس پەقەت ئۇتۇقتىن سۆز ئېچىشقا.
بولۇش كېرەك رەھبەردە پەم - پاراسەت،
رەھبەر دېگەن نامغا لايىق سالاپەت.
ئۆتۈپ گېپى، كېسەر ئاندىن پىچىقى،
ئاقار ئىشمۇ ئېقىن سۇدەك كارامەت.
رەھبەر يەنە چۆكۈش كېرەك ئاممىغا،
يېتىپ دائىم چوڭ - كىچىكنىڭ ھالىغا.
رەھبەر بولسا سىزدەك بولسا، كۆيۈنسە،
ئاتا - ئانا كۆيۈنگەندەك بالىغا.
ئەي مۇھتەرەم باشلىق، قىلسام لىللا گەپ،
خاتا تاللاپ قالماڭ ھەرگىز پۇشمان يەپ.
ئاڭلىشىمچە، نامزاتلىققا بەزىلەر
كۆرسىتىپتۇ ئەمەتنىمۇ بولار دەپ.
قابىل ئىمىش، دادىل ئىمىش ھەمدە ياش،
ماڭالايمىش بىزنى باشلاپ بولسا باش.
راست گەپ قىلسام، بۇيرىماسسىز ئەيىبكە،
ئۇ سايلانسا ئاۋۋال سىزگە ئاتار تاش.
بويىنى قاتتىق گەدەنكەش ئۇ، بىر دېمەڭ،
ئۈنى - بۇنى چوقار تېرىپ جىدەڭ - جەڭ.
سىلكىشلەيدۇ كۆزگە ئىلماي باشلىقنى،
ئارقىسىدىن ئىشلىتىدۇ ھىيلە - رەڭ.
«پېشقەدەملەر قاتمال» — دەيدۇ
تەپتارتماي،
«يول بوشاتسۇن!» — دەيدۇ تېخى — «جىم
ياتماي...»
ھوقۇق تۇتسا ئىش كۆرەرمىش باشقىچە،
پىشقان تۇزۇم - يوسۇنلارنى يارىتماي.
شۇڭا ئۇنىڭ قابىلىلىقى قۇرۇسۇن،
شاللاقلىقى - دادىللىقى قۇرۇسۇن.
ياشلىقى ياش، تەجرىبىسى كەم بىراق،
كۆزى كورنىڭ مايىللىقى قۇرۇسۇن.
سەمەتنىڭمۇ ئەيىبى كۆپ، يارىماس،
ئوسال بولغاچ ئاڭا ھېچكىم قارىماس.
ئەقەللىسى بىلمەس رەتلىك يۈرۈشنى،
ئايدا ھەتتا چېچىنى بىر تارىماس.
ئۆتۈپ كەتكەن بىر گۆمۈش ئۇ، مۆرىمەس،
سۆرەمپالاس، تەپمىگىچە تەۋرىمەس.
شىجائەتتىن بولماس ئېغىز ئاچقىلى،
«جانلىق، جۇشقۇن» دېگەن سۆزنى
بىلمەس، بەس.
نوپۇزى يوق، يۈز - ئابرويسىز بۇنداق
زات،
رەھبەر بولسا قايىل بولماس ئامما پات.
ئۇيۇشمايدۇ، چېچىلىدۇ قۇم كەبى،
ھەركىم بېشى قايغان ياققا سالار ئات.
غەلىبە قانداق قولغا كېلەر ئۇ چاغدا؟
ھەسرەت چېكىپ قالمامدىمىز بىر داغدا؟
يۈرەمدىمىز باياۋاندا سۆرۈلۈپ،
باشقىلار شاد تۈزسە بەزمە گۈلباغدا؟
شۇڭا بولماس ئۆستۈرۈشكە سەمەتنى،
تاشلىمايلى بەك ئالدىراپ بىلەتنى.
يېشىمۇ چوڭ، چىرىپ كەتكەن پور كۆتەك،
تۆۋرۈك قىلساق ياغدۇرالماس بەركەتنى.
ئېپى باردەك قىلار مەمەت دەپ قالماڭ،
سۆز - ھەرىكىتى، سىرتىغىلا سەپسالماڭ.

ياخشچاق ئۇ، كۆز بويامچى، بەدنىيەت،
گۇرۇھۋازلار سۆزلىرىگە ئالدانماڭ.

ياسىنىدۇ سەتەڭ قىزدەك، قورچاقتەك،
ئىزا تارتماي، ئەر تۇرۇپمۇ توپاقتەك.

مايلاپ تۇرار كۈندە بەش رەت كەشىنى،
ئۈچ ۋاق قىرار ئېڭىكىنى سويماقتەك.

پىچاق بىسى دەپ قالىسىز شىمىنى،
قويماي ئالار يېڭى چىققان نېمىنى.

ئىسراپ قىلار، بۇزۇپ چاچار يەپ ئىچىپ،
يەكشەنبىدە ئۈزۈلمەيدۇ مېھمىنى.

كەشپىياتنى قالپاق قىلىپ ئۇرۇپ لاپ،
ئەتراپىغا ئادەم توپلار كۇسۇرلاپ.

دەيمىش تېخى: «بۆسۈپ يېڭى ئۆتكەلنى،
ۋەتەنگە شان كەلتۈرىمىز بىھىساب...»

ماھىيەتتە گۇرۇھ بولغان ئۇيۇشۇپ،
رەھبەرلىككە قارشى پىلان قۇرۇشۇپ.

ھوقۇق تارتىش غەرىزىنى چىرايلىق —
سۆز - ئىبارە پىچىتىگە ئۇرۇشۇپ.

بىلىسىزغۇ ئايشەمخاننى، تۇل ئايال،
بالىسى ئۈچ، ئۆتەر كۈنى قەدىرھال.

ئەھۋال ئېيتسا قاراپ تۇرماس رەھبەرلىك،
ياردەم پۇلى تەستىقلايدۇ، يوق ھايال.

بىراق مەمەت ئۇنى يولدىن ئازدۇرۇپ،
سىزگە قارشى قىلىپ قويدى، تەزدۇرۇپ.

يۇقىرىنىڭ ئابروينى چۈشەردى،
قۇتقۇزۇشنى ئۆزى بېرىپ، چاندۇرۇپ.

كۆمۈرنىمۇ توشۇپ بېرەر ئۆيىگە،
بانە تېپىپ قاتراپ بەش رەت كۈنىگە.

ئارىدىكى مۇناسىۋەت بى نورمال،
«ئەر - خوتۇنمۇ؟» دەيسىز بېقىپ پەيلىگە.

مەمەتىنمۇ ئويلاشمايلى شۇڭلاشقا،
ياخشى نامزات كۆرستەيلى بىر باشقا.

ئوتتۇرا ياش، تازا پىشىپ يەتمىگەن،
ئۇ سايلانسا ئۇسسۇيمىزغۇ تام - تاشقا.

داۋۇت، ساۋۇت، ئاۋۇتلارمۇ بولمايدۇ،
دەڭسەپ باقساق شەرتكە زادى تولمايدۇ.

رەھبەرلىككە سادىق كىشى سايلانسا،
ئامەت گۈلى ئاندىن مەڭگۈ سولمايدۇ.

ھەق سۆزلىسەك، ئالساق مېنى مىسالغا،
ئولتۇرىمەن ھەرقانداق جىلىڭ - مىسقالغا.

چۈشىنىسىز، سىزگە مايىل يۈرىكىم،
بىلىڭ، قاراپ دوكلات قىلغان ئەھۋالغا.

ئىدارىدا نېمە گەپ بار، دەپ تۇردۇم،
ئۆز ۋاقتىدا مەلۇماتنى ئەپ تۇردۇم.

گەدەنكەشنىڭ ئەدىبىنى بەرسۇن دەپ،
يېنىڭىزغا كۈندە ئون ۋاق كىپ تۇردۇم.

خەقلەر يامان دەيدۇ ئادىل سۆزلىسەم،
رەھبەرلىكنىڭ ئابروينى كۆزلىسەم.

شۇڭا مېنى كۆرسەتمەپتۇ كۆرەلمەي،
دادىل تۇرۇپ ئەگرىلەرنى تۈزلىسەم.

ئىشىڭنى، گېپىڭىزنى ئاڭلايمەن،
نەگە بارسام سىزنى ماختاپ - داڭلايمەن.

تۈزنى يەپ تۇزلۇقنى چاقار خەق،
ئەمەس ئۇنداق نامەرد - دوقا ماڭلاي مەن،

مەن سايلانسام تاپتىن چىقماي چاپاتتىم،
سىزنى قوللاپ يېڭى قوشاق قاتاتتىم.

پىكىر قىلىپ، كىم ئالايتسا سىزگە كۆز،
نەپرىتىمنى ئوقيا قىلىپ ئاتاتتىم.

سىزنى مەڭگۈ ئۈلگە قىلىپ، چېچەكلەپ،
شېرىن مېۋە بىرەر ئىدىم ئېتەكلەپ.

ئېغىشماستىن ماڭار ئىدىم ئامىنى —
سىز كۆرسەتكەن مەنزىل تامان يېتەكلەپ.

ئىدارىدا ئۆتمەي قالماس سۆزىڭىز،
چۈشسە مەندەك خىل نامزاتقا كۆزىڭىز.

شۇڭا باشتا كۆرۈڭ مېنى ئويلىشىپ،
قالغىنىنى غاچ توغرىلاپ ئۆزىڭىز!...

www.uyghurkitap.com

ئۆمەرجان روزى

لاپ گەپكە باج تۆلىگەنلىك توغرىسىدا ھېكايە

لاپ گەپكە باج ئالمايدۇ، دېگەن گەپ
بار،
بۇ ئەسلى پوچىلارغا مەسخىرە گەپ.
ۋە لېكىن ئاڭلاپ قالدىم مەن يېقىندا،
«بىر يىگىت لاپ گەپكە باج تۆلەپتۇ»
دەپ.

جەريانى خېلى قىزىق بۇ ۋەقەنىڭ،
ئاڭلىسا كۈلۈپ ئۈچەي ئۈزۈلگىدەك.
يازدىم مەن، ئىبرەت ئالسۇن پوچىلار، دەپ،
بۇ ئىشتىن،
ئۆزلىرىنى تۈزەتكىدەك.

* *

بار ئىكەن بىر يېزىدا زىيالىي ياش،
زور ئىكەن ئىقتىدارى، شىجائىتى.
تايىنىپ تېخنىكىغا ھەم بىلىمگە ئۇ،
قۇرۇپتۇ ھويلىسىدا ئۇن زاۋۇتى.

بىلىمى، تېخنىكىسى بولغاچ قانات،
تېپىپتۇ زاۋۇتىمۇ تېزلا روناق.
تارتىلار ئىكەن ئۇنىڭ زاۋۇتىدا،
ھەر كۈنى نەچچە مىڭ جىڭ بۇغداي،
قوناق.

كىرىمى-تاپاۋىتى كۆپىيىپ تېز،
بوپ قاپتۇ يېزىدا ئۇ «يېڭى بىر باي».
داڭقىنى ئاڭلاپ كەپتۇ زىيارەتكە
يېقىن ۋە يىراقتىكى كادىر قالماي.

يېزىنىڭ باشلىقلىرى ئاشۇ تېپتىن
ئېرىشمەك بوپتۇ شەرەپ-ئىناۋەتكە.
يوللىماق بوپتۇ ئۇنىڭ ماتېرىيالىنى،
ناھىيە، ھەتتا تېخى ۋىلايەتكە.

كاتىپ: «بۇ ياشنىڭ يىللىق ساپ پايدىسى
سەككىز مىڭ سەككىز يۈز سوم» دەپ يېزىپتۇ.
بىر باشلىق كۆرۈپ ئۇنى كايىپ كېتىپ،
دەپتىكى: «بۇ سان بەكمۇ ئاز بوپ قاپتۇ.

توققۇز مىڭ يۈەن دەپلا يېزىڭ قورقماي،
ناھىيىگە بارسا جىڭدا ئۆلتۈرغۇدەك.
‹ئون مىڭ سوملۇق ئائىلە› يوقتى بىزدە،
بۇ بىر تېپ شۇ بوشلۇقنى تولدۇرغىدەك».

يەنە بىر باشلىق دەپتۇ: «تولۇق ئون مىڭ
بولمىسا شەرتكە توشماي قالارمىكىن؟»
«ئۇنداقتا، — دەپتۇ كاتىپ، — ئون مىڭ يازاي،
زاۋۇتىمۇ توختاپ قالماي ماڭغاندىكىن».

بېشىنى چايقاپ دەپتۇ يەنە بىرسى:
«ئون مىڭ سوم، دېسەك چېنىپ قالارمىكىن؟
ئونبىر مىڭ بىر يۈز ئون سوم يىللىق پايدا،
دەپ يازساق ئىشەنچلىك بولارمىكىن؟»

باشلىقلار كەپتۇ ئاخىر بىر قارارغا،
كاتىپقا ئارگىنالنى تۇتقۇزۇپتۇ.
كاتىپمۇ باشلىقلارنىڭ ئارزۇسىدەك،
بىر دوكلات يېزىپ ئىشنى پۈتكۈزۈپتۇ.

باشلىقلار دوكلاتتىن مەمنۇن بولۇپ،
يوللاپتۇ ناھىيىگە مۆھۈر بېسىپ.

كۆپ ئۆتمەي باجگىر كەپتۇ «ئون بىر
مىلڭ سوم
پايدا»دىن باج ئالغىلى تالون كېسىپ.

«بىر يىللا بولدى زاۋۇت قۇرغىنىمغا،
نەدىكىن ئون بىر مىلڭ سوم دېگەن پايدا؟!
كىرىمگە لايىق يەنە چىقىممۇ بار،
قەرزىمنى ئۈزدۇم تېخى ئۆتكەن ئايدا...»

دەپ قاقشاپ، هال ئېيتىپتۇ هېلىقى ياش،
ۋە لېكىن باجنى بەرمەي نېمە چارە؟
ئوقۇپتۇ پوچىلارغا تومەن لەنەت،
لاپ گەپكە باج تۆلگەن بۇ بىچارە.

*

ئاڭلىسام كېيىن يەنە باج بۆلۈمى،
تەكشۈرۈپ، ئوشۇق باجنى كۆتەرگەنمىش.
ناهىيىدىن شۇ يېزىنىڭ باشلىقىنى،
تەنقىدلەپ ئىزاغا راست ئۆلتۈرگەنمىش.

تۇرسۇن ئابباس

كەلكۈندىن ئالغان نەپ

يار ئەتكىلى بۇ قېتىم
كەلدى كەنتكە قىرىق ئەمگەك.
سىكرېتارغا ئون ئادەم
ئىشلەپ بەردى ھەپتىدەك.
ئۆي سېلىشقا ئۇنىڭغا
كېسەك تۆكتى بىر تالاي.
ئىشلەپ كەتتى نەچچە كۈن
بولۇپ خۇددى قول - مالاي.
ئىش ھەققىگە بەرگىنى
ئۇچۇاق تاماق قورساققا.
ئىش تۈگىسە جاڭگالدىن
شور توشۇتتى ئوچاققا.

مەھەللىنىڭ باشلىقى
بىردىن كىشى ئەپقالدى.
«مەن كەلگۈچە ئىشلىدىن
قىغ چىقارسۇن...» دەپقالدى.
يىگىردە تۆت ئەمگەكچى
تۇغ بېشىدا ئىشلىدى.
ئۇلار ھېرىپ - ھالسىراپ،
بارمىقىنى چىشلىدى.
نەپرەتلىنىپ بۇ ئىشتىن
يازدىم سىزگە ئەرزىيەت.
كەلكۈندىنمۇ نەپ ئالسا،
نىم بوپ كېتەر جەمئىيەت؟

بىمار شىپا تاپامدۇ؟

ئەگەر چۈشسە ھاجىتىڭ
تېپىلمايدۇ قېنىسىلىن.
سەۋەبىنى بىلمەيمىش،
ھېچقانداق بىر «ئىنىسى - جىن!»
شۇنچىلىك قىس بۇ ئوكۇل
دورا شىركەت، دوختۇردا؛
سېتىلغىنى قانداق گەپ
«ئەركىن بازار — ئوتتۇردا؟
كۆيۈنمىسە ھەي ئېسىت،
ئاغرىق ياتقان كېسەلگە؛

بۇ ئەمەسمۇ بەئەينى
زورلاش ئۆلۈم - ئەجەلگە؟
قېنىسىلىننى كىم بەردى
ھايانكەشنىڭ قولىغا؟
ئوت كەتمەسمۇ قاغىشتىن
ئۇنىڭ كېيىن، گۆرىگە؟!
داۋالاش ۋە تىبابەت
ئۇنداق قىلسا ئاقامدۇ؟
ياخشى دورا، ئوكۇلسىز
بىمار شىپا تاپامدۇ؟

www.uyghurkitap.com

پەرهات ئابدۇرېهىم

يالقۇن بىلەن كۇمۇتا

كۇمۇتا پـەرۋانىغا ھەسەت قىلىپ،
نام ـ نىشان، شان ـ شۆھرەتنى مەقسەت قىلىپ.
ئالدىراش ئوت ئالدىغا يېتىپ كەپتۇ،
غىڭشىغان پېتى ئاڭا مۇنداق دەپتۇ:
«ۋەسلىڭگە مەپتۇنىدىم ئەزەلدىنلا،
مەلۇمغۇ بۇ مەن ئېيتقان غەزەلدىنلا،
قانچىلىك نېمە ئىدى ئۇ پەرۋانە؟!
ئاتايمىش ئۇنى خەقلەر مەرد ـ مەردانە.
ئۇ شەرەپ ئەسلى مەنسۇپ ئىدى ماڭا،
ئېيتقىنا، كىممۇ مەندەك كۆيەر ساڭا؟»
بېرىپتۇ يالقۇن ئاڭا مۇنداق جاۋاب:
«تېنىڭنى ھارارىتىم قىلۇر كاۋاپ.»
كۇمۇتا دەپتۇ: «مەيلى كۆيسەم ـ كۆيەي،
بېشىمغا كەلگىننى بىر يول كۆرەي.»

شۇ يوسۇن ئوتنى ئەچچە ئايلىنىپتۇ،
ئۆزىنى چىن ئاشىق دەپ ماختىنىپتۇ.
ئەپسۇسكى، ئوتقا ئۆزىنى ئاتالماپتۇ،
نام ـ ئابروي تاماسىدىن يانالماپتۇ.
بىردىنلا كۆچىيىپتۇ ئوت ـ ھارارەت،
قورۇلۇپ قاپتۇ شۇئان ئۇ ھاماقەت.
«شۇمىدى؟ـــ دەپتۇ يالقۇن،ـــ ھالىڭ سېنىڭ؟
سېسىق كۆل ئىدى ئەسلى جايىڭ سېنىڭ،
ئۆزۈڭنى پەرۋانىدەك ئاتالمىدىڭ،
ئۆلسەڭمۇ شۇڭا ئاشىق سانالمىدىڭ.
بىلىگەچ سەن ھەمىشە نام ـ شۆھرەتكە،
كۆمۈلدۈڭ ئەل ئىچىدە سەن نەپرەتكە.»

كىمكى قوغلاشماقچى بولسا ئاتاق،
كۇمۇتا تەقدىرىدىن ئالسۇن ساۋاق.

توختىمۇھەممەت تۇردى

ئىلتىماس

شۇنداق بىر «قازان» بار بىزنىڭ ئورۇندا،
«ئۇ» ۋە «بۇ» ئۈستىدە قايناپلا كېتەر.
سۇمىكىن دەپ قالماڭ ئىچىدىكىنى،
ئىچىدە ھەسەتتىن قاينايدۇ زەھەر!
چىققان بۇس بەئەينى ئەپيۇن تۈتۈنى،
تۇماندەك يۇرىدۇ بوشلۇقنى كېزىپ.
بىردەمدە ئۆچلىشىپ كېتەر «ئۇ» بىلەن،
«بۇ»نىڭ گەر قوينىغا كەتسە ئۇ كىرىپ.

دەردىگە چىدالماي بىرنەچچە قېتىم،
ئاغزىنى يېپىپمۇ باقتۇق تۈۋاقتا.
ۋە لېكىن قايناپلا ئۆرۈپ تاشلىدى،
ياسالغان بولغاچقا تۈۋاق ياغاچتا.
ياپساق دەپ ئۇزۇندىن قازان ئاغزىنى،
باش قاتتى خىلمۇ خىل چارىلار ئويلاپ.
ئىلتىماس! بىر زاۋۇت كۆيۈنۈپ بىزگە،
بەرسىكەن پولاتتىن بىر تۈۋاق ياساپ.

ئەنۋەر نىياز

پوت بىلەن كۆز

بىر كۈنى ماختىنىپ پوت كەپتۇ سۆزگە،
دەپتۇ ئۇ كۆرەڭلەپ تىكىلىپ كۆزگە:
«سەن بولـمىساڭمۇ مەن مېڭىۋېرىمەن،
كۆزلىگەن يېرىمگە بېرىۋېرىمەن.»
«مەن ساڭا يىراقنى يېقىن قىلىمسام،
كۆرەلمەي قالىسەن ئەتراپنى تامام.»
«ياخشىغۇ مېنىڭسىز ياشىساڭ ئەگەر،
مېڭىۋەر يولۇڭغا، ئەزىز بۇرادەر.»

دەپتۇ كۆز شۇ ھامان يۇمۇلۇپ قاپتۇ،
بولۇپتۇ ئەتراپمۇ گۆردەك قاراڭغۇ.
پوت بۇڭا تەن بەرمەي بېسىپتۇ قەدەم،
نىشانسىز ھەرياققا كېتىپ قاپتۇ ھەم.
ئاخىرى پۇتلىشىپ بىر چوڭ كۆتەككە،
يىقىلىپ چۈشۈپتۇ چوڭقۇر ئورەككە.
دەپتۇ ئۇ تەن بېرىپ شۇنىڭدىن كېيىن:
«سېنىڭسىز ماڭمىقىم ئىكەن بەك قىيىن.»

زوردۇن سابىر

ياۋروپاغا سەپەر

(زىيارەت خاتىرىسى)

سەپەرداشلار

7-ئۆكتەبىر.

قولۇمدىكى يەتتە ۋاراقلىق پويىز بېلىتى، پاسپورتىمدىكى غەربىي گېرمانىيە كونسۇلخانىسىنىڭ مەخسۇس تامغىسى ۋە تاشقى موڭغۇلىيە، سوۋېت ئىتتىپاقى، پولشا قاتارلىق دۆلەتلەرنىڭ چېگرىسىدىن كىرىپ-چىقىشقا بەرگەن رۇخسەت ۋىزىلىرى... مېنىڭ ئىككى-ئۈچ ئايدىن بېرىقى خاپىلىقلىرىم بىلەن چەت ئەلگە چىققۇچىلارنىڭ رەسمىيەتلىرىنى بېجىرگۈچى ئورۇنلارغا بولغان نارازىلىقىم، گېزىت-ژۇرناللارغا يازماقچى بولغان تەنقىدىي ماقالىلىرىم توغرىسىدىكى خىياللىرىمنى بىردىنلا يوققا چىقىرىۋەتتى. بېلەت بىلەن پاسپورتىمغا قارايمەن-دە، خۇشاللىقتىن قىن-قىنىمغا پاتمايمەن. ماڭا ھەممىلا نېمە، ھەتتا ئاپتوبۇس، مېترولاردىكى تىقمۇ-تىقماقچىلىق، قوپاللىقلار، تۆت كوچا ئېغىزلىرىدا ئاپتوبۇسلارنىڭ ئۇزۇندىن-ئۇزۇنغا توختاپ قېلىشى قاتارلىق كىشىنى بىزار قىلىدىغان ئىشلارمۇ كۆڭۈللۈك تۇيۇلماقتا.

مەن 10-ئاينىڭ 7-كۈنى تۈركسىپ تۆمۈريولىدا ئاسىيادىن ياۋروپاغا سەپەر قىلىمەن. دېمەك، يەر شارىنىڭ بىز ياشاۋاتقان مۇشۇ بېتىنى كېسىپ ئۆتۈپ، شەرقتىن غەربكە 10 مىڭ كىلومېتىردەك يول ماڭىمەن. سەپەر خۇشاللىقى ۋە يېڭىلىققا ئىنتىلىش ئىستىكى بىلەن كېچىنى ئۇيقۇسىز ئۆتكۈزدۈم. راستىنلا 7-ئۆكتەبىر سەھەرلىكى بېيجىڭدىن پويىز بىلەن يولغا چىقتىم.

... پويىز چىڭلۇڭ كۆۋرۈكىدىن ئۆتۈپ غەربكە بۇرۇلغاندىن كېيىنلا مەن ئۆزۈم بىلەن بىر خانىدىكى ھەمراھلىرىم بىلەن تونۇشتۇم. بۇلار ئاۋستىرالىيىلىك ساياھەتچى

67 ياشلىق فوتوگرافىست ئەرك سابىلل، شاڭخەي سانائەت ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ يوگۇسلاۋىيىدە ئوقۇۋاتقان ئاسپىرانتى جاڭ ۋېنجۇن، كۇنمەن سانائەت ئىنستىتۇتىنىڭ شەرقىي بېرلىندا ئوقۇۋاتقان ئاسپىرانتى خې تيەنجىنلار. سابىلل بىر ئېغىزمۇ خەنزۇ تىلى بىلمەيدۇ، ئىككى يىگىت ئېنگلىزچە سۆزلىيەلەيدۇ. مەن بولسام يادلىۋالغان ئانچە-مۇنچە ئېنگلىزچە تېرمىن ۋە جۈملىلەردىن باشقىنى بىلمەيمەن. مۇشۇ ئەھۋالدىمۇ بىز بىر بۆلمىگە جايلاشقان تۆت ئادەم ناھايىتى تېزلا يېقىن دوستلاردىن بولۇپ قالدۇق.

مېنىڭ تېتىملىق زاكوسكام بىلەن ئەلا سوپەتلىك ھاراقلىرىم سابىلل بوۋاينى ۋە ياشلارنى داستىخىنىمغا ئېلىپ كەلدى. بىزدىكى تەكەللۇپ، قورۇنۇش، ياسالمىلىقلار مانا شۇنىڭ بىلەن تېزلا يوقالدى. مەن سابىللنىڭ تىكىپ قويغاندەك قۇر-قۇر تۇرغان شالاڭ چاچلىرىغا قارىۋىدىم، ئۇ:

— مېنىڭ چېچىم ئوپېراتسىيە يولى بىلەن گەجگەمدىن ئالدى تەرىپىمگە كۆچۈرۈلگەن، — دېدى شالاڭ، سېرىق چاچلىرىنى سىلاپ، — بىر قېتىم ئوپېراتسىيە قىلغىنىمغا 300 نەچچە دوللار ئالىدۇ، مەن ئالتە-يەتتە قېتىم ئوپېراتسىيە قىلدۇرۇپ ئاران مۇشۇنچىلىك چاچلىق بولالىدىم. سىلەرنىڭ چاچلىرىڭلار قاپقارا، ئەجەب ياخشىكەن!

ئۇ دېڭىزدەك كۆپكۆك كۆزلىرىنى چىمىلدىتىپ بىزگە زوق بىلەن قارايدۇ. ئۇ، ھەممىنى بىلىشكە قىزىقىدۇ، مەندىن ئۇيغۇرلار توغرىسىدا توختىماي سورايدۇ، مەن بىلگەنلىرىمنى ئۇنىڭغا دەپ بېرىمەن. ئۇ، بىزگە ئۆزىنىڭ ئاۋستىرالىيىدىكى ئۆي-جايىنىڭ رەسىمىنى، ئۆز دۆلىتىنىڭ بايلىقى، جۇغراپىيىسى، كۈن ۋە بەش يۇلتۇزلۇق كىنگورا كۆرۈنۈپ تۇرغان بايرىقىنىڭ تارىخىنى تىنماستىن سۆزلەپ بەردى. ئۇ موڭغۇلىيىنىڭ قار بىلەن قاپلانغان دەرەخسىز دالاسىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنىمىزدا:

— بىزدە، ھازىر قالتىس ئىللىق، سالقىن پەسىل. ھەممە يەر ياپيېشىل دەرەخ، بىزدە مۇنداق قاقاس دالا يوق، — دېدى. شۇ چاغدا خانىغا يېڭى زېللاندىيىلىك ياش يىگىت كىرىپ كەلدى. بۇ قىزىل يۈزلۈك، تەمبەل، ساغلام يىگىت يېڭى زېللاندىيىدە ساقچى ئىكەن. ئۇ، ئۆز ئىسمىنى مارك فىن دەپ تونۇشتۇردى. ئۇ، بوۋاينىڭ گېپىنى ئاڭلاپ مازاق قىلىپ:

— سىلەر ئاۋستىرالىيىلىكلەر ئەنگلىيىدىن سۈرگۈن قىلىنغان جىنايەتچىلەرنىڭ ئۇرۇق-پۇشتى. سىلەر قەھرىمان، ئىسيانچى بولۇشىڭلار لازىم ئىدى، لېكىن بۇ يىلقى ئولىمپىك مۇسابىقىسىدە بىز سەككىز ئالتۇن مېدال ئالالىدۇق، سىلەر بىرنىمۇ ئالالمىدىڭلار، ھا... ھا... ھا... — دەپ قاقاقلاپ كۈلدى.

سابىلل ئۆز دۆلىتى توغرىسىدىكى بۇ چاقچاقنى ھار ئالدى، ئۇ كۆپكۆك كۆزلىرىنى چىمبىلدىتىپ، كەمشۈك ئاغزىنى مىتىلدىتىپ:

— شۇنداق بولسىمۇ سىلەرنى بىلىدىغانلار ئاز، بىزنى بىلىدىغانلار كۆپ! — دېدى.

يىگىت تېخىمۇ ماختاندى:

بىزنىڭ 6 مىليون تۇياقتىن كۆپ قويىمىز بار. كىشى بېشىغا چاچقاندا، دۇنيا بويىچە بىرىنچى ئورۇندا تۇرىمىز. سىلەر يەنىلا ئىككىنچى ئورۇندا تۇرۇۋىسىلەر، ھا... ھا... ھا...

پويىز ئۇلانباتۇر ۋوكزالىدا توختىدى. بىز يەرگە چۈشۈپ ئەتراپنى تاماشا قىلدۇق. پاكار ئېدىرلىق قاپتاللىرىغا جايلاشقان بۇ شەھەر يوللىرى قىشلىق پەلتۇ، ئۆتۈك، قۇلاقچا كىيىشكەن ئادەملىرى بىلەن بىزگە يېڭى تۇيۇلدى. شەھەرگە ياندىشقان پاكار ئۆيلۈك مەھەللىلەردە كىگىز ئۆيلەرمۇ تۇرۇپتۇ. مەن موڭغۇل دالاسى توغرىسىدا كىتابلاردىن ئوقۇغانمەن. مانا ئالدىمىدا سېرىق توپىلىق تۆپىلىكلەر، ئادەمزاتسىز چۆللەر ياتماقتا. بۇ يەردىكى بايان ئۇلگوي دېگەن يەردە 300 مىڭ قازاق بارىكەن. تاشقى موڭغۇلىيە كونسۇلخانىسىدىكى ۋىزا باشقۇرغۇچى يىگىتنىڭ قازاقچە سۆزلىشى شۇنىڭ ئۈچۈن بولسا كېرەك. جەنۇبتىن شىمالغا سوزۇلغان، قاقاس قاپتاللار ئارىسىغا جايلاشقان ئۇلانباتۇر شەھىرىدىن شىمالغا قاراپ ماڭغانسېرى ئادەمزاتسىز چۆللۈك باشلىنىپ، ئاخىر سۇخەيباتۇر شەھىرىگە يېقىنلاشقانسېرى ئورمانلار كۆپىيىشكە باشلىدى. تاغلار ئاق تۇمان بىلەن قاپلانغان، قار ئاستىدا شۇمشەيگەن ياش قارىغايلار بىلەن سېرىق يوپۇرماقلىق ئارچىلار كىشىگە ھوزۇر بېغىشلايدۇ.

ئەتىگەنلىكى ئويغانسام، ۋاگونغا يورۇق چۈشۈپتۇ. سابىلىل بوۋاي دېرىزىدىن سىرتقا قاراۋېتىپتۇ. مەنمۇ سىرتقا قارىدىم. بىز بايقال بويلاپ شىمالغا كېتىۋېتىپتىمىز. بايقال جىمجىت، ئۇ ئۇيقۇدىن يېڭى ئويغانغان ئېرىنچەك بالىدەك ئاستا مىدىرلايدۇ، ئۇنىڭ تىنچ بېتىدە يېڭىدىن ئۇپۇق گىرۋىكىدىن باش چىقارغان قۇياشنىڭ ئالتۇن نۇرلىرى جىمىرلايدۇ. كۆل بويىدىكى قارىغاي، ئارچىلارنىڭ يېشىل يوپۇرماقلىرىمۇ قېيىن يوپۇرماقلىرى بىلەن ئارىلىشىپ قىزارغان، ئەتراپ خۇددى يالقۇن ئىچىدە تۇرغاندەك بايقالنىڭ نېرىقى قىرغاقلىرىدىكى قويۇق تۇمان بۇ يالقۇندىن كۆتۈرۈلگەن ئىستەك كۆرۈنىدۇ. سابىلىل بوۋاي بىرنېمىلەرنى دەپ غۇدۇڭشىدى. مەن ئۇنىڭ گېپىنى ئۇقمىغان بىلەن ئۇنىڭ دېڭىز بويىدىكى ئۆزىنىڭ بۇك دەرەخلەر ئارىسىدىكى ياغاچ ئۆيىنى ئەسلەۋاتقىنىنى چۈشەندىم. چۈنكى مەنمۇ بايقال بويىدىكى گۈزەل مەنزىرىنى كۆرۈپ ئىختىيارسىز سايرام بويلىرىنى ئەسلىدىم - دە!

شىمالغا قاراپ بىر سائەتتەك ماڭغاندىن كېيىن، قويۇق قېيىنزارلىققا كىردۇق. مەن ئىختىيارسىز «موسكۋادىن ئۇزاقتا»، «جاسارەت» رومانلىرىدىكى تايگا توغرىسىدىكى تەسۋىرلەرنى ئەسلىدىم.

بايقال ئورمانلارنىڭ نېرىسىغا مۆكۈندى. ئۇ ئارىلاپ - ئارىلاپ تۆپىلىكلەر ئارىسىدىن چىراي كۆرسىتىپ قويىدۇ - دە، يەنە يوقىلىپ كېتىدۇ. مانا، يەنە بايقال كۆرۈندى، ئۇ بىزنىڭ شەرقىمىزدە، غەرب تەرىپىمىز قويۇق تايگا ئورمانلىقى. قارلىق تاغ چوققىلىرىمۇ يىراقلاردا كۆرۈنۈپ قالىدۇ. بايقال يەنە كۆرۈنىدۇ، بېلىقچى كېمىلەر، جۈۋىسىغا ئورۇنۇپ كۆلگە قاماق سېلىپ ئولتۇرغان ئادەملەر، ئۈستى چېدىرچىلاپ يېپىلغان قاراۋۇل ئۆيلىرى، ئېرىنچەك كالىلار - ئېكراندىكىدەك تېز - تېز ئۆتمەكتە. سىليۇدىيانكا ئىستانسىسىغا كەلگەندىلا مەن تۇنجى سوۋېت كىشىلىرى بىلەن ئۇچراشتىم. ئوڭ تەرىپىمىز بايقال، سول تەرەپ تاغ باغرىدىكى شەھەر. قىشلىق كىيىم كىيىشكەن ئادەملەر ئالدىرىشىپ يۈرۈشمەكتە. مەن تەسەۋۋۇرۇمدا سوۋېت ئادەملىرىنىڭ كىيىنىش-

لىرى، مۇئامىلىسى، مېھمان - تۇرۇشلىرى بىزدىن ئۆزگىچە بولۇشى كېرەك، دەپ ئويـ-
لايتتىم. لېكىن بۇ يەردىكى ئادەملەر 50- يىللاردا مەن كۆرگەن ئادەملـەرنىڭ ئەينى
ئۆزى ئىدى. مەن تۆمۈردىن ياسالغان پىيادىلەر كۆۋرۈكى ئۈستىگە چىقـىپ شەھەرنى
تاماشا قىلدىم. شەھەر چىرايلىق ئىكەن. لېكىن پويىز ئىستانسىسى قاتمۇ - قات پويىزلار
بىلەن تولغان.

بىز تاغ ئۈستىدە كېتىۋاتىمىز. بايقال ئاستىمىزدا — تۆۋەندە چەكسىز يېيىلىپ ياتـ-
ماقتا. سابىلل بوۋاي ھاياجانلىنىپ سۆزلەشكە باشلىدى:

— ھەقىقىي ساياھەت ئەمدى باشلاندى، كۆلگە قاراڭلار، قانداق چىرايلىق، ئۇنىڭ
تىلىنى بىلمەيسىلەر، مەن دېڭىزنىڭ تىلىنى بىلىمەن. كۆلمۇ سۆزلەيدۇ، دېڭىزمۇ سۆز-
لەيـدۇ. بۇ، تىلسىملارنىڭ بېتىگە قاراپ نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىنى بىلىمەن.

خوش، بايقال نېمە دەيدۇ؟

— بوران چىقىدۇ، دولقۇنلايمەن، دەيدۇ. بۇ كۆلنىڭ بېلىقى بەك قىممەت ئىكەن.
ئاۋستىرالىيىدىن ئۇن باراۋەر قىممەت ئىكەن. چايچىمانى ① دەيدىغانلار بۇ يەردىمۇ جىقكەن.
ئالـدىـغا تۇخۇم، پەمىدۇر قويۇپ ئولتۇرىدىغان مومايلار چېغىدا مېنى ئالدىماقچى بولۇپ
چايچىمانى، دەيدۇ تېخى. بىزدە بۇنداق سودىگەرلەر يوق، تۇخۇم، پەمىدور ساتىدىغان
مومايلار يوق!

— ئۇلاردىن چوڭلىرى باردە؟— دېدى ئىشكتىن كىرىپ كەلگەن يېڭى زىللاندى-
بىلىك ساقچى،— سىزگە پايدا بەرمەكچىغۇ ئۇلار. بىر ئامېرىكا دوللىرى ئاران 0٠6 رۇبـ-
لى. لېكىن ئۇلار بىر دوللارنى ئۈچ رۇبلىغا ئالىمىز دەۋاتـسا، يەنە يامان دەيسـىزغۇ؟
بايقالنىڭ بېلىقى سىلەرنىڭ دېڭىز بېلىقىڭلاردىن تاتلىق، شۇڭا قىممەت. نېمىشقا دەمسىزا؟
سىلەر بېلىقنى پاراخوت بىلەن تۇتىسىلەر، بۇ يەردىكىلەر قاماق بىلەن تۇتىدۇ، ھا ...ھا...ھا...

بۇ قـېتىم ئۇنىڭ كۈلكىسى ماڭا ياقمىدى. مەن بىزدىن يىراقلاپ قېلىۋاتقان بـايـ-
قالنى ماختىدىم:

— دۇنيا بويىچە ئەڭ چوڭقۇر كۆل — بايقال كۆلى. بىزنىڭ ئېرتىش دەرياسىـز
مۇشۇ كۆلگە قۇيۇلىدۇ. شۇڭا بۇ كۆلنىڭ بېلىقى ئالتاي ئېرتىش بېلىقى بىلەن ئوخشاش،
ناھايىتى تەملىك.

— كۆلنىڭ چوڭقۇرى بۇ يەردە بولسا، دېڭىزنىڭ دۇنيا بويىچە چوڭـقـۇر يېـرى
بىـزدە،— دېدى سابىلل كۈلۈپ تۇرۇپ.

تاغنىڭ ئېگىزى بىزدە!— دېدى شياۋ جاڭ.

— ئويمانلىقنىڭ چوڭقۇرى تۇرپانمۇ بىزدە،— دېدى شياۋ خې.

سۆھبىتىمىزگە ھاكچىلارنىڭ ئالا - بۇلماچ كىيىمىدەك ئىشتان - چاپان كىيگەن ئا-
مېرىكىلىق يىگىت بىلەن غەربىي گېرمانىيىلىك قىزلارمۇ كېلىپ قوشۇلدى:

— تەكلىماكانمۇ گۈزەل، ھاۋا تەگشەيدۇ. مەن بەك قىزىقىمەن. پـۈتـۈن ياۋروپا
ياپيېشىل بىر باغ، لېكىن بۇنداق تەگشىگۈچ يوق.

① چايچىما — دوللار تېگىشەمسەن؟

— يەنە ئىككى كۈندىن كېيىن ياۋروپاغا ئۆتىمىز. ئاسىيا بىلەن ياۋروپانىڭ پەرقى يەر بېتىدىلا ئەمەس، هاۋاسىدىمۇ بىلىنىدۇ. ياۋروپا ئىللىق، نەمخۇش. ئاسىيا ئىسسىق، سوغۇق، قۇرغاق.

— ئاڭلىشىمچە، بېرلىندىكى تۈنجى قارىغاي موگغۇلىيىدىن بارغان ئىكەنغۇ؟

— لەگمەن بىلەن چۆچۈرىنىمۇ ماركپولۇ جۇڭگودىن ئىتالىيىگە ئاپارغان!

— گېرمانىيىلىكلەرمۇ ئاسىيادىن - هىندىستاندىن بارغان!

بۇ گەپلەرگە گېرمانىيىلىك قىزلار باشلىرىنى ئېغىتىپ قوشۇلۇشتى.

— ئاسىيا، ياۋروپا بىر قورۇقلۇق، — دېدى بىر قىز كۈلۈپ تۇرۇپ، — ئادەملىرىمۇ، تەبىئەتمۇ ئۆز مەھسۇلاتلىرىنى ئالماشتۇرۇپ تۇرىدۇ!

پويىز تونىلغا كىردى، بىزنىڭ سۆھبىتىمىز ئۈزۈلدى. سابىلل ئالدىراپ نەرسىلىرىنى يىغىشتۇرۇشقا باشلىدى. ئۇ ئىركوتسكىدا چۈشۈپ قالىدۇ. مەن بوۋاينىڭ كۆڭلىنى كۆتۈرۈش ئۈچۈن بىر رومكا هاراق سۇندۇم. بوۋاي كۈلۈپ تۇرۇپ هاراقنى ئالدى ۋە ئىچىپ بولۇپ:

— ئادەمنىڭمۇ، هاراقنىڭمۇ ياخشىسى سىلەردە! — دېدى.

ئىركوتسكىدا هەم بوۋاي بىلەن، هەم بايقال بىلەن خوشلاشتۇق. تاغلارمۇ كۆرۈنمەيدىغان بولۇپ قالدى. پويىز سائەتكە 120 كىلومېتر تېزلىك بىلەن سوۋېت يېرىدە چاپماقتا. بوۋاينىڭ بىز بىلەن خوشلاشقاندا يىغلاپ تۇرۇپ قۇچاقلاشلىرى، يېڭى زىللانىدىيىلىك يىگىتنىڭ كۈچلۈك قوللىرى، قاقاقلاپ كۈلگەندە قىزارغان چىرايى مېنىڭ كۆز ئالدىمدىن نېرى كەتمەدى: ئاقكۆڭۈل، سەممىي ئادەملەر دۇنيانىڭ هەممىلا يېرىدە بار. ئۇلار بىر - بىرىنى چۈشىنەلەيدۇ، دوست بولالايدۇ.

... زىمادىن ئۆتۈپ نىژنېئۇدېنسىك ئىستانسىسىدا توختىغاندا، كۆمۈر بېسىپ كېتىۋاتقان پويىزلارنى كۆرۈپ بۇ يەرنىڭ ئېگىز ئۆتۈشمە كۆۋرۈكىگە چىقىپ يىراق تاغلار ئارىسىغا قارىدىم. بۇ شەهەرنىڭ ئىسمى ماڭا تونۇش. بۇ يەردە XX ئەسىرنىڭ 60 - يىللىرىدىكى رۇس سوتسىيال دېموكراتلىرىنىڭ ئۇلۇغ سەركەردىسى، ئىدېئولوگ، ئەدەبىي تەنقىدچى ۋە يازغۇچى نىكولاي گاۋرىلوۋىچ چېرنىشېۋسكى 1863 - يىلىدىن 1871 - يىلىغىچە سۈرگۈن هاياتىنى بېشىدىن كەچۈرۈپ «سىبىر كانلىرىنىڭ چوڭقۇر تېگىدە» ئەمگەك قىلغان... مەن خۇددى بۇ ئۇلۇغ كىشىنى كۆرمەكچى بولغاندەك تۇمانلار ئىچىدىكى يىراق تاغلارغا، قويۇق ئورمانلارغا قارىدىم. ئۈستىنى تۇمان باسقان قويۇق ئورمانلار ماڭا ل. تولستوينىڭ «تىرىلىش» رومانىدىكى سىبىرىيە توغرىلىق يېزىلغان تەسۋىرلەر، لېنىن هاياتىغا مۇناسىۋەتلىك ئەسلىمىلەردىكى بايانلار، فادىيېۋنىڭ «تارمار» ناملىق كىتابى، ماركوۋنىڭ «ستروگوۋلار ئائىلىسى» ناملىق رومانىدىكى تەسۋىرلەرنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈردى. ماڭا خىيالەن تونۇش بولغان قارا چىلان تۇپراق، سازلىق جىلغىلار، قويۇق ئورمان، ئەگرى - بۈگرى چىغىر يوللار ماڭا ئەمدى كۆز ئالدىمدا ئۆز قىياپىتى بىلەن تۇرماقتا. مەن 9 - ئۆكتەبىر كېچىسىنى خىيال ۋە ئەسلىمىلەر بىلەن كۈتۈۋالدىم.

— كراسنو يارسكىغا كەلدۇق. يۈرۈڭ، تۆۋەنگە چۈشىمىز، — دېدى ۋالېنتىنا بىزنىڭ

www.uyghurkitap.com

«ئۆيى» گە كىرىپ. ۋالېنتىنا 50 ياشلارغا كىرگەن ئايال بولۇپ، بېيجىڭدا ئوقۇتقۇچىلىق قىلىدىكەن. ئۇنىڭ يولدىشى يېنىك ئاتلېتىكا بويىچە خەلقئارا تىرېنېر ئىكەن. ئوغلى ياپونىيىدە (ئۇنىڭ ئايالى ياپونىيىلىك ئىكەن)، ئانىسى بىلەن ئىنىسى ئالمۇتادا ئىكەن. ۋالېنكىنا بۈگۈن ئايرىلغىنىغا يىگىرمە ئالتە يىل بولغان ئانىسى بىلەن ئىنىسىنى كۆرىدۇ. ئۇنىڭ خۇشاللىقى، ياش قىزلاردەك تېتىكلىشىپ قېلىشى ئەنە شۇ سەۋەبتىن ئىكەن.

— بىز بىر ئائىلە كىشىلىرى ئۈچ دۆلەتتە ياشايمىز. ئۈچ دۆلەتكە گىراژدان بىز، — دەيدۇ ئۇ ياپونىيىلىك نەۋرىسىنىڭ سۈرىتىگە قاراپ سۆزلەپ، — بۇ چوڭ بولغۇچە يەنە قانچە دۆلەتكە تارىلارمىزكىن تېخى.

نوۋوسىبىر مەن كۆرگەن ھەممە شەھەرلەردىن چىرايلىق، چوڭ كۆرۈندى. ۋالېنتىنا ئىنىسى بىلەن ئۈن سېلىپ يىغلاپ كۆرۈشتى. بىز نۇرغۇن جۇڭگولۇق ۋە چەت ئەللىكلەر ئۇنى خېلى يەرگىچە ئۇزىتىپ باردۇق. ئۇنىڭ ئىنىسى بىلەن قۇچاقلاشقىنىنى تەبرىكلىدۇق.

پويىز موسكۋاغا قاراپ قويۇق ئورمانلار ئىچىدە كېتىپ باراتتى. قاچانلا ئويغىنىپ دېرىزىدىن قارىسام، قويۇق ئورمانلىق. نېمىدېگەن تۈگىمىگەن قىيىنزارلىق، قارىغايلىق بۇ، ھە؟! نەچچە سوتكا مېڭىپمۇ تۈگىتەلمىدۇققۇ؟ تيۇمېن، سۋېردلوۋسكى... سوۋېت ئىتتىپاقى چېگرىسىغا كىرگەندىن بۇيان سۋېردلوۋسكىغىچە يىگىرمە يەتتە شەھەرنى بېسىپ ئۆتتۇق. مانا ئەمدى ئورالدا كېتىپ بارىمىز. بۇ يەردە ئاسىيا-ياۋروپا چېگرىسىغا ئورنىتىلغان قىتئە بەلگىسى — ئىككى مېتىردەك ئېگىزلىكتە ئاق مەرمەر بەلگە تېپشى بار ئىكەن. بۇ تاش بىلەن موسكۋانىڭ ئارىلىقى 1777 كىلومېتر ئىكەن. ئورال تاغلىرى، ئورال دەرياسى مانا شۇ ئەتراپتا. بۇ يەردىن يەنە سەككىز شەھەرنى بېسىپ ئۆتسەك موسكۋاغا بارىمىز.

مەن كىچىك ۋاقتىمدا بۈيۈك رۇس شائىرى لېرمونتوۋنىڭ موسكۋا ناملىق شېئىرىنى يادلىغانىدىم. بۇ شېئىر ھېلىمۇ ئېسىمدە. مەن ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللانغاندىن كېيىن، ل. تولستوينىڭ «ئۇرۇش ۋە تىنچلىق» رومانىنى ئوقۇغان. ناپالېيون ئەسكەرلىرى تالان-تاراج قىلغان بۇ شەھەرگە بالىلىق چاغلىرىمدىن تارتىپلا قەلبىمدە ھۆرمەت-مۇھەببەت پەيدا بولغان، بولۇپمۇ 2-جاھان ئۇرۇشىدا 1942-يىلى 1-ئايلاردىكى موسكۋانى قوغداش جېڭى توغرىسىدىكى خاتىرىلەر، گىتلېر ئارمىيىسىدىن 250 مىڭ ئەسكەرنىڭ نەق مۇشۇ موسكۋا بوسۇغىسىدا يوقىتىلىشى ۋە شۇنىڭ بىلەن 2-جاھان ئۇرۇشىدا ھەل قىلغۇچى بۇرۇلۇشنىڭ بولغانلىقى بۇ شەھەرنىڭ قەلبىمدىكى سىماسىنى تېخىمۇ ئۇلۇغلىغانىدى.

مەن موسكۋا-لېنىن توغرىسىدىكى خېلى جىق كىتابلارنى، شېئىرلارنى ئوقۇغانلىقىم ئۈچۈن موسكۋاغا يېقىنلاشقانسېرى ھاياجانلانماي تۇرالايتتىمۇ؟! مەن دېرىزىدىن كۆز ئۈزمەستىن سېرىق يوپۇرماقلار يەر بېتىنى قاپلىغان ئورمانلىقلار، كۈز ئاپتىپىدا ھوزۇرلىنىپ ئىستانسا، يول چېتىدىكى بەلدىڭلەردە ئولتۇرۇشقان ئادەملەرنى تاماشا قىلىپ ماڭماقتىمەن...

بۇ كېچە تۈزۈك ئۇخلىمىدىم. ئاخىرقى شەھەرلەردىن ئۆتمەكتىمىز: مانا ۋولگا دەرياسىدىن ئۆتتۇق. دەريا تىنچ، ئاستا ئاقماقتا. مەن چاپايېۋنىڭ دەرياغا چۆكۈش ئالدىدىكى قىياپىتىنى ئەسلىدىم. ۋولگا — سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى گراژدانلار ئۇرۇشىنىڭ گۇۋاھچىسى، ۋولگا بويلىرىدا بولغان جەڭلەر، كولچاك، ۋرانگېل قىسىملىرىنىڭ مۇشۇ دەريانى پاناھ قىلىپ، مۇشۇ شەھەرلەردە قىلغان قارشىلىقلىرى سوۋېت ئەدەبىياتىدا شۇنچىلىك كۆپ يېزىلغانكى، غاپۇر غۇلامنىڭ مۇنۇ مىسرالىرى ئىختىيارسىز يادىمغا كەلدى:

«تېخى ئۇرال بويىدا نۇر، يەقىت، چاپىنىڭ،
ساداسى قۇلاقلاردىن نېرى كەتمەستىن.
تېخى ئاتلىرىنى ئىركەش ئۆلتۈرگەن،
پەرغانە. يېتىملىرى بويىغا يەتمەستىن.»

2-جاھان ئۇرۇشىنىڭ غەلىبە قىلىشىدا سوۋېت خەلقىگە ئارقا سەپ بولۇپ، ئالدىنقى سەپنى ھەربىي لاۋازىمەت، قورال-ياراق بىلەن تەمىنلىگەن، فرانسىيە شائىرى «ئۇرال ياشىسۇن!» دەپ مەدھىيە شېئىرى يازغان قەھرىمان ۋە گۈزەل ئۇرال بىز بىلەن خوشلاشتى. ئاخىرقى شەھەر ياروسلاۋل كەينىمىزدە قالدى. ئەمدى چىرايلىق، رەتلىك يېزا، خوتۇرلار باشلاندى. ئوچۇق ھاۋادا كۆز يوپۇرماقلىرى بىلەن قىزارغان باغ-داللار تولىمۇ گۈزەل.

— گۈزەل، تولىمۇ گۈزەلكەن! — دېدىم مەن ئەتراپىمدىكى ۋەتەنداشلىرىمغا ئۆز ھاياجانلىرىمنى بايان قىلىپ.

— سىز سوۋېت يېرىنى ياخشى كۆرۈدىغان ئوخشىمامسىز؟

بۇ سوئالنى سورىغۇچى پۈتۈن يول بويى ھېچكىمگە گەپ قىلماستىن، تاماكا چېكىپ ئولتۇرغان ئوتتۇرا ياش، جۇڭسەنچە چاپان كىيگەن سۈرلۈك ئادەم ماڭا سىناق نەزەردە سىڭايان قارىدى.

— شۇنداق، ياخشى كۆرىمەن!

— جۇڭگونىچۇ؟

مەن ئۇنىڭغا ئالىيىپ قارىدىم. بىردە سىياسەت بىلەن ئادەملەرنى، تەبىئەتنى، ھەتتا ھاۋانى ئارىلاشتۇرۇۋالىدىغان ئاشۇنداق بىر قىسىم ئادەملەر بار. ئۇلار گۈزەللىك بىلەن رەزىللىك توغرىسىدىكى بارلىق چۈشەنچىلەرنى بىرلا ئۆزى ياقتۇرۇدىغان، قاتمال سىياسەت سۆيىدە پىشۇرۇپ ئالغان كۆز قاراشلىرى بىلەن ئۆلچەيدۇ. ئۇلارچە بولغاندا قىرىم، كاۋكازمۇ بىزنىڭ قاقاس تاغلارچىلىك مەنزىرىلىك ئەمەس، چۈنكى ئۇ جۇڭگو تۇپرىقى ئەمەس. ئۇلارچە چەت ئەل مەنزىرىسىنى كۆرۈپ ھاياجانلىنىشمۇ ساپ بولمىغان ھېسسىياتنىڭ پارتلىشى، مەن ئىنسانلارنى ئۆزئارا ئۆچمەنلىك، ئاداۋەت ۋە دۈشمەنلىشىشكە ئۈندەش بىلەن ھاياتتىن لەززەت ئالىدىغان بۇ خىل ئادەملەردىن تولىمۇ بىزار. مەن ئۇنىڭ سوئالىنى جاۋابسىز قالدۇردۇم.

موسكۋا ئەتراپى — گۈزەل ئورمانلىق باشلاندى. ئارچا قارىغاي، قېيىنزارلىق، توق قىزىل رەڭلىك مېۋىلەر شاخلىرىدا تۇرماقتا، ئۇ نېمە؟ جىنەستىمۇ ياكى باشقا مېۋىمۇ؟

www.uyghurkitap.com

ياغاچ ئۆيلەردىن، ئىللىق ھاۋالىق باغلاردىن بالىلار چىقىپ قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ بىزگە ئاقيول تىلىمەكتە. سۈزۈك موسكۋا ئاسمىنىدا كەپتەرلەر ئۇچماقتا. مانا ئېگىز بىنالار، پويىز ئاستىلاپ ياروسلاۋل ۋوگزالىغا كىرمەكتە. چۈشتىن كېيىن سائەت ئىككىدىن ئۆتكەندە بىز پويىزدىن چۈشتۇق. بەش سوتكا بىللە ماڭغان دوستلار خوشلاشتۇق. شياۋجاڭ مۇشۇ يەردىن باشقا پويىزغا چىقىپ يۇگوسلاۋىيىگە ماڭىدۇ. بىز شياۋخې بىلەن بىللە بۇ ۋوگزالدىن بېلورۇسسىيە ۋوگزالىغا بارىمىز. ئۇ يەردە ئالتە-يەتتە سائەت تۇرىمىز. بۇ مەزگىل ئىچىدە موسكۋانى ئوبدان كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ.

موسكۋانىڭ جەنۇبىدىن شىمالىغا تاكسا بىلەن ئۆتتۇم. خىيالىمدىكى شەھەرنىڭ ئوچۇق ھاۋالىق كۆز مەنزىرىسىنى كۆرمەكتىمەن، ئاياغلىرىم ئاستىدىكى تۇپراق، بۇ موسكۋا. ئەتراپىمدىكى ئالدىراش ئادەملەر كىنولاردىكى ئادەملەر ئەمەس، ئۇلار بۈگۈنكى موسكۋانىڭ گىراژدانلىرى.

مەن تېلېفون بوتكىسىغا كىرىپ، ئالدىن يېزىۋالغان نومۇرلار بويىچە موسكۋادىكى تونۇشلىرىمغا تېلېفون بەردىم.

موسكۋالىق دوستلار

مەن تېلېفون بېرىشنىمۇ بىلمەيدىكەنمەن. ئاخىر يۈك توشۇغۇچى ساغلام يىگىتنى «فوماگايت»① قا تەكلىپ قىلدىم. ناھايىتى، تۇرسۇن سادىق ئاكىنىڭ ئايالى پاشا ھەدە بىلەن، ئۇنىڭدىن كېيىن شېرىپنىڭ ئايالى بىلەن تېلېفوندا سۆزلىشەلىدىم.

تۇرسۇن سادىق ئاكا بۇرۇن شىنجاڭدا، ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە مەكتىپىدە ئىشلىگەن. ئۇ كىشى موسكۋادا نۇرغۇن يىل خىزمەت ئىشلەپ، ھازىر پېنسىيىگە چىقىپتۇ.

تۇرسۇن ئاكىدىن بۇرۇن ئۇنىڭ ئوغلى رەپقەتجان ۋوگزالغا يېتىپ كەلدى. ئۇ كەلگۈچە مەن ئىككى سائەتتەك ۋوگزال ئالدىدىكى چوڭ كوچىدا تۇرۇپ موسكۋالىقلارنى كۆزەتتىم، نېرى-بېرى ئايلاندىم. خاتىرجەم، قولتۇقلىشىپ يۈرۈشكەن، قىسقا پەلتۇ كىيىشكەن قىزلار، ياسانچۇق، مەغرۇر قىز-يىگىتلەر بىلەن كۆپكۆك كۆزلىرىدىن ئاق كۆڭۈللۈكى بىلىنىپ تۇرىدىغان، ھەممىگە قىزىقىدىغان ئوماق بالىلار موسكۋادىكى تىنچ، خاتىرجەم ھاياتنىڭ سىمۋولى. مەن دوپپا كىيگەن ئۆزبېكلەرگە، بۆرتمەشال سالغان ئەزەربەيجان ئاياللىرىغا سالام بېرىپ، ئۇلار بىلەن سۆزلەشمەكچى بولدۇم، لېكىن ئۇلار خالىمىدى. ھەرخىل چىرايلار، ھەرخىل كىيىملەرنى كىيگەن مىڭلىغان ئادەملەر ئىچىدىن بىرەر تونۇش چىراي ئىزدەيمەن. لېكىن بۇ ئامەت ماڭا نېسىپ بولمىدى. موسكۋانىڭ كەڭرى كوچىلىرىدا ئۈزۈلمەي چېپىشىپ يۈرگەن ماشىنىلار بىلەن گۈمبەزلىك، چىرايلىق پەشتاقلىرى ئوچۇق ھاۋادا چاقناپ تۇرغان مىللىي پاسوندا ياسالغان بىنالارنىڭ ئۈستىدە غوڭۇلدىشىپ يۈرگەن كەپتەرلەر بېشىدىن نۇرغۇن ئىسسىق-سوغۇق ئۆتكەن بۇ شەھەرنىڭ بۈگۈنكى تىنچلىقى ئۈچۈن قانچىلىغان ئادەملەرنىڭ ئىسسىق قانلىرى تۆكۈلگەنلىكىنى ماڭا ئەسلەتتى:

① فوماگايت (رۇسچە) — ياردەم.

«موسكۋا، موسكۋا،
ئوغلۇڭدەك سۆيىمەن سېنى.
سۆيىمەن رۇستەك قايناق ئەركە ۋە كۈركەم،
سۆيىمەن چاچلىرىڭنىڭ ئەزگۇ ئېقىنى،
چىشلىق تاملىق، مەغرۇ كرېملنى ھەم...»

شائىر لېرمونتوۋ بۇ مىسرالىرىدا رۇس خەلقىنىڭ بۇ ئۇلۇغ شەھەرگە بولغان يالقۇنلۇق مۇھەببىتىنى ئىپادىلىگەن. مەن كرېمل ئالدىدا ئىختىيارسىز بۇ مىسرالارنى يادا ئوقۇدۇم «موسكۋا» ناملىق بۇ شېئىرنىڭ:

«خام خىيال قىلغانىدى ئۇ، يات ھۆكۈمدار...»

دېگەن مىسرالىرى يادىمغا كەلگەنىدە، مېنىڭ خىيال ئېكرانىمدىن كۆپۈۋاتقان بىنالار، ئوت ئىچىدە بالىلىرىنى قۇچاقلىشىپ، ئالاقزادە بولۇپ يۈگۈرۈشۈپ يۈرگەن ئاياللار، پېشانىسىدىن قان ئېقىپ تۇرغان، ئوڭدىسىغا ياتقان ساقاللىق سولداتلار... ئۆتتى. بۇ مەنزىرىنى مەن «ئۇرۇش ۋە تىنچلىق» رومانىدىن ئوقۇغانمەن. «روسىيە ئىنقىلابىنىڭ ئەينىكى» بولغان ئۇلۇغ يازغۇچى لېۋ تولستوي ئۆزى توغۇلغان ۋاقىت (1828 - يىل) تىن 16 يىل بۇرۇن بولۇپ ئۆتكەن موسكۋا پاجىئەسىنى خۇددى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەندەك يازغان. مانا مەن بۈگۈن تىنچ، بەختلىك مىنۇتلاردا موسكۋانىڭ ھازىرقى گۈزەل ھۆسنىنى خىيالىمدىكى موسكۋانىڭ بۇنىڭدىن 195 يىل بۇرۇنقى يانغىن ئىچىدىكى مەنزىرىسى بىلەن سېلىشتۇرۇپ تۇرۇپتىمەن. مانا بۇ ھال ئىنسانىيەت جەمئىيىتىنى ئاۋازسىز ھالدا سۈرەتكە ئالغۇچى ئۇلۇغ بىر پائالىيەت ـــ ئەدەبىي ئىجادىيەتنىڭ رولى. «ئۇرۇش ۋە تىنچلىق» يېزىلمىغان بولسا، مەن موسكۋانى مۇشۇ ھالەتتىلا چۈشەنگەن بولاتتىم. ھاياتىنىمۇ بۈگۈنكىدەك قىزغىن سۆيمىگەن بولاتتىم.

موسكۋانىڭ بۈگۈنكى قىزىل يوپۇرماقلار ئىچىدىكى مەنزىرىسى ماڭا بۇ تۇپراقتا چوڭ بولغان سانسىز ئەزىمەتلەر ئىچىدىن ئۆزۈمگە تونۇش بولغان ئەدىبلەرنى، قەھرىمانلارنى بىرمۇ بىر ئەسلەتتى. ئەپسۇسكى، تارىخ بىگۇناھ ئادەملەرنى بىر - بىرىگە دۈشمەنلەشتۈرگۈچىلەرنى يادىدىن چىقارمىغىنىغا ئوخشاش، ئۇقۇشماستىن بىر - بىرىگە دۈشمەنلىك قىلغۇچى ئۇلۇغلارنىمۇ ئېسىدە چىڭ ساقلايدۇ. 1812 - يىلى ناپالېئون موسكۋاغا بېسىپ كىرگەنىدە XIX - ئەسىرنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدا ئۆتكەن ئاتاقلىق تەنقىدىي رېئالىزمچى يازغۇچى ستېندال ناپالېئون قوشۇنىنىڭ بىر ئوفىتسېرى سۈپىتىدە موسكۋاغا ھۇجۇم قىلىپ كىرگۈچىلەر قاتارىدا بولغان. شۇ چاغدا ستېندال لار ئوت قويغان شۇ شەھەردە ئىككىنچى بىر ئۇلۇغ ئەدىب - ئالېكساندىر ئىۋانوۋىچ گېرتسېن دۇنياغا كۆز ئاچقانىدى. بۇ بىر ئۇنتۇلغۇسىز پاجىئە. بىرسىنىڭ ئورنىنى بىرسى باسىدىغان قەلەمداشلار، ۋەتەنداشلار، ھەتتا قېرىنداشلارنىڭ بىر - بىرىگە تىغ تەڭلىشى شۇنىڭ بىلەن ئاخىرلاشقىنى يوق. بۈگۈنكى موسكۋانىڭ تىنچ، گۈزەل مەنزىرىسى ھېچقاچان بىزگە بۇ خىل دۈشمەنلىكنىڭ تۈگىگەنلىكىدىن بىشارەت بېرەلمەيدۇ.

ناپالېئون مەغلۇپ بولدى. لېكىن تەلۋىلىك ئاخىرلاشمىدى. 1941 - يىلىنىڭ ئاخىرى،

www.uyghurkitap.com

1942 - يىلىنىڭ باشلىرىدا مۇشۇ بېلورۇسسىيە ۋوگزالىنىڭ ئەتراپىدا يەنە موسكۋانى قوغداش جېڭى بولدى. گىتلېر 1941 - يىلى 10 - ئايدا ئۆزىنىڭ دۆلەت بايرىقىنى كرېمل ئاسمىنىدا لەپىلدەتمەكچى بولغانىدى. لېكىن موسكۋا ئۈنچىلىك ئاسان تىز پۈكمەيدىكەن. ئىككىنچى قېتىملىق تەۋەككۈلچىلىك تاجاۋۇزچىنىڭ مەغلۇبىيىتى بىلەن ئاخىرلاشتى...

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم!

ئالدىمغا قاراپ قۇچاق ئېچىپ كېلىۋاتقان ياش يىگىت شۈبھىسىز رەپىقەتجانىدى. مەن كۆرۈشۈشتىن كېيىن بۇ ياش يىگىتكە دىققەت قىلىپ قارىدىم. ئۇ، ئوتتۇرا بويى، قاراكۆز ئۇيغۇر يىگىتى ئىكەن. ئۇ، ئۇيغۇر تىلىدا چىرايلىق سۆزلەيدىكەن (گەرچە رۇس مەكتەپلىرىدە ئوقۇغان بولسىمۇ) ئۇ ھازىر موسكۋانىڭ سىرتىدىراق ساقلىق قازان زاۋۇتىدا سېخ باشلىقى ئىكەن. ئۇنىڭ ئايالى رۇس ئىكەن. ھازىر ئىككى قىزى باركەن. ئۇ مېنى ئۆيىگە قاتتىق تۇرۇپ تەكلىپ قىلدى.

كەچرەك تۇرسۇن سادىق ئاكا، شېرىپجانلار كەلدى. شېرىپجان ئىنژېنېر ئىكەن. ئۇ، شۇ ئاخشىمى خىزمەت بىلەن ئۇكراينىغا ماڭماقچىكەن. بىز ئۇزاقىچە كوچا ئايلىنىپ يۈرۈپ، ئۆتكەن ۋە ھازىرقى ئىشلار توغرىسىدا پاراڭلاشتۇق. رەپىقەتجانغا مېنى تەكلىپ قىلغۇچى، غەربىي گېرمانىيىلىك جۇڭگوشۇناس توماس ھاپپى ئەپەندىنىڭ ئادرېسىنى بېرىپ، مېنىڭ شەرقىي بېرلىن ۋوگزالىغا يېتىپ بارىدىغان ۋاقتىمنى ئېيتىپ بەردىم. رەپىقەتجان ئالدىراپ تېلېگرامما بەرگىلى يۈرۈپ كەتتى...

— پويىز بېلورۇسسىيىنىڭ بىيازما شەھىرى بىلەن مىنسىك شەھىرى ئارىلىقىدا كېتىپ بارىدۇ. مەن تۇرسۇن ئاكا، شېرىپجانلار بىلەن قىلغان سۆھبىتىمنى ئەسلەپ، دېرىزىدىن قاراڭغۇ دالاغا قاراپ ئولتۇرۇپ، خەلقىمىزنىڭ مەدەنىيەت ۋە ئىلىم - پەندىن كۆپرەك بەھرىمەن بولالايدىغان كۈنلەرنىڭ تېزرەك كېلىشىنى، بىزنىڭ خەلقلىرىمىزنىڭ سابىلل بوۋايدەك ئۆز ۋەتىنىدىن چىقىپ، سىرت دۆلەتلەرنى كۆرۈپ بېقىشىنى چىن قەلبىمدىن ئارزۇ قىلدىم.

خىيالدىن رېئاللىققا قايتتىم. بېلورۇسسىيە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ باي ۋە چوڭ رېسپۇبلىكىسى. بۇ ماكان روسسىيە ۋە سوۋېت ئىتتىپاقى ھاياتىدا نۇرغۇن ئۆچمەس ئىشلارنىڭ شاھىدى بولغان. ناپالېئون ۋە گىتلېر ئارمىيىسى مۇشۇ دالالاردىن ھەيۋە بىلەن گۈركىرەپ بوراندەك شەرققە ئۆتكەن، ئوخشاشلا مۇشۇ يەرلەردە ئۆزلىرىنىڭ مىڭلىغان جەسەتلىرىنى قالدۇرۇپ، ھارغىن، ئالاقزادە، ۋەھىمە ئىچىدە ئۆز خوجايىنلىرىنى قاغىشىپ غەربكە قاراپ قېچىشقان. مەن شائىر تۋاردوۋسكىينىڭ يۇرتىدا كېتىپ بارغىنىمدا، ئۇنىڭ ئاجايىپ ماھارەت بىلەن يېزىلغان داستانى «ۋاسىلى تيۇركىن» دىكى تەسۋىرلەرنى ئەسلىدىم: ۋاسىلى تيۇركىن يارىدار بولۇپ، قارغا كۆمۈلۈپ ياتقان ئورمانلىق مۇشۇ يەرلەرمىدۇ؟

مانا، ئىساكوۋسكى، تۋاردوۋسكىدەك شائىرلارغا شېئىرىي ھېسسىيات، چوڭقۇر پىكىر ھەدىيە قىلىپ ئۆز قوينىدا قابىل شائىرلارنى يېتىشتۈرگەن مىنسىك. ئۇ، ئۆزىنىڭ يارقىن چىراغلىرى بىلەن مېنىڭمۇ قەلبىمدە ھېسسىيات - لىرىكا پەيدا قىلدى:

موسكۋا ئۇزاقتا قالدى، ئەمما ئۇ يەردىن ئالغان تەسىرات، ئۇ يەردىكى دوستلار مەڭگۈ قەلبىمدە.

پولشا زېمىندە ئويلىغانلىرىم

13 - ئۆكتەبر ئەتتىگەنلىكى شۇ يەرنىڭ ۋاقتى 13 تىن 25 مىنۇت ئۆتكەندە، پويىز ۋارشاۋا ۋوگزالىغا كىرىپ كەلدى. ۋارشاۋا كوچىلىرى كەڭ، بىنالىرى مىللىي تۇستە سېلىنغان، دەل - دەرەخكە چۆمۈلگەن شەھەركەن. بۇ شەھەر 1596 - يىلىدىن باشلاپ پولشانىڭ پايتەختى بولغان. 2 - جاھان ئۇرۇشىدا ئېغىر ۋەيرانچىلىققا ئۇچرىغان. ئەمما شەھەرنىڭ ھازىرقى قىياپىتىدىن قىلچە ۋەيرانچىلىق ئىزناسى تېپىلمايدۇ. ۋىسلا دەرياسى شەھەرنى ئىككىگە بۆلۈپ تۇرىدۇ. پويىز دەريادىن ئۆتۈپ تونىلغا كىردى ۋە كەڭ، چىراغلار بىلەن يورۇتۇلغان مەيداندا توختىدى. مەن بۇرۇتى ئۆزىگە ياراشقان ساقچىدىن سورىدىم:

— بۇ يەر مېترومۇ؟
— ياق، ۋوگزال.

مەن ئۇنىڭ بىلەن رۇس تىلىدا سۆزلەشتىم. بۇ يەرنىڭ ئەرلىرى بەستلىك، بۇرۇت قويىغان، ئاياللىرى گۈزەل ئىكەن. فرانسىيە يازغۇچىسى بالزاكنىڭ پولشالىق بارىنەگە ئاشىق بولغانلىقى بىكار ئەمەسكەن، دەپ ئويلىدىم.

دەريا بويىلاپ مېڭىشقا بولىسىدى، ئۇ چاغدا كراكو شەھىرىنى كۆرگىلى بولاتتى. بۇ يەردە كوپېرنىك كوچىسى بار، بۇرۇن سان ئاننا دەپ ئاتالغان بۇ شەھەردە كوپېرنىك ياشىغان. ئۇ، ئۆزىنىڭ «ئاسمان جىسىملىرى تەلىماتى» ناملىق ئەسىرىنى شۇ يەردە يازغان. ئۇلۇغ ئۇستاز لېنىن «دۆلەت ۋە ئىنقىلاب» ناملىق ئەسىرىنىمۇ شۇ شەھەردە يازغان. ئىنسانىيەتكە ئۆز تۆھپىلىرى بىلەن زور ئۇتۇقلارنى ھەدىيە قىلغان بۇ شەھەردە 2 جاھان ئۇرۇشىدا گىتلېر گېرمانىيىسى قان بىلەن بۇلغىغان. ئۇنىڭ يېنىغا قۇرۇلغان ئوسۋېتسىن لاگېرىغا 18 دۆلەتنىڭ مەھبۇسلىرىنى قاماپ، تۆت مىليوندىن ئارتۇق كىشىنى ئۆلتۈرگەن.

ھازىر ئىككىنچى جاھان ئۇرۇشىدا 10 مىليوندەك ئادىمىدىن ئايرىلغان بۇ دۆلەتنىڭ كۆز يېشى قۇرۇغان. ۋارشاۋا شۇنچىلىك جىمجىت، ئىللىق، سىمىلداپ يېغىۋاتقان يامغۇردا ياشىرىپ تۇرغان چىمەنلەر خۇددى ھاياتىدا قان ئىزى كۆرمىگەندەك پاكىزە...

ۋارشاۋادىن قوزغالدۇق. كەڭرى، قوناقلىرى ئورۇلمىغان ئېتىزلار، سارغايغان باغلار— مانا بۇ، پولشا زېمىنى. X ئەسىردە دۆلەت بولۇپ قۇرۇلغان بۇ زېمىندە XVIII ئەسىرگە كەلگۈچە نۇرغۇنلىغان شائىرلار، يازغۇچىلار پەيدا بولۇپ، ئۇلار پولشا مەدەنىيىتىنىڭ دۇنياغا داڭ چىقارغان نەمۇنىلىرىنى ياراتتى. ناروشۇۋىچ (1733 — 1796)، تىلونبىسكى (1739 — 1812)، كراشىسكى (1735 — 1801)، ۋېنگرسكى (1755 — 1787) قاتارلىقلار ئەنە شۇلارنىڭ ۋەكىللىرى.

1795 - يىلى پولشانى چارروسىيە، پروسسىيە، ئاۋستىرىيە دۆلەتلىرى بۆلۈشۋالدى. شۇنىڭدىن باشلاپ پولشا ئەدەبىياتىنىڭ ئاساسىي تېمىسى مىللىي ئازادلىق كۆرىشى بولۇپ قالدى. شۇ يىللاردا ئىجاد قىلىنغان ۋىبىسكىنىڭ (1747 — 1822) «پولشا پولك

ناخشىسى» كېيىن پولشانىڭ دۆلەت گىمنى بولۇپ قالغان...

پويىز پولشا ئېتىزلىرى ئارىسىدا كېتىپ بارىدۇ. كەڭ ئېتىزلار، ئىهاتا ئورمانلىرى مېنىڭ پولشا ئەدەبىيلىرى ئۈستىدىكى خىياللىرىمنى سەزگەندەك، مىدىرلايدۇ، ئاللىقاچان كەينىدە قالغان ۋارشاۋا: «ھە، قېنى، بىلگەنلىرىڭنى يەنە ئويلا» دەپ مېنى رىغبەتلەندۈرۈۋاتقاندەك بىلىنىدۇ...

... 1863 - يىلى مېنىڭ يۇرتۇم غۇلجىدا زۇلۇمغا قارشى دېهقانلار قوزغىلىڭى بولغان يىلى مۇشۇ پولشادىمۇ يانۋار قوزغىلىڭى كۆتۈرۈلۈپ، كاپىتالىزم تېز تەرەققىي قىلىپ پولشا پرولېتارىياتى دۇنياغا كەلگەن. بۇ دەۋر پولشا رېئالىزم ئەدەبىياتىنىڭ پەيدا بولۇش، گۈللىنىش دەۋرى بولغان. بولۇپمۇ پروزا تېز تەرەققىي قىلدى. ئەدەبىياتنىڭ پىشىپ يېتىلىشى، مىللەتنىڭ ئويغىنىشى، يېتىلىشىدىن دېرەك بېرىدۇ، ئەلۋەتتە. ئورەيشكوۋا (1841 — 1910)، سېنكېۋىچ (1846—1916)، فروسىس (1847 — 1912)، كانوپونىسكايا (1842 — 1910) لار چاغدا يېتىلگەن يازغۇچىلار. ئورەيشكوۋانىڭ «مارتا»، «نىمان دەرياسى بويىدا» ناملىق رومانلىرى. سېنكېۋىچنىڭ «ئوت ۋە قىلىچ»، «كەلكۈن»، «لىۋۇدىيېۋسكى ئەپەندى» ناملىق ترىلوگىيىسى... مانا شۇ پولشا رېئالىزم ئەدەبىياتىنىڭ داڭلىق مىساللىرى.

پولشا 1918 - يىلى مۇستەقىللىققا ئېرىشتى. لېكىن 1926 - يىلى بىسويىسكى تەختكە چىقىپ، فاشىستىك دىكتاتۇرا يۈرگۈزۈپ، كوممۇنىستىك پارتىيە بىلەن دېموكراتىك كۈچلەرنى قاتتىق باستۇردى. ئۇ، گىتلېر گېرمانىيىسىگە قارىتا تەسلىمچىلىك سىياسەت يۈرگۈزدى. بۇنىڭ بىلەن 1939 - يىلى 9 - ئايدا بۇ دۆلەتنى گېرمانىيە فاشىزمى تامامەن يوقاتتى. رېئالىست يازغۇچى دومبروۋسكىنىڭ (1889 — 1965) «قاراڭغۇ تۈن ۋە يورۇق كۈن» ناملىق رومانى، ناۋوكو ۋىسكايانىڭ (1885 — 1954)، ۋىكتور (1890—1967)، مورچىنىڭ (1891— 1963)... قاتارلىقلارنىڭ ئەسەرلىرى جاھانگىرلىككە، فاشىزمغا قارشى خەلق كۈرىشىنىڭ جەريانى ۋە جاپا - مۇشەققەتلىرىنى ئەكس ئەتتۈرگەن. كلوچكوۋسكىنىڭ «كاردىيان ۋە سەھرالىق» ناملىق رومانى، ۋاسىلېۋسكايانىڭ «ۋەتەن» ناملىق رومانلىرى ئەركىن پولشا ئۈچۈن كۈرەش قىلغان ئىشچى، دېهقان ئەمگەكچىلەرنى تەسۋىرلىگەن...

پويىز كېتىپ بارىدۇ، ئېتىزلار، يېزىلار جىمجىت. سىم - سىم يامغۇردا يۇيۇلغان داللار ئۆز گۈزەللىكى بىلەن كىشىگە زوق ۋە ئىلهام بېغىشلايدۇ. بىر چاغلاردا بۇ يەردە قانلار ئاققان. پولشا خەلقى ئورمانلاردا مىڭلاپ، تۈمەنلەپ، يۈز مىڭلاپ قىرىلغان. گىتلېر: «پولشالىقلار بىلەن رۇسلارنى دۇنيادىن مىللەت سۈپىتىدە يوقىتىش» شوئارىنى تۇۋلاپ، ئون مىليوندەك پولشالىقنىڭ جېنىغا زامىن بولغان. لېكىن قورال ۋە زەھەرلەنگەن قول بىلەن ئادەملەرنى ئۆلتۈرۈشكە بولىدىكەن، بىر مىللەتنى، بولۇپمۇ ئۆزىنىڭ مىللىي مەدەنىيىتى بار بىر مىللەتنى يوقاتقىلى بولمايدىكەن.

پولشا 1944 - يىلى ئازاد بولدى. لېكىن پولشا مەسىلىسى 1943 - يىلى باشلانغان يالتا يىغىنىنىڭ ئەڭ قىيىن مەسىلىسى بولۇپ قالغانىدى. روزۋېلت، ستالىن، چېرچىلل — بۇ ئۈچ كاتتا-

باش بۇ دۆلەتنىڭ كەلگۈسى ئۈستىدە قانچىلىك تالاشتى، قانچىلىك قىزىرىشتى، قانچىلىك ئەقىل ئىشلەتتى؟ بۇنى بۈگۈنكى دۇنيانىڭ ساۋاتلىق جامائىتى ناھايىتى ئوبدان بىلىدۇ: ناۋۇكوۋسكايانىڭ «زىننەت بۇيۇمى» ناملىق ئوچېركلار توپلىمى، بىراندىسنىڭ (1916) «تىنز پۈكمەس شەھەر» ناملىق رومانى، ئاندىرژېۋسكىنىڭ «كۈل ۋە ئالماس» ناملىق رومانى ۋە «كېچە» ناملىق ھېكايىلار توپلاملىرى، «مارىيا بىلەن خەيرلىشىش»، «رېئاللىق» قاتارلىق ئەسەرلەر پولشا خەلقىنىڭ ئەنە شۇ ئالدىنقى سەپ ۋە فاشىستلار بېسىۋالغان مەزگىلدىكى ئېغىر، جاپالىق ھاياتىنى تەسۋىرلىگەن. مانا بۇ ئەسەرلەر بىزگە پولشا خەلقىنىڭ دۆلەت، مىللەت سۈپىتىدە مەۋجۇت بولۇپ تۇرالىشىنىڭ سەۋەبىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ.

پولشانىڭ ئاخىرقى شەھىرى كونوبېتسى شەھىرىدە پولشا توغرىسىدىكى خىيال ۋە بىلىدىغانلىرىم ئاخىرلاشتى. ھازىرقى پولشا توغرىسىدا ھېچنەرسە بىلمەيدىكەنمەن. مانا مۇشۇ ئىش بىلەن تولىمۇ كۆڭۈلسىز تۇيۇلدى. بۇ سەۋەبى چۈشىنىشلىك بولغان ئىش ھەتتا مېنى ئازابلىدى. مەن بۈيۈك سوۋېت قازاق يازغۇچىسى مۇختار ئەۋېزوۋنىڭ تۆۋەندىكى سۆزىنى ئەسلىدىم: «يازغۇچى ئۈچۈن خەلقلەر دوستلۇقىدىن، خەلقلەر ئەۋلادىنىڭ دوستلۇقىدىن قىممەت تۇيغۇ بولمىسا كېرەك. ئادەم روھىنىڭ ئەڭ چوڭ خۇسۇسىيىتى ئەنە شۇ تۇيغۇدىن باشلىنىدۇ.»

بېرلىندا زىيارەت

رەپقەتجانغا رەھمەت. ئۇنىڭ تېلېگراممىسىنى كېچىدە فرانكفورتقا ئىلمىي دوكلاتقا مېڭىش ئالدىدا تاپشۇرۇۋالغان تۇماس ئەپەندى مېنى كۈتۈۋېلىش توغرىسىدا بېرلىندىكى دوستى دېرىك ئەپەندىگە تېلېفون بەرگەنىكەن. ئۇ مېنىڭ ئالدىمغا چىقتى. دېرىك تەمبەل، ساغلام، خۇش خۇي يىگىت ئىكەن. ئۇ، شۇ كېچىسى فرانسىيىدىكى دەم ئېلىشنى ئاخىرلاشتۇرۇپ تېخى ئەمدىلا ئۆيىگە كەلگەنىكەن. ئۇ مېنىڭ قوللىرىمنى چىڭ سىقىپ تۇرۇپ خەنزۇ تىلىدا يۇقىرىقىلارنى مەلۇم قىلدى. بۇ چاغ 1987-يىل 13-ئۆكتەبىر بېرلىن ۋاقتى 21.58 ئىدى. بىز شەرقىي بېرلىن ۋوگزالىدىن مېترو ئارقىلىق غەربىي بېرلىنغا ئۆتتۇق.

مەن بېرلىن شەھىرى توغرىسىدا يۈزەلا بىلىمگە ئىگە ئىدىم. بۇ قېتىم غەربىي گېرمانىيىگە زىيارەتكە مېڭىش ئالدىدا ئانچە-مۇنچە «ساۋاتلىق» بولۇۋېلىش ئۈچۈن، گېرمانىيە-بېرلىن توغرىسىدا يېزىلغان كىتابلاردىن بىرنەچچە پارچە ئوقۇدۇم.

مېنىڭ تەسەۋۋۇرۇمدىكى بېرلىن بىلەن بۈگۈن مەن كوچىلىرىدا تاماشا قىلىپ يۈرگەن بېرلىن ئوتتۇرىسىدا تولىمۇ چوڭ پەرق بار ئىدى. 1945-يىلى 4-ئاينىڭ ئاخىرىدا ھەر كۈنى بۇ شەھەرنى ئۈچ-تۆت مىڭ ئايروپىلان بومباردىمان قىلغان. يېزىلغان خاتىرىلەردە دېيىلىشىچە، بىرمۇ ساق بىنا قالمىغان. لەنت ۋىيا قانىلىنىڭ قاپقىسى ئېچىلىپ شەھەر سۇغا باستۇرۇلغاندىن كېيىن، كوچىلاردا يېرىم مېتر قېلىنلىقتا لاي يېتىپ قالغان، گىتلېر بېرلىننىڭ شەھەر قۇرۇلۇشىغا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىپ، پارىژدىكى ئەڭ چىرايلىق بىنا، دەرۋازىلاردىن نۇسخا ئېلىپ، كوچا، شەھەر پىلانلىرىنى تۈزۈپ چىقىپ،

ئارخىتېكتورلارنىڭ ئەڭ يېڭى مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى بېرلىن ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇپ، بېرلىننى دۇنيادىكى ئەڭ گۈزەل شەھەرگە ئايلاندۇرماقچى بولغان («3 - ئىمپېرىيىنىڭ ئىچكى سىرى» دا شۇنداق يېزىلغان) لېكىن «ئاخىرقى 100 كۈن»دە يېزىلىشىچە، بۇ شەھەر تەسلىم بولۇش ئالدىدا نەچچە ھەپتىلەپ ئوت، ئىس - تۈتەك ئىچىدە قالغان، دەھشەتلىك ھاۋا ھۇجۇمى، ئوت - يالقۇنى بۇ شەھەرنى مەڭگۈ ھوشىنى تاپالمايدىغان ھالغا چۈشۈرۈپ قويغان... لېكىن مەن ھازىر كوچىلىرى ئازادە، ياپيېشىل، بىنالىرى پۈتۈنلەي مىللىي ئۇسلۇبتا سېلىنغان ئاۋات شەھەرنىلا كۆرۈپ تۇرۇپتىمەن. شەھەرنىڭ ئاۋات كوچىسى - كوپىستىندام كوچىسىدا قاپقارا بولۇپ ئۆرتەنگەن تاش بىنا فرىدرىخ ئىبادەتخانىسىدىن باشقا بىرمۇ خارابە كۆرۈنمىدى. 21 قەۋەتلىك «ياۋروپا سودا مەركىزى» نىڭ ئۈستىدە تۇرۇپ پۈتۈن بېرلىننى تاماشا قىلدىم. شەھەر قويۇق ئورمان ئىچىدە تولىمۇ، كەڭرى، يېپيېشىل كۆرۈندى. شەھەر ئوتتۇرىسىدا كۆللەر، قانال - دەريالارمۇ بار، نەچچە يۈز مو يەردە يېپيېشىل ياتقان ئورمانلىقلارمۇ بار. ھايۋانات باغچىسى يېقىنلا تۇرىدۇ. «ئاخىرقى 100 كۈن» دە يېزىلىشىچە، سوۋېت قىزىل ئارمىيىسى مۇشۇ ھايۋانات باغچىسىنى ئىگىلىگەن مەزگىلدە گىتلېر ئۆز پاناھ جايىدا ئايالى بىلەن زەھەر ئىچىپ ئۆلۈۋالغان. ئۇنىڭ يېقىنلىرى ئۆزىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئاساسەن ئۇنى ئايالى بىلەن قوشۇپ بېغىدىكى گودالغا تاشلاپ، ئۈستىگە بېنزىن چېچىپ ئوت قويۇپ جەسىتىنى كۆلگە ئايلاندۇرۇۋەتكەن...

— گىتلېرنىڭ قوماندانلىق شتابى قەيەردە؟

— پوتىستام ئاپىلاتىس، ئەنە، چېگرا تامنىڭ يېنىدا، — دەپ قولى بىلەن ئالا - يېشىل بويالغان بېرلىن چېگرا تېمىنى كۆرسەتتى دېرىدك، — ئاپىرايىمۇ؟ بىراق ھازىر قوماندانلىق شتاب بىناسى يوق. ئۇنىڭ شىپال تاشلىرىنى ئېلىپ، سوۋېت ئىتتىپاقى بىراندىن بوگىستوغا كونسۇلخانا ياسىدى. قوماندانلىق شتاب ئورنى، ھىمپىر (تەشۋىقات مىنىستىرى) نىڭ ئىدارىسى، يەنە باشقا فاشىستلار ئۈچۈن خىزمەت قىلغان ئورۇنلار شەرقىي بېرلىن تەۋەسىدە، ئاۋۇلار شۇ!

مەن ئۇ قولىدا كۆرسەتكەن ئۈچ - تۆت قەۋەتلىك كۈل رەڭ بىنالارغا قارىدىم.

— رىخىستاگ، چەكپە ئېنت چارلى، شتابىنبورگ شتارشى، لەنت ۋىيا قانىلى بۇ ياقتا بولسا كېرەك؟

— بۇ يەرلەر غەربىي بېرلىندا. سىز 2 - جاھان ئۇرۇشى توغرىسىدا بىر نېمە يازماقچىمۇ؟ نېمىشقا ھەدىسىلا ئۇرۇش توغرىسىدىلا سورايسىز؟

— مەن بىر يازغۇچى. يازغۇچى بولغان ئادەم ئىنسانىيەتنىڭ تەقدىرى توغرىسىدا كۆپرەك باش قاتۇرىدۇ، بۇنى سىز بىلىسىز.

— لېكىن گىتلېر توغرىسىدا، ئۇنىڭ ئىنسانىيەتكە كەلتۈرگەن بالايىئاپەتلىرى توغرىسىدا سۆزلەش بىر گېرمانىيە ياشلىرى ئۈچۈن ئازابلىق!

سىز شۇنى ئۇنتۇماڭ، مۇشۇ شەھەردە پەيدا بولغان بۇ ئاپەتنى يوقىتىش ئۈچۈن 30 نەچچە مىليون ئادەم جېنىدىن ئايرىلغان.

گېرمانىيەمۇ ئۆزىنىڭ 20 مىليوندەك ئادىمىدىن ئايرىلدى.

جەمئىي 50 نەچچە مىليون ئادەم يوقىتىلدى، دېگەن سۆز. بۇنى ئويلىغاندا ھەر قانداق بىر ۋىجدان ئىگىسىنىڭ يۈرىكى ئېچىشىدۇ، سىلەر ئۈچۈن ئازابلىق بۇ ئىشنى بىز ئۈچۈن كۆڭۈللۈك تۇيۇلىدۇ، دەپ ئويلامسىز يا؟

— ياق، ياق. ئۇنداق بولغاندا بىز قانداقمۇ دوست بولالايتتۇق؟ يۈرۈڭ، مەن سىزگە بېرلىننىڭ مەشھۇر جايلىرىنى تولۇق كۆرسىتەي.

بىز ماشىنىمىزنى توختىتىپ قويغان شەھەر مەركىزىدىكى جايغا كەلگىچە (ماشىنا توختىتىش ئورنى تېپىش بۇيەردىكى چوڭ قىيىنچىلىق) ئۆز ۋاقتىدىكى گېرمانىيە توغرىسىدا پاراڭلاشتۇق. ۋىرىدرىخ خاننىڭ ئاتلىق قاتۇرۇلغان ھەيكىلى، بۇزۇتلۇق، تەمبەل، يوغان قورساق بېسماركىنىڭ ھاسا تۇتۇپ، شىلەپە ئاستىدىن سۈرلۈك قاراپ تۇرغان پۈتۈن قاتۇرۇلغان ھەيكىلى جايلاشقان كەڭرى سەيناغا كەلگەندە، مەن:

— كۆردىڭىزمۇ، گېرمانىيىنى بىنا قىلغان مۇنۇ مويسىپىتلەرمۇ خاپا. بۇلارنىمۇ گىتلېر خاپا قىلغان، — دېدىم چاقچاق قىلىپ.

— راست، — دېدى دېرىك زورغا كۈلۈمسىرەپ، — بىر شەھەرنىڭ، بىر مەملىكەتنىڭ ئىككىگە بۆلۈنۈشى، ئۇنىڭ ئۈستىگە، بۇ مەملىكەت زېمىنىدە 40 نەچچە يىلدىن بېرى تۆت غالىب دۆلەت ئەسكەرلىرىنىڭ تۇرۇۋېتىشى بىزنىڭ خەلقىمىز، ھەتتا ئۆلگەن داڭلىق ئادەملىرىمىز ئۈچۈن قاتتىق ھاقارەت، قاتتىق ئازاب! مانا بۈگۈن بىزنى مۇشۇنداق يەرگە قارايدىغان قىلىپ قويغانمۇ ئاشۇ تەلۋە گىتلېر، ناتسىستلار ئەمەسمۇ؟!

بىز زىيارەتتىن بۇرۇن شەھەرنىڭ چېتىدىكى تۈركلەر ياشايدىغان رايون — ئۆزبېرىك كوچىسىغا غىزالىنىشقا كەلدۇق. بىز پىيادە كوچا ئايلاندۇق. تۈرك دۇكانلىرى، ئاشخانا، قاسساپخانا، كۆكتات دۇكانلىرى، دورا دۇكانلىرىنى ئارىلىدۇق، تاملارغا ھەر خىل شوئار ئېلانلار يېزىلغانىدى. بۇ، تۈرك مەھەللىسىنىڭ بىنالىرى بېرلىننىڭ باشقا كوچىلىرىدەك ھەيۋەتلىك بىنالار بىلەن تولغان ئەمەس، بىنالار كونا، ئاددىي، ئۈچ - تۆت قەۋەتلىك، كوچىلارمۇ باشقا كوچىلاردىن تار، تازىلىقى ناچار ئىكەن. مەن بىر چوڭ خەتلىك شوئارغا قارىدىم. دېرىك خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلىپ:

— تۈركلەر گېرمانىيىدىن يوقىلىڭلار. گېرمانىيە سىلەرنىڭ ئېمىپ ياتىدىغان ئاناڭلار ئەمەس! دېگەن شوئاركەن — دېدى ئۇ خاپا بولۇپ — بۇ پانكىلارنىڭ ئىشى. پانكىلار دېگەن نېمە دەمسىزا؟ ئۇلار غەلىتە كىيىنىپ يۈرىدىغان، دۇرگە نارازى ياشلار. ئۇلار شەرقىي گېرمانىيىگە، سوۋېت ئىتتىپاقىغا ھۇجۇم قىلىش كېرەك، يەھۇدىلەر بىلەن تۈركلەرنى قىرىش كېرەك، دەپ تەلۋىلەرچە ۋارقىرايدۇ. لېكىن ئۇلارنى خەلقمۇ، ھۆكۈمەتمۇ قوللىمايدۇ؛ بىر ئازدىن كېيىن مەن سىزگە ئۇلارنى كۆرسىتىمەن.

— 2 - جاھان ئۇرۇشىدا ئالتە مىليوندىن كۆپ بىگۇناھ يەھۇدىي ئۆلتۈرۈلدى، — دېدىم مەن خاپا بولۇپ، — بۇ پانكىلار بۇ ساننى ئاز كۆرسە كېرەك!

بىز لاتىن يېزىقىدا «رېستائورانت ياشار بورېكچىسى» دېگەن ۋېۋىسكا يېزىلغان تۈرك ئاشخانىسىدا غىزالاندۇق. كۈۋەيچ (يېرىمى قورداق، يېرىمى گۆرۈچ تاماق)، يۇم-

شاق پىدە (بولكا)، تەملىك پىۋا ماڭا ياقتى. مەن ياشار بىلەن ئوقتى، ئائىلىسى، تۈرك-لەر توغرىسىدا پاراڭلاشتىم. بېرلىندا 130 مىڭ تۈرك بار ئىكەن. ئۇلارنىڭ مىللىي مەكتەپى، مەسچىت، بانكا، خارجى ئىشلار ئىدارىلىرى بار ئىكەن. بۇ يەردىكى تۈركلەر-نىڭ تولىسى ئىشچى، ئاز قىسمى ئوقەتچى سودىگەر، دۇكاندارلار ئىكەن. ياشار چىرايلىق يىگىت ئىكەن. ئۇنىڭ ئۆيىدە يەتتە جان بار ئىكەن، بەش ئېغىزلىق ئۆيدە تۇرۇدىكەن. ئايلىق كىرىمى 5 مىڭ ماركقا بارىدىكەن. ئۈچ كىچىك ماشىنىسى، بانكىدا نۇرغۇن پۇلى (بۇ مەخپىي) بار ئىكەن. ئۇلار تۈركىيىگە قايتىپ كېتىشنى خالىمايدىكەن. تۈرك ئىشچىلىرى 2 - جاھان ئۇرۇشىدىن كېيىن غەربىي گېرمانىيىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، گۈل-لەندۈرۈش يولىدا نۇرغۇن تۆھپە قوشقان. ھازىر گېرمانىيە زېمىنىدە تۇرۇۋاتقان ئىك-كى مىليونغا يېقىن تۈركلەر بۇ يەرگە مېھمان ئەمەس، بۇ يەرنىڭ مۇناسىپ ئىگىسى. ئۆزبېرىك كوچىسى ئۇلارنىڭ. ئۇلارنى ھېچكىم بۇ يەردىن قوغلىيالمايدۇ. مانا بۇلار ياشارنىڭ ماڭا ئېيتقان سۆزلىرىنىڭ مەزمۇنى.

مەن ياشار بىلەن بىللە رەسىمگە چۈشتۈم. كوچىدا ئۇچرىغان تۈركچە كىيىنگەن چىرايلىق ئاياللار، قاراكۆز، بۇدۇر چاچ بالىلار مېنىڭ سالاملىرىمغا تولىمۇ ھۆرمەت بىلەن جاۋاب بېرىشتى. ئۇلار مېنى ئۆيلىرىگە تەكلىپ قىلىشتى. ئۇلاردىكى ئوچۇق كۆ-ڭۈللۈك، مېھماندوستلۇق ماڭا ئۆز يۇرتۇمدىكى ئۇيغۇرلىرىمنى ئەسلەتتى. بىز بېرلىن ساياھىتىنى باشلىدۇق.

مانا، ئالا - يېشىل رەسىملەر سىزىلغان «بېرلىن چېگرا تېمى» يېنىدا توختىدۇق. بېرلىن شەھرىنى جەنۇبتىن شىمالغا بۆلۈپ تۇرۇدىغان بۇ سېمونت ۋە تاش بىلەن قاتۇرۇلغان تام تەخمىنەن ئىككى مېتىردىن ئېگىزرەك. تامغا ساياھەتچىلەر خىلمۇ خىل رە-سىملەرنى سىزىپ، ئۆزلىرىنىڭ تىنچلىققا بولغان ئۈمىد - ئارزۇلىرىنى بايان قىلىشقان. تام يېنىغا ئالاھىدە كۆزىتىش مۇنبەرلىرى ياسالغانىكەن. بىز مۇنبەرگە چىقىپ، شەرق تەرەپنى كۆردۇق. ئۇ تەرەپ كەڭلىكى ئون مېتىردەك كېلىدىغان ئوت - چۆپسىز، تاقىر بوشلۇق ئىكەن. شەرق تەرەپ يەنە تام. ئىككى تام ئارىسىدا ئەسكەرلەر مېڭىپ يۈرىدىكەن. بۇلار چېگرا قاراۋۇللىرى.

— قارامىلىق قىلىپ بۇياققا قاچقۇچىلاردىن نەچچىسى ئاشۇ بوشلۇقتا ئېتىلغان، — دېدى دېرىك ھەسرەت بىلەن، — بۇ بىر ئۆلۈم بەلبېغى. ئاۋۇ شەرقتىكى ئۈچ قەۋەت ئۆيلەر ئۆز ۋاقتىدا كوچا بويىدىكى پۇقرا ئۆيلىرى ئىدى. مۇنۇ بوشلۇق بىر ئاۋات، چوڭ كوچا ئىدى. بۇ چېگرا تېمى 1961 - يىلى 8 - ئاينىڭ 13 - كۈنى پۈتتى. شەر-قىي گېرمانىيە بۇ تامنى ياساتتى، قاراۋۇللارمۇ شۇلارنىڭ. ئۇرۇش بىزنى مانا مۇشۇنداق بىر - بىرىگە دۈشمەن بولغان ئىككى لاگىرغا ئاجرىتىپ قويدى. بىلمىدۇق، قانچىنچى ئەۋ-لادىمىز بۇ تاملارنى ئۆز قوللىرى بىلەن ئېلىپ تاشلايدىكىن تاڭ؟

چېگرا تېمى بويلاپ ماشىنا بىلەن بىر ئاز مېڭىپ ئۆز ۋاقتىدىكى گىتلېر فاشىست ھۆكۈمىتىنىڭ قوماندانلىق شتابى بولغان ئورۇن پوشتام ئاپلاتسقا كەلدۇق. بۇ يەر ھا-زىر چۆل، خارابە ئورۇن. ئۆز ۋاقتىدا بۇ يەردە گىتلېر ئارمىيىسى ھەر كۈنى ھەربىي

مەشىق قىلاتتىكەن. مەن تاملاردىكى رەسىملەرگە سىنچىلاپ قارىدىم. بوز ئات مىنگەن تەلۋە گىتلېرنىڭ ئاتلىق ئەسكەرلەرنىڭ ئالدىدا سول قولىنى كۆتۈرۈپ كېتىپ بارغان رەسىمى كۆزگە چېلىقمايدىغان بىر جايدا تۇرۇپتۇ. مەن بۇ خەلق دۈشمىنىگە تىكىلدىم.

— بۇ تەلۋىنى سېغىنىدىغان، ئۇنىڭغا ئېتىقاد قىلىدىغانلار ھازىرمۇ بار بولسا كېرەك؟ — مەن دېرىكتىن سورىدىم.

— ئەلۋەتتە بۇ يەرگە كېلىپ تاۋاپ قىلىدىغانلار بىزدە يوق ئەمەس. ئۇلار مۇشۇ يەرگە كېلىپ ئاۋۇ پىۋىخانىلاردا بىر-بىرىگە ھال-مۇڭ ئېيتىشىدۇ.

جىمجىت، سۇرلۇك كوچىنىڭ چېگرا تېمىغا يېقىن جايىدا بىر نەچچە دۇكان، كافېيخانىلار بار ئىكەن. دېمەك، ئۆز ۋاقتىدا ۋەھىمىلىك تۇيۇلغان بۇ جاي ھازىر ياشلىقىنى يامانلىق بىلەن ئۆتكۈزۈپ، قېرىغىنىدا جۇلمەرەپ كوچىدا قالغان ناچار ئادەمگە ئوخشاش ھەسرەتلىك كۆرۈنىسمۇ، ئىنسانىيەت بۇ يەرنىمۇ ئۆز نەزىرىدىن نېرى قىلمىغان ئىكەن.

بىراندىن بوگىستو دەرۋازىسى ھازىر سوۋېت ئىتتىپاقى كونسۇلخانىسىنىڭ ئالدى ئىكەن. ئۇنىڭ يېنىدىكى سوۋېت قىزىل ئارمىيە قوماندانلىق شتابىنىڭ ئالدىغا بېرلىنغا ھۇجۇم قىلغان تانكا، زەمبىرەكلىرى خاتىرە ئۈچۈن قويۇلۇپتۇ. بىراندىن بوگىستو دەرۋازىسىنىڭ ئۈستىگە بۇنىڭدىن 200 نەچچە يىل بۇرۇن ياسالغان تۆت ئات قېتىلغان ھارۋا ئۈستىدە بايراق تۇتۇپ ئولتۇرغان ئايال — غالىبىيەت ئىلاھى ھەيكىلى ئورنىتىلغان. مىستىن ياسالغان بۇ زور ھەيكەل سوۋېت كونسۇلخانىسىنىڭ ئالدىدىكى بىراندىن بوگىستو دەرۋازىسى ئۈستىگە مەقسەتسىزلا قويۇلغان ئەمەس. 1788-، 1791-يىللىرى ياسالغان بۇ دەرۋازا گېرمانىيە تارىخىنىڭ گۇۋاھچىسى سۈپىتىدە ساقلاپ قېلىنغان. 1810-يىللاردا ناپالېئون گېرمانىيىنى بېسىۋالغاندا، بۇ ھەيكەلنى بېرلىندىن پارىژغا ئېلىپ كەتكەن. 1940-يىلى گىتلېر گېرمانىيىسى فرانسىيىنى ئۇرۇشتا يېڭىپ، پارىژدىن بۇ ھەيكەلنى يەنە بېرلىنغا قايتۇرۇپ ئېپكەلگەن. تارىخ ھەممىنى يازىدۇ. غەلىبە — يېڭىش-يېڭىلىش تەكرارلىنىپ تۇرىدۇ. بۇ ھەيكەلنى مەڭگۈلۈك غەلىبىنىڭ سىمۋولى قىلىپ ياسىغۇچىلار ۋە بۇ ئەقىدىگە ئېتىقاد قىلغۇچىلار نېمىلەرنى كۆزلىدىكىن؟ بۇنى ھېچ بىلەلمىدىم.

رېخستاگ بىناسى ھازىر كۆرگەزمىخانا ئىكەن. بېيجىڭدىكى خەلق چوڭ سارىيىغا ئوخشاشراق (رېخستاگ كۆپ كىچىك) ياسالغان بۇ بىنانىڭ پەلەمپەيلىرى پوچۇلغان. ئۈستىدىكى گۈمبىزى ئۇرۇشتا بۇزۇلغاندىن كېيىن، قايتا رېمونت قىلىنماپتۇ. بۇ پارلامېنت بىناسى 1894-يىلى بېسمارك ۋاقتىدا ياسالغانىكەن. بۇ يەردە ئۆز ۋاقتىدا گېرمانىيىنى قۇدرەتلىك ئىمپېرىيە قىلىپ چىقىشتا، زور خىزمەت كۆرسەتكەن ھۆكۈمەت باشلىقى بېسمارك قىلىچ بىلەن سەھنىگە چىقىپ نۇرغۇن يىغىنلارنى ئېچىپ، نۇرغۇن قارارلارنى قوبۇل قىلغان. 1931-يىلى ئامېرىكىلىق روزۋېلت، ئىتالىيىلىك موسسولىنىلار بىلەن بىر يىلى تەختكە چىققان گىتلېرمۇ مۇشۇ پارلامېنت بىناسىدا ئەسەبىيلەرچە ھەيۋە بىلەن نۇتۇق سۆزلەپ، دۇنيانى ئۆزىگە تىز پۈكتۈرۈشنىڭ پىلانلىرىنى قارارىدىن ئۆتكۈزگەن!

بۈگۈن بۇ جايدا بىز خاتىرجەم ئېكسكۇرسىيە قىلماقتىمىز. بىزدە تارىخنى توغرىراق بىلمەكتىن باشقا ئىستەك يوق، رېخستاگ — تاجىدىن ئايرىلغان بۇ بىنا ماڭا مۆكچەيگەندەك، ئۈستىگە قادالغان ھەررەڭ بايراقلاردىن بىزار بولۇپ، يەرگە قارىغاندەك بىلىندى.

ئامېرىكا، ئەنگلىيە، فرانسىيە ئەسكەرلىرى تۇرۇۋاتقان جاي — چەكپە ئېنت چارلى ماڭا سۇرلۇك بىلىندى. گەرچە ئەسكەرلەر ماڭا كۈلۈپ، باش لىڭشىتىپ، يېقىنچىلىق قىلىشقان بولسىمۇ، بۇ قىلىدىغان ئىشى يوق ياش ئەسكەرلەر ماڭا يېقىملىق تۇيۇلمىدى. ئۇلار دۇنيانىڭ تەقدىرى بىلەن ھېسابلىشىدىغان چوڭ دۆلەتلەرنىڭ ئەسكەرلىرى بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۆز ۋەتىنىدىن ئايرىلىپ يات بىر ئەلنىڭ زېمىنىدە نائىلاج تۇرۇۋاتقانلار. ئۇلارنىڭ ئىللىق چىرايلىرى تېگىدە يوشۇرۇن غەملىرى باردەك بىلىنىدۇ. چۈنكى ئۇلار تىنچلىققا تەشنا يىگىتلەر تۇرۇپ، بۈگۈنكى كۈندە ۋەھىمە پەيدا قىلغۇچى بولۇپ قالغىنىغا رازى ئەمەس.

تىنچلىق، بولۇپمۇ ئۇزۇن مۇددەتلىك تىنچلىق كىمگە زۆرۈر ئەمەسكەن؟ شتاپېنبورگ شتارشى تۆمۈر دەرۋازىلىق، ئۈچ قەۋەتلىك بىنا ئالدىغا مۇشۇ سوئال بىلەن يېتىپ كەلدىم. ھويلىسى تاپ - تاقىر، بىرلا يالڭاچ جەگچىنىڭ ھەيكىلىدىن باشقا ھېچنېمە يوق بۇ بىنا ھازىر گېرمانىيە خەلقىنىڭ فاشىزمغا قارشى كۆرىشىنى نامايان قىلغۇچى كاتتا مۇزېيى ئىكەن. ھويلىدىكى تام تۈۋىگە گۈللەر (چەمبىرەك، رەستىلەر) قويۇلغان، تامدىكى بىر قارا سېمونت تاختىغا نېمىسچە خەت ۋە 1944 - يىل 7 - ئاينىڭ 20-كۈنى دېگەن رەقەملەر يېزىلغان. بۇ نېمە خەت؟ دېرىك ماڭا خەتنى ئوقۇپ بەردى. بۇ بىنا گىتلېر قۇرۇقلۇق ئارمىيىسىنىڭ ئۆز ۋاقتىدىكى قوماندانلىق شتابى ئىكەن. گۈللەر قويۇلغان جاي شۇ يىلى گىتلېرغا قارشى گۇرۇھ ئۇيۇشتۇرۇپ، سىياسىي ئۆزگىرىش قىلماقچى بولغان بەش نەپەر گېنېرالنىڭ ئېتىلغان جايى ئىكەن. مەن مۇزېيغا كىرىپ، بۇ گېنېراللارنىڭ ئىشخانىلىرى، گىتلېرنى ئۆلتۈرۈش پىلانى، قوراللىرى، كىيىملىرى، رەسىملىرى قاتارلىقلارنى كۆردۈم. قۇرۇقلۇق ئارمىينىڭ بۇ يۇقىرى دەرىجىلىك گېنېراللىرى فاشىزمغا قارشى خەلق كۆرىشىنىڭ سېپىدىن شۇنىڭ ئۈچۈن ئورۇن ئالالىغان. ئۇلار فاشىزمنىڭ خەلققە كەلتۈرگەن، ئىنسانىيەتكە كەلتۈرگەن مىسلىسىز زور زىيانلىرىنى ئۆز كۆزلىرى بىلەن كۆرگەن. 1943 -، 1944 - يىللىرى گىتلېرنىڭ مەغلۇپ بولۇشى مۇقىملاشقان مەزگىلدە ئۇلار گېرمانىيىنى قۇتقۇزۇپ قېلىش، خەلقنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن گىتلېرنى ئۆلتۈرۈشتەك خەتەرلىك ئىشقا تەۋەككۇل قىلالىغان...

مۇزېيغا قويۇلغان فاشىزمغا قارشى كۆرەش پاكىتلىرى نۇرغۇن تەرەپنى ئۆز ئىچىگە ئالغان: كوممۇنىستلار (پارتىيە رەھبەرلىرىمۇ بار)، ئىلغار زاتلار، زىيالىيلار، ئالىملار، سىياسەتچىلەر، يازغۇچىلار، ھەربىيلەر، ئوقۇغۇچىلار، ئىشچىلار بولۇپ، بىر نەچچە مىڭ كىشىنىڭ پاجىئەلىك ھالدا قەتلى قىلىنغانلىقى رەسىملەر، بۇيۇملار بىلەن چۈشەندۈرۈلگەن، لېكىن شۇنچە قۇربان بېرىشلەر بەدىلىگە گېرمانىيە خەلقى مەغلۇبىيەتتىن باشقا ھېچنېمىگە ئېرىشەلمىگەن...

مانا، بىز لەنت ۋېيا قانىلىنى بويلاپ ماشىنا بىلەن ئاستا كېتىۋاتىمىز. قانال
سۈيى جىمجىت، سۈكۈتتە. بۇ قانال 1919 - يىلى دۇنيا ئىشچىلار سىنىپىنىڭ ئاتاقلىق
ئەربابلىرىدىن بولغان روزالوكسۇنبورگ، كارىل لېبكنېختلارنىڭ قېنى بىلەن بويالغانىدى.
شۇ چاغدا گېرمانىيە ھۆكۈمىتىدە ئۈستۈنلۈككە ئېرىشىۋالغان ئوڭچى ھەربىيلەر يۇقىرى-
قى ئىنقىلابچىلارنى يوشۇرۇن ئۆلتۈرۈپ، جەسىتىنى مۇشۇ قانالغا تاشلىۋەتكەنىكەن.
مەن جىمجىت ئېقىۋاتقان قانال سۈيىگە قارىدىم. فاشىستلار زامانىدا دەريامۇ، قانالمۇ
فاشىستلار ئۈچۈن خىزمەت قىلىپ قان ئىچكەن، ھازىر بۇ دەريا خىجالەتتىن ئۆكۈنۈ-
ۋاتقاندەك بىلىندى. دوستۇم دېرىك، سەن نېمىشقا ئازابلىنىسەن؟ دۆلىتىڭنى، مىللى-
تىڭنى فاشىزم نامى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ «گىتلېر گېرمانىيىسى» دەپ ئاتىغانلىقىمىز ئۈ-
چۈنمۇ؟ ياكى ئىنسانىيەت دۈشمىنى سېنىڭ ۋەتىنىڭدىن چىققانلىقى ئۈچۈنمۇ؟ مېنىڭ-
چە، ھەر ئىككى ھالدىمۇ سەن ئەيىبلىك ئەمەس، بىز سېنىڭ مۇنبەت، گۈزەل تۇپرىقىڭ
بىلەن، ئۇرۇش خارابىلىرى ئۈستىدە ئەمگەك قىلىپ ۋەتىنىنى دۇنيادىكى 4 - سانائەت
دۆلىتى قىلىپ قۇرۇپ چىقىپ، ئىلىم - پەن، زامانىۋىلىشىشتا ئۈلگە يارىتىۋاتقان خەلقىڭنى
خۇددى ساڭا ئوخشاشلا سۆيىمىز، ھۆرمەت قىلىمىز. ماركس، ئېنگېلس، گېگېل، فېيېرباخ-
تەك پەلسەپە، سىياسىي - ئىقتىساد، ئىلمىي سوتسىيالىزم، ئىشچىلار ھەرىكىتىنىڭ داھىلى-
رى، گېيوتى، شېللېر، بېتخوۋېن، مۇزارتتەك ئەدەبىيات سەنئەتنىڭ ئۇلۇغ پېشىۋالىرى،
ئېينىشتېيىندەك تۆھپىسى ئۆلمەس ئالىملار سېنىڭ مۇشۇ تۇپرىقىڭدا ئۆسۈپ يېتىلگەن.
شۇنىڭ ئۈچۈن گېرمانىيە ئىنسانىيەتكە ئۆزىنىڭ ئۆلمەس ئوغۇل - قىزلىرىنى ئۇلۇغ
تۆھپىلىرى بىلەن تەقدىم قىلغان دۆلەت. سەن گېرمانىيە بىلەن پەخىرلەنسەڭ بولىدۇ.

ماشىنىمىز كۆل بويلاپ، ئاندىن قويۇق ئورمانلار ئارىسىدا مېڭىپ شەھەر سىرتىدى-
كى بېرلىن مۇزېيى ئالدىدا توختىغاندا، دېرىك خۇشال بولۇپ مېنى يېنىك قۇچاقلىدى.
بىز باياتىن ئۈن - تىنسىز مۈگداشقانىدۇق.

— بېرلىن مۇزېيى دۇنياغا داڭلىق! — دېدى ئۇ مېنى چىمەنلىك سەينا بىلەن باش-
لاپ كېتىۋېتىپ، — بۇ يەردە پۈتۈن دۇنيادىكى دۆلەتلەر توغرىسىدا مەلۇمات بېرەلەيدى-
غان نەق ماتېرىياللار بار. جۇڭگو بۆلۈمىنى كۆرىمىزمۇ ياكى پۈتۈن ئاسىيا بۆلۈمىنىمۇ؟

— ھىندى، بۇددا بۆلۈمىنى كۆرەيلى، — دېدىم مەن شىنجاڭ توغرىسىدىكى تارىخىي
ماتېرىياللارنى كۆرۈشكە قىزىقىپ.

تۇرپان بېزەكلىكتىن كەلگەن بۇددا تام سۈرەتلىرىدىن كەسمىلەر، ئىدىقۇت - قوچۇ
شەھەر خارابىسىنىڭ ئەينەن مودېلى. كۇچا - باي مىڭ ئۆيلىرىدىن ئېلىنغان رەسىملەر،
تاش ۋە مېتال ئەسۋابلار، كىيىم، ئۆي جابدۇق، ھەتتا ئادەم ئىسكىلىتىدە بەلگىلەر بىلەن
كۆرسىتىلگەن يىڭنە سانجىلىدىغان نېرۋا تۈگۈنلىرى، پىل چىشىدىن ياسالغان داۋالاشتا
ئىشلىتىلىدىغان يىڭنىلەر... ئىسلامدىن بۇرۇنقى ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنىڭ ئاسىيا ۋە دۇنيادى-
كى يۈكسەك ئورنىنى ئىسپاتلاپ، پاكىت بولۇپ تۇرۇپتۇ. مەن پەخىرلەنگەن ھالدا ئۆز
خۇشاللىقىمنى بايان قىلدىم:

گېرمانىيە ئالىملىرىغا رەھمەت. بىزگە ھۆرمەتلىك جايدىن ئورۇن بەرگىنىڭلارغا

رەھمەت. گېرمانىيە ئالىملىرى بىزنىڭ قەدىمكى تىل - مەدەنىيىتىمىزنى تەتقىق قىلىشتا نۇرغۇن خىزمەتلەرنى ئىشلىدى. لېكىن بىز بۇ ئالىملارنى نۇرغۇن تىللىدۇق، ئەيىبلىدۇق، ھەتتا بىر ئالىمنى دۈشمەن ھېسابلاپ ئۆلتۈرۈۋەتتۇق. پارلاق مەدەنىيەت تارىخىمىزنى دۇنياغا تونۇشتۇرۇش بىزنىڭ ئىشىمىز ئىدى. لېكىن بىز قىلالمىغان بۇ ئىشنى گېرمانىيە ئالىملىرى قىلالىدى، سىلەرگە كۆپ رەھمەت!

سۈرەتلەر، ماددىي نەرسىلەر گىلەم سېلىنغان، پاكىزە، تىنچ ئۆيلەردە ئەينەك ئىچىدە ساقلانغان. ئۆيلەرگە كىرگەن زامان چىراغلار ئۆزلۈكىدىن يانىدىكەن. مەن ئىدىقۇت شەھەر خارابىسى ئالدىدا ئۇزاق توختىدىم. قەدىمكى شەھەر شۇنچىلىك ئىنچىكىلىك بىلەن ياسالغان، مەن بۇ تامدىكى كۆرۈنۈش ئالدىدا تۇرۇپ ئۆزۈمنى تۇرپان ئاستانىدا ھېس قىلدىم.

قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقلىرىنىڭ نېمىسچە تەرجىمىسىنى دېرىك ماڭا ئوقۇپ بەردى. چۈشەندۈرۈشلەرگە «ئۇيغۇر» دېگەن نام ئېنىق يېزىلغان.

— نېمىشقا بىزنى ھىندى — بۇددا بۆلۈمگە قويۇپ قويدۇڭلار؟

— قەدىمكى دىنىي - مەدەنىيەت جەھەتتىكى ئورتاقلىقتا ئاساسەن شۇنداق قىلىنغان. بىزمۇ ھىندىستاندىن كەلگەن، ئاتالمىش ھىندى - ئارىيانلار بىز. دېمەك، سىلەر بىلەن بىزنىڭ قەدىمكى مەدەنىيىتىمىزدە ئورتاقلىق بار ئىدى.

دېرىكنىڭ بۇ سۆزلىرى توغرا. ئاتىلا باشلاپ كەلگەن ھونلارنىڭ بۇلغارىيىدە، ۋېنگرىيىدە، گېرمانىيىنىڭ بەزى جايلىرىدا بىزگە تونۇش بولغان بەزى مىللىي ئەنئەنىلەرنى ھېلىمۇ ساقلاپ تۇرۇۋاتقانلىقى بۇنىڭغا پاكىت بولالايدۇ، ئەلۋەتتە.

بېرلىننىڭ جەنۇبىدىكى ۋەنزى كۆلى بېرلىن خەلقىنىڭ ساياھەت ئورنى. ئۇ يەردە قولۋاق ۋە كىچىك پاراخوتلار بىلەن كۆكۈللۈك تاماشا قىلىشقا بولىدۇ. لېكىن ئۆتكەن بىرنىڭ سوغۇق كۈنلىرىدە بۇ يەر چۆلدەرەپ قالغان. كۆلنى بويلاپ جەنۇبقا ماڭدۇق، قويۇق، قەدىمىي ئورمانلىق كىشىنىڭ كۆڭلىنى ئاچىدۇ، ئاخىر بىر غەربىي - شەرقىي بېرلىن چېگرىسى ھېسابلانغان كۆۋرۈك بېشىغا كېلىپ توختىدۇق.

— بۇ، كۆۋرۈك، — دېدى دېرىك يەرگە چۈشۈۋېتىپ چاقچاق قىلىپ، — بىر سىياسىي كۆۋرۈك. ئامېرىكا - سوۋېت ھۆكۈمەتلىرى مۇشۇ كۆۋرۈك ئۈستىدە تۇتقۇنلارنى ئالماشتۇرغان.

خابىل دەرياسى ئاستا ئاقماقتا. ئۇ، بېرلىننى ئىككىگە بۆلۈپ تۇرىدۇ، شەھەر ئىچىدىكى چوڭ - چوڭ ساياھەت كۆللىرىمۇ مۇشۇ خابىل دەرياسى ئارقىلىق بىر - بىرى بىلەن تۇتىشىپ تۇرىدۇ.

— ھېنرىش ۋون — كلائىستنىڭ قەبرىسى مۇشۇ دەريانىڭ بويىدا، كۆرۈشنى خالامسىز؟

— كۆرەيلى! — دېدىم مەن دەرھال. كلائىست 1777 - يىلى بېرلىندا تۇغۇلۇپ، 1811 - يىلى ۋاپات بولغان. تالانتلىق، ۋەتەنپەرۋەر شائىر. ئۇ، نۇرغۇن شېئىر، ھېكايە، پوۋېست، درامىلارنى يازغان. لېكىن جەمئىيەتتىن نارازى بولۇپ، ئۈمىدسىزلىكتە بېرىلىپ ئۆزىنى ئۆزى ئۆلتۈرۈۋالغان. مەن بۇ شائىرنىڭ ئۆلۈمى توغرىسىدىكى قىزىقارلىق

ھېكايىنى ئاڭلىغان: 34 ياشلىق بۇ ئەدىبنىڭ كىچىكىدىن ياخشى كۆرۈشكەن، لېكىن مۇرادى ھاسىل بولالمىغان ئاشىنىسى بار ئىكەن. ئاشىنىسىنىڭ ئېرى، بىر بالىسىمۇ بار ئىكەن. ناپالېئون گېرمانىيىنى بېسىۋالغان يىلى كلائىست ئۆلۈۋېلىشنى ئېلان قىپتۇ، ئاشىنىسىمۇ بىللە ئۆلمەكچى بوپتۇ. ئاشىنىسىنىڭ ئېرى كلائىستقا يېلىنىپ: «ئۆلمە، ئايالىم بىلەن بالامنى ئال، بەختلىك بول. مەن چەت ئەلگە كېتەي!» دەپتۇ. لېكىن كلائىست بەرىبىر ئاشىنىسى بىلەن بىللە ئاشۇ دەريا بويىغا كېلىپ، بىر - بىرسىنى تاپانچا بىلەن تەڭلا ئېتىشىپ بىللە ئۆلۈۋاپتۇ.

بىز دەريا بويىدىكى ئورمانلىققا كىردۇق. قويۇق قەدىمىي ئورمانلىق ئىچىدە ئىككى قەۋەتلىك ياغاچ ئۆيدىن باشقا ھېچنېمە يوق.

كلائىستنىڭ ئۆلۈۋالغان يېرىگە سېمونت بىلەن خاتىرە تېشى قاتۇرۇلغان. مەن نېمىسچە خەتلەرنىڭ ئاستىدىكى «1777. 18.10 — 1811. 11. 21» دېگەن رەقەملەرنى كۆرۈپ، بۇ شائىر مۇھەببەت ئۈچۈنلا ئۆلگەن ئەمەس، ئۇ، ۋەتىنىنىڭ يات ئەلگە تەسلىم بولۇپ، ناپالېئون ھۆكۈمرانلىقى ئاستىغا ئۆتكىنىگە چىدىيالمىغان، دەپ ئويلىدىم. چۈنكى كلائىست مۇھەببەت ئۈچۈن ئۆلگەن بولسا، بۇرۇنراق ئۆلگەن بولاتتى. ئاۋستىرىيە يازغۇچىسى ۋىزنۇگمۇ ۋەتىنىنى گېرمانىيە بېسىۋالغانلىقى ئۈچۈن ئەلەمگە چىدىماي جەنۇبىي ئامېرىكىغا بېرىپ ئايالى بىلەن بىللە ئۆلۈۋالغان ئەمەسمىدى؟ كلائىست ھەربىي بولغان. ئۇ، ۋەتىنىنىڭ ئارنومۇسىنى ھاياتىدىن ئۈستۈن بىلەتتى. بۇنى ئۇنىڭ ئەسەرلىرى ئىسپاتلىغان.

دىرېك ماڭا كلائىستنىڭ تاشتىكى شېئىرىنى قارا سۆز بىلەن تەرجىمە قىلىپ بەردى. مەن بۇ سۆزنى قاپىيىلەشتۈرۈپ يېزىۋالدىم:

«ئەنسىر دىمەڭلار نامەردلەر،
ئۈستۈڭلەردىن كۈلمەيمەن.
دۇنيا بىلەن خوشلاشتىم،
ئەمدى ھەرگىز ئۆلمەيمەن!»

— راست شۇنداق، باشقىسىنى بىلمەيمەن، ئەمما مېنىڭ قەلبىمدە ئۇ مەڭگۈ ھايات.

بىز شۇ كۈنى ئاخشىمى بېرلىن بىلەن خوشلىشىپ، گېرمانىيىنىڭ شىمالىغا پويىز بىلەن يۈرۈپ كەتتۇق.

ھېنرى توماس ۋە توماس ماننىڭ تۇغۇلغان شەھىرى

مېنى غەربىي گېرمانىيىگە تەكلىپ قىلغان دوستۇم توماس خاپپى تېخى 40 ياشقا كىرمىدى. لېكىن بومبا ساقىلى بىلەن تاقىر بېشى ئۇنى 50 - 60 ياشلىق بوۋاي قىلىپ كۆرسىتەتتى. گېرمانىيىلىكلەرنىڭ ساقال قويۇشى زىننەت، تەبىئىيلىك، رومانتىكا، ھورۇنلۇق ئوخشاش كۆپ خىل سەۋەبلەردىن بولىدۇكەن. توماس بولسا، ئۈچ ياشلىق، بەش ياشلىق قىزلىرىنىڭ تەلىپى بىلەن ساقال قويۇپتۇ (بۇ يەردە بالىلارنىڭ كۆڭلى ئۈچۈن خېلى چوڭ ئىشلارمۇ قىلىنىدىكەن). توماس — بىلىملىك، بېيجىڭدا ئىككى يىل خەنزۇچە ئوقىغان، مۇلايىم، خۇش خۇي ئادەم. ئۇنىڭ بالىلارنىڭكىدەك كۆپكۆك كۆزلىرى كۈلۈپلا تۇرىدۇ. ئۇ، بېرلىن يېزا ئىگىلىك ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ قۇرغاق رايون-

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

لارنى تەتقىق قىلىش ئىنىستىتۇتىنىڭ ئىلمىي خادىمى بولسىمۇ، ئۆزى ئايالى بىلەن بالىتىق دېڭىزىغا يېقىن ھېلىسھوپ يېزىسىدا تۇرۇدىكەن. بۇ يېزا لىيوبەك شەھىرىگە قارايدىكەن. دېمەك، بىز بېرلىندىن توماسنىڭ ئۆيىگە كېتىۋاتىمىز.

بېرلىن شەھىرىنىڭ ئۈچ تەرىپىنى شەرقىي گېرمانىيە زېمىنى قورشاپ تۇرغاچقا، بېرلىندىن پويىز بىلەن شىمالدىكى ھامبورگ، لىيوبەك شەھەرلىرىگە ياكى جەنۇبتىكى فرانكفورت قاتارلىق شەھەرلەرگە بېرىش ئۈچۈن شەرقىي گېرمانىيە زېمىنىدىن ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇ، پويىزدا پاسپورت تەكشۈرۈلىدۇ.

شەرقىي گېرمانىيىگە تېگىشلىك بولغان بۇ يەرلەر ياپيېشىل يايلاق، قويۇق ئورمانلىق. شىمالغا ماڭغانسېرى ھاۋا ئىللىق، مەنزىرە گۈزەل بىلىنىشكە باشلىدى. پاكار - پاكار بۈك قارىغايلىق تۆپىلىكلەر، كۆپكۆك كۆللەر، چۆرىسى باغ - ۋارانلىق ئىككى - ئۈچ قەۋەتلىك ياغاچ ئۆيلەر، ئېتىزلاردىكى سىلوس ئۈچۈن تېرىلغان، تېخى ئورۇلمىغان كۆممىقۇناقلىقلار ماڭا يۇرتۇمنىڭ ياز پەسلىنى ئەسلەتتى.

مەن ئۆز ۋاقتىدا قانلار تۆكۈلگەن، ھازىر قايتىدىن ياشارغان زېمىنىنىڭ كۆڭۈلسىز كۈنلىرىنى ئەسلەشنى خالىمايمەن.

مەن شائىردەك ھاياجانلانغان، تۇنجى قېتىم كەڭ دالانى كۆرگەن گۆدەكتەك ئالاقزادە، ھەممىلا نېمە ماڭا ناتونۇش، يېڭى. سائەتتىكە 120 - 160 كىلومېتر تېزلىك بىلەن كېتىپ بارغان، ئازادە، يۇمشاق ئورۇندۇقلۇق پويىزدا ئولتۇرۇپ يېنىمدىكى شەرقىي گېرمانىيىلىك، پولشالىق ۋە غەربىي گېرمانىيىلىك ياش، خۇش خۇي يىگىتلەر بىلەن تېزلا دوستلىشىپ قالدىم. ئۇلار ماڭا ھەربىر بېكەت، شەھەر، ئورمانلىق، كۆللەرنى قىزغىنلىق بىلەن تونۇشتۇرماقتا. پىۋا - كافى ساتقۇچى خادىم ھېلىدىن - ھېلىغا كىرىپ - چىقىپ تۇرىدۇ. ئادەملەر ئارىسىدا ھۆرمەت، سىلىقلىق، كۆيۈمچانلىق مېنىڭ غەرب ئادەملىرى توغرىسىدىكى قاتمال چۈشەنچەمنى ناھايىتى تېزلا ئۆزگەرتىۋەتتى. مەن غەربلىك ناتونۇش ئادەملەردىن بىر شەرقلىق ئاددىي ئادەم بولۇش سۈپىتىم بىلەن كەمسىتىش، سوغلۇق قىلىش قاتارلىق مەن ئىدىيىدە تەييارلىق قىلغان ناچار نەرسىلەرنى قىلچە سەزمىدىم. ئۇنىڭ ئورنىغا ئۇلار مېنى ھۆرمەتلىمەكتە، مېھمان قىلماقتا، ماڭا يېقىنلاشماقتا.

— گەنبى! — سېمىز، قاپاقلىرى ساڭگىلاپ تۇرۇدىغان بوۋاي ھېلىدىن - ھېلىغا بىزنىڭ خانىمىزغا پىۋا كۆتۈرۈپ كىرىپ كېلىدۇ. ئۇ تۇرپانغا بارغانلىقى ۋە شۇ چاغدا ئۆگىنىۋالغان بىر جۈملە «گەنبى» دېگەن سۆزنى ماڭا ئىشلىتەتتى. ئۇ ماڭا پىۋا تۇتىدۇ. مەن تارتىنماي ئۇنىڭ رومكىسىنى قوبۇل قىلىمەن:

— پوئۇست① — دەيمەن!

— گەنبى!

تۆت سائەتتىن كېيىن لىيوبەك شەھىرىگە كەلدۇق.

لىيوبەك غەربىي گېرمانىيىنىڭ قانال ئارقىلىق بالتىق دېڭىزى بىلەن تۇتىشىدىغان، قاتناش، سودا تەرەققىي قىلغان بىر قەدىمىي شەھىرى. شەھەر قەدىمىي پروسسىيە چوڭ سودىگەرلىرىنىڭ چەت ئەللەر بىلەن مال ئالماشتۇرۇدىغان شەھىرى ئىكەن. بۇ شەھەرنىڭ كوچىلىرىدا دەرەخ ئاز، ئۆيلىرى زىچ، كوچىلىرى تار. ئۆيلىرى گېرمانىيىنىڭ داڭلىق قىزىل خىشى بىلەن ياسالغان. لىيوبەك قانىلى شەھەرنى ئوراپ تۇرۇدىكەن،

① پوئۇست — قەدەھ سۆزى: بەزىچە — خۇشە.

قانالىنىڭ چوڭقۇرلۇقى يەتتە ـ سەككىز مېتىر ئىكەن.

توماس بىر ھەپتە ئىلگىرى كوچىغا «تاشلاپ» قويغان كىچىك ماشىنىسىنى ئېلىپ كەلدى. بىز شەھەرنى ئايلاندۇق. بۇ شەھەردە ماڭا قاتتىق تەسىر قىلغان نەرسە، ئاكا ـ ئۇكا يازغۇچىلار ھېنىرى توماس، توماس مانلار توغرىسىدىكى خاتىرىلەر بولدى. بۇ ئاكا ـ ئۇكا فاشىزمغا قارشى يازغۇچى، جامائەت ئەربابلىرى توغرىسىدا مەن يۈزە بىلىمگە ئىگە ئىدىم. مەن كوچىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئۇلار تۇغۇلغان ئۆينىڭ 2 ـ دۇنيا ئۇرۇشىدا پۈتۈنلەي ئىزنا سىز يوقالغان خارابىسى ئورنىغا قاتۇرۇلغان ئاق مەرمەر خاتىرە تېشى يېنىدا توختىدىم. توماس ماڭا خاتىرە تاشتىكى خەتلەرنى ئوقۇپ بەردى. خاتىرە تېشىغا: «...توماس مان 1882 ـ يىلىغىچە مۇشۇ يەردىكى ئۆيدە ياشىغان» دېگەن خەت يېزىلىپتۇ. ئۇنىڭ ئېگىگە يازغۇچىنىڭ مەشھۇر سۆزلىرى يېزىلغان: «ئالما ئۆز دەرىخى ئەتراپىغا چۈشىدۇ. مەن ليوبەك دەرىخىدىكى بىر تال ئالما ئىدىم. لېكىن بۇ يەرگە يات بولۇپ ياشىدىم. كېيىن بىلدىم، مەن مۇشۇ يەردىكى ئۆزۈم ئەسەرلىرىمدە تەنقىد قىلغان ئادەملەردىن ئىكەنمەن»، «...مەن ھاياتنى، ئۆگىنىشنى سۆيىمەن. خەلقىمدىن بۇ پەزىلەتنى قوبۇل قىلالمىغانلىقىم ئۈچۈن ئازابلاندىم. مەن ۋاپات بولغاندىن كېيىن، كىشىلەرنىڭ ئەسەرلىرىمگە قانداق باھا بېرىشىنى بىلمەيمەن. لېكىن مەن خەلقىمدىن ئۆز باھاسىغا مۇنداق بىر ئېغىز سۆزنى قېتىپ قويۇشىنى ئۈمىد قىلىمەن: «مەن ھاياتنىڭ دوستى»». توماس ماننىڭ بۇ سۆزلەرنى يېزىشى تاسادىپىي ئەمەس. ئۇ، ئۆزىنىڭ بىرىنچى مۇھىم ئەسىرى — «بودىنبورگ ئائىلىسى — بىر ئائىلىنىڭ يېمىرىلىشى» دېگەن رومانىدا ئوخشىمىغان ئىككى كاپىتالىست ئائىلىنىڭ رىقابەتلىشىپ ئاخىرىدا مونوپولىيە كاپىتالىزمى بولۇپ شەكىللەنگەنلىكىنى يازغان. بۇ ئەسىرىدە ليوبەك سودىگەرلىرىنى قاتتىق تەنقىد قىلغانلىقى ئۈچۈن، ليوبەك بايلىرى يازغۇچىنى قاتتىق ئەيىبلىگەن. لېكىن يازغۇچىمۇ قېرىغاندا «ئۆزۈمنى تەنقىد قىلىپتىمەن» دەپ ئۆكۈنگەن، ليوبەك خەلقىمۇ ئۇنى كەچۈرۈپ مەخسۇس خاتىرە ئۆيىنى تەشكىللەپ، ئۆز يازغۇچىسىغا بولغان كاتتا ھۆرمىتىنى ئىپادىلىگەن.

ھېنىرى توماس، توماس مان مۇزېيى ليوبەك خەلقىنىڭ غۇرۇرى، خۇشاللىقى ئىكەن. شەھەر مەركىزىدىكى بۇ قەدىمىي بىنانىڭ ئىككىنچى قەۋىتىگە چىققان ئادەم ئاكا ـ ئۇكا يازغۇچىلارنىڭ نيۇ ـ يورك ئايرودرومىدا قول تۇتىشىپ، قىزغىن كۆرۈشۈۋاتقان چوڭايتىلغان رەسىمىنى كۆرىدۇ. بۇ رەسىمنىڭ ئېگىگە ھېنىرى توماسنىڭ: «مەن نەدە بولسام، گېرمانىيە مەدەنىيىتى شۇ يەردە» دېگەن سۆزى يېزىلغان.

بۇ، ئاكا ـ ئۇكا يازغۇچىلار ئەلۋەتتە شۇنداق دېيىشكە مۇناسىپ. ھېنىرى توماس ھاياتىدا 19 توم رومان، 55 پارچە پوۋېست، ھېكايە ۋە نۇرغۇن دراما، سىياسىي، پوبلىستىك ماقالىلارنى يازغان. ئۇ، ئۆز ئەسەرلىرىدە گېرمانىيە فاشىزمىنى، ئەزگۈچىلەرنى قاتتىق سۆككەن. فاشىزمغا قارشى كۈچلەرنى ئەمگەكچىلەرنى، بولۇپمۇ بۇ ئىككىسىنىڭ بىرىكىشى بولغان سوۋېتلەر ئىتتىپاقى، سوتسىيالىزمنى قىزغىن مەدھىيىلىگەن. ئۇ، ۋەتىنى (ميونخىن) دە، فرانسىيىدە، ئاخىرىدا ئامېرىكىنىڭ كالىفورنىيە شتاتىنىڭ سىبونكا شەھىرىدە خەلقئارا تىنچلىق پائالىيەتلىرى بىلەن شۇغۇللانغان بۈيۈك ئەرباب. 2 ـ جاھان ئۇرۇشىدىن كېيىن شەرقىي گېرمانىيە دېموكراتىك جۇمھۇرىيىتى ھۆكۈمىتى ئۇنى دۆلەت سەنئەت ئىلمىي ئاكادېمىيىسىنىڭ رەئىسى قىلىپ بەلگىلىگەن ۋە بىرىنچى دەرىجىلىك دۆلەت مۇكاپاتى بىلەن مۇكاپاتلىغان. يازغۇچى گېرمانىيىگە قايتىشقا تەييارلىنىۋاتقاندا، 1950 ـ يىلى 12 ـ مارت كۈنى 79

يېقىندا ۋاپات بولغان.

مۇزېيغا يازغۇچىنىڭ 1935 -، 1938 - يىللىرى فرانسىيەدە سەرگەردان بولۇپ يۈرگەندە يازغان رومانلىرىدىن «پادىشاھ ھېنرى (Ⅳ) نىڭ ياشلىق دەۋرى»، «پادىشاھ ھېنرى (Ⅳ) نىڭ تاماملىنىشى» قاتارلىقلارنىڭ كۆپ تىللاردىكى نەشرى، «پىمپو. سفانو»، «يۈرەك»، «مۇھەببەت ھېكايىسى» قاتارلىق ئەسەرلىرىنىڭ قول يازمىلىرى، پوبلىستىك ماقالىلىرىدىن «زولا توغرىسىدا»، «ھوقۇق ۋە ئادەم»، «تەپەككۇر زوراۋانلىقى»، «روھ ۋە كەسىپىي ئىش» ناملىق ماقالىلىرى بېسىلغان گېزىت - ژۇرناللار قويۇلغان.

مۇزېيدىكى چۈشەندۈرۈشلەر ئىچىدە ئاكا - ئۇكا يازغۇچىلارنىڭ بىر مەزگىل 1 - دۇنيا ئۇرۇشى توغرىسىدا ئېلىپ بارغان گېزىت - ژۇرناللاردىكى ئۆزئارا كۈرەشلىرى مېنى قىزىقتۇردى. ئاكىسى ھېنرى توماس 1918 - يىلى گېرمانىيىنىڭ ئۇرۇش سىياسىتىنى تەنقىد قىلىپ «زولا توغرىسىدا» ناملىق ماقالىسىنى ئېلان قىلغاندا، ئىنىسى توماس مان ئاكىسىنى تەنقىد قىلىپ «بىر سىياسەت بىلەن كارى يوقنىڭ قاراشلىرى» ناملىق ماقالىسىنى ئېلان قىلىپ ئاكىسىغا ھۇجۇم قىلىدۇ. ئۇلار شۇ سەۋەبتىن قېرىنداشلىقتىن ۋاز كېچىشكىلى تاسلا قالىدۇ. لېكىن 1942 - يىلى ئاكىسىنىڭ 71 ياشقا توشقانلىقىنى تەبرىكلەپ يازغان خېتىدە توماس مان ئۆز خاتالىقىنى ئىقرار قىلىدۇ.

يازغۇچىلار ئارىسىدا، قېرىنداشلار ئارىسىدا پىكىر ئىختىلاپلىرىنىڭ بولۇشى نورمالنى ھادىسە. لېكىن بىز بۇ نورماللىقنى تېخى كۆنۈكمىدۇق. ھەدىسىلا «دۈشمەن، ئىككى گۇرۇھ مەۋجۇت» دەپ ئارىغا كىرىپ زۇغۇيلۇق قىلغۇچىلار، قۇتراتقۇچىلار چىقىپ تۇرىدۇ. بۇ خىل ئادەملەر شۇنى بىلىشى كېرەككى، پىكىر ئىختىلاپلىرىغا يول قويۇش كېرەك. ۋاقىت، ئەمەلىيەت ئۇلارغا ھەقىقەتنى كۆرسىتىپ بېرەلەيدۇ.

مۇزېينىڭ ئىسمى توماس مان مۇزېيى. لېكىن ئۇ يەرگە ئاكىسى ھېنرى توماس توغرىسىدا يۇقىرىقى نەرسىلەر ئالاھىدە ئورۇنغا قويۇلغان.

توماس مان ئاكىسىدىن تۆت ياش كىچىك. ئۇ 1875 - يىلى 6 - ئاينىڭ 6 - كۈنى ليوبەك شەھىرىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى بايىقى خاتىرە تېشى ئورنىتىلغان جايدا چوڭ سودىگەر ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئۇ، 1929 - يىلى نوبېل ئەدەبىيات مۇكاپاتىغا ئېرىشكىچە بولغان ئارىلىقتا «تىلىستان»، «تونىئاۋ - كىلىگر»، «ۋېنىس شەھىرىدە ئۆلۈش» قاتارلىق پوۋېستلارنى ۋە ئاتاقلىق رومانلىرىدىن «بودىنبورگ ئائىلىسى — بىر ئائىلىنىڭ يىمىرىلىشى» (2 توم)، «بەگ خوجام جانابلىرى» قاتارلىقلارنى يازغان. 30 - يىللاردىن كېيىن بولۇپمۇ 1933 - يىلى گىتلېر تەختكە چىققاندىن كېيىن، ئۇ بېرلىن قاتارلىق جايلاردا نۇرغۇن قېتىم فاشىزمغا قارشى نۇتۇقلارنى سۆزلىگەن. بۇنىڭ ئىچىدە 1933 - يىلى بېرلىندا ۋاگنېر ۋاپاتىنىڭ 50 يىللىقى مۇناسىۋىتى بىلەن سۆزلىگەن سۆزى ئۈچۈن 1936 - يىلى ناتسىستلار ئۇنىڭ گىراژدانلىق ھوقۇقىنى ئېلىپ تاشلايدۇ. ئۇ، ئاۋۋال چېخوسلوۋاكىيىگە، شۋېتسارىيىگە، كېيىن 1938 - يىلىدىن باشلاپ ئامېرىكىغا پۇقرا بولۇپ، ئامېرىكا پولىنىسدۇن ئۇنىۋېرسىتېتىدا پروفېسسور بولىدۇ. 2 - جاھان ئۇرۇشى مەزگىلىدە فاشىزمغا قارشى 50 نەچچە قېتىم نۇتۇق سۆزلەيدۇ. ئۇ، تونجى پوۋېستى «چۈشكۈنلىشىش» دىن تارتىپ (1894 - يىلىدىن) 1954 - يىلقى تاماملانمىغان ئاخىرقى

رومانى «ئالدامچى فېلىكس كرورنىڭ ئەركىنلىكى، ئەسلىمىسىنىڭ بىرىنچى قىسمى» قاتارلىق بولغان ئارىلىقتىكى 60 يىللىق ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن ئۆتكەن ئۆمرىدە ئون نەچچە داڭلىق رومان، 70 نەچچە پوۋېست، دراما ۋە نۇرغۇن ماقالىلارنى ئېلان قىلغان. مۇزېيدا مەن توماس مان ئەسەرلىرىنىڭ ئۇزۇندىن - ئۇزۇنغا سوزۇلغان مۇندەرىجىسى، ئاۋۋال ماشىنكىدا ئۇرۇلغان، كېيىن تەھرىرلەنگەن قوليازمىلىرىنى، ئۇستەل، ئورۇندۇق، كىيىم - كېچەك، دوست - ئاغىنە، بالا - چاقىلىرى بىلەن ئېلىپ بارغان پائالىيەتلىرىنى كۆرۈپ، بىر يازغۇچىنىڭ جاپالىق ئەمگىكى، خەلق ئالدىدىكى بۇرچى، ئۆز ئىشىغا بولغان مۇھەببەت - مەسئۇلىيىتى ئۈستىدە قاتتىق ئويلاندىم. ئۇ 60 يىل توختىماي يازغان، توختىماي ئىزدىنىشتە ئىنتىلگەن. ئۇ، سەنئەت ئىجادىيىتى جەھەتتە كلاسسىكلارنىڭ ئېسىل ئەنئەنىلىرىنىمۇ ۋارىسلىق قىلغان ھەم يېڭى سەنئەت ۋاسىتىلىرى بىلەن دەۋرنى ئەكس ئەتتۈرگەن. شۇڭا ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنى پېشقەدەم كىتابخانلارمۇ، يېڭىلىقتا ئامراق ياشلارمۇ قىزىقىپ ئوقۇيدۇ. ئۇنىڭ رومانلىرىنى تەنقىدچىلەر: «گېرمانىيىنىڭ روھىي تارىخى»، «پۈتۈن ياۋروپا ئۇنى ئۆزىگە ئالاقىدار دەپ قارايدۇ» دەپ باھالىغان. ئۇ ئەسىرچىلىكتە: بىۋاسىتە بايان ۋە ۋاسىتىلىك بايان قىلىش، ئومۇملاشتۇرۇپ مۇلاھىزە قىلىش ياكى بايان بىلەن مۇلاھىزىنى ئارىلاشتۇرۇش ۋە ئىچكى مونولوگ قاتارلىق ئۇسۇللارنى، شۇنداقلا پىكىر ئېقىمى ۋاسىتىسىغا ياتىدىغان زامانىۋى ئۇسۇللارنىمۇ قوللانغان.

توماس مان مۇزېيى ماڭا بىر مۇھىم لېكسىيە، بىر مۇھىم كىتاب بولدى. مەن سۈرەت ۋە نەرسىلەر بىلەن تولغان ئۆيدىن ئۇنتۇلماس، شاۋقۇنسىز بىلىم ئالدىم.

لىيو بەكلىلەر ئۆز ئەدىبلىرىنى تولىمۇ ھۆرمەت قىلىدىكەن. مۇزېيغا يەنە بۇ شەھەردە تۇغۇلغان ئايال يازغۇچى ئىدا بويىت ئالاھىدە ھۆرمەتلىك ئورۇنغا قويۇلغان. گەرچە بۇ نامى مەشھۇر بولمىغان ئايال ئەدىب ئۇلۇغ گېرمانىيە شائىرى گيوتىنىڭ شارلىتى فەن كەلپ ئىسىملىك ۋاپادار ئاشنىسى توغرىسىدا بىرلا ئەسەر يازغان بولسىمۇ.

شائىر گەيبىل (1884 — 1915) ۋە ئۇنىڭ گۈزەل ئايالىمۇ مۇشۇ شەھەرلىك بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۆزلىرىنىڭ ئېسىل ئەسەرلىرى بىلەن بۇ مۇزېيدىن ئورۇن ئالالىغان.

ئۆز ئەدىبلىرى بىلەن پەخىرلىنىش بىر مەدەنىيەتلىك خەلقنىڭ ئەخلاقىي - پەزىلىتى بولسا كېرەك، مەن گېرمانىيىدە يۈرگەن قىرىق نەچچە كۈن ئىچىدە شەھەرلەردە، يېزىلاردا شائىرلار، يازغۇچىلار نامى بىلەن ئاتالغان نۇرغۇن چوڭ - كىچىك كوچىلارنى، ھەيكەللەرنى، مۇزېيلارنى كۆردۈم. مەسىلەن: فرانكفورتتىكى ئەڭ چوڭ كوچا دانتى كوچىسى، فرايبورگ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئالدىغا گومىر بىلەن ئارىستوتېلنىڭ ھەيكىلى قاتۇرۇلغان، نيورنبورگ شەھىرىنىڭ بىر يېزىسىدىكى كوچىلارنىڭ بېشىغا: «ھ. ھەينى، شىللېر، گيوتى...» كوچىلىرى دېگەن ۋىۋىسكىلار قادالغان.

بىزنىڭمۇ ئاجايىپ ئەدىبلىرىمىز بار. لېكىن ئۇلارنىڭ مۇزېيى، ھەيكەللىرىگە ئوخشاش چوڭ ئەھمىيەت بېرەلمىدۇق. كوچىلارنىڭ سانى جەھەتتە دۇنيادا بىرىنچى ئورۇندا تۇرساق كېرەك، لېكىن ئەدىبلىرىمىزنىڭ نامى بىلەن ئاتىلىدىغانلىرى بەك ئاز، بەلكى يوق.

(داۋامى كېيىنكى ساندا)

تەرجىمە گۇللەر

ماھىگۈل پەخرىدىن

چالاچوكان

(ھېكايە)

مەشىنىڭ ئوتى ئۆچۈپتۇ، پۇت-قوللىرىم ئۇيۇشۇپ كېتىپتۇ، قاچاندىن بېرى شۇنداق ئولتۇرغىنىمنى بىلمەيمەن. قولۇمدا قەلەم، ئالدىمدا قەغەز... بىرەر نەرسە يازماقچى ئىدىممىكى، مېڭەم داتلىشىپ كەتكەن پىچاقتەك ھېچنېمىگە يۈرمەدى... قولۇم تىترەۋاتىدۇ. ياق، يۈرىكىم - ئەلەم ئامبۇرىدا قىسىلغان بىر پارچە گۆش بولۇپ تىترەۋاتىدۇ. نېمە يازارمەن؟ كىمگە يازارمەن؟ نەدىن باشلايمەن؟

كېچە، ھەممە تىنىچ ئۇيقۇدا، مەن خىيال ئىلكىدە...

* *

رەھمۇتۇللانى ھايات سەھىپەمدە بىردىنبىر بەخت يولى ئاچقۇچى بولىدۇ دەپ، ئۇنىڭغا چوڭقۇر ئىشەنچ بىلەن ئېتىقاد باغلىغانىدىم. بۇ ئىشەنچ ئارزۇيۇمغا يېتىشىمنى كۈچ، قۇدرەت بىلەن تەمىن ئەتتى. ئانامىلار «تۇل خوتۇننىڭ ئۆيىدە نان يېمەك تەس» دەپ، قانچە توسقان بولسىمۇ، ئاخىرى مۇھەببەت غالىب كەلدى.

رەھمۇتۇللالارنىڭ چىرايلىق پېشايۋانلىق ھويلىسى، ئازادە سېلىنغان تۆت، بەش ئېغىز ئۆيى بار ئىدى. كۆڭلۈمدىكىنى دېسەم، بۇنىڭدىن بەكمۇ خۇرسەن ئىدىم. چۈنكى، بىر چوڭ - كىچىك ئالتەيلەن ھويلىسىنىڭ تايىنى يوق كىچىككىنە ئىككى ئېغىز ئۆيدە چوڭ بولغاچقا، تارچىلىقتىن بەكمۇ تويۇپ كەتكەنىدىم. ئەمدى رەھمۇتۇللا بىلەن كەچتە چېرتيۇژ سىزامدۇق، ئۆگىنىش قىلامدۇق، نېمىلا قىلساق قولايلىق ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، جەمىلەخان ئانا باشتا كۆزۈمنىڭ ئىچىگە تېنىمنى شۈركۈندۈرگۈدەك سۈرلۈك قارىغىنىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، «ئالما گۈللۈك پىيالەڭ بولسا، ئانار گۈللۈك چەينەكتە چاي دەملەپ ئىچسەڭ، نېمىدېگەن ياخشى - ھە! ئوغلۇمنىڭ كۆزى ئۆتكۈر، ئۆزى ئەقىللىق جۇمۇ، قاراڭلار بۇ قىزىمنى...»

دەپ، بولغۇسى قېيىن ئانىلىق سۆلكىتى بىلەن كۆڭلۈمنى ئۇتتۇۋالغانىدى. ئاخىرى تويمۇ بولدى. جەمىلەخان ئانام: «ئۇلۇك قالدىسىم جېنىم غوجام، سول قالسىسىم جېنىم قىزىم» دەپ، داستىخان ئۈستىدىمۇ، تېلېۋىزور كۆرسىمۇ بىزنى ئىككى يېنىغا ئېلىپ ئولتۇراتتى. ئاخشىمى بىر ۋاققىچە بىزدىن ئايرىلىشقا كۆزى قىيمايتتى.

بىر ئاي ئۆتە ئۆتمەيلا، بۇ ئازادە ئۆي ماڭا قەپەزدىنمۇ تار بىلىنىشكە باشلىدى. جەمىلەخان ئانامنىڭ: «گۈلبەھرەم خېنىم!» دەپ سوزۇپ تاۋلىشى گويا تىكەن بولۇپ سانجىلىپ بەدىنىمنى چىمىلدىتاتتى. ئەمما بىر تۇرۇپ ئاتا-ئانا، بىر تۇغقان قېرىنداشلىرىدىن ئايرىلىپ، ياتباش بىر ئۆيگە كېلىپ تۇرغاندىكىن، ئېھتىمال كۆڭگىچە شۇنداق ياتسىراش بولۇدىغاندۇ، دەپمۇ ئويلاپ ئۆزۈمگە تەسەللى بېرەتتىم.

بىر كۈنى سەھەر قوپۇپ، باش-كۆزۈمنى يۇيۇپ، چاچ تاراۋاتاتتىم. هويلىدا: «ۋاي ئىست بالام، ۋاي ئىست غوجام!» دەپ نالە قىلغان ئاۋاز ئاڭلاندى. ئىتتىك سىرتقا چىقۋىدىم، جەمىلەخان ئانام بىزنىڭ دېرىزىنىڭ يېنىدا تۇرۇپتۇ.

— ئانا، نېمە ئىش بولدى؟

ئۇلام-جىم دېمەستىن كەينىگە بۇرۇلۇپ ئىشىكنى جالاقىدە يېپىپ، ئۆيگە كىرىپ كەتتى. ئىشىك گويا بېشىمغا تەگكەندەك، ئىككى چېكەم چىڭقىلىپ، مېڭەم زىڭىلداپ ئاغرىپ كەتتى...

بۇنداق ئىش بۇ ئۆيدىكى مۇقەررەر ئادەتتەك ئۈزلۈكسىز تەكرارلىنىپ تۇردى. قېيىن ئانامنىڭ خاراكتېرى مەن ئۈچۈن يەشكىلى بولمايدىغان بىر تېپىشماق ئىدى.

رەھمۇتۇللا ئىككىمىزنىڭ بىرەر يەرگە بىللە بېرىشىمىز، ھەتتا يانمۇ-يان، ياكى ئۇدۇل ئولتۇرۇپ تاماق يېيىشىمىزمۇ گۇناھ ئىدى. ھەر ئىككىمىز بىر زاۋۇتتا ئىشلەپ تۇرۇقلۇق بىر باھانە-سەۋەبلەرنى تېپىپ، ئىلگىرى-كېيىن مېڭىشقا مەجبۇر بولاتتۇق.

يېڭى يىل ھارپىسىدا، زاۋۇت ئىتتىپاق كومىتېتى بايرام مۇناسىۋىتى بىلەن تانسا كېچىلىكى ئۇيۇشتۇرغانىدى. مەن تەشۋىقات ھەيئىتى تۇرۇپ بارمىسام بولمايتتى. قېيىن ئانامنىڭ خۇيىنى بىلگەچكە، «مۇھىم يىغىن بار ئىدى» دەپ، چاندۇرماستىن ماڭماقچى بولدۇق. كىم بىلسۇن، بىز جابدۇنۇپ چىققۇچە، ئاناممۇ تەييار بوپتۇ.

— مەنمۇ زاۋۇتقا بېرىپ، قانداق يېڭى ئىشلار بار كۆرۈپ، يېڭى گەپلەر بار ئاڭلاپ كېلەي، — دېدى ئۇ ئىشىككە قولۇپ سېلىۋېتىپ.

— ئانا، بۇ ياشلارنىڭ يىغىنى، سىزگە... — رەھمۇتۇللا ئۇنى توسماقچى بولدى.

— ياش، ياش! مەنمۇ تېخى ئەللىككە ئۇلاشقىنىم يوق، ئۆيدە ئولتۇرۇۋېرىپ تۆت تامغا يەم بولسام بولامتى؟!

— ئانا، كىچىك بالىدەك نەگىلا بارساق ئەگىشىۋالىدىكەنسىز.

— نېمە؟ يەنە بىر دەپ باققىنا؟ مەن تېخى سەن نېمىگە كۈشەندە بولۇپ قاپتىمەن-دە! ۋاي ئىست، داداڭدىن ئىككى سىڭلىڭىم بىلەن قېلىپ، شۇنچە يىل باققانلىرىم! مەندىن قېچىۋاتقىنىڭنى كۆرۈڭ! ماڭا بۇ نېمە تارتقۇلۇق، نېمە كۆرگۈلۈك!؟

ئۇنىڭ چىرايى تۇمۇردەك كۆكىرىپ، كۆزلىرى ئالاڭغۇلىشىپ، ساڭگىلاپ تۇرغان

قوش ئېگەكلىرى لېپىلداپ كەتتى.

— ئېيتىر مانتىنى شوپۇكلاپ يېگۈزۈپ بېقىپ چوڭ قىلغان يالغۇز ئوغلۇمدىن كەلگۈلۈك شۇ بولدىمۇ؟ «ئۇلپىتىڭ قاغا بولسا، يېيىشىڭ نىجىس» دەپتىكەن، بۇزدى، بۇزدى، بالامنى بۇزدى!

— رەھمۇتۇللا، سىزمىچۇ كىچىك بالىدەك گېپىم باردەپ ھەر نېمىنى دەۋېرىدىكەنسىز. ئانا، خاپا بولمىسىلا، ئۆزلىرى بىلىلا ئەمەسمۇ، ئۇنىڭ گېپى شۇنداق توغراق، كۆڭۈللىرىگە ئالمىسىلا.

— گۈلبەھرەم خېنىم! تاماشا بوپ بەردىغۇ؟ تووا، مۇنداق يېرى بار تېخى. ئوغلۇمنىڭ كاللىسىنى ئايلاندۇرۇۋاتقانلار بار. «ئېشەكنى ئىززەتلىسە، ئوقۇرىغا تېزەكلەيدۇ» شۇنداق ئەمەسمۇ، گۈلبەھرەم خېنىم، ھە؟

نەدىن بىلەي، مېنىڭ بىر ئېغىز تەسەللىرىم ئېچىتقۇ بولۇپ، ئۇنى تېخىمۇ ئېگىز سەكرىتىشىنى!؟ بەرىبىر «گۆش بىلەن ياغ بىر تۇغقان، پىيازنىڭ كۆيىگىنى كۆيگەن» ئىكەن. مانا ئەمدى مەن كىشىنىڭ ئالدىدا «ئېشەك»مۇ بولدۇم. «قاغا»مۇ بولدۇم، ھەر نېمە بولدۇم.

«جېنىم ئانا، جېنىم دادا! بىسمىللا دېمەستىن نېمە ئىشلارنى كۆرۈۋاتىمەن - ھە؟» ئۆيگە كىرىپ كارىۋاتقا ئۆزۈمنى ئاتتىم. مېنىڭ شۇ تاپتا يىغىدىن باشقا نېمىگە كۈچۈم يېتەتتى؟

دادام بىلەن ئانامنىڭ مېنى تاھازىرغىچە: «ھۆپپىدە قىز، شۆپپىدە قىز، سەمەنلىكنىڭ چىلگىسى قىز، ئوردا ئالدىنىڭ گىردىسى قىز، ئۆستەڭبويىنىڭ مانتىسى قىز، دومبۇلياغىنىڭ سامسىسى قىز» دەپ ئەركىلىتىشلىرىنى ئويلاپ، ئۆزۈمنى زادى تۇتۇۋالالمىدىم. ئالغىدىكى سومكامنى يۇلۇپ ئېلىپ، ئىشىك تۈۋىگە باردىم-يۇ، بىردىنلا ئانامنىڭ: «بالام، بىر ئۆي دېگەندە داۋاملىق سەن چىرايلىق، مەن ئوچۇق، سەن تاتلىق، مەن چۈچۈك دەپ ئولتۇرغىلى بولمايدۇ. قازان - قومۇچنىڭ چېقىشىپ كېتىشى تۇرغان گەپ. مېنىڭ بالام بولىدىغان بولساڭ، ئۆي تۇتىمەن دېسەڭ، قىلىدىن قىڭغىر كەتسە يامانلايدىغان، گەپ توشۇيدىغان تەۋاز تەنتەكلەردىن بولما. ئۆزۈڭگىمۇ، بىرگىمۇ ياخشى ئەمەس» دېگەن نەسىھىتىنى ئويلاپ، لاسسىدا بولۇپ قالدىم.

كۈنلەر شۇنداق ئۆتۈشكە باشلىدى. رەھمۇتۇللا قاچان ماڭا چىراي ئاچقان ھامانلا قېيىن ئانام: «ۋاي ئىسىت، بالام!» دەپ يىغلايتتى. كېچە -كۈندۈز دېرىزىدىن نېرى كەتمەيتتى. بىر مەزگىل لېۋىمنى چىشلەپ چانىدۇرماستىن ئادەتتىكىدەك يۈرۈۋەردىم. رەھمۇتۇللاغىمۇ ئاق - كۆك دېمىدىم. بىلىمەن، ئۇمۇ ئوڭايسىزلىنىۋاتىدۇ. ئانا - دە، ئانا!...

بىر كۈنى كەچتە مەشىنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ كىر يۇيۇۋاتاتتىم. تۇساتتىن مۈزدەك بىر نەرسە مۈرەمدە يىلاندەك تولغىنىپ ماڭغىنى تۇردى.

— ۋايجان! — قورققىنىمدىن ئورنۇمدىن چاچراپ تۇرۇپ كېتىپ، داسنىمۇ ئۆرۈۋەتتىم. رەھمۇتۇللا قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى. ئەسلىدە ئۇ بىر تال چۈۋىنىنى ياقامنىڭ ئىچىدىن مىدىرلىتىپ، مۈرەمگە ماڭدۇرغانىكەن. مەنمۇ ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالماي، ئۇنىڭ كۈلكىسىگە جۆر بولدۇم. تۇيۇقسىز ئىشىك جالاقىدە ئېچىلىپ كەتتى.

— قانداق قىلارمەن، ئوغلۇم تۈگە-

شىدىغان بولدى، قانداق قۇتۇلارمەن، بۇ
ئېچىقاپ قالغان ...
قېيىن ئانامنىڭ ئاغزىدىن نېمىنىڭ
چىقىۋاتقىنىنى بىلمىدىم. كاللام
ئاغرىپ ئېتىلىپ كېتەي دەپ قالدى.
رەھمۇتۇللا تاماكىنى پۇرقىرىتىپ چېكىشتىن
باشقىنى بىلمىدى. مېنىڭ ئەمدى زادىلا
چىدىغۇچىلىكىم قالمىدى - دە، يامانلاپ
كەتتىم.
ئاناملارغا «ئاغرىپ قېلىپ كەلدىم»
دەپ قويدۇم. دادام: «ياتلىق قىلغان
قىز بالىنى ئۆيدە ئارتۇق تۇرغۇزۇش
ياخشى ئەمەس، ئىشقا بىرىپ كېلەلىگۈدەك
بولغاندىكىن، يېنىپ كەتسۇن» دەپتۇ. بى-
راق «ئۆزى كەتكەن يارىم، ئۆزى كەل-
گەن يارىم» دېگەنىدەك بولامدۇ - يوق!
دېلىغۇللۇقتا قالغانىدىم. زاۋۇتتا رەھمۇتۇللا
بىلەن بىرگە بولغاندا، ئۇ خىيالنى ئار-
قامغا تاشلاپ، ئۇنىڭ بىلەن بىللە قاي-
تىپ كەتتىم.
بىرەر يىلغىچە ئارا كۈندە ئالتە
قېتىم «مىجەزىم يوق» بولۇۋېرىپ، نومۇس
كۆچىدىن دەردىمنى سىرتقا چىقارمىدىم-
يۇ، بارغانسېرى جۇدەپ مۇردىغا ئوخشاپ
قالدىم. كۆرگەنلا كىشى «كۆزلۈكرەك
دوختۇرغا كۆرۈنۈپ باقسىلا، جۇمۇ!» دەيتتى.
— سىڭلىم، — دېدى خاناچام بىر كۈ-
نى بېشىمنى سىلاپ تۇرۇپ، — مىجەزىم
يوق، مىجەزىم يوق دەيلا، يا تۈزۈكرەك
داۋالانمايلا، بىزدىن سىر تۇتۇۋاتقان بىر
ئىش بارمۇ يا؟ راستىنى ئېيتسىلا، كىم
سىلىنى بوزەك ئەتتى؟ ئۇنداق ئادەمنىڭ
ئەدىپىنى بىرىپ قويمىسام، خاناچىلىرى
بولماي كېتەي.
چوڭ ئاكامنىڭ ئايالى نادىرە مېنىڭ
ئوتتۇرا مەكتەپتىكى ساۋاقدىشىم بولۇپ،
مەندىن ناھايىتى ئىككى - ئۈچ ياش چەرق-
لىنەتتى. ئۇ تولىمۇ خۇش پېئىل، ئوچۇق-
يورۇق ئايال ئىدى. ئىككىمىزنىڭ دېيىش-
مەيدىغان گېپى يوق ئىدى.
مەنمۇ يېرىلالماي تۇراتتىم، نەچچە
ۋاقىتتىن ئىچىمگە يۇتۇپ كەلگەن دەرد-
لەرنىڭ ھەممىسىنى بىراقلا تۆكۈۋالدىم.
— ۋاي بىچارە سىڭلىم، — دېدى
خاناچام ماڭلاي چاچلىرىمنى سىلاپ تۇرۇپ، —
ھېلىغۇ سىلى چىداپلا، مەندەك ئادەم
بولسا، يائاللا، تۆت كۈندە ۋاك دېمەمدى-
غان، ئوغلىنى كۈنلىگەندىكىن، ئۆيلەپ
نېمىش قىلاتتىكى ئۇ جەددال!
— نېمە دېدىلە، خاناچا؟ — قۇلۇقىم-
غا ئىشەنمەي سورىدىم.
— ئوغلىنى كۈنلەپتۇ.
— خۇدايا توۋا، دېسىلە خاناچا، نەدىكى
گەپلەرنى قىلىدىكەنلا. ئانا دېگەنمۇ... —
ئاخىرقى بىر سۆزنى ئاغزىمغا ئېلىش-
تىن ئۇيالدىم.
مەن ئۆزۈمنىڭ تەقدىرىدىن گۇمانلىنىشقا
باشلىدىم. ئۆمۈر — ئۇزۇن مۇساپە. ئەگەر
ئۇنىڭ ھەر بىر قەدىمىدە سۈركىلىش، زىددى-
يەت، كۆڭۈلسىزلىك بولىۋەرسە، بۇ مۇساپە
ئۇنىڭ ئەكسىگە يۈزلەنمەمدۇ؟ «ئايرىم ئۆي
تۇتايلى» دېيىشكە ۋىجدانىم يول قويمايدۇ.
بىر ئانا، بىر بالا، ئۇلارنىڭ خىزمىتىدە
بولۇش مېنىڭ بۇرچۇم، لېكىن...
ھەممىدىن بېسىپ چۈشىدىغىنى،
مەھەللىدىكىلەرنىڭ جاندىن ئۆتىدىغان تە-
نىلىرى بولۇۋاتاتتى. بەزىلەر ئاڭلىتىپ
تۇرۇپ:
— بۇ قىز بالىغا ئەر ياراشمىدى، شۇڭا
كېسەلدىن باش كۆتۈرەلمەيۋاتىدۇ — دېسە

www.uyghurkitap.com

بەزىلەر:

— ئۇستامنى خېلى دىيانىتى بار ئادەم دېسەك، قىزىنى ھە دېسە ئۆيىدە ساقلاپ، سېغىپ ئىچەمتىكىن؟ — دېيىشەتتى.

ھەتتا بەزىلەر:

— قاراپ تۇرۇڭلار، بۇمۇ ئاخىرى «چالا چوكان» بولۇپ ئولتۇرىدۇ ... — دەيتتى.

بىر كۈنى قېيىن ئانام بازاردا ئانامغا: «قىزلىرىڭنىڭ يۈزىنى ئېچىۋېلىپ بازارغا سالماقچىمىدىڭلە؟ ھە دېسىلا پوكانلىرىغا بېسىۋېلىپ نېمانچە قىلىلا؟ قىزلىرى ئاسماندىن چۈشكەن كۆز مونچاق ئەمەس. ۋايجان، جان بولسا جاھان، ئاش بولسا قازان، ئوغلۇمنىڭ چۆرىسىدە پىرە ئۇيناپ يۈرگەن نى-نى قىزلار بار» دەپ، بىر مۇنچە سۆزلەپتۇ.

خەلق ئالەم ئالدىدا قېيىن ئانامنىڭ ئاھانىتىگە چىدىمىغان ئانام ھوشىدىن كېتىپ يىقىلىپ چۈشۈپتىكەن، تونۇش-بىلىشلەر ئۇچراپ ئۆيگە ئېپكىلىپتۇ. ئاكاملار «دەرھال ئاجراشتۇرۇۋېتىمىز» دەپ، مۇشتۇمىنى تۈرۈپلا چىقىشتى. دادام باشتا: «ئەردىن چىقىپ ئەرگە تېگىش ياخشى ئىش ئەمەس، باللار ئوبدان بولغاندىكىن ئۆيىنى بۇزمايلى» دەپ زادىلا ئۇنىمىغانىدى. ئەمما ئانامنىڭ نالىسى بىلەن جىم تۇرۇۋالدى.

ئاخىرى، شۇنچە ئارزۇدا ئېرىشكەن قىزىل قەغەزنى ئاق قەغەزگە ئالماشتۇرۇشقا مەجبۇر بولدۇم. شۇ كۈنى كەچتە ئۆيگە قايتىپ كېلىۋاتسام، دوقمۇشتا تۇرغان «ئۇچۇرچى» ئاياللار: «مەھەللىمىزدە ‹چالا چوكانلار› سېپىگە يېڭى ئەزا قوشۇلدى» دەپ پاقا كۆركىرىغاندەك كۈلۈشۈپ كەتتى.

مەھەللىمىزدە ئەرنىڭ ئۆيىدە ئىككى ئايدىن بىر يىلغىچە ئولتۇرۇپ ئاجرىشىپ كەتكەن تۆتەيلەن بولۇپ، كىشىلەر ئۇلارنى «چالا چوكانلار» دەپ ئاتايتتى. ئۇلارنىڭ بىرسى تولا كىيىم جوداسى قىلىپ، بىرسى ئېرىنى ئۇتتىنىمۇ، پىتتىنىمۇ كۈنلەپ، بىرسىنىڭ ئەر بىلەن خاراكتېر-مىجەزى ماس كەلمەي ئۆي تۇتالمىغانلار ئىدى. مەنمۇ بىر ئايال بولغىنىم ئۈچۈنلا ئۇلارنىڭ تەقدىرىگە ئېچىنسامىمۇ قىلچە مەنسىتمەيتتىم. «تاڭ سۆزلىمە تاڭدا كېلۇر، ئالدىرىمىغىن ئاستا كېلۇر» دەپ، مەنمۇ بۇ قاتاردىن ئورۇن ئالدىم. مانا ھازىر چوكانلىق ھاياتىمنى باشلىغىنىمغا ئىككى كۈز، ئىككى قىش، بىر ياز، بىر ئەتىياز بولدۇ. ئىز قوغلىشىپ ئۆتكەن بۇ كۈنلەردىن مېنىڭ ئېرىشكىنىم پەقەت «چالا چوكان» دېگەن نام، خالاس!

* *

ئۆزۈمدىن قورقۇۋاتىمەن، يېقىندىن بۇيان تىلىم دىلىمنى باشقۇرالمايدىغان بولۇپ قېلىۋاتىدۇ. ئارقا كوچىدىكى ئامىنە خېنىم سەۋدايى مەن بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈۋاتىدۇ. خۇدايىمەي، مەن راستىنلا ... ئويلاشقا جۈرئەت قىلالمايۋاتىمەن «دەرد كەلمەيدۇ بىلمەيدۇ، دەرد كەلگەندە يىغلايدۇ». كاشكى ھالىمغا يېتىدىغان بىرسى بولسا، ئىچىمدىكى دەردلىرىمنى دەپ-دەپ سىرتقا چىقىرىۋەتسەم، مەندەك بىر ئاجىزەنىڭ كۆڭلى-كۆكسى ئېچىلىپ، بىر ئاز بولسىمۇ يەڭگىللەپ قالارمىكىن؟ ھەي مۇڭداشقۇچۇم قەغەز، سىرىدىشىم قەلەم، يەنىلا سىلەرگە ئىلتىجا قىلاي، ئىلتىپاتىڭلارنى سۇنۇڭلار!

«جېنىم ئانا، بىتەلەي قىزىڭنى كە-

چۈرەرسەنمىز؟ سەن بىلەن يۈزتۇرانە تۇرۇپ ھال مۇڭدىشىشقا نومۇسۇم، غۇرۇرۇم يول قويمىغاچقا بۇ خەتنى يېزىۋاتىمەن. ھاياتلىق ئىستىكى بۈگۈن يەنە قەلەم تەۋرىتىشكە ئۈندەۋاتىدۇ. جېنىم ئانا تۇرمۇش بىۋاپا، تەقدىر رەھىمسىز، ئىنسان خاراكتېرى تېپىشماق ئىكەن. مەن رەھمۇتۇللانى ھەقىقەتەن ياخشى كۆرەتتىم، ئۇمۇ شۇنداق ئىدى. بىز ئۆمۈرلۈك بەختىيار ئائىلە قۇرۇشقا تەلپۈنەتتۇق. رەھىمسىز رېئاللىقنىڭ زەربىسىدىن تىك موللاق ئېتىپ چۈشتۇم. لېكىن تەقدىرىمنى ئىگىلەش ئۈچۈن ئۈن - تىنسىز تىرماشتىم. مەن ھازىر بىر گۇناھكار، قانۇن ئالدىدا بەلكىم پاكتۇرمەن. سىلەرنىڭ ئالدىڭلاردا، ۋىجدان سوتى ئالدىدا كەچۈرگۈسىز گۇناھكارمەن. شۇ ۋەجىدىن شەيتاننىڭ ئارقىسىغا كىرىپ، سىلەرنى مەڭگۈلۈك ھەسرەتتە قويغىلى تاس قالدىم. جېنىم ئانا، ئېچىگە سالسا دەرد بولىدىكەن، كىشىگە دېسە گەپ، ساڭىلا دەي، سالامەتلىكىمدە ئۆزگىرىش بولۇۋاتىدۇ...»

ئاھ! نېمىلەرنى يېزىۋاتىمەن؟ خەتنى يېزىپ بولالمىدىم، توغرىسى، يازالمىدىم. ئانامنىڭ بۇ، زەربىگە چىدىغۇچىلىكى يوق. ئاچام بولسىمۇ كاشكى. ئويلا - ئويلا ئاخىرى ھالىمنى خاناچامغا ئېيتماقچى بولدۇم.

«دىلكىشىم خاناچا، سىلىنىڭ ئەقىللىرىگە قول قويۇپ، ئاچا يولىدا تېڭىرقاپ قالغان تەقدىر ئەسرى ئۈچۈن يول كۆرسىتىپ بېرىدۇ، دېگەن ئۈمىدتە بۇ خەتنى يازماقچى بولۇۋاتىمەن. ئالدى بىلەن كىچىكىدىن يالغان سۆزلەشنى ئار - نومۇس دەپ بىلىپ كەلگەن سىڭىللىرىنىڭ تۇنجى قېتىم ۋە ئەڭ ئاخىرقى قېتىم يالغان سۆزلىگەنلىكىنى كەچۈرگەيلا. ھازىر مەن يەنىلا رەھمۇتۇللانىڭ نىكاھىدا! خاناچا ئالجىپ قېلىپ جۆيلۈۋاتامدىكىن دەپ قالمىسىلا. شۇ تاپتا مېنىڭ ھوش كاللام جايىدا. ئەينى ۋاقىتتا بىز نائىلاج ئاجراشتۇق، دەپ جاكالاپ قويغانىدۇق، ئەمەلىيەتتە، قىزىل قەغەز قولىمىزدا ئىدى. ئىشلار خىيالدىكىدەك ئوڭاي ئەمەس ئىكەن. ۋاقىت ئۆتكەنسېرى ياشلىق دېدۇقمۇ، نادانلىق قىلدۇقمۇ، يا كۆڭۈلنىڭ كەينىدە ئازدۇقمۇ، بىلمىدىم ... قورسىقىمدا كۈنسېرى چوڭىيىپ، تىنىمسىز پېتىرلاۋاتقان بۇ كىچىك جاننىڭ ماڭا نېمە دەرد - ئەلەم، بالا - قازا ئېلىپ كېلىشىنى تەسەۋۋۇر قىلالمايمەن، ئەر كىشى دېگەن بىپەرۋا بولىدۇكەن. ماڭا ئاسمان يىراق، يەر قاتتىق تۇيۇلۇۋاتىدۇ. چۈنكى مەن كۆپنىڭ نەزەرىدە «چالا چوكان» دە! يا ھەممە كىشىگە «ئايىۋھانناس ئاڭلاڭلار، گۈلبەھرەم بىلەن رەھمۇتۇللانىڭ نىكاھىدىن ئاجراشمىغىنى راست!...» دەپ جاكالىغىلى بولمىسا، جېنىم خاناچا، خىيال قايىنىمىدا تۇنجۇقۇپ كېتىۋاتىمەن، قانداق قىلىشىمنى بىلمىدىم. ئۆزلىرى ئاقىلانە بىر يول كۆرسەتسىلە...»

خەتنى چىرايلىق قاتلاپ يانچۇقىمغا سالدىم. مىنۇت ئۆتمەستىن ئۇنىڭ تەقدىرىمۇ پارە - پارە بولدى، بايا تېخى «ھوش كاللام جايىدا» دېگەن ئىدىمغۇ؟ خۇشاللىقنى ياراتقان خاناچام، سىردىشىم نادىرە ئۆزى نېمە پىغاندىدۇر؟

كىچىك ئاكامنى ئۆيلەش ئالدىدا چوڭ ئاكامغا يا زاۋۇتتىن، يا سىرتتىن باش تىققۇدەك بىر ئېغىز ئۆي ھەل قىلالمىدۇق. نېمە ئىلاج؟ توينى قىلىۋەردۇق.

www.uyghurkitap.com

چوڭ ئاكام بىر مەزگىل كوللىكتىپ ياتاقتا ياتتى، كېيىنچە قايتىپ كەلدى. ئىچكىرىكى ئۆيدە نۆۋەتلىشىپ قونۇش دالاندىن سارايغا سارايدىن دالانغا يۆتكىلىپ، نەپسى - پەدىشەپىنى دەپسەندە قىلىۋاتقان بۇنداق زېرىكىشلىك، تېتىقسىز تۇرمۇش ئاخىرى شەرمى هايالىق خاناچامنى بىزار قىلدى. «مەن قورقمەن دۆگدىن، گەپ قىلمىغان مۆگدىن» دەپ، ئاكام دېگەن غورىنىڭ «هۆرت - پۆرت» دىن باشقا ئىككى ئېغىز تاتلىق سۆزى بولسا، كاشكى! شۇنداق قىلىپ، ئۆيىمىزنىڭ بولبۇلى كەتتى، تۆرىمىزنىڭ زىننىتى ئۆچتى، خاناچام بىهۇدە «چالا چوكان» قاتارىغا كۆچتى.

«چالا چوكان»، «چالا چوكان! ئاه، چالا چوكان!».

تۇيۇقسىز قورسىقىمنىڭ قاتتىق چىڭقىلىشىدىن ئېسىمگە كەلدىم. كىيىم ئىشكاپىنىڭ ئالدىدا كۆڭلەكچان ئەينەككە قاراپ تۇرۇۋېرىپتىمەن. قەغەز پارچىلىرى كۆز شامىلى تۆككەن غازاڭدەك، ئۆينىڭ هەممە يېرىگە يېيىلغانىدى. ئانام ئارقامدا ئىشىككە يۆلىنىپ، ئاغزىنى چىڭ تۇتۇۋېلىپ، بۇقۇلداپ يىغلاۋاتاتتى.

— يوقال، كۆزۈمگە كۆرۈنمە!

مۇشتۇمۇمنى تۈگۈپ ئالدىمدا تۇرغان «چالا چوكان» نى كېلىشتۈرۈپ بىرنى سېلىۋېدىم، «جاراڭ - جۇرۇڭ» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ، ئېسىمدىن كېتىپ يۈگۈرۈپ كەلگەن ئانامنىڭ قۇچىقىغا يىقىلدىم.

ئانامنىڭ ياشلىرى يۈزۈمگە سىم - سىم يامغۇردەك چۈشۈشكە باشلىدى. ئۇ يېرىك قوللىرىدا دەم چېكەمنى ئۇۋۇلاتتى، دەم قورساقلىرىمنى سىلايتتى، مەن قاتتىق قورۇنۇپ، كۆزۈمنى ئېچىشقىمۇ جۈرئەت قىلالماي، بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتىم.

— جېنىم بالام، بولدى قوي، يىغلىما. ئەمدى ئۆتكەن ئىش ئۆتتى، ئۆزۈڭنى تولا ئۇپراتما، سەن مۇنداق تۇرساڭ مەن تۈگىشىپ كېتىدىكەنمەن، — دېدى ئانام كۆز يېشىمنى سۈرتۈپ، — بۈگۈن زاۋۇت ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىدىن داداڭ ئىككىمىزنى چاقىرتىپتىكەن.

— هە!

چىڭ يۇمۇلغان كۆزلىرىم ئېچىلدى. بۇ قورقۇنچنىڭ بەلگىسىمۇ، يا ئۈمىدنىڭ چاقنىشىمۇ بىلمىدىم. ئاق سۈت ئېمىشكە تەلپۈنگەن بوۋاقتەك ئانامغا تەلمۈردۈم.

هەممىنى ئۇقتۇم بالام، زاۋۇتتىكىلەر جەمىلىخان بىلەنمۇ سۆزلىشىپتۇ. هەممە گۇناه بىز چوڭلاردا. هەرقانچە دېسەك ئۇنىغا كەلمەيدۇ. پەرىشان بولما! قەددىڭنى رۇسلا، سەن بىزگە ئاق. رەهمۇتۇللاغا پاك. يۈزۈڭنىڭ يورۇقلۇقىغا تەشكىل گۇۋاه.

ئانامنىڭ سۆزلىرى زۇلمەت باغرىنى يېرىپ چاقنىغان چاقماقتەك دىلىمنى ۋاللىدا يورۇتۇۋەتتى. رېئاللىقنىڭ زەربىسىدىن ئەلەمگە تولۇپ ئۇيۇشۇپ كەتكەن يۈرىكىمدە بىر خىل ئىللىق سېزىم پەيدا بولدى - يۇ، بىراق، يەنىلا ئانام ماڭا پەقەت چۈش ئۆرۈپ بېرىۋاتقاندەكلا تۇيۇلدى.

ئەلەم، نومۇس، تەشۋىش ۋە ئۈمىدكە تولغان قەلبىمدە غەيرەت تۇيغۇسى گاه ئۆرلەپ، گاه پەسلەپ تۇراتتى.

— قىزىم، زاۋۇت باشلىقى جەمىلىخان ئاناڭ بىلەن ئەتە بىزنىڭكىگە كەلمەكچى. قالدى گەپنى رەهمۇتۇللا بالام خېتىدە يازغاندۇر.

ئانام يانچۇقىدىن بىر پارچە خەتنى ئېلىپ ماڭا سۇندى. خەتنى قولۇمغا قانداق ئالغىنىمنى بىلمەيمەن. هاياجاندىن ئانامنىڭ بوينىغا چىڭ گىرە سېلىۋالدىم.

— ئانا ...

(«قەشقەر ئەدەبىياتى» 1987 - يىللىق 5 - سانىدىن ئېلىندى).

ئەرشىدىن راشىدىن

ھەقلىق پاراڭلار

(مەسەل)

ئۆتكەنىدىم بىر ھويلىنىڭ ئالدىدىن،
چىقتى ئاۋاز ھويلا ئىچى ـ دالدىدىن.
قۇلاق سالسام قىيا-چىيا، دە ـ تالاش،
توختاپ قالدىم (ئىش بولسىمۇ ئالدىراش).

قارىۋىدىم پەنجىرىدىن ـ ئاراشتىن،
ئايان بولدى ئۇندىكى ئىش «قاراش»تىن.
كۆزۈم چۈشتى يىغىن ئاچقان سورۇنغا،
ئۆي قۇشلىرى يىغىلغان بۇ ئورۇنغا.

كاتىپ قىلغان بولسا كېرەك كەپتەرنى،
ئولتۇرۇپتۇ تۇتۇپ قەلەم ـ دەپتەرنى.
«تېچلىنىڭلار!»دەيتتى رەئىس غاز سۆزلەپ
«رۇخسەت» دېدى توخۇغا غاز ئاز سۆزلەپ.

توخۇ دېدى: «پىكىر قىلسام ئىگەمگە،
ھەل بولماستىن كەلدى پىكرىم بۇ كەمگە.
ھەيۋە قىلدى ئۇ ماڭا كىر، ‹كۆلگە› دەپ،
‹غىدىڭ ـ پىدىڭ قىلغىنىنىڭ تەڭ نۆل-
گە› دەپ.

‹تۇرغىن،ـــ دەيدۇ،كۆل ئىچىدە كەچتىمۇ›،
‹چىقىشىڭغا بولماس،ـــ دەيدۇ،ـــ قاشقىمۇ›.

قىستىغاچقا كۆلگە كىردىم ئامال يوق،
چىقسام ئاران كۆز ئاچقۇدەك ماجال يوق.

چالۋاقىدى ئىگەم ‹ھالىڭ شۇ› دېدى،
‹ئىسـت سېنى... ئۆزەلمىدىڭ سۇ› دېدى،
‹ئۆگەن، بىلىم ئىقتىدارىڭ كەم›دېدى،
‹تىرىشمىساڭ بېرىلمەيدۇ يەم› دېدى.

بىلىسلەر بۇرادەرلەر زاتىمنى،
ئەزەلدىنلا توخۇ دەيدۇ ئاتىمنى.
قۇرۇقلۇقتا ياشىغۇچى نەسلىمەن،
سۇ ئىچىدە تۇرالمايمەن ئەسلى مەن.

كېچىلىرى ياتار جايىم قونداقتۇ،
توخۇلارنىڭ ئادىتىمىز شۇنداقتۇ؟...»
توختىدى ئۇ قايىناپ يەنە بىر تالاي،
ئۇندىن كېيىن سۆز باشلىدى ئۆدەكۋاي.

«كۆلۈشمەڭلار ئۇنۇم ئانچە ساز ئەمەس،
ئىگەمىزگە مېنىڭ پىكرىم ئاز ئەمەس.
مەجبۇرلىدى چىق دەپ مېنى قونداققا،
ئۆدەك دېگەن نېمىشقىلسۇن قونداقتا؟

دېۋەيلىدى بۇيرۇقىغا ياق دېسەم،
قانچە قېتىم يالۋۇرۇپ «غاق-غاق» دېسەم.
قول شىلتىدى «يولىماسەن سۇغا» دەپ،
«كېپىم-گەپتۇر، يول يوق، ئۇيۇ-بۇ»غا دەپ،

كىرەلمىدىم كۆلگە ئىلاج يوقىدىن،
قورقۇپ ئىگەم ھەيۋىسىدىن، دوقىدىن.
تېخى«دەرھال قانات قېقىپ ئۇچ!» دېدى،
«قونداق ئارا ئۆرلە، زەپەر قۇچ!»دېدى.

بىلىسىلەر، سۇ ئۈزۈشكە ماھىرمەن،
قۇرۇقلۇقتا ياشاشقىمۇ قادىرمەن.
مەندە بىر جۈپ قانات بولغان گۇناھمۇ،
ئۇچالىسام، ئۇچماي كۆڭلۈم ئۇنارمۇ؟

مېنىڭدىكى ماھارەتكە قول قويماي،
ھۈنىرىمنى كۆرسىتىشكە يول قويماي؛
پىكىر قىلسام ئىگەم بۇلى ھار كۆرسە،
يارامسىز دەپ باھا بەرسە، خار كۆرسە؛

ئېيتىڭلارچۇ، ئاچچىقىمغا ھاي بارمۇ؟
ئەھۋالىمنى سورايدىغان جاي بارمۇ؟»
باشقىلارمۇ سۆز قىستۇردى، گەپ قىلدى،
كاتىپ چۈشكەن پىكىرلەرنى سەپ قىلدى.

ئاخىردا دېدى ھەممە: «غاز ئاكا،
ھەممىمىزنىڭ پىكرى ئەمەس ئاز ئاكا.
ۋەكىل بولۇپ ئىگىمىزگە يەتكۈزگىن،
بېشىمىزدىن غەم-غۇسسىنى كەتكۈزگىن
ئىقتىداردىن تاشقىرى يوق كارامەت،
ئىگەم بۇنى ئەستە تۇتسۇن داۋامەت.»

ئۆز ئىشىمغا ماڭدىم ھايال ئۆتمەيلا،
غازنىڭ «يېپېش نۇتقى» نىمۇ كۆتمەيلا.
گەپ قوشمىدىم، ئاڭلىغاننى سۆزلىدىم،
ئېيتىڭلارچۇ، مەن نېمىنى كۆزلىدىم؟...

(خوتەن «يېڭى قاشتېشى» ژۇرنىلى 1987-يىللىق 6-سانىدىن ئېلىندى).

سىدىقھاجى روزى

ئۇستىلىق بىلەن كۆچۈرۈشمۇ ياكى «تالانت» نىڭ مەھسۇلىمۇ؟

(«يۇلتۇزلار يۇرتى» ۋە «ئاھ، مېنىڭ خەلقىم» داستانلىرىغا باھا)

يولداش ئارسلاننىڭ ۋەكىللىك خاراكتېرگە ئىگە ئەسىرى — «يۇلتۇزلار يۇرتى» (شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان) نىڭ 1-، 2-بابلىرى «ئانۇش ئەدەبىياتى» نىڭ 1983-يىللىق 1-سانىدا ئېلان قىلىنغاندا، قوشۇمچە تەھرىر ئېلاۋىسى بېرىلگەندى (تۆۋەندە بۇ تەھرىر ئېلاۋىسىدىن كەلتۈرۈلگەن ستاتىلارغا «*» بەلگىسىنى قويىمىز). تەھرىر ئېلاۋىسىنىڭ ئاپتورى ئارسلانغا «ئۆز تالانتىنىڭ كۆپ تەرەپلىمىلىك ۋە ئاجايىپلىقى»، «مەنىۋى بايقاش كۈچىنىڭ ئادەتتىن تاشقىرىلىقى... بەدىئىي ھېسسىياتىنىڭ چوڭقۇرلۇقى... خەلق روھىنىڭ ماھىيىتىنى ئۆتكۈر ئىزھارلاشلىرى بىلەن... خېلى يىللاردىن بۇيان كۆپ مىللەت كىتابخانلىرىنىڭ دىققەت مەركىزىدە بولۇپ كەلمەكتە» دەپ ناھايىتى يۇقىرى باھا بەرگەنىدى. بەدىئىي ئەسەرلا بولىدۇكەن، شائىر، يازغۇچىلا بولىدۇكەن، باھا بېرىش بولىدۇ. ئەدەبىيات تارىخىدا ۋە رېئاللىقتا ھەرقانداق ئوبيېكت ھېچقاچان باھاسىز قالمايدۇ. ھالال ئەمگەكلا بولىدۇكەن، قەدىرلىنىدۇ، بەدىئىي ئەمگەكنىڭ ۋە بەدىئىي ئەسەرنىڭ رېئاللىققا كۆرسەتكەن ئىجتىمائىي تەسىرى باھالىنىدۇ. بۇ جەرياندا ئەدىب بەدىئىي ئەمگىكىنىڭ خاراكتېرىغا يارىشا باھاغا ئېرىشىدۇ.

«ئۆزىدىكى ئۆلمەس ماۋزۇغا مۇناسىپ بەدىئىي تالانت بىلەن يېزىلغان، شېئىرىيىتىمىز ئاسمىنىدىكى ‹ئۆچمەس يۇلتۇز› دەپ، شۆھرەت قازانغان ‹يۇلتۇزلار يۇرتى› داستانى»* «ئۆچمەس يۇلتۇز» دەپ ئاتالغان كۈنلەردىن باشلاپلا ئۆچۈپ كېتىدىغان ئامىللارغا ئىگە بولسىمۇ، بايقاش مۇئەييەن جەرياننى شەرت قىلغانلىقتىن، بۇ ئامىللار داستان «شۆھرەت» قازانغان ئەينى چاغلاردا بايقالمىغانىدى. «شۆھرەت» كە ئىگە بولغان داستاننىڭ «شۆھرەت»كە لايىق بولمىغان تەرەپلىرى بايقالغاندىن كېيىن، بۇ داستاننىڭ بۈگۈنكى كۈندە تەنقىدنىڭ دىققەت مەركىزىدە بولۇپ قېلىشى تەبىئىيدۇر.

«يۇلتۇزلار يۇرتى» داستانى بەدىئىي ئەسەر ئىكەن، مۇستەقىل ئىجادىي ئەمگەكنى

شەرت قىلغاندىن باشقا، داستاننىڭ بەدىئىي قىممىتىنىڭ ۋە ئېستېتىك قىممىتىنىڭ مەۋجۇتلۇقىنىمۇ ئالدىنقى شەرت قىلىدۇ. لېكىن بۇ داستاندا «لىرىك» تەسۋىرلەنگەن تارىخىي شەخسلەر، تارىخىي ئوبيېكت بولۇش خۇسۇسىيىتىدىن، تارىخىي ئوبيېكت بولۇش خاراكتېرىدىن ئايرىلغان شەخسىيلەردۇر. چۈنكى بۇ شەخسىيلەر مۇئەييەن تارىخىي دەۋر بىلەن چەمبەرچەس باغلانغان، ھالبۇكى، ھەربىر تارىخىي دەۋر كونكرېت ماكان بىلەن زاماننىڭ بىرلىكى ئىچىدىكى دەۋردۇر. بۇنداق بىرلىكتىن ئايرىلغان داستاندا چىنلىق بولمىغاچقا، تولۇق مەنىدىكى لىرىك خۇسۇسىيەتمۇ بولمايدۇ. «تىيانشاننىڭ ئۇزاق تارىخى، نەچچە مىڭ يىللىق بوران-چاپقۇنلۇق ئۆتمۈشىنى ئومۇملاشتۇرۇش»* مىسرالارغا كۆچۈش، قاپىيىلەرنىڭ رەڭدارلىقىغا كۆچەشلا بولماستىن، بەلكى بۇنداق زور تارىخىي جەرياننى داستاننىڭ قۇرۇلمىسىغا ئورۇنلاشتۇرۇش، تارىختىن، تارىخىي ئەينەنلىكتىن ئايرىلغان ۋە تارىخىي قىياپەتنى ساقلاپ قالغان ئاساستا ئەدىبنىڭ ھېس-تۇيغۇلىرىدا ھازىر بولغان تارىخنىڭ قىياپىتىنى ۋە بۇ قىياپەتكە ماسلاشقان تارىخىي شەخسلەرنىڭ خاراكتېرىنى كونكرېت بەدىئىي ئوبرازلارغا، ئەڭ مۇھىمى، ماكان ۋە زامان شەكلىگە ئورۇنلاشتۇرۇش جەريانىدۇر. پەقەت مۇشۇنداق جەريان تاماملانغاندىلا، «ئانا يۇرت، ئانا ۋەتەنگە سىمۋول قىلىنغان تىيانشان تاغ تىزمىلىرىنىڭ سەلتەنەتلىك كارتىنىسى ۋە شائىرانە سۈرەتلەنگەن شېئىرىي ئوبراز» نىڭ بەدىئىي مەنزىسىگە ھەم تارىخنىڭ بەدىئىي قىياپىتىگە ئېرىشەلەيمىز. ئەكسىچە بولغاندا، «شائىرانە سۈرەتلەش» بىھۇدە سۈرەتلەش بولىدۇ، خالاس.

تارىخىي ئوبيېكتلار، بىر مەنىدىن ئېيتقاندا، ئېستېتىك ئوبيېكتتۇر. داستان ئاپتورى بەزى ئىزلەنگۈچىلەر تۈزۈپ چىققان كلاسسىك ئەدەبىيات تېزىسلىرى ۋە مۇناسىۋەتلىك ماقالىلارنى ئۆز تەسىرىگە تارىخىي مەنبە قىلىۋالغانلىقتىن، ئىجادىيەت جەريانىدا ھېسسىي باسقۇچتىن ئېشىپ كېتەلمىگەن، ئۇنىڭ تارىخنى بىلىشى، تارىخىي قارىشى يۈزە بولغانلىقتىن، ھېسسىياتنى ئەقلىي بىلىش باسقۇچىغا كۆتۈرەلمىگەن، بۇنداق ئاجىزلىقنى «ئىقتىدار» دەپ تونۇپ، ئارزۇغا مۇناسىپ مادارنىڭ بار-يوقلۇقىنى ئويلاشمىغان، ئىشنى باشلاپ قويۇپ، ئاخىرلاشتۇرۇشقا كۆزى يەتمىگەن پەيتتە، قۇتۇلغىلى بولمايدىغان ئىچكى ئازابقا دۇچ كەلگەن. «مەن» دىن تۇغۇلغان غورۇر ئاپتورنى يېزىشقا قىستىغان. غورۇر بىلەن «ئىقتىدار» نىڭ تىركىشىشى، يەنى «ئىقتىدار» نىڭ غورۇرغا مۇناسىپ بولماسلىقى ئاقىۋەتتە ئاپتورنىڭ يالىڭاچ ئوتتۇرىغا چىقىشىغا سەۋەب بولغان، نەتىجىدە، «شەكىللىنىۋاتقان ھازىرقى زامان شېئىرىيىتىگە تېگىشلىك تۆھپە قوشقان، پوئېزىيىنىڭ لىرىك چوققىسى»* ھېسابلانغان «يۇلتۇزلار يۇرتى» داستانى گىرۇزىن شائىرى گېئورگىي لېئونىدزېنىڭ «ستالىن»① داستانىدىن ئۇستىلىق بىلەن كۆچۈرۈلگەن. باشقىلارنىڭ بۇنى سېزىپ قېلىشىدىن ئەنسىرىگەن ئاپتور داستاننىڭ بېشىغا گىرۇزىن شائىرى گېئورگىي لېئونىدزېغا تەقلىد دېگەن سۆزنى قىستۇرۇپ قويۇشقىمۇ جۈرئەت قىلالمىغان.

گىرۇزىن شائىرى يازغان «ستالىن» داستانىنىڭ بىرىنچى قىسمى — «بالىلىق ۋە ئۆسمۈرلۈك» شىنجاڭدا كەڭ تارقالغانىدى. گىرۇزىن شائىرى گېئورگىي لېئونىدزې كىتاب-

① «شەرق ھەقىقىتى» نەشرىياتى، تاشكەنت، 1952 - يىل نەشرى.

نىڭ بۇ قىسمىدا، روسىيىنىڭ ئۆكتەبىر ئىنقىلابىدىن بۇرۇنقى تارىخىي ئەھۋالىنى كونكرېت تەسۋىرلەش ئارقىلىق، ستالىننىڭ تۇغۇلۇشى، ئۆسۈپ يېتىلىشى، ئەتراپتىكى ئىجتىمائىي مۇھىتنى تونۇپ يېتىشى ۋە باللىق دەۋرىدىكى ھېسسىياتى بىلەن كىشىلىك تۇرمۇش قارىشىنى لىرىك ئاساستا يورۇتۇپ، ستالىننىڭ باللىق دەۋرىدىكى ئوبرازىنى ياراتقان. لىرىك ۋە ئېپىك شەكىلنىڭ بىرلىكىدە يېزىلغان بۇ داستاندا پەلسەپىۋى پىكىر، تەبىئەت مەنزىرىسى، ئىجتىمائىي مەنزىرە ئورگانىك رەۋىشتە بىرلەشتۈرۈلگەنىدى، بولۇپمۇ زامان ئېقىمىدىكى ماكان كۆرۈنۈشى، ماكان ئۆزگىرىشىدىكى زامان كۆرۈنۈشى، شەكىلنىڭ ئابستراكت يۈكسەكلىكى داستاننىڭ تارىخىي چىنلىقىنى شۇنچە كونكرېتلىقاۋە شۇنچە يۈكسەكلىككە كۆتۈرگەنىدى.

«يۇلتۇزلار يۇرتى» داستانىنى «ستالىن» دىن ئۈستىلىق بىلەن كۆچۈرگەن ئاپتورنىڭ «شېئىرىي ئىلھامى» ۋاستىلىق ئىلھام بولۇش سۈپىتىدە ئارسلانغا تەئەللۇق «ئىلھام» بولماستىن، غەيرىي مۇستەقىل ئىجادىي بولۇش سۈپىتىدە ئۇسلۇب ۋە باشقا جەھەتتىن گۇرۇزىن شائىرىغا تەئەللۇقتۇر. چۈنكى «ۋاستىلىق ئىلھام» كۆپىنچە ۋاستە قىلىنغان داستاننىڭ ياكى بەدىئىي ئوبيېكتنىڭ ئۆزگىچە خۇسۇسىيىتىنى يوق قىلىۋېتەلمەيدۇ، بەلكى ساقلاپ قالىدۇ. تەقلىد قىلىنغان ئوبيېكت كونكرېت بولسا، تەقلىدتىن كېيىنكى ئوبيېكت ئابستراكت بولىدۇ، تارىخىي چىنلىق مەركەزلەشتۈرۈلمەي، تارىخىي شەخسلەر خۇنۇكلىشىدۇ.

چىنلىق ئۆزگە خاسلىقتىن ئايرىلسا، مۇبالىغە ئاساستىن ئايرىلىدۇ. تارىخىي داستان دەپ ئاتالغان «يۇلتۇزلار يۇرتى» نىڭ كلاسسىك ئەدىبلەر تۇغرىسىدىكى كاتولىكقا ئايلىنىپ قېلىشى مۇشۇ سەۋەبتىن ئەمەسمۇ؟!

قاراڭ:

«نۇرلىرى يالقۇنلۇق خۇش خەۋەر كەبىي،
جاھاننىڭ ئۇپىقىدا ئۆچمەس ئەبەدىي.»

«ستالىن»، 28 - بەت.

«يۇلتۇزلار يورۇتار يۈرەك يولىنى،
قۇياشنىڭ مەشئىلى ئۆچمەس ئەبەدىي.»

«يۇلتۇزلار يۇرتى».

بىر كۇپلېت شېئىردا ئاۋۋالقى ئىككى مىسرادىكى پىكىرنىڭ بىرلىكى كېيىنكى ئىككى مىسرالىق پىكىرنىڭ بىرلىكى بىلەن قوشۇلۇپ، بىر كۇپلېت شېئىرنىڭ شەكلى پۈتۈنلۈكىدە مەزمۇن روشەنلىكىنى ساقلايدۇ، بۇ ئەلمىساقتىن تارتىپ ئۆزگەرمەي كېلىۋاتقان، ۋەزىن ۋە تۇراق مۇقىملىقىدا گۈزەللىكنى گەۋدىلەندۈرۈدىغان، ئۆزگىچە شەكلى مەۋجۇتلۇقىنى تەمىن ئېتىدىغان بارماق ۋەزىنلىك شېئىرلارنىڭ ئىچكى شەكىللىك خۇسۇسىيىتىدۇر. تەقلىدىي كۆچۈرۈش پەرقلىق جۈملە شەكلىدە مەزمۇن ئوخشاشلىقىنى مەجبۇرىي ساقلاپ قېلىش ۋەزىن ۋە تۇراقنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرىغانلىقتىن، ئاپتور يۇقىرىدا تەقلىدىي ئوخشىتىلغان ئىككى مىسرانىڭ پىكىر بىرلىكىنى يوقىتىپ قويغان. بىرىنچى مىسرادا پىكىر «يۇلتۇز»نىڭ «نۇرى»غا باغلانغان بولسا، ئىككىنچى مىسرادا پىكىر

«قۇياش» نىڭ «نۇرى»غا باغلىنىدۇ. «نۇر» توغرىسىدىكى پىكىرنى ساقلاپ قېلىش ئېھتىمال ئاپتورنىڭ گرۇزىن شائىرىغا ھۆرمەت قىلىش تۇيغۇسىدىن پەيدا بولغان بەدىئىي دىتى بولسا كېرەك.

«قۇياش» بىلەن «مەشئەل» نىڭ لېكسىكىلىق مەنىدىكى پەرقى بۇ ئىككى سۆزنىڭ ئىستىلىستىكىلىق رولىنىڭ پەرقىنى ئاشۇرۇۋەتكەن. نەتىجىدە، «قۇياش» نىڭ ئىستىلىستىكىلىق مەنىسى «مەشئەل» نىڭ ئىستىلىستىكىلىق مەنىسى تەرىپىدىن تېخىمۇ كۈچەيتىلمەستىن، ئەكسىچە تۆۋەنلەپ كەتكەن. «نۇرلىرى يالقۇنلۇق» دېگەن ئوخشىتىشنى ئوخشالغۇچى «مەشئەل» نىڭ ئورنىدا ئىشلەتكەندە، تەقلىدىي كۆچۈرۈشنىڭ چېنىپ قالىدىغانلىقىنى ئويلىغان ئاپتور ئورۇنلۇق بىر سۆزنى تاپالماي، «قۇياش» سۆزىگە يانداش «مەشئەل»نى ئىشلىتىدۇ. ئىستىلىستىكىلىق مەنىسىدىن ئېيتقاندا، «مەشئەل» قۇياشقا تەڭ بولالمايدۇ. تەقلىدىي كۆچۈرۈش زۆرۈرىيىتى شېئىرىي مىسرانىڭ بۇزۇلۇشىغا، ئوخشىتىشنى جايىدا ئىشلىتەلمەسلىككە ئېلىپ بارىدۇ.

«كارتىلى تاغىنىڭ شاماللىرىدا،
تورغاي قانىتىنىڭ يەلپۈنۈشى بار.
كارتىلى ئۇپۇقىنىڭ قىزغۇچ رەڭگىدە،
قان قۇيما گۈللەرنىڭ قىزىللىقى بار.»

«ستالىن»، 12 - بەت.

ئاپتور بۇ كۇپلېتقا تەقلىد قىلىنغان تۆۋەندىكى كۇپلېتنى قۇراشتۇرۇش جەريانىدا تەقلىد قىلىنغان كۇپلېتنىڭ كونكرېتلىقىنى ئابستراكتلاشتۇرۇپ، ئەسلى كۇپلېتنىڭ مەزمۇننى قىسمەن ساقلاپ قېلىپ، پەقەت شەكىلنىلا قالدۇرىدۇ:

«بۇلۇتلار تۈپىنىڭ ئىلگىرىلىشىدە،
ئەزىمەت بوۋىلار كۆلەڭگىسى بار.
ھاۋانىڭ تىترەتكۈچ گۈلدۈرلىشىدە،
ئانلار قەھرىنىڭ ئەلەڭگۈسى بار.»

بۇ كۇپلېتتىكى «ئەلەڭگۈسى»، «كۆلەڭگىسى» دېگەن قاپىيىلەرمۇ ئارسلاننىڭ ئىجادىيىتى ئەمەس. چاندۇرۇپ قويۇشتىن ھەزەر قىلغان ئاپتور بەت ئاتلاپ كۆچۈرۈش ئۇسۇلىنى قوللانغان. بۇ قاپىيىلەر گرۇزىن شائىرىنىڭ ئەسلى مىسرالىرىدا مۇنداق پىكىرلەرنى گەۋدىلەندۈرگەنىدى:

«قىزىرىپ پىشماقتا تاتلىق كاۋاپلار،
يوغان بىر ياڭاقنىڭ كۆلەڭگىسىدە.
توختىماستىن ئوتقا تېمىۋاتقان ياغ،
پىژىلدار كۆمۈرنىڭ ئەلەڭگۈسىدە.»

«ستالىن»، 126 - بەت.

يەنە قاراڭ:

«ياقۇت يامغۇرىدا چۆمۈلگەن كەبىي،

ئەتىرگە پۇركۇنۇپ ئالەم دىمىقى.»

«ستالىن»، 11 - بەت.

«يامغۇردىن كېيىنكى يۇلتۇز سىردىشىم،
پۇركۇيدۇ ئەتىرنى دېڭىزدەك باغلار.»

«يۇلتۇزلار يۇرتى».

تەقلىدتىن ئاۋۋالقى ۋە كېيىنكى ئوبيېكت ئوخشاشلا ئوخشىتىش ئارقىلىق پىكىر-نى گەۋدىلەندۇرۇش ئۈچۈن تۈزۈلگەن مىسرالاردۇر. بۇ مىسرالاردا پىكىرنىڭ ئېغىرلىق مەركىزى ئوخشاشلا «ئەتىر» نىڭ ئۈستىگە چۈشكەن.

«قان قۇيما گۈللەرنىڭ قىزىللىقى بار»

«ستالىن»، 12 - بەت.

«ئاشقمەن قان قۇيما ئانارلىرىڭغا»

«يۇلتۇزلار يۇرتى»، 141 - بەت.

پىكىر، ئوخشىتىش «قان قۇيما»غا مەركەزلەشكەن.

«رەڭلەر دېڭىزىگە ئوخشاش كارتىلى»

«ستالىن»، 12 - بەت.

«باغرىڭ نۇر ۋادىسى، رەڭلەر دېڭىزى»

«يۇلتۇزلار يۇرتى»، 141 - بەت.

پىكىر «رەڭلەر دېڭىزى»گە مەركەزلەشكەن.

گرۇزىن شائىرىنىڭ مىسرالىرىدىكى «ئەتىر»، «قان قۇيما»، «رەڭلەر دېڭىزى» قاتارلىق ئوخشىتىشلار شائىرنىڭ ھېسسىياتىنى گەۋدىلەندۇرگەن بولسا، ئارسلاننىڭ مىسرالىرىدا ئوخشىتىش پىكىر ۋە ھېسسىياتتىن يىراقلاشقان.

«تورغاي قانىتىنىڭ يەلپۈنۈشى بار»

«ستالىن»، 12 - بەت.

«تۇلپارلار يايلىنىڭ يەلپۈنۈشى بار»

«يۇلتۇزلار يۇرتى»، 25 - بەت.

بۇ ئىككى مىسرانىڭ سېلىشتۇرمىسىدىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، گرۇزىن شائىرىنىڭ ئوخشىتىشى — «يەلپۈنۈش» قانات بىلەن ئوبرازلىق بىرلىككە ئېرىشكەن بولسا، ئەينەن كۆچۈرگەن ئارسلاننىڭ ئوخشىتىشى — «يەلپۈنۈش» ئاتنىڭ يايلى بىلەن ئىچكى باغلىنىش يارىتالمىغان.

«مانا بىر ۋاقىت بۇركۇت ئۇگىلىغان تاغلار»

«ستالىن»، 28 - بەت.

«بۇركۇتلەر ۋەتىنى قارلىق چوققىلار»

«يۇلتۇزلار يۇرتى»، 9 - بەت.

پىكىر بۇركۇتنىڭ تاغدا ئۇگىلىشىغا مەركەزلەشكەن.

«قولىدا چېقمىدىن ئۆتكۈر قىلىچ بار»

«ستالىن»، 69 - بەت.

«قىلىچقا تايىنىپ بوغداخان يۈرەر»

«يۇلتۇزلار يۇرتى»، 34 - بەت.

پىكىر قىلىچقا مەركەزلەشكەن. ئەينەن ئوخشاشلىقنى يوشۇرالمىغان.

«ئازادلىق ئىستىگەن تاغلار، دالالار،
ئورمانلار قەلبىدە ساقلىدۇق مەھكەم.»

«ستالىن»، 10 - بەت.

«ئورمانلار بوراندا كۆتۈرگەن شاۋقۇن،
يىللارنىڭ سىرىنى سۆزلەيدۇ گويا.»

«يۇلتۇزلار يۇرتى»، 10 - بەت.

«يىللارنىڭ سىرى»، «ئازادلىق ئىستىكى» شېئىردا ئوخشاش مەنىدىكى، لېكىن ئوخشاش بولمىغان جۈملە شەكلىدىكى پىكىرلەردۇر. گرۇزىن شائىرى بىلەن ئارسلاننىڭ پىسخىك مايىللىقى بۇ مىسرالاردا ئوخشاش مەقسەت ۋە ئوخشاش پىكىر ئۈستىگە مەركەزلەشكەن.

«ھېلىدىن - ھېلىغىچە تىنىك چوققىلاردا،
قىڭغىر مۇنارلار چوقچىيىپ تۇرار.»

«ستالىن»، 10 - بەت.

«شۇ مۇنار بەستىدە تاغنىڭ بەستى بار»

«يۇلتۇزلار يۇرتى»، 75 - بەت.

گرۇزىن شائىرىنىڭ مىسرالىرىدا «مۇنار» بىلەن «چوققا» سېلىشتۇرما قىلىنغان. ئارسلاننىڭ مىسرالىرىدا پىكىر ئىخچاملاشتۇرۇلۇپ، «تاغنىڭ بەستى» «مۇنارنىڭ بەستى» گە يانمۇ - يان قويۇلغان.

«قەلئە رەھناسىدىن كېلىدۇ ئاۋاز»

«ستالىن»، 16 - بەت.

«ئۇچتۇرپان قەلئەسى كۆتەرسە چوقان»

«يۇلتۇزلار يۇرتى»، 89 - بەت.

بىرىنچى مىسرادىكى «ئاۋاز» ئىككىنچى مىسرادا «چوقان»غا ئۆزگەرتىلگەن بولسىمۇ، لېكىن مىسرالارنىڭ ئورنىدىن قارىغاندا، پىكىرنىڭ ئەينەن ئوخشاشلىقى ساقلاپ قىلىنغان.

«چاقماق يالتىرىشى ئېرىغان نۇردەك»

«ستالىن»، 7 - بەت.

«چاقنىغان چاقماقلار قىلىچىك گويا»

«يۇلتۇزلار يۇرتى»، 5 - بەت.

بىرىنچى مىسرادا «چاقماق» «يالتىراش» بىلەن سۈپەتلەنگەن بولسا، ئىككىنچى مىسرادا «چاقماق» «چاقناش» بىلەن سۈپەتلەنگەن. بۇ، پەرقلىق جۈملە شەكلىدىكى پىكىر ئوخشاشلىقى دېگەنلىكتۇر.

«بەزەن گۈلدۈرماما گۈلدۈرلىشىدە»

«ستالىن»، 7 - بەت

«لە رەڭدۇر باھارنىڭ گۈلدۇرماممىسى»

«يۇلتۇزلار يۇرتى»، 5 - بەت.

«بەزەن پارقىرايدۇ بۇندا ئاپتاپ»

«ستالىن»، 7 - بەت.

«ئاپتىپىڭ ئوخشايدۇ ئالتۇن سۈيىگە»

«يۇلتۇزلار يۇرتى»

ئارسلاننىڭ «يېڭى ۋە ئۇلغار تېمىلاردىكى تەپەككۇرغا باي، يارقىن لىرىكىلىرى، گۈزەللىكنى جەملەش، ھېسسىياتلىق جانلاندۇرۇش ۋە پەلسەپىۋى پىكىرلىك ئىچكى نۇرىنى ئۆزىگە ئالاھىدىلىك قىلغان سەنئەتلىك شېئىرلىرى» * گرۇزىن شائىرىنىڭ تەپەككۇرىنى ئاربىيەت ئېلىشتىن بارلىققا كەلگەن ۋە يارقىنلاشقان شېئىرلاردۇر. «گۈزەللىكنى جەملەش» نىڭ مەنىسىدىن قارىغاندا، گۈزەللىك يارىتىشقا چامى يەتمىگەن شائىر، ئەمەلىيەتتە، گرۇزىن شائىرى «ستالىن» داستانىدا ياراتقان گۈزەللىكنى «يۇلتۇزلار يۇرتى» داستانىدا جەملىگەن، «پەلسەپىۋى پىكىرلىك ئىچكى نۇر»نى ئۆز بىلەن گرۇزىن شائىرى ئوتتۇرىسىدىكى پەسخىك پەرقنى چەتكە قايرىۋېتىش ئارقىلىق «ستالىن» داستانىدىن «يۇلتۇزلار يۇرتى»غا كۆچۈرگەن. پەقەت مۇشۇنداق جەرياندىن كېيىنلا «يۇلتۇزلار يۇرتى» مەيدانغا كەلگەن.

كۆچۈرۈش ئارقىلىق «شۆھرەت» قازىنىش ئېھتىياجى ئاپتورنى يەنە كۆچۈرۈشكە ئۈندىگەنلىكتىن، گرۇزىن شائىرى كېيىنكى لېنىندزىغا خۇش ئېيتىپ، ئۆزبېك شائىرى غاپۇر غۇلامنى تېپىۋالدۇ.

«قوۋانىڭ ئانارى، ئەنجان ئۈزۈمى،
نەمەنگەن ئەنجۈرى، تاشكەنت ئالمىسى،
سەمەرقەند شارابى، قوقەن قوغۇنى،
مەرغىلان شاپتۇلى، ھەممە - ھەممىسى»

«تاللانغان ئەسەرلەر»، 165 - بەت.

غاپۇر غۇلامدىن كۆچۈرگەن مىسرالارغا ئارسلان مۇنداق رەڭ بېرىدۇ:

«سۆيىمەن ئالتاينىڭ ئالتۇنلىرىنى،
ئاتۇشنىڭ ئەنجۈرلۈك بوستانلىرىنى،
...
كۆزۈمدە قەشقەرنىڭ بېھىشلىك بېغى،
قەلبىمدە ئىلىنىڭ ئالما ۋادىسى،
بىر ھەسەن - ھۈسەندەك يەكەن ئەتلىسى،
خوتەننىڭ قاشتېشى كۆڭلۈم جىلۋىسى.
كۆكسۈمدە شەربەتتىن ئېقىن ياسايدۇ
تۇرپاننىڭ مارجاندەك ئۈزۈم دانچىسى.
جەملەنسە كورلىنىڭ نەشپۈت شىرنىسى،
توشمامدۇ لوپنۇردەك كۆلدىن قانچىسى.»

«يۇلتۇزلار يۇرتى»، 141 - بەت.

شائىر غاپۇر غۇلام پىكرىنى بىر كۇپلېتتا تاماملىغان بولسا، ئارسلان شۇ پىكرىنى ئۈچ كۇپلېت بىلەن تاماملىغان. كۆچۈرمىچىلىكنىڭ تىنىمسىز ئېقىمى غاپۇر غۇلامنىڭ كۇپلېتلىرى ئارىسىغا ئېقىپ كىرىپ، «قۇۋا»، «ئەنجان»، «نامەنگان»، «تاشكەنت»، «سەمەرقەنت»، «مەرغىلان»، «قوقەنت» قاتارلىق يەر ئىسىملىرىنى تاشلىۋېتىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا «قەشقەر»، «ئالتاي»، «ئاتۇش»، «تۇرپان»، «ئىلى»، «كورلا» قاتارلىق يەر ناملىرىنى سەپلىگەن. بەزى كىتابخانلار «ئوخشاپ قاپتۇ»، «ئوخشىشىپ قېلىش ئۇچراپ تۇرىدىغان ھادىسىغۇ» دېيىشى مۇمكىن. بۇ پەقەت ساددا زوقلانغۇچىنىڭ ساددە پىكرى بولۇپ، ئارسلان «ئوخشاپ قېلىش» نى ھەرگىزمۇ خالىمايدۇ. چۈنكى ئۇ قاچاندۇر بىر چاغلاردا «ئوخشاپ قالسا نېمە بوپتۇ» دېگەن پىكىرلەرگە رەددىيە بېرىپ، «سەنئەت ئۈچۈن» كۈرەش قىلىغانىدى، «ئوخشاپ قېلىش» ھادىسىلىرىنى ۋە «ئوخشىتىپ» قويۇشنى تەنقىدلىگەنىدى. بۈگۈن بۇ يەردىمۇ ئۇ، بەلكىم بۇ كۆچۈرۈش ئەمەس، ئۆگىنىشقۇ دېيىشى مۇمكىن. شېئىر يېزىشنى يېڭىدىن مەشق قىلىۋاتقان ھەۋەسكارلارنىڭ شېئىرلىرى بىر-بىرىگە ئوخشىشىپ قالسا، تەنقىد ئۇنى ئانچە سۈرۈشتە قىلىپمۇ كەتمەيدۇ، لېكىن كۆچۈرۈش «تالانتلىق شائىر» دېگەن مەسىلىگە بېرىپ تاقالغاندا، تەنقىد تەخىر قىلىشقا ئادەتلەنمىگەن. تەنقىد «تالانت» ئۇقۇمىنى خۇنۇكلەشتۈرۈشكە يول قويمايدۇ. چۈنكى «تالانت» شائىرنىڭ ئۆزىگە خاس ئىقتىدارى، شائىرنى ئادەتتىكى كىشىلەردىن ئايرىپ تۇرۇدىغان ئالاھىدە پىسخىك ئىقتىداردۇر. راستىنى ئېيتقاندا، بەزى شائىرلار تەبىئىي تالانتلىق بولسا، بەزىلەرنىڭ تالانتقا ئىگە بولۇشى غەيرىي تەبىئىي بولىدۇ. بۇنداق كىشىلەر پەرق ئېتىش ئىقتىدارى تەرەققىي قىلمىغان زوقلانغۇچىلارنىڭ ئېڭىدا «تالانت» ئىگىسى سۈپىتىدە «شۆھرەت» قازىنىپ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇۋېرىدۇ. مۇشۇ مەنىدىن ئېيتقاندا، «يۇلتۇزلار يۇرتى» داستانىنىڭ بىر مەزگىل «شۆھرەت» قازانغانلىقىنىڭ سەۋەبى كىتابخانلارغا سىر بولمىسا كېرەك.

«يۇلتۇزلار يۇرتى» داستانىدا «سەنئەتلىك» * ئوخشىتىشلارنى، تەسەۋۋۇرلۇق مۇبالىغىلەرنى ئۇچرىتىمىز. بۇ ئوخشىتىشلارنىڭ قەيەردىن كەلگەنلىكىنى چۈشەنمىگەن، بىلمىگەن زوقلانغۇچى ئاپتورنىڭ تەسەۋۋۇر «ئىقتىدارى»غا «ئاپىرىن» ئوقۇيدۇ. ئاپتورنى «ئاپىرىن» غا ئىگە قىلغان ئوخشىتىشلارنىڭ سىرى نەدىدۇر؟

«تۇرمۇشنىڭ گۈلدۈرمامىسى»، «باھارنىڭ گۈلدۈرمامىسى»، «گۈركىرەك ئاسمان»، «بىر ئاۋاز گۈلدۈرمامىدەك»، «قايغۇنىڭ يامغۇردىن گۈلدۈرى بىلەن»، «گۈلدۈرماما چۇقانلىرى» (كۈلكىلىك ئوخشىتىش)، «ئاسماندا ماڭغاندا بۇلۇت گۈلدۈرى»، «گۈلدۈرمامىدا ئۇنىڭ كۈلكىسى»، «تىترەتكۈچ گۈلدۈرلىشىدە»، «گۈلدۈرماما سادالىرىدىن» قاتارلىق مىسرالاردا تەكرارلانغان ئوخشىتىش — «گۈلدۈرلەش» «ستالىن» داستانىدىكى:

«بەزەن گۈلدۈرماما گۈلدۈرلىشىدە
ئوق تەگكەن ئارسلاننىڭ ھۆركىرىشى بار.»

دېگەن مىسرالاردىن كەلگەن.

«يۇلتۇزلار يۇرتى» داستانىدىكى «باتۇرلار قىلىچى چاقىلىدىن چېقىدۇ»، «قىلىچلار پىسىدىن تىرقىرىغان قان»، «جاللاتلار كۆتۈردى قانلىق قىلىچنى»، «قىلىچقا تايىنىپ بۇغدا خان يۈرەر»، «قىلىچى يارىدۇ تاشنى ئىككىگە»، «پۈتكىنى ئوق-قىلىچ كۆيىدىن داستان»، «ئۆلسىمۇ ئۈزمىگەن قولنى قىلىچتىن»، «قىلىچنىڭ ئۇچىدا زېمىنغا ئۇچۇپ»، «قىلىچنى ئەسلەتتى داۋان مۇزلىرى»، «ئېسىپتۇ يىگىتلەر بېلىگە قىلىچ»، «سوزۇلدى نۇر ئالتۇن قىلىچتەك»، «ھېلىمۇ قىلىچقا بىس شۇ سۆڭەكلەر»، «قىلىچنىڭ ئۇچىدا ئابدۇرېشىتخان»، «قىلىچلار جاراڭلاپ، ئاتلار كىشنىشىپ»، «دولقۇنلۇق تەۋرەشتە قىلىچلار بىسى»، «قىلىچتا نۇزۇگۇم ئۆچىنى ئېلىپ»، «مىسرادا قىلىچنىڭ جىلۋىلىرى بار»، «پەسەيسە بىر دولقۇن سۇندى بىر قىلىچ»، «قىلىچتا سىنىلار يىگىت جەزبىسى»، «يېتىپتۇ قىلىچقا قويۇپ بېشىنى»، «ئادەمدە سىنالدى قىلىچلار بىسى» قاتارلىق مىسرالاردا ئوخشىغۇچى ۋە ئوخشالغۇچى بولۇپ كەلگەن «قىلىچ» «ستالىن» داستانىدىكى:

«قىلىچى ئېسىقلىق ئىگەر قېشىدا»

دېگەن مىسرانى ۋە بۇ مىسرادىكى «قىلىچ» نى مەنبە قىلغان. ئەمدى بۇ داستاندىكى «ئەگىم ئاي قېشىڭ سېنىڭكى»، «ئەگىم ئاينى ھەم»، «ھالقىسى ئەگىم ئاي»، «كۆرۈندى ئەگىم ئاي»، «ئەگىم ئاي ئۈستىگە مىنىپ»، «تۇتتۇم ئاي ئوغىقىنى» قاتارلىق تەكرارلانغان ئوخشىتىشلارنىڭ مەنبەسى نېمە ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ باقايلى.

بۇ ئوخشىتىشلاردىكى گىراماتىكىلىق ئېنىقسىزلىقنى، «ھىلال ئاي» نى «ئەگىم ئاي» غا ئۆزگەرتىپ تىل ئادىتىنى بۇزۇۋېتىشنى قويۇپ تۇرۇپ، دىققىتىمىزنى «تۇتتۇم ئاي ئوغىقىنى» دېگەن ئوخشىتىشقا ئاغدۇرىمىز. بۇ ئوخشىتىش ئاپتورنىڭ «كۆلپەتلىك مۇھەببەت» سەرلەۋھىلىك ئەسىرىدە بىر قېتىم ئىشلىتىلگەن ۋە ئىشىنىڭ تەكتىنى بىلمەيدىغان بىر ئوبزورچى تەرىپىدىن تەنقىدلەنگەنىدى. بۇ تەنقىدكە قارشى يېزىلغان تەنقىدنىڭ ئاپتورى: «تەنقىدلىگۈچى تۆتىنچى پەردىدىكى ‹ئاسمانغا يېڭى ئاينىڭ ئىنچىكە ئوغىقى› كۆتۈرۈلگەن دېگەن تەبىئەت تەسۋىرىنى ھېچكىممۇ بۇنداق دېمەيدۇ، دەپ ئەيىبلەيدۇ. يازغۇچى ئۆز ئەسىرىدە بەدىئىي جانلاندۇرۇش ۋاسىتىسىنى ئىشلىتىپ، ئوخشىتىشتا ھېچكىممۇ دېمىگەن سۆزنى دېگەن بولسا، بۇ ئۇنىڭدىكى مۇستەقىل ئىجادىيلىقنىڭ كۈچلۈكلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ» دەپ ئەيىبلەشنى قايتا ئەيىبلەيدۇ. «تۇتتۇم ئاي ئوغىقىنى»، «ياش ئاينىڭ ئىنچىكە ئوغىقى» قاتارلىق ئوخشىتىشلارنىڭ شەكلى قانچە ئۆزگەرمىسۇن، لېكىن ئۆزى كەلگەن مەنبەنى ھەرگىز ئۆزگەرتەلمەيدۇ. بىز «نەسرىدىن ئەپەندى ھەققىدە قىسسە» دېگەن رومانىنى ۋاراقلىساق، كىتابىنىڭ 6 - بېتىدە يازغۇچى لېئونىد سولوۋيېۋنىڭ «سالقىن شامال ئىسسىقنى باشلىدى. تۇمانلىق ئاسماندا قىزغۇچ شەپەق ئۆچتى-دە، ياش ئاينىڭ ئىنچىكە ئوغىقى ئاشكارا كۆرۈندى» دېگەن تەسۋىرىي جۈملىسىنى ئۇچرىتىمىز. بۇ ئوخشىتىش ئو-

پېرادا ئىشلىتىلگەندىن باشقا، ئىككى داستاندىمۇ ئوخشاشلا تەكرارلانغان. بۇ قانداق ئىجاددىيلىق!؟ بۇ «ياش ئاي» دېگەن سۆزنى «يېڭى ئاي» دېگەن سۆزگە ئۆزگەرتىپ، «ئىنچىكە ئوغىقى» دېگەن ئوخشىتىشنى كۆچۈرگەنلىك ئەمەسمۇ؟! بۇنى قانداقمۇ «ھېچكىممۇ دېمىگەن سۆزنى دېگەن» دېگىلى بولسۇن؟

«يۇلتۇزلار يۇرتى» داستانىنىڭ ئاپتورى ئوخشىتىشنى ئايىماي تەكرارلىغان، تەكرارلاش شېئىردا ھېسسىياتنى كۈچەيتىش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى شېئىرنىڭ رېتىم، ئۇراقلىرىنى تولۇقلاش ياكى بوغۇم زۆرۈرىيىتى ۋەجىدىن بولغان.

ئاپتور ئىككىنچى قېتىم «ئاھ، مېنىڭ خەلقىم» داستانىنى يېزىپ، كۆچۈرۈشنى يەنە داۋاملاشتۇرغان. «يۇلتۇزلار يۇرتى» داستانىنىڭ «شېئىرىيىتىمىز ئاسمىنىدىكى ئۆچمەس يۇلتۇز» بولۇپ قېلىشى، بىرىنچىدىن، «ستالىن» داستانىدىن كۆچۈرۈشكە مۇناسىۋەتلىك بولسا؛ ئىككىنچىدىن، «ئاھ مېنىڭ خەلقىم» داستانىغا كۆچۈرۈش مەنبەسى بولغانلىقىغا مۇناسىۋەتلىكتۇر.

پاكىتقا قاراڭ:

«نەرەگدۇر باھارنىڭ گۈلدۈرمامىسى»

«يۇلتۇزلار يۇرتى»

«قەھرىڭ ئوت بورانى ۋە گۈلدۈرماما»

«ئاھ، مېنىڭ خەلقىم»

«ئەتراپتا چېتىلما تاغلار زەنجىرى»

«يۇلتۇزلار يۇرتى»

«كوئېنلۈن ۋە تەڭرىتېغىنى چاتقان»

«ئاھ، مېنىڭ خەلقىم»

«ئاق تاشقا ئايلانغان ئەجداد بېشىنى»

«يۇلتۇزلار يۇرتى»

«تېپىلدى تاشلارغا ئايلانغان كاللا»

«ئاھ، مېنىڭ خەلقىم»

پەرق بولمىغان يەردە سەنئەت بولمايدۇ. شەيئى ۋە ھادىسىلەرنىڭ پەرقىنى (شەيئى ۋە ھادىسىلەر ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت سەۋەب، نەتىجىلىك بولىدۇ) بەدىئىي تەسۋىرلەش ئارقىلىق پەرقلىق ئېستېتىك نەتىجىگە ئېرىشتۇرۇش سەنئەتكارنىڭ سەنئەت قارىشىغا مۇناسىۋەتلىك. «خەلق» دېگەن ئۇقۇم مۇنداق قارىغاندا، ئوخشاش پىسخىك سېزىم پەيدا قىلىنىشىمۇ، ئوخشاشلىقىنىڭ بەلگىسى بولۇپ قېلىشىمۇ مۇمكىن، لېكىن بۇنداق ئوخشاشلىق ھەرگىزمۇ سەنئەتكە مەنبە بولالمايدۇ. خەلق توغرىسىدا نۇرغۇن شائىرلار شېئىر يازدى، لېكىن «يۇلتۇزلار يۇرتى» داستانى بىلەن «ئاھ، مېنىڭ خەلقىم» داستانلىرىدىكىدەك ئوخشاش مەزمۇننى تەكرارلىمىدى. سەنئەت ئۇقۇم ۋە ئوخشاشلىق بىلەن ئىش كۆرمەيدۇ، شۇڭا سەنئەت شائىرغا ئوخشاش مەزمۇننى تەكرارلاۋېرىش تەلىپىنى قويمىغان.

«ئالتە مىڭ تۆت يۈز يىل ياتقان قەبرىنى»

«يۈلتۈزلار يۇرتى»

«بۇنىڭدىن يەتتە مىڭ يىللار ئىلگىرى»

«ئاھ، مېنىڭ خەلقىم»

«بۇغدايىنى، يۇڭ رەختىنى كۆرسەتتى جەسەت»

«يۈلتۈزلار يۇرتى»

«يۇڭ ئەدىيال، ئۈكىلىك تۇماق، كۆن ئۆتۈك»

«ئاھ، مېنىڭ خەلقىم»

«يۇڭ رەختلىك ئىگىن ۋە قونجىلىق ئۆتۈك»

«يۈلتۈزلار يۇرتى»

قاراڭ، قاپىيە بىلەن قاپىيىنىڭ، مىسرا بىلەن مىسرالارنىڭ پەكرىدە پەرق بار-مۇ؟ ئاپتور «لىرىكىنىڭ سىرلىق كۆچمىنى ئۆز نەمۇنىسى» * بىلەن ئېچىپ بەرگەنمۇ ياكى داستاندىن - داستانغا پىكىر كۆچۈرۈشنىڭ «سىرلىق كۆچمىنى» «ئۆز نەمۇنىسى» * بىلەن كۆرسىتىپ بەرگەنمۇ؟ مىسرالارنىڭ ئوخشاشلىقىدەك پاكىت بىزنى «قاراڭغۇ» لۇقتىن يورۇقلۇققا، قايمۇققان زوقلانغۇچىنى ئىشنىڭ تەكتىنى بىلىشكە يېتەكلەيدۇ.

يەنە قاراڭ:

«مارجىنى ئەسلىتەر يورۇق يۇلتۇزنى»

«يۈلتۈزلار يۇرتى»

«قاش تېشى مارجاندا بېزەلگەن ياشلىق»

«ئاھ، مېنىڭ خەلقىم»

«ئۆزىنىڭ يېزىقى، ئېلىپبەسىنى»

«يۈلتۈزلار يۇرتى»

«ئۇلار كۆپ يېزىقنى ئەيلىدى كەشپ»

«ئاھ، مېنىڭ خەلقىم»

«جاھاندا ئەزەلدىن بار بىر ھەقىقەت،
ۋاقىتنىڭ، بوشلۇقنىڭ چېكى يوق پەقەت.»

«يۈلتۈزلار يۇرتى»

«قۇدرەتتە ۋاقىتنىڭ يوقتۇر تەڭدىشى»

«ئاھ، مېنىڭ خەلقىم»

«ۋە قارشى پۈتۈكلەر قىزغىن ھاياجان»

«يۈلتۈزلار يۇرتى»

«شۇ يېزىق بېسىلغان توپ - توپ كىتابلار»

«ئاھ، مېنىڭ خەلقىم»

«ھەجىم جەھەتتىن بۇ داستاننى...مۇقەددىمە ۋە خاتىمەدىن باشقا 11 باب قىلىپ 3 مىڭ مىسرادىن» * ئارتۇق يېزىشقا ۋە «ئاھ، مېنىڭ خەلقىم» دەك داستاننىڭ ھېسسىياتىنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش ئارقىلىق ئەمەس، بەلكى مىسرا كۆچۈرۈش ئارقىلىق دۇنياغا كېلىشىگە مۇمكىنلىك بەرگەن «بەدىئىي تالانت» * مۇشۇمۇ؟ گېپى كەلگەندە، ئەنە

www.uyghurkitap.com

شۇنداق ئۇستىلىق ئارقىلىق «فانتازىيىلىك تەسەۋۋۇر»* نى ئۆتنە ئېلىپ، «بىر مىللەتـ-نىڭ مەدەنىيەت تارىخىنى» نى ئىككى داستاندا ئوخشاش مىسرالار ئارقىلىق تەكـرارلاپ «چىنلىقتا، ئىجادىيلىقتا، ئىلھامغا باي لىرىك تارىخىي داستان شەكلىدە ئېچىـپ بېرەلىد-گەن ئەسەر»* نـى ۋە شائىرنـى «كەم كـۆرگەنىدۇق»* دېيىشىمىزنىڭ ئاساسىي شۇمۇ؟ يەنە قاراڭ:

«تۇتۇق بىر سۇرەتتەك تۇرار خارابە»
«يۇلتۇزلار يۇرتى»
«يېزىلار خارابە، شەھەرلەر ئارا»
«ئاھ، مېنىڭ خەلقىم»
«كۆمۈلمەس ئەل ئۈچۈن يارالغان شۆھرەت»
«يۇلتۇزلار يۇرتى»
«كۆمۈلدۈ قەبرىستان، كۆمۈلمەيدۇ شان»
«ئاھ، مېنىڭ خەلقىم»
«ئاستىدا قىمىرلار كارۋان قارىسى»
«يۇلتۇزلار يۇرتى»
«يول ئېچىش ئۈدۈم تۆگە كارۋانلىرىغا»
«ئاھ، مېنىڭ خەلقىم»
«ئىت قاۋار بىر پارچە سۆڭەككە بىر كۈن»
«يۇلتۇزلار يۇرتى»
«ئىككى ئىت تالىشار بىر تال سۆڭەكنى»
«ئاھ مېنىڭ خەلقىم»

يولداش ئارسلاننىڭ «يۇلتۇزلار يۇرتى»، «ئاھ، مېنىڭ خەلقىم»، «زېـمىن ئەركە-سى» قاتارلىق شېئىر ۋە داستانلىرىنى ئۆزئارا سېلىشتۇرۇشقا ۋە بۇ داستانلارنىڭ ئەسلى مەنبەسىنى «ستالىن» داستانىغا سېلىشتۇرۇشقا ۋاقتىمىز يېتىشمەيدۇ. بىر شېئىر ۋە ئىككى داستاننى ئۆرە تۇرغۇزغان «ستالىـن» داستانى بىلـەن بىر شېئىر ۋە ئىكـكى داستاننىڭ ئوخشاشلىقىنى نەزەردە تۇتماي، پەقەت «يۇلتۇزلار يۇرتى» داستانىدا «لىرىك» تەسۋىر-لەنگەن ھەر بىر تارىخىي شەخسـىنىڭ ئۈستىـدە سەرپ قىلىنـغان «قۇرۇق ھاياجان» ۋە ئەسەرگە سـىڭـدۈرۈلـگەن. «پـىكـىر» ھەم تارىـخـىي ئوبـيـېكـتـلارغا بېرىـلـ-گەن باھانىڭ قەيەردىـن كەلگەنلىكىگە دىققەت قىلساقـلا، شۇنىڭ ئۆزى كۇپايە. باھا ۋە پىكىرلەر «ستالىن» داستانىنى مەنبە قىلىپ، «يۇلتۇزلار يۇرتى» داستانىـغا يۆتكەلـگەن. ئەينەن كۆچۈرگەن بولسا كونكرېتلىقنى ساقلاپ قالاتتى. خىجىللىق ھېس قىلغان شائىر تەقلىـ-دىي كۆچۈرۈش ئۇسۇلىنى قوللانغانلىقتىـن، «يۇلتـۇزلار يۇرتى» داستانىـدا ئابستراكت نەتىجىگە ئېرىشكەن. كونكرېتلىق بىلەن ئابستراكىتلىقنىڭ زىددىيىتىدە «ستالىن» داس-تاننىڭ تەقلىدىي قىياپىتىنى ساقلاپ قالغان «يۇلتۇزلار يۇرتى» داستانى بىلـەن «ستا-لىن» داستانىنىڭ ئوخشاشلىقى «شائىر تالانتىنىڭ يۇكسەك دەرىجىدە پىشىپ يېتىلگەن»* لىكىنى كۆرستىپ بەرمەيدۇ، ئەكسىچە، ئاپتوردا «تالانت» قا غەيرىي يول بىلەن ئېرىد-

شىش «ئىقتىدارى» نىڭ بارلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ، خالاس.

شائىرلار بەزىدە بىۋاسىتە ئىلھامغا، بەزىدە ۋاستىلىق ئىلھامغا غەرق بولغاندەك، ئارسلانمۇ بۇنداق تاسادىپىيلىقتىن خالىي بولمىسا كېرەك. ۋاستىلىق ئىلھام ۋاستىلىق تۇرمۇش تەجرىبىسىنى بەدىئىي ھېس قىلىشتىن تاشقىرى، باشقىلارنىڭ كىتابىنى ئوقۇۋاتقان چېغىدا زوقلانغۇچى ئورنىدا تۇرغان شائىردا تۇيۇقسىز قوزغىلىدىغان ۋاستىلىق شېئىرىي ئىلھامدۇر، يەنى تەسەۋۋۇر ئۆزگىرىشىدىن پەيدا بولىدىغان يېڭى تەسەۋۋۇر، ئىلھامدۇر. بۇ پەيتتە ئىلھامنى تۇتۇۋېلىشنى، ئۇنىڭغا سادىق بولۇشنى قولغا كەلتۈرۈش كېرەك، لېكىن ئۆزىنىڭ ئېلان قىلىنغان ئەسەرلىرىنى ئوقۇغان چاغدىمۇ، ئاپتورلاردا بۇنداق پسىخىك جەرياننىڭ بولىدىغانلىقى توغرىسىدا پسىخولوگىيە پېنى تېخى بىر نېمە دېمىدى. ئېلان قىلىنغان ئەسەرلىرىدىن ۋاستىلىق ئىلھامغا ئىگە بولۇش ئاساسىدا شېئىر ۋە داستان يېزىشنى كۆچۈرۈش دېيىشكە بولىدۇكى، ھەرگىزمۇ «ئىجادىيلىق» دېگىلى بولمايدۇ.

مەن يۇقىرىدا تەقلىدىي كۆچۈرۈشنىڭ، ئۆزى يازغان ئەسەرلەردىن ئۆزى كۆچۈرۈشنىڭ تىپىك ئۈلگىسى سۈپىتىدە «يۇلتۇزلار يۇرتى»، «ئاھ، مېنىڭ خەلقىم» داستانلىرى ئۈستىدە نۇقتىلىق توختىلىپ ئۆتتۈم. بىراق كۆچۈرۈش خاھىشى قانداق پەيدا بولىدۇ؟ قانداق پائالىيەت سۈپىتىدە ئىپادىلىنىدۇ؟ بۇنداق خاھىشنىڭ پسىخىك ئاساسىي نېمە؟ دېگەن مەسىلە ئۈستىدە بىر ئاز توختالمىغاندا، بۇ ماقالە بىر پۈتۈنلۈككە ئىگە بولالماي قالىدۇ.

بىر پارچە ئەسەرنى نەزەرىيىۋى پرىنسىپلار بويىچە تەھلىل قىلىش ئوڭاي بولسىمۇ، ئەسەرنىڭ كونكرېتلىقى ۋە ئۇسلۇبى بىلەن مۇئەللىپنىڭ خاراكتېرىنى بىرلەشتۈرۈپ تەھلىل قىلىش ئانچە ئوڭايغا توختىمايدۇ. چۈنكى ئىجادىيەت خاراكتېرى ئىجادىيەت پسىخىكىسى مەسىلىسىدۇر. بەدىئىي ئەسەرنىڭ ئۇسلۇبىنى مۇئەللىپنىڭ خاراكتېرى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ تەھلىل قىلىش ئەدىبنىڭ ئىجادىيەت خاراكتېرىنى تەھلىل قىلىشنىڭ ئۈنۈملۈك ۋاستىسىدۇر.

ئىجادىيەت خاراكتېرى سىرلىق، بىلگىلى بولمايدىغان نەرسە ئەمەس. بەزىلەر «مۇئەللىپنىڭ ئىجادىيەت خاراكتېرى ئەسەرنىڭ ئۇسلۇبى دېمەكتۇر» دەپ قارايدۇ. ئەدىبنىڭ ئىجادىيەت خاراكتېرى بىلەن ئەسەرنىڭ ئۇسلۇبى ھەقىقەتمۇ زىچ مۇناسىۋەتكە ئىگە. لېكىن يەنە بىر مەنىدىن ئېيتقاندا، ئىجادىيەت خاراكتېرى بىلەن ئۇسلۇبنى ئوخشاش، دەپ قارىغىلىمۇ بولمايدۇ. چۈنكى خاراكتېرنىڭ ئىرسىيەتلىك مۇقىملىقى ۋە ئىجتىمائىي خاراكتېرنىڭ ئۆزگىرىشچانلىقى ئىجادىيەت خاراكتېرنىڭ تەركىبىي قىسمى بولغاندىن باشقا، ئىجادىيەت خاراكتېرى دەۋر، مىللىي مەدەنىيەت، ئەنئەنە، ئەنئەنىۋى ئىجادىيەت ئادىتىنىڭ تەسىرىگىمۇ ئۇچرايدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە، مۇئەييەن ماكان ۋە زامان ئىچىدە مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان نىسپىي ئىجتىمائىي پسىخىك قۇرۇلمىنىڭ ئىجادىيەت خاراكتېرىغا كۆرسىتىدىغان تەسىرى شەرتسىزدۇر. بۇ يەردە شۇنى مۇئەييەنلەشتۈرۈش مۇمكىنكى، مۇئەييەن دەۋردە مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان ئىجتىمائىي پسىخىك قۇرۇلما ئىچكى تىپلىق ۋە تاشقى تىپلىق بولىدۇ. ئىچكى تىپ ئاكتىپ، يوشۇرۇن بولسا، تاشقى تىپ ئاشكارا، پاسسىپ بولىدۇ. بۇنداق نىسپىي مۇقىملىق خەلقنىڭ ئىج-

تېمائىسى ئورنىنىڭ ئۆزگىرىشىگە ئەگىشىپ ئۆزگىرىپ تۇردۇ، لېكىن بەزى ئادەملەرنىڭ ئىچكى تىپقا مايىل بولماي، تاشقى تىپقا مايىل بولۇشى، يەنە بەزىلەرنىڭ تاشقى تىپقا مايىل بولماي، ئىچكى تىپقا مايىل بولۇشى مۇقەررەردۇر. چۈنكى بۇنداق چاغدا تاللاش ئەقلىنىڭ مەيلىگە ئەمەس، بەلكى ۋاقىتلىق مەنپەئەتدارلىقنىڭ مەيلىگە باغلانغان بولىدۇ. مەنپەئەتپەرەستلىك ئايرىم شەخسىيلەرنىڭ ئەسلى خاراكتېرىدا مۇھىم ئورۇن تۇتقان شەخسىيەتچىلىكتۇر. ئەدىب بۇنداق خاراكتېرگە ئىگە بولسا، ئەدىبنىڭ تەبىئىي خاراكتېرى ئۇنىڭ ئىجادىيەت خاراكتېرىدە ئۇستۇنلۇككە ئېرىشىدۇ-دە، ئەدەبىيات بۇنداق شەخسىيلەرنىڭ نەزەرىدە ۋاسىتىلا بولىدۇكى، مەقسەت بولالمايدۇ. ئەدەبىياتنى مەقسەت دەپ تونۇماي، ۋاستە دەپ تونۇغان كىشى ئۆزىنىڭ بارلىقىنى «شۆھرەت» خاھىشىنىڭ ئىختىيارىغا بېرىۋەتكەن كىشىدۇر (شۆھرەت پەقەت خەلققە، مىللەتكە تالىق بولسىلا، قىممىتىنى ساقلاپ قالالايدۇ). شۆھرەتكە ئېرىشىش ئىشتىياقى ئەدىبتىن ئۆزىگە مۇۋاپىق ئىقتىدار تەلەپ قىلىنغانلىقتىن، بۇنداق ئىقتىدارغا مۇيەسسەر بولمىغان ئادەم باشقىلارنىڭ ئەمگىكىدىن ئۇستىلىقچە پايدىلىنىشقا مەجبۇر بولىدۇ. ئەنە شۇ چاغدا بەزى ئەدىبلەردە كۆچۈرۈش خاھىشى تۇغۇلىدۇ.

پوئېزىيە تەرەققىي قىلىشى كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن شائىرلىرىمىز تۆۋەندىكىدەك مۇناسىۋەتنى ئىجادىيەت تەلىپى يۈكسەكلىكىدە ھەل قىلىشى لازىم:

بىرىنچى، تاشقى دۇنيا بىلەن شائىرنىڭ مۇناسىۋىتى. بۇنىڭدا ئوبيېكت بىلەن تەپەككۇرنىڭ مۇناسىۋىتى ھالقىلىق مەسىلىدۇر.

ئىككىنچى، ئەسەر بىلەن ئوبيېكتنىڭ، يەنى زوقلانغۇچىلارنىڭ مۇناسىۋىتى، زوقلانغۇچىنىڭ ئېستېتىك تەقەززالىقى بىلەن غايىۋى ئىنتىلىشىنىڭ مۇناسىۋىتى، ئەڭ مۇھىمى، شائىرنىڭ زوقلانغۇچى ئالدىدىكى مەسئۇلىيىتى ۋە جاۋابكارلىقى مەسىلىسىدىن ئىبارەت.

بۇ مەسىلىلەر پوئېزىيە ساھەسىدە قىسمەن شائىرلار تەرىپىدىن ھەل قىلىنغان، مۇتلەق كۆپ ساندىكى شائىرلار تەرىپىدىن ھەل قىلىنمىغان مەسىلىلەردۇر. بولۇپمۇ تەپەككۇرنىڭ ئوبيېكتنى تاللاش مەسىلىسىدە شائىرلاردا ئۆزگىچىلىك كەم بولدى. بۇنداق ئەھۋالدا شائىرنىڭ ھەقىقىي شائىر بولماي، بىرىنىڭ پىكرىنى بىرى تەكرارلايدىغان ياكى بىرىنىڭ ئەسىرىدىن يەنە بىرى تەقلىدىي كۆچۈرۈدىغان، ھەتتا ئۆزىنىڭ ئەسەرلىرىدىن ئۆزى كۆچۈرۈدىغان خاھىش ئاپەتكە ئايلىنىدۇ. بۇ ھادىسە پوئېزىيىنىڭ تەرەققىياتىغا زور تەسىر كۆرسەتكەندىن باشقا، زوقلانغۇچىنىڭ پوئېزىيىگە بولغان مۇھەببىتىنىمۇ سۇسلاشتۇرۇۋېتىدۇ. ئەمەلىيەتتە پوئېزىيە، بىر قارىساق، ئايرىم شەخسىيلەرنىڭ ئىجتىمائىي پائالىيىتى، شائىر بولغان كىشى ھېسسىيات ئالماشتۇرۇدىغان كىشى، زوقلانغۇچىلار بىلەن بىرلىكتە ھەقىقەت ئۈستىدە ئىزلىنىدىغان كىشى، زوقلانغۇچىغا ئېستېتىك تەربىيە سىڭدۈرۈدىغان، شۇنداقلا جاۋابكارلىق ۋە مەسئۇلىيەتچانلىق تۇيغۇسى ئىچىدە ئۆزىنى ئۆزى تەربىيىلەيدىغان كىشىدۇر. پوئېزىيە يەنە بىر قارىساق، پسىخىك پائالىيەت، يەنى شېئىرىي تۇيغۇ، ئىپادىلىنىشنى تەلەپ قىلىدىغان پسىخىك ئىنتىزارلىقتۇر. بۇنىڭ ئۈچۈن شائىر ھەر جەھەتتىن تەربىيە كۆرگەن بولۇشى، ئاز-تولا خېمىرتۇرۇچقا ئىگە بولۇشى كېرەك.

(داۋامى 88-بەتتە)

ئىبراھىم نورۇز

ئىبراھىم نورۇز 30-، 40-يىللاردىكى ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ يېڭى گۈللىنىش دەۋرىدە كۆزگە كۆرۈنگەن تالانتلىق شائىرلارنىڭ بىرى.

شائىر 1911-يىلى چىلەكتە تۇغۇلغان ۋە باشلانغۇچ مەكتەپنى شۇ يەردە ئوقۇغان. شائىرنىڭ ئاتا جەمەتى ئەسلى ئۈچتۇرپانلىق بولۇپ، 1884-يىلى غۇلجىغا كۆچۈپ چىقىپ، بايتوقاي يېزىسىنىڭ ھاكىمىتام قىشلىقىدا ئولتۇراقلىشىپ قالغان. شائىر ئۆزىنىڭ بۇ نەسەب تارىخى ھەققىدە تۆۋەندىكىچە مەلۇمات بېرىدۇ:

«ئەي ئەزىزلەر، ئىبراھىمدۇر مېنىڭ ئېتىم،
مەلۇماتىم بەكمۇ تۆۋەن، ئاجىز تېنىم.
تارىخىمنى بىلمىگەنلەر دەيدۇ «تاران»،
مۇتلەق ئۆزۈم ئۇيغۇر ئوغلى، مىسكىن يېتىم.
ئۇ بوۋامنىڭ تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يۇرتى غۇلجا،
ئالدىنقىلار ئۆتكەن ئىكەن ئۈچتۇرپاندا.
تۇزالىم زۇلمى قىلغان ئۈچۈن ئەلنى ۋەيران،
رالىمغان بۇمىسكىنلەر بىر ماكاندا.»

(«ئۆتەۋشلەردىن» قول يازما، 45-بەت).

نورۇز باقى ئائىلىسىنىڭ ھاياتى بايتوقايدا ناھايىتى نامرات ئۆتكەن، ئۇلار تىرىكچىلىك كويىدا ئاخىرى يەتتە سۇغا بېرىپ بىر مەزگىل مۇساپىر بولغان. 1932-يىلى ئىبراھىم نورۇزنىڭ ئائىلىسى ئۆزلىرىنىڭ ئانا تۇپرىقى بولغان شىنجاڭنىڭ غۇلجا شەھرىگە قايتىپ كېلىپ، قايتىدىن بايتوقاي يېزىسىغا ماكانلىشىپ، دېھقانچىلىق قىلغان.

ئىبراھىم نورۇز تالانتلىق شائىر بولۇپلا قالماستىن، بەلكى دراماتورگ، رېژىسسور، پېداگوگىك ۋە مەرىپەتچى ئىدى.

ئىبراھىم نورۇز 1930-يىلدىن باشلاپ، ئەدەبىي ئىجادىيەتكە كىرىشكەن بولۇپ، تاكى 1969-يىلغىچە 40 يىل ئەدەبىيات-سەنئەت ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان.

شائىر شېئىرىيەت جەھەتتە ئالاھىدە تالانتقا، ئۆزىگە خاس ئۇسلۇبقا ئىگە. ئۇ شېئىرىيەتنىڭ ئىجتىمائىي رېئاللىق بىلەن زىچ مۇناسىۋەتتە بولۇشىنى، خەلق ئارزۇ-ئارمانلىرى ۋە دەۋر ھادىسىلىرىنى ئەكس ئەتتۈرۈش لازىملىقىنى چۈشەنگەن. شائىرلارنى كونا جەمئىيەتنىڭ ئىللەتلىرىنى ئېچىپ تاشلاشقا، خەلقنى مەرىپەت، ئىلغارلىق تەرىپىگە يېتەكلەشكە چاقىرغان. شائىر 1942-يىلى يازغان «شائىرلارغا» ناملىق شېئىرىدا مۇنداق دەيدۇ:

ئويغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

«شائىر بولساڭ ھەقنى سۆزلە، يالغان قاتما،
ئابروي ئىزدەپ، خۇشامەت قىپ ئارنى ساتما!
چىن، ھەقىقەت، بىر مەسىلىكتە تۇرۇپ ئۆزۈڭ،
تۈز يېتەكلە بارچە ئەلنى، يارغا تاتما.
...
ئەي شائىر، بىساتىڭدا بولسا ۋىجدان،
توغرا سۆزنى ئات مەيدانغا، پۇلغا ساتما!
بىر جېنىڭنى ۋەتەن ئۈچۈن قۇربان ئاتاپ،
باس ئالدىڭغا، توغرا كەلسە ئوتتىن قايتما!»

ئىبراھىم نورۇز تىل سەنئىتى ۋە تەسۋىرىي ۋاستىلەردىن پايدىلىنىشتا ئۆزىگە خاس ئۇستىل شەكىللەندۈرگەن، بولۇپمۇ 30 - يىللاردىكى ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلىنىڭ ساپلىقىنى ساقلاپ، خەلق تىلىنى ئۆز شېئىرلىرىدا كەڭ جارى قىلدۇرغان. 30 -، 40 - يىللاردىكى ئۇيغۇر شېئىرىيەت تىلى ئارخائىزم ۋە ۋارۋارىزم ئامىللىرىدىن تېخى تەلتۆكۈس خالاس بولۇپ كېتەلمىگەنىدى، ئىبراھىم نورۇز بولسا، ئۆز ئىجادىيىتىدە ئىستېمالدىن قېپقالغان كونا سۆزلەر، بولۇپمۇ ئەرەب، پارس ئىبارىلىرىنى قوللىنىشتىن قاتتىق ساقلانغان، ئۇنىڭ ئورنىغا خەلق قوشاقلىرىنى ماھىرلىق بىلەن قوبۇل قىلىپ ۋە ئۆزلەشتۈرۈپ، ئۆز ئىجادىيىتىنىڭ ئاممىۋىلىقىنى، خەلقچىللىقىنى ئاشۇرغان. شۇڭا ئۇنىڭ ئەسەرلىرى گەرچە مەتبۇئاتتا ئېلان قىلىنمىغان بولسىمۇ، خەلق ئارىسىغا تېز تاراپ ئومۇملاشقان. شائىرنىڭ 33 -، 36 - يىللاردا يازغان «ئۆتمۈشلەردىن» ناملىق بىر گۇرۇپپا ۋەقەلىك شېئىرلىرىدا يۇقىرىقى ئامىللار ناھايىتى كۆپ ئۇچرايدۇ.

ئىبراھىم نورۇز ئىجادىيىتىنىڭ يەنە بىر چوڭ ئالاھىدىلىكى شۇ يەردىكى، ئۇ 30 -، 40 - يىللاردا يازغان شېئىرلىرى ئارقىلىق ئەينى دەۋرنىڭ سىياسىي، ئىجتىمائىي ھادىسىلىرىنى ئەكس ئەتتۈرگەن. «چېرىكلەر»، «شىيەن يامۇلدا»، «دەھشەتلىك كۈن»، «يولدا»، «داغ»، «شىڭشىسەي»، «تاران» قاتارلىق شېئىرلىرىدا يەتتەسۇ ئاھالىسىنىڭ 30 - يىللاردا باشلانغان ئىلى ۋادىسىغا قايتىپ كېلىشى، ئىلى يېزىلىرىنىڭ شىڭ شىسەي دەۋرىدىكى قىياپىتى، «تارانچى» دېگەن نام بىلەن كېلىپ چىققان مىللىي بۆلۈنۈش ۋەقەلىرى قاتارلىق رېئال دەۋر ھادىسىلىرى بايان قىلىنغان.

ئىبراھىم نورۇز داستانچىلىقتىمۇ ماھارەت كۆرسەتكەن شائىر ئىدى. ئۇنىڭ «سايىت باقى» («ئىلى دەرياسى» ژۇرنىلىنىڭ 1982 - يىللىق 4 - سانىدا ئېلان قىلىنغان) ناملىق داستانى يېڭى زامان رېئالىزملىق داستانچىلىقىدىكى بىر ئورىگىنال ئەسەر. شائىر ۋەقەلەر بايان قىلىنغان بۇ داستانىدا ساتىرا ۋە يۇمۇر ئامىللىرىدىن ئۇستىلىق بىلەن پايدىلانغان.

ئىبراھىم نورۇز «ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى» مەزگىلىدە ۋە ئازادلىقتىن كېيىن ئاساسەن دراماچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىپ، «گۈلەمخان»، «غەزەپ يالقۇنى» قاتارلىق ئەسەرلەرنى يېزىپ سەھنىلەشتۈرگەن ھەم ئۇلارغا ئۆزى رېژىسسورلۇق قىلغان.

شائىر ۋاپات بولۇشتىن ئۈچ - تۆت يىل ئىلگىرى قولىدا ساقلىنىپ كەلگەن قول يازمىلىرىنى رەتلەپ ئالاھىدە توپلام قىلىپ كۆچۈرۈپ، ئۇنىڭغا «مىراس» دەپ نام قويغان. بۇ توپلامغا

نۇرمۇھەممەت بوساقوۋ

1937 - يىلى 7 - ئىيۇلدا ياپون جاھانگىرلىكى «لوگوچياۋ ۋەقەسى» نى پەيدا قىلىپ، ئىلىمىزگە ئومۇمىيۈزلۈك تاجاۋۇزچىلىق ئۇرۇشى قوزغىدى. جۇڭگو خەلقىنىڭ سەككىز يىل داۋام قىلغان ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇپ، ۋەتەننى قۇتقۇزۇش كۈرىشى شۇنىڭ بىلەن باشلاندى.

نۇرمۇھەممەت بوساقوۋ ئەنە شۇ يىللاردا ئۆزىنىڭ يۈكسەك ۋەتەنپەرۋەرلىك روھى بىلەن قولىغا قەلەم ئېلىپ، ئەدەبىيات سېپىمىزگە كىرىپ كەلگەن شائىرلارنىڭ بىرى.

شائىر 1918 - يىلى غۇلجىدا نامرات ئائىلىدە دۇنياغا كۆز ئاچتى، ئۇنىڭ ئاتىسى ئىبراھىم ئاكا سوپۇنچىلىق قىلىپ ئائىلىسىنى قامدايتتى. نۇرمۇھەممەت غۇلجا شەھىرىدە باشلانغۇچ مەكتەپنى تاماملىغاندىن كېيىن، تېخىمۇ چىقراق بىلىم ئېلىش ئىستىكى بىلەن 1935 - يىلى ئۈرۈمچىگە كېلىدۇ. ئەمما ئۇ، ئۈرۈمچىدە ئوتتۇرا مەكتەپتە بىر يىللا ئوقۇيالىدى، ئېغىر ئىقتىسادىي قىيىنچىلىق ئۇنىڭ ئوقۇشىنى داۋاملاشتۇرۇشىغا يول قويمىدى، ئۇ ئاخىر «شىنجاڭ گېزىتى» باسما زاۋۇتىغا ئىشچى بولۇپ كىرىدۇ.

نۇرمۇھەممەت بوساقوۋ باسما زاۋۇتىدا بىر تەرەپتىن ئىشلەپ، بىر تەرەپتىن بىلىم ئېلىش يولىدا ئۈزلۈكسىز تىرىشىدۇ، بولۇپمۇ ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىنى،

شائىرنىڭ 100 گە يېقىن شېئىرى، بىر داستانى، ئون نەچچە لەپەر ۋە ئېيتىشىش قاتارلىق ئەسەرلىرى جەملەنگەن. بۇ توپلام ئۇنىڭ 1932 - يىلدىن 1967 - يىلغىچە يازغان ئەسەرلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. توپلامدىكى شېئىرلارنىڭ بەزىلىرىگە ئۇلارنىڭ يېزىلىش تارىخى ھەققىدىكى ئىلاۋىمۇ قوشۇلغان. بۇنىڭدىن باشقا، «گۈلەمخان»، «غەزەپ يالقۇنى»، «خەلق ئاھىدىن نۇر» (كېيىن «بىز يېتىم ئەمەس» دەپ ئۆزگەرتىلگەن) ناملىق ئۈچ سەھنە ئەسىرىنى ئايرىم - ئايرىم ھالدا ئۈچ دەپتەرگە كۆچۈرۈپ قالدۇرغان. شائىرنىڭ ئۆز قول يازمىسى بولغان بۇ دەپتەرلەر ھازىر ئۇنىڭ ئوغلى ئابدۇللام ئىبراھىمنىڭ قولىدا ساقلانماقتا.

شائىر ۋە دراماتورگ ئىبراھىم نورۇز 1970 - يىلى غۇلجا شەھەر دۆڭ مەھەللىدىكى ئۆز ئۆيىدە ۋاپات بولدى.

شائىرنىڭ ئەسەرلىرى تۇنجى قېتىم «ئىلى دەرياسى» ژۇرنىلىنىڭ 1982 - يىللىق 4 - سانىدا ۋە شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلغان «گۈدۈك» توپلىمىدا ئېلان قىلىندى.

تەييارلىغۇچى: قادىر ئەكبەر.

ئېلىمىزنىڭ يېڭى دېموكراتىك ئەدەبىياتىنى ۋە سوۋېت ئەدەبىياتىنى ئۆگىنىپ، بىر ئەدىب بولۇپ يېتىشىپ چىقىش يولىدا جاپالىق ئىزدىنىدۇ. ئۇنىڭ «نۇر بوساقوپ» نامى بىلەن ئېلان قىلغان شېئىرلىرى 1937 - يىلىنىڭ ئاخىرى «شىنجاڭ گېزىتى» يۈزىدە كۆرۈلۈشكە باشلايدۇ. بۇ شېئىرلاردا بىر ۋەتەنپەرۋەر ياشنىڭ يۈرىكىدىن ئۇرغۇپ چىققان ھەقىقانىي سادالار ئەكس ئەتكەنىدى.

1941 - يىلى ئىنقىلابىي شائىر لۇتپۇللا مۇتەللىپ «شىنجاڭ گېزىتى» ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمىگە مۇھەررىر بولۇپ كېلىدۇ. ئورتاق ھېسسىيات، ئىنقىلابىي قىزغىنلىق بۇ ئىككى ياشنى تېزلا ئىجىل دوست، سەپداشلارغا ئايلاندۇرىدۇ. ئۇلار ئۆز ئارا ئۆگىنىپ، ئىجادىيەتتە بىرلىكتە ئالغا ئىلگىرىلەيدۇ. بۇ جەرياندا ل. مۇتەللىپنىڭ نۇربوساقوپقا بولغان ئىلھامى ۋە ياردىمى تېخىمۇ زور بولىدۇ.

گىتلېر گېرمانىيىسىنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىغا قىلغان تاجاۋۇزى، ياپون باسقۇنچىلىرىنىڭ شەرقتە ئۇرۇش ئوتىنى تېخىمۇ كۈچەيتىشى شىڭ شىسەينى ئالاقزادە قىلىۋەتتى. ئۇ ئەسلى قىياپىتىنى ئاشكارىلاپ، ئۆزىنى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ قوينىغا ئېتىپ، كومپارتىيىگە، سوۋېت ئىتتىپاقىغا، ئىنقىلابقا قارشى تۇرۇش مەيدانىغا ئۆتتى. شىنجاڭ ئاسمىنىنى قارا بۇلۇت قاپلاپ، مىسلى كۆرۈلمىگەن ئاق تېررورلۇق ۋەزىيىتى بارلىققا كەلدى. ئۆزىنىڭ ۋەتەنپەرۋەر ئىنقىلابىي سەپداشلىرىدىن، مەسلەكداشلىرىدىن بىر - بىرلەپ ئايرىلىش، قاتتىق سىقىلىشقا ئۇچراش نۇر بوساقوپنى 1944-يىلى خىزمەتنى تاشلاپ غۇلجىغا كېتىشكە مەجبۇر قىلىدۇ. شائىر غۇلجىدا سوپۇنچىلىق قىلىپ، تۇرمۇشنى قامدايدۇ.

1944 - يىلى نىلقىدا گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى كۆتۈرۈلگەن ئىنقىلاب ئۇچقۇنى تېز ئارىدىلا ھەيۋەتلىك يالقۇنغا ئايلاندى. شائىر نۇربوساقوپ ئىنقىلاب قوشۇنىغا يەكدىللىك بىلەن قاتنىشىپ، بىر تەرەپتىن جەڭ مەيدانلىرىدا جان تىكىپ كۆرەش قىلسا؛ يەنە بىر تەرەپتىن، ئىنقىلابنى قوللاپ، خەلقنى ئىنقىلابىي سەپكە ئۇيۇشۇشقا، ئىنقىلاب يولىدا جان تىكىپ كۆرەش قىلىشقا چاقىرىپ، «بۇ نېمە دولقۇن؟» «ئاتلان كۆرەشكە»، «يوقالغىن يات» قاتارلىق سىياسىي لىرىكىلارنى يازدى.

ئىنقىلاب غەلىبە قىلغاندىن كېيىن، شائىر نۇربوساقوپ گېزىتخانىدا مۇھەررىرلىك ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالدى ۋە بۇ ۋەزىپىنى ھاياتىنىڭ ئاخىرىغىچە بىجانىدىل ئىشلىدى. ئۇ ئالدىنقى قاتاردىكى ئاخبارات خادىمى، ئىنقىلابىي ئەدەبىيات ئىشلىرىنىڭ ئاكتىپ تەشۋىقاتچىسى ۋە ئىشتىراكچىسى سۈپىتىدە تونۇلۇپ، كىشىلەر ئارىسىدا ھۆرمەتكە سازاۋەر بولدى. ئۇنىڭ بۇ مەزگىلدىكى ئىجادىيىتى مول ۋە كۆپ تەرەپلىمىلىك بولدى. ئۇنىڭ «ئەسىرلەر قوينىدا تاۋلاندۇق»، «ئالغا باس»، «سۆزلە تارىخ»، «گۈدۈك»، «قەلەم» قاتارلىق نۇرغۇنلىغان شېئىرلىرى، سىياسىي - نەزەرىيىۋى، ئەدەبىي، ئىلمىي ماقالىلىرى ۋە «قانلىق قىساس» ھېكايىسى ئاشۇ يىللاردا ئېلان قىلىندى. ئۇنىڭ شېئىرلىرى ئۆزىگە خاس يېڭى ئۇسلۇبقا، چوڭقۇر مەزمۇن، يۈكسەك جەڭگىۋارلىققا، دەۋر ئالاھىدىلىكىگە ئىگە ئىدى.

ئۇنىڭ «ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى» غەلىبىسىگە تەنتەنە قىلىپ يازغان «گۈدۈك» ماۋزۇلۇق شېئىرى شائىر ئىجادىيىتىنىڭ ئەمۇنىسى ھېسابلىنىدۇ. ئۇيغۇر كلاسسىك شېئىرىيىتىنىڭ مۇخەممەس شەكلىدە يېزىلغان بۇ شېئىردا دەۋر ۋە ئىنقىلابىي روھ چاقناپ تۇرىدۇ. شائىر قەلىمىدىكى «گۈدۈك» ئىنقىلاب سىگنالى، ئازادلىق، ئەركىنلىك ئۈچۈن كۈرەش قىلىشقا چاقىرىپ جاراڭلىغان خىتاب بولۇپ، ئۇنىڭ نامىنى ئەسىردىن ئەسىرگە ئۇلۇغلاپ تۇرىدۇ.

«ئەركىن گۈدەك، كۆكنى ياڭرات، ئازاد ئۈنۈڭ ئەرشكە يەتسۇن،
مىليونلىغان مەزلۇملارغا دەستەك بولۇپ تەسىر ئەتسۇن.
سېنىڭ ئۆتكۈر ئۈنۈڭ گويا ئالماس بولۇپ تاغنى تەشسۇن،
شۇ ئۈنۈڭدىن مەدەت ئېلىپ بەندە قۇللار قولىن يەشسۇن—
قولىن يەشسۇن، ئازادلىقنىڭ يوللىرىنى قورقماي كەزسۇن!»
...

شائىر نۇربوساقوپ ئۆزى ئىشلىگەن گېزىتتە يەنە «غىدىق» ناملىق مەخسۇس ستون ئاچتى ۋە بۇ ستونغا خەۋەر، ماقالە يېزىپ، رەسىم سىزىپ، جەمئىيەتتىكى ناچار ئىللەتلەرنى تەنقىد قىلىپ، ياخشى كەيپىيات تىكلەش يولىدا كۆپ كۈچ چىقاردى. ئۇ يەنە ياشلارنى ئۆز يېنىغا تارتىپ، ئۇلارنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەت، ئاخباراتچىلىق، رەسساملىق، فوتوگرافىيە ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىشىغا يېتەكچىلىك قىلدى.

كۆپ يىل جاپالىق كۈچىنىپ ئىشلەش ياش شائىرنى ھالىدىن كەتكۈزۈپ كېسەلگە گىرىپتار قىلدى، شۇنداقتىمۇ، ئۇ ئېغىر كېسەلگە باش ئەگمەي، خىزمىتىنى قەتئىي داۋاملاشتۇردى. جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندا، شائىر چەكسىز خۇشاللىق، ھاياجان ئىلكىدە ئازادلىق تېڭىنى كۈيلىدى. ئەپسۇسكى ئۇزۇن ئۆتمەي، 1950-يىلى 18-دېكابىردا رەھىمسىز ئۆلۈم ئۇنى بىزنىڭ ئارىمىزدىن ئېلىپ كەتتى. ئۇ شۇ چاغدا 32 ياشتا ئىدى. شائىرنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن غۇلجىدا چوڭ تەزىيە يىغىنى ئۆتكۈزۈلۈپ، ئىنقىلابىي قۇربانلار قاتارىدا دەپنە قىلىندى.

شائىر ۋاپات بولۇپ ئۇزۇن ئۆتمەي، 1951-يىلى ئۇنىڭ «يېڭىلمەس كۈچ» ناملىق شېئىرلار توپلىمى بېسىلىپ چىقتى. 1982-يىلى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان «گۈدۈك» ناملىق توپلامغا شائىرنىڭ تەرجىمىھالى ۋە بىر قىسىم شېئىرلىرى كىرگۈزۈلدى.

ئىنقىلابىي شائىر نۇرمۇھەممەت بوساقوپ ئۆزىنىڭ بىر شېئىرىدا:

«قېرىساممۇ، ئۆلسەممۇ مەن بىللە دائىم،
ھاياتتىكى كۈرەشلەردە ئىزىم ئۆچمەس.»

دەپ يېزىپ قالدۇرغىنىدەك، ئۇنىڭ كۈرەشچان روھى خەلقىمىزنىڭ قەلبىدە مەڭگۈ ياشايدۇ.

تەييارلىغۇچى: ئىمىنجان ئەخمىدى.

كۆپ خىل مەدەنىيەت ئامىللىرىنىڭ بىرىكىشى

شىۋېتسىيە ئەدەبىيات ئاكادېمىيىسى يېقىندا سوۋېت ئىتتىپاقىدىن ئامېرىكىغا بېرىپ ئولتۇراقلىشىپ قالغان شائىر يوسىپ ئالېكساندىر برودزسكىيگە 1987 - يىللىق نوبېل ئەدەبىيات مۇكاپاتى بېرىلگەنلىكىنى ئېلان قىلدى. برودزسكىي بۇ يىل 47 ياشتا بولۇپ، نوبېل ئەدەبىيات مۇكاپاتى تەسىس قىلىنغاندىن بۇيان، مۇكاپاتقا ئېرىشكۈچىلەر ئىچىدە ئەڭ ياش ھېسابلىنىدۇ.

برودزسكىي يەھۇدىي قان سىستېمىسىدىن بولۇپ، 1940 - يىلى لېنىنگرادتا تۇغۇلغان. ئۇ ياش ۋاقىتلىرىدا سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئاز - تولا شېئىرلارنى ئېلان قىلغان بولسىمۇ، لېكىن توپلام قىلىنمىغان. 1964 - يىلى ئۇ «ھارامتاماقلىق بىلەن تۇرمۇش كەچۈردى» دەپ ئەيىبلىنىپ قولغا ئېلىنغان ۋە بەش يىللىق كېسىم بىلەن سۈرگۈن قىلىنىپ، چەت بىر دېھقانچىلىق مەيدانىدا ئەمگەككە سېلىنغان. ئۇ، قاماقتىكى چېغىدا تۇنجى تاللانما شېئىرلار توپلىمى — «شېئىر ۋە داستانلار» (1965 - يىلى) ئامېرىكىدا نەشر قىلىنىپ، ياخشى باھاغا ئېرىشكەن. ئۇ مۇددىتى توشماي قويۇپ بېرىلگەن ۋە لېنىنگرادقا كېلىپ، ئىجادىيەت ھەم تەرجىمە بىلەن شۇغۇللانغان. 1970 - يىلى تاللانما شېئىرلار توپلىمى — «باياۋاندىكى توختاش» يەنە غەربتە نەشر قىلىنىپ، غايەت زور داغدۇغا پەيدا قىلغان. شائىر 1972 - يىلى ھۆكۈمەت دائىرىلىرىنىڭ بېسىمى بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىدىن ئايرىلىپ، ئامېرىكىغا كۆچۈپ بېرىپ، ئالىي مەكتەپلەردە ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان ۋە شېئىرلار توپلىمىدىن بىرنەچچىنى ئارقا ئارقىدىن نەشر قىلدۇرغان. 1977 - يىلى ئامېرىكا تەۋەلىكىگە ئۆتكەن.

ئۆز ۋەتىنىدىن ئايرىلغان ھالدا ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقانلىقىغا قاتتىق قايغۇرغان شائىر: «بىر يازغۇچىغا نىسبەتەن ئۆز ئانا تىلىدا ئەسەر ئېلان قىلالماسلىقتىنمۇ ئارتۇق پاجىئە بولمايدىكەن» دەيدۇ. ئۇ، ئامېرىكىدا نەشر قىلىنغان ئەسەرلىرىنىڭ بىر قىسمىنى دەسلەپ رۇس تىلىدا يېزىپ چىقىپ، كېيىن ئىنگلىز تىلىغا تەرجىمە قىلغان، يەنە بىر قىسمىنى بىۋاسىتە ئىنگلىز تىلىدا يازغان. ئۇنىڭ 1987 - يىلى نەشر

قىلىنغان ئەسىرلەر توپلىمى — «بىرگە توشمايدۇ» بىۋاستە ئىنگلىز تىلىدا يېزىپ
چىقىلغان.

شېۋېتسىيە ئەدەبىيات ئاكادېمىيىسى ئۇنىڭغا: شائىرنىڭ ئوخشاش بولمىغان مەملى-
كەتلەردىكى ھايات سەرگۈزەشتىسى ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنىڭ تېمىسىنى ئادەتتىن تاشقىرى
باي، نەزەر دائىرىسىنى ئىنتايىن كەڭ ۋە قالتىس تارىخىي كۆز قاراشقا ئىگە قىلدى،
دەپ باھا بەرگەن.

برودزىسكىي بىرقەدەر مۇرەككەپ شائىر بولۇپ، ئومۇمەن مۇدېرنىزىمغا مايىل، ئەمما
ئۇنىڭ ئەسەرلىرىدە ئورتاق تېمىلارمۇ ئاز ئەمەس. شائىرنىڭ شېئىرلىرىدا ئىنسانىيەتنىڭ
بەزى ئورتاق تەجرىبىلىرى، مەسىلەن، مۇھەببەت، دوستلۇق، شۆھرەت، سەنئەت، ئۆلۈم
ۋە تەشۋىش قاتارلىقلار ئەكس ئەتتۈرۈلگەن. ئۇنىڭ ئەسەرلىرىگە باشتىن - ئاخىر بىر
خىل پەلسەپىۋى مەزمۇندىكى گۇمان ۋە ئۈمىدسىزلىك سىڭگەن. شائىرنىڭ ئەسەرلىرىدە
ئۆتكەن ئىشلارنى ئەسلەش ئاساسىي مۇقام بولسىمۇ، لېكىن كىتابخانىغا ھەسرەتلىنىك
تۇيۇلمايدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە، يۇمۇر، مەسخىرە، ياپتى گەپ قاتارلىق ۋاسىتىلەرنى قوللى-
نىشمۇ ئۇنىڭ ئەسەرلىرىدىكى تۇتۇق كەيپىياتنى بىرئاز سۇسلاشتۇرغان. ئۇ، ئىجادىيەتتە
ئىككى تەرەپنىڭ تەسىرىگە بىرقەدەر چوڭقۇر ئۇچرىغان. ئۇنىڭ بىرسى، مۇشۇ ئەسىرنىڭ
بېشىدا روسىيىدە مەيدانغا كەلگەن ئاۋانگارت ئېقىمىنىڭ، بولۇپمۇ ئاخماتوۋا، ماندارس-
تامنىڭ تەسىرى، يەنە بىرى، ئەنگلىيە، ئامېرىكا شېئىرىيىتىنىڭ تەسىرىدىن ئىبارەت.
شائىر ئۇزۇن مۇددەت تەرجىمە بىلەن شۇغۇللانغانلىقتىن، ئېلىئوت، ئودېن قاتارلىقلارنىڭ
تەسىرىگە ئۇچراپ، بىر خىل قوش ماھارەت ۋە شەكىل جەھەتتە ئىزدىنىدىغان خاھىش-
چانلىقنى ئىپادىلىدى. شېئىرىيەت سەنئىتىدە كامالەتكە يەتكەن بۇ شائىرنىڭ ئەركىن
ھەم ۋەزىنلىك شېئىرلىرىنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ياخشى يېزىلغان. ھازىرقى زامان ھېس-
تۇيغۇسى بىلەن تولۇپ تاشقان. ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنى ئادەتتە قىسقا لىرىك شېئىرلار،
بايان خاراكتېرلىك ياكى دراماتىك داستانلار دەپ ئىككى خىلغا بۆلۈشكە بولىدۇ.
شېئىرىيەت ئىجادىيىتى ئومۇمىيۈزلۈك كاساتلىشىۋاتقان بۈگۈنكى كۈندە ئۇنىڭ بايان
خاراكتېرلىك ياكى دراماتىك داستانلار ئۈستىدە قەتئىي بوشاشماي ئىزلىنىش روھى
غەرب تەنقىدچىلىرىنىڭ ئوبدان باھاسىغا ئېرىشتى.

ئۇنىڭ «شېئىر ۋە داستانلار» ناملىق تۇنجى تاللانما شېئىرلار توپلىمىدىكى
«يوھان دوئېنغا مەرسىيە» دېگەن شېئىرى كۆزگە ئالاھىدە تاشلىنىدۇ. دوئېن ئەنگ-
لىيىنىڭ XVII ئەسىردە ئۆتكەن ھىكمەتچىلەر ئېقىمىدىكى مەشھۇر شائىرى بولۇپ، كۆپلىگەن
مەرسىيىلەرنى يازغان، ئۆزگىچە ماھارەت ۋە ئۇسلۇب جەھەتتە ئەنگلىيە ۋە ئامېرىكىنىڭ
XX ئەسىردىكى مۇدېرنىست شائىرلىرىغا ناھايىتى زور تەسىر كۆرسەتكەن. برودزىسكىي-
نىڭ يۇقىرىقى شېئىرىدا ئاددىي كىشىلەر قاتتىق ئۇيقۇدىن تېخىچە باش كۆتۈرمىگەن-
لىكتىن، بۇ مۇتەپەككۇرنىڭ ئۇ دۇنيادىكى روھىي ئەلەم بىلەن يىغلىغانلىقى ئەكس

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

ئەتتۇرۇلگەن. «قۇرلار» ناملىق شېئىرىدا خىلمۇ خىل ئەدەبىي ئەسەرلەردىكى پېرسوناژلار — هاملىت، خالىكۇيىس (كولومبونىڭ ھەمراھى، شۇنداقلا ياۋروپا، ئامېرىكا كومېدىيىلىرىدە دائىم ئۇچرايدىغان قىزىقچى)، شاھزادە مىشكىنلەر قەلب مونولوگى ئېلىپ بارىدۇ. شائىر بۇ خىل ئۇسۇل ئارقىلىق ھەر بىر ئادەم ئۆزىدىكى زىيانلىق دۇنيا قاراشنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرايدۇ، دەيدىغان نۇقتىئىنەزەرنى چۈشەندۈرىدۇ. ئۇ يەنە بىر پارچە شېئىرىدا «ئىنجىل» دىكى يوپ بىلەن ئىساكنىڭ ھېكايىسىدە سۆزلىنىدىغان ماماتلىقنىڭ مۇقەررەرلىكى ۋە قۇتقۇزۇۋېلىشنىڭ مۇمكىنلىكىگە بولغان گۇماننى يېڭىچە نۇقتىدا تۇرۇپ بايان قىلىدۇ. بۇ شېئىر قەبىھلىك ئالدىدا ئامالسىز قېلىش تۇيغۇسى بىلەن تولۇپ تاشقان.

برودزىسكىينىڭ قارىشىچە، كىشىلەر بۇ دۇنيادا گۈزەللىككە تەلپۈنسىمۇ، ئەمما قاباھەتلىك يەنىلا ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلەيدۇ. كىشىلەر مېھىر - شەپقەتكە ۋە بەخت - سائادەتكە ئېرىشىشنى ئۈمىد قىلسىمۇ، لېكىن بۇنىڭ ئەكسىچە زورلۇق كۈچ، قان ئاققۇزۇش، ئۇرۇش، قاتىللىق قاتارلىقلار تۇرمۇشتا كەم بولسا بولمايدىغان تەركىبىي قىسىملارغا ئايلىنىپ قالماقتا. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ياتلىشىش، چىقىشالماسلىق، يېتىملىك قاتارلىقلارمۇ كۆلەڭگىگە ئوخشاشلا كىشىلەرگە سوگدىشىپ يۈرمەكتە. برودزىسكىينىڭ شېئىرىدا ياۋۇزلۇقنىڭ رولى سەل مۇتلەقلەشتۈرۈۋېتىلگەن.

ئۇنىڭ ئىككىنچى تاللانما شېئىرلار توپلىمى — «باياۋاندىكى توختاش» ئادەتتە ئۇنىڭ سالماقلىق ئەسەرلىرى قاتارىغا كىرىدۇ. توپلامغا شائىرنىڭ 58 پارچە قىسقا لىرىك شېئىرى، سەككىز پارچە داستانى ۋە بىر دراماتىك دىئالوگ شەكلىدە يېزىلغان ئۇزۇن شېئىرى — «كائوپىنارو بىلەن كائوچاكوۋ» (نېرۋا كېسىلىگە گىرىپتار بولغان ئىككى پېرسوناژنىڭ ئىسمى) كىرگۈزۈلگەن. شائىر بۇ ئەسەرلىرىدە مودېرنىزملىق يېڭىچە ماھارەت بىلەن شېئىرىيەت سەنئىتىنى تېخىمۇ ۋايىغا يەتكۈزگەن. رىم شائىرى ۋىگىلنىڭ «ئىنىدى» ناملىق تارىخىي داستانىدىكى تراگېدىيىلىك پېرسوناژ دىدو برودزىسكىينىڭ قەلىمىدە يەنە ئوتتۇرىغا چىقىدۇ: تاشلىۋېتىلگەن ئايال پادىشاھ گاتەيگى يىراقتا كەتكەن ئىنياسنىڭ يولىغا قارايدۇ. گۈلخان لاۋۇلداپ كۆيىدۇ. ئۇنىڭ يۈرەك باغرى ئازابتىن پارە - پارە بولىدۇ. شائىر بۇ تېمىلارنى بىرتەرەپ قىلىشتا تەبىئىي ھالدا غەربنىڭ ھازىرقى زامان ئەپسانە ئەندىزىسىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرايدۇ، شۇنداقلا يېئاتس ۋە ئېلىئوتنىڭ شېئىرىيەت ئەنئەنىسىگە ۋارىسلىق قىلىدۇ. شائىر ئەپسانىلەر ئارقىلىق قەلبىدىكى ئۆزىگە خاس تەسىراتقا ئومۇمىي مەنە بېرىشكە تىرىشىدۇ. «شىشىدىكى خەت» ناملىق يەنە بىر داستانىدا چۆكۈپ كېتىۋاتقان بىر كېمە ھەققىدە سۆزلىگەندەك قىلغان بىلەن، ئەمەلىيەتتە، كۆڭۈلنىڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىغا ئولتۇرۇشۇپ قالغان ھېسسىياتتىن ئېنىق بىشارەت بېرىۋاتقانلىقى، يەنى مۇھەببەت جۇدالىقىنى سۆزلەۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇرىدۇ. «ئېلىئوتنىڭ ئۆلۈم ئالدىدا يازغان شېئىرى» ناملىق ئەسىرىدە مودېرنىزملىق

شېئىرىيەتنىڭ بۇ پېشۋاسىغا بولغان چوڭقۇر ھۆرمەت تۇيغۇسىنى ئىپادىلەيدۇ. ئۇنىڭ نەزەرىدە، ئىلىئوت شەخسىي تۇرمۇشتا گەرچە نۇرغۇن ئوڭۇشسىزلىقلارغا ئۇچرىغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ ئۆز شېئىرلىرىدا مۇھەببەتنى دۇنياغا بېغىشلايدۇ. ئۆز دۆلىتىدىن ھالقىغان بۇنداق تېمىلارنى تاللاش برودزىسكىينىڭ مەيدانىنى نامايان قىلىپ بېرىدۇ. شائىر توپلامنىڭ نامى قىلىنغان «باياۋاندىكى توختاش» ناملىق شېئىرىدا لېنىنگرادتىكى يونان چېركاۋسىنىڭ بۇزۇۋېتىلگەنلىكىنى يازىدۇ. ئۇنىڭ بۇ شېئىرىدىن ھەرقانداق مەدەنىيەت - تەرەققىيات ئۇچۇن ئۆزىنى قۇربان قىلىدۇ، دېگەن خۇلاسە چىقىدىغاندەك تۇرىدۇ. ۋەزىن جەھەتتىن ئېيتقاندا، بۇ توپلامدىكى شېئىرلار ئەنئەنىگە قايتىش خاھىشچانلىقىنى ئىپادىلەيدۇ. شۇڭا بەزى تەقرىزچىلەر ئۇنىڭ بۇ مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى ھازىرقى زامان كلاسسىزمى، دەپ ئاتاشتى. بۇ يەردە ئېيتىلىۋاتقان كلاسسىزم، تەبىئىيكى، ئىلىئوت ئۆزى ئاتىۋالغان كلاسسىزم بىلەن ئوخشاش بولۇپ، رومانتىزملىق ھېسسىياتنىڭ ئەكسىنى كۆرسىتىدۇ.

برودزىسكىي 1972 - يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىدىن — ئۆزىگە تونۇش بولغان زېمىن ۋە تۇرمۇشتىن ئايرىلىش بىلەن ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنىڭ ئۇسلۇبىدىمۇ ئۆزگىرىش بولدى. ئۇنىڭ بىر قىسىم ئەسەرلىرىدە گۇمانخورلۇق كەيپىيات بارغانسېرى قويۇقلاشتى. ئۇنىڭ دەسلەپكى مەزگىللەردە يازغان ئەسەرلىرىدىكى گۈزەل شەيئىلەرگە بولغان تەشنالىق يوقۇلۇپ، دۇنيا كۆپىنچە مەنىسىز، خىيالىي نەرسىگە ئايلاندۇرۇپ قويۇلدى. ئۇنىڭ قەلىمى ئاستىدا غەرب مەدەنىيىتى گەرچە ماددىي ھۇزۇر - ھالاۋەتكە ئىگە بولسىمۇ، ئەمما ئەھمىيىتىنى يوقىتىدۇ. كىشىلەر بۇ خىل مەدەنىيەتتە يېتىمسىرەپ قالىدۇ. بۇ خىل تەنقىدىي ئىدىيە شائىرنىڭ ئۆزىگە خاس ئاۋازىنى شەكىللەندۇردى.

(«ئەدەبىيات گېزىتى» نىڭ 1987 - يىللىق 19 - نويابىر سانىدىن **كامىل تۇرسۇن تەرجىمىسى**).

(بېشى 158 - بەتتە)

ئۇنىڭدىن باشقا ھازىر ھايات ياشاۋاتقان يازغۇچىلارنىڭ بېسىلىپ قالغان ئەسەرلىرىمۇ قايتا نەشىر قىلىنغان. گونچاروۋنىڭ «ياش چېركاۋ» ناملىق ئەسىرى 60 - يىللارنىڭ ئاخىرى ئۇكرائىن تىلىدا ئېلان قىلىنغاندا تەنقىدكە ئۇچرىغانىدى. بۇ ئەسەرنىڭ رۇسچە تەرجىمىسى يېقىندا جامائەتچىلىك بىلەن يۈز كۆرۈشكەن. پېشقەدەم يازغۇچى دوبىسېۋ 30 نەچچە يىللىق سۈكۈتتىن كېيىن يېقىندا ئۆزىنىڭ ئىككىنچى رومانى «ئاق خالات»نى ئېلان قىلغان.

87 - يىلى يەنە رېئال تۇرمۇشتىكى ئۆتكۈر زىددىيەتلەر ئىپادىلەنگەن چىڭغىز ئايتماتوۋنىڭ «جازا مەيدانى»، بېلوۋنىڭ «ھەممە ئىش تېخى ئالدىمىزدا» قاتارلىق ئەسەرلىرى نەشىردىن چىققان. بۇ ئەسەرلەر ئېلان قىلىنىش بىلەنلا جەمئىيەتتە كۈچلۈك ئىنكاس پەيدا قىلغان. بۇ ھەقتىكى بەس - مۇنازىرىلەر ھازىرمۇ داۋام قىلماقتا ئىكەن.

(خەنزۇچە «دۇنيا ئەدەبىياتى» نىڭ 87 - يىل 5 - سانىدىن **ئازاد قاسىم تەرجىمىسى**).

www.uyghurkitap.com

ك. ت. مۇھەممەت (ھىندىستان)

كۆز

(ھېكايە)

كىشىلەر مېنى كۆرسىلا كۈلۈشىدۇ. ھەتتا بەزىلەر ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ كېتىدۇ ۋە مەن توغرىلىق نۇرغۇن قىزىقارلىق ھېكايىلارنى ئېيتىپ بېرەلەيدۇ.

مېنىڭ بويۇم بەكمۇ پاكار، چىرايىم كۆمۈردەك قارا، پۇت - قوللىرىم بىر - بىرىگە ماسلاشمىغان. يوغان بېشىم خۇددى غەيرى - تەبىئىي ئۆسكەن سەت گەۋدىگە قوندۇرۇپ قويغان خانتاجىغا ئوخشايدۇ. دۈپدۈگىلەك كۆزلىرىم كۆز چاناقلىرىمغا چوڭقۇر ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن. بۇرنۇم شىرنىڭكىگە، ئاغزىم پاقىنىڭكىگە ئوخشايدۇ. تارغىنە پېشانەمنى كېلەڭسىز قۇلاقلىرىم ئارىغا ئېلىپ تۇرىدۇ. يۈزۈمدە يەنە چېچەكنىڭ نەقەدەر ئاچكۆزلۈكىنى بىلدۈرىدىغان چوقۇرلار بار. بۇ ئۇن ئىككى يېشىمدا بولغان ئىش. بالىلىق دەۋرىمدىكى بىر كۆز پەسلى يەنە مېنىڭ ئوڭ پۇتۇمنى ناكا قىلدى. شۇنداق، مەن ھەقىقەتەنمۇ ناھايىتى سەت. ئەمما ھەر بىرىڭلارغا ئوخشاشلا، خۇدا ماڭىمۇ گۈزەللىك تۇيغۇسى بەخش ئەتكەن. مەنمۇ گۈزەللىكنى ياقتۇرىمەن. ئەمما، مۇنداق قىلىشىمنى كەچۈرگۈسىز گۇناھ بولىدۇ، دەپ قارايدىغاندەك قىلىسىلەر. مەنمۇ مۇھەببەتكە ۋە باشقىلارنىڭ ياخشى كۆرۈشىگە تەشنا. بۇ ئەقىلگە مۇۋاپىق ئەمەسما؟ دۇرۇس، مېنىڭ مۇھەببەت سەرگۈزەشتەم كىشىنى ئەجەبلەندۈرىدۇ، چۈنكى ياش بىر قىز مېنى ياخشى كۆرۈپ قېلىپ ماڭا تەگدى، ئەمما مېنىڭ سىرتقى قىياپىتىم، يەنى بارلىق كىشىلەر قاچىدىغان ۋە يىرگىنىدىغان سىرتقى قىياپىتىم بىلەن پۈتۈنلەي كارى بولمىدى.

لىرا ئىسىملىك بۇ ئەما تىلەمچى قىز ياشىنىپ قالغان ئاپىسى بىلەن شەھەردىكى بىر زاۋۇتنىڭ يېنىدىكى بىر كەپىدە تۇراتتى.

لىرا ھەمىشە كېلەتتى، بۇ كېيىنچىرەك ئادەتكە ئايلاندى. بىزنىڭ دېيىشمەيدىغان گېپىمىز يوق ئىدى، بۇ مېنىڭ تۇرمۇش يۈكۈمنى ۋە مەنىۋى ئېغىرچىلىقىمنى ئاز - تولا يەڭگىللەتكەندەك قىلدى.

تۇرمۇش مېنى ئۆزىگە جەلپ قىلىشقا باشلىدى. لىرانىڭ كۆزلىرى! ئەگەر بۇ كۆزلەردە نۇر بولغان بولسا، ئۇنى تېخىمۇ گۈزەللەشتۈرۈۋەتكەن بولاتتى. لىرانىڭ كۆزى كۆرەلىگەن بولسا، نەقەدەر ياخشى بولاتتى - ھە؟! مەن بۇ خىيالىمنىڭ نەقەدەر ئەخمەقانىلىقىنى سېزىپ تۇراتتىم. ئۇنىڭ كۆزى ساق بولغىنىدا تىلەمچى بولۇپ قالماسلىقى مۇمكىن ئىدى. تىلەمچى بولغان تەقدىردىمۇ، ئۇ مەندىن سەدىقىدىن باشقا ھەرقانداق نەرسىنى قوبۇل قىلمىغان بولاتتى! شۇنداق، ئۇنىڭ كۆزى مېنى ئىزدەپ كېلىشكە، مەن بىلەن ھەر كۈنى پاراڭلىشىپ تۇرۇشقا يول قويمايتتى.

بىر كۈنى مەن لىرادىن:

— لىرا، سېنىڭچە مەن قانداقكەنمەن؟ — دەپ سورىدىم.

ئۇ، ئۇيالغان ھالدا كۈلۈپ قويدى، بۇنىڭدىن ھەقىقەتەنمۇ خۇشال بولدۇم.

— سەن مېنى ياخشى كۆرەمسەن؟ — ئۇ خىجىل بولغان ھالدا يەرگە قارىۋېلىپ ھېچنېمە دېمىدى. مەن تۇرمۇشنىڭ پۈتۈن سېھرىي كۈچى مۇشۇنىڭدىكەن، دېگەن تۇيغۇغا كەلدىم.

بىر ئازدىن كېيىن لىرا كېتىپ قالدى. «لىرا!» ئاخىرى چەكسىز كەتكەن بۇ ئېچىنىشلىق دۇنيادا ماڭىمۇ مۇھەببەت بىلەن چاقىرىدىغان بىر ئىسىم، تەشنالىق شادلىقى بىلەن كۈتىدىغان بىر ئادەم چىقتى. تۇرمۇش، ماڭا ئۆز ئازاب - ئوقۇبىتىنى ھېس قىلدۇرغان تۇرمۇش، ئەمدى شېرىن ۋە خۇشال تۇيۇلىدىغان بولدى. بۇ، مېنىڭ تەلىيىم ئەمەسمۇ؟

لىرا ئەتىسى يەنە كەلدى.

مەن ئۇنىڭدىن:

— لىرا، ماڭا تېگىشنى خالامسەن؟ — دەپ سورىدىم.

ئۇ، ماڭا چۆچۈپ كەتكەندەك تۇيۇلدى.

— خالايمەن، — دېدى ئۇ ئاخىرى جاۋاب بېرىپ، — مەن نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ مېنى كۆزىگە ئىلمايۋاتقانلىقىنى ئاڭلىدىم. يولدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنىمدا، ئۇلار: «ئاۋۇ، مايمۇنسىمان ئادەمنىڭ ئاشىقى» دېيىشتى. ئۇلارنىڭ گېپىچە سەن ناھايىتى سەتكەنسەن.

— سەن قانداق ئويلىدىڭ؟

— مەن ئۇلار دەۋاتقان گۈزەللىكنى بىلمەيمەن، مايمۇنسىمان ئادەمنىمۇ كۆرمىگەن، — دېدى ئۇ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — شۇڭا ئۇلارنىڭ نېمە دېيىشى بىلەن چاتىقىم يوق. ئەگەر ئۇلار سېنى دۇنيادىكى ئەڭ گۈزەل ئەر كىشى، دېسە باشقىچەرەك تۇيغۇغا كېلىپ قالارمەنمۇ؟ مەن بۇ دۇنياغا، گۈزەللىك بىلەن سەتلىككە قەلبىم بىلەن قارايمەن. سېنىڭ پىكرىڭ بولمىسا، مېنىڭمۇ يوق. مېنىڭچە، بۇ دۇنيادا مېنى ھەقىقىي تۈردە ياخشى كۆرىدىغان ھېچكىم يوق. ئەمما...

— ئۇنداق بولسا، نېمىشقا «ئەما» دەيسەن؟ — دەپ سورىدىم مەن ئەندىشە بىلەن.

— شۇنداق، گەرچە مېنىڭ كۆزۈم كۆرمىسىمۇ، ئەمما مۇھەببەتنى خالايمەن.

بىز ئۇزۇنغا قالمايلا توي قىلدۇق:

كېيىنچەرەك لىرا ئانا بولىدىغان بولدى. خۇشاللىق (مەن بۇنى ئەزەلدىنلا ئويلاپ باقمىغان) مېنىڭ يېنىمغا كەلدى. مەن ئەر بولدۇم، يەنە تېزدىنلا دادا بولىدىغان بولدۇم.

ئەمما بالىمىز توغۇلۇشتىن ئىككى ئاي ئىلگىرى لىرا كېسەل بولۇپ يېتىپ قالدى.

— كېسىلى ئېغىر ئەمەسكەن. مەن ئۇنى جەزمەن ساقايتىمەن، — دېدى دوختۇر ۋە سەل تۇرۇۋالغاندىن كېيىن سورىدى، — ئۇ توغۇلۇشىدىنلا كۆرمەمتى؟

— شۇنداق، — دېدىمەن.

دوختۇر ئۇنىڭ كۆزىنى يەنە بىر قېتىم تەكشۈردى، ئاندىن ئويچانلىق بىلەن:

— مەن ئۇنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئوپېراتسىيە ئارقىلىق ئەسلىگە كەلتۈرىمەن. ئەمما ھازىر مۇمكىن ئەمەس. ئۇ توغۇپ سالامەتلىكىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ بولسۇن، — دېدى.

دوختۇرنىڭ سۆزلىرى مېنىڭ بارلىق ئوي - پىكىرلىرىمنى قالايمىقانلاشتۇرۇۋەتتى. لىرانىڭ كۆزى ساقايسا، ئۇ مېنى يەنە ياخشى كۆرەرمۇ، ھۆرمەتلەرمۇ؟ مەن دوختۇرغا نېمە دېسەم بولار؟ مېنىڭ: «ياق، ئۇنىڭ كۆرۈشى ھاجەتسىز» دەپ تۇۋلىۋەتكۈم كەلدى. ئەمما ئەمەلىيەتتە بولسا:

— لىرا، دوختۇر كۆزۈڭنى ساقايتقىلى بولىدۇ، دەۋاتىدۇ! — دېگەن گەپنىلا قىلالىدىم.

مەن بۇ سۆزلەرنى مېخانىك ھالدىلا تەكرارلىدىم. بولمىسا ئۇنىڭغا قانداق چۈشەندۈرىمەن؟ ئۇنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتىنىڭ ئەسلىگە كېلىشى دەل تۇرمۇشۇمنىڭ يىلتىزىنى ئۈزۈپ تاشلىشى مۇمكىن.

— ناۋادا، كۆرۈش قۇۋۋىتىم ئەسلىگە كېلىپ قالسا - ھە، مەن شۇنداق بولۇشىنى تولىمۇ ئۈمىد قىلاتتىم. سەن بۇنىڭدىن خۇشال بولمامسەن؟ ئەگەر سېنى كۆرەلىگەن بولسام، مېنى تېخىمۇ ياخشى كۆرگەن بولاتتىڭ — دەيتتى ئۇ.

ئۇ كېسەل ھالەتتە تۇرسىمۇ ئۇنىڭ چىرايىدىن تولۇپ - تاشقان ئۈمىد ئالامەتىنى بىلىۋالغىلى بولاتتى. بۇ يېڭى بىر خىل تۇرمۇشنىڭ باشلىنىدىغانلىقىدىنلا شۇنداق بولۇۋاتامدىغاندۇ؟

لىرا ناھايىتى خاتىرجەم ئىدى، ئەمما مېنىڭ كۆڭلۈم داۋالغۇشقا باشلىدى. كاللامنى ھەر خىل خىياللار قوچۇۋەتتى. «ياق، ھەرگىز ئۇنداق قىلماڭ! لىرانىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرمەڭ! ھەي، دوختۇر! نېمە ئۈچۈن تۇرمۇشۇمغا قوقاس تاشلايسىز؟ ياق، سىزنى ئەيىبلىگىلى بولمايدۇ! سىز ئۇنىڭغا كۆرۈش قۇۋۋىتى بېرىشىڭىز كېرەك! ئىلاھىم، لىرانىڭ كۆزى ئېچىلغاي! خۇدايىم ئۆز پاناھىدا ساقلاپ، ئۇنىڭغا ھەر بىر كىشىدە بولۇشقا تېگىشلىك مۇشۇ نەرسىنى ئاتا قىلغاي! بىراق مەن چوقۇم ئۇ ‹مايمۇنسىمان ئادەم› دېگەننىڭ نېمىدىن دېرەك بېرىدىغانلىقىنى ئۇقۇپ قېلىشتىن بۇرۇن تۇپراققا ئايلىنىپ كەتسەم بولىدۇ. شۇنداق بولغاندىلا، ئاندىن تولۇپ - تاشقان مۇھەببەتكە ئىگە ئادەم سۈپىتىدە ئۇنىڭ خاتىرىسىدىن مەڭگۈ ئورۇن ئالالايمەن. ئۇنىڭ ماڭا بولغان ھازىرقى مۇھەببىتى ۋە مەن ئۇنىڭغا بېغىشلىغان گۈزەللىك تۇيغۇسى ئۇزاققا بارارمۇ؟» دېگەن خىياللار يۈرىكىمنى ئېزىۋەتتى.

لىرا ئوغۇل تۇغدى. بوۋاق لىرانىڭ چىرايىغا ۋە مېنىڭ كۆزۈمگە ۋارىسلىق قىلغانىدى. لىرانىڭ سالامەتلىكى ئەسلىگە كەلدى. بىر كۈنى ئۇ مەن شەخسىيەتچىلىك قىلىپ ئامالنىڭ بارىچە بېسىپ قويغان ھېلىقى ئىشنى سوراپ قالدى.

— ئەمدى دوختۇرغا كۆرۈنگىلى بارامدۇق؟

ئۇ، ئۆز سۆزىنىڭ قەلبىمدە قانچىلىك بوران - چاپقۇن قوزغىۋەتكەنلىكىنى بىلمەيتتى. مەن ئۇنىڭغا:

— توغرا، ئۇنتۇپ قاپتىمەن. ئۇنى بۈگۈنلا بېرىپ ئىزدەي! — دەپ يالغان ئېيتتىم. مەن ئۆزۈمنىڭ يالغانچىلىق قىلى-

ۋاتقانلىقىمنى بىلەتتىم. شۇڭا ئۆزۈمنى دېڭىزنىڭ ئوتتۇرىسىدا چايقىلىپ تۇرغان ئادەمدەك سەزدىم. سىرتقا چىقىپ بىرنەچچە سائەت ئۆتكەندىن كېيىن، يېنىپ كېلىپ:

— ھېلىقى دوختۇر ئۆلۈپ كېتىپتۇ، — دېدىم.

مېنىڭ دېيەلىگىنىم مۇشۇ بولدى. مەن ئەسلىدە ئۇنداق گەپنى دېيەلمەيمەن، دەپ ئويلىغانىدىم. مەن ئېچىنغان قىياپەتكە كىرىۋالالمىدىم، ئەمما مەن ئۈچۈن، يەنى ئۇنىڭ ئېرى ئۈچۈن ئېيتقاندا، لىرانىڭ كۆزىنى ساقايتىمەن دەپ ۋەدە بەرگەن ئاشۇ ياخشى دوختۇرنىڭ ئۆلۈمى ئۈچۈن قايغۇرۇشۇم كېرەك ئىدى. مەن شەپقەتسىز ۋە شەخسىيەتچىل بولغان بۇ مەخپىيەتلىكنى غەمكىن كۆڭلۈمگە كۆمۈپ تاشلاشقا مەجبۇر بولدۇم. بۇ كۆتۈرگىلى بولمايدىغان ئېغىر يۈك ئىدى. مەن ئۆز بەختەرلىكىم ئۈچۈن قىلغان جىمى ئىش كۆڭۈل خاتىرجەملىكىمنى ھەر ۋاقىت يۇتۇپ كېتىۋاتاتتى.

ماڭا ئېغىر كېلىۋاتقان كۈنلەر داۋاملاشماقتا ئىدى.

بىر كۈنى مەن سىرتتىن قايتىپ كېلىپ ئادەمنىڭ يۈرىكىنى پارە قىلىدىغان بىر ئىشنى كۆردۈم. لىرانىڭ ئاپىسى بىر مىس جاۋۇرنى ئۆيگە قويۇپ قويغانىكەن. بالىنىڭ يىغىسىنى ئاڭلىغان لىرا ئوپۇل - توپۇللا بۆشۈك تەرەپكە قاراپ يۈگۈرۈپتۇ، قولىغا ھاسىسىنى ئېلىۋالمىغاچقا، جاۋۇرغا پۇتلىشىپ كېتىپ، ئىشىكنىڭ يان ياغىچىغا ئۇسۇۋاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بېشى قاناپ يارىلىنىپتۇ. مەن شۇئانىلا ئۇنى دوختۇرخانىغا ئېلىپ باردىم.

لىرا، مېنىڭ ھاياتىم، دۇنيارىم! مەن لىرانىڭ يېنىغا كەلدىم. ئۇنى ئازاب قىيناماقتا ئىدى. مەن ئۇنىڭغا گەپ قىلدىم. ئۇ ئۆكسۈپ تۇرۇپ:

— ئالدىمدىكى سەنمۇ؟ مەن كېتىدىغان بولدۇم. مەن سېنى كۆزۈم بىلەن بىر قېتىم بولسىمۇ كۆرۈۋالغان بولسام، ئېمدىگەن ياخشى بولاتتى - ھە! — دېدى.

لىرانىڭ ئەڭ ئاخىرقى ئارزۇسى مەندىكى چىدامغا بولغان سىناقتەكلا تۇيۇلدى. ئۇ تاكى ھازىرغىچە ھېلىقى دوختۇرنىڭ ئۆلۈمىگە ئۆكۈنۈۋاتامدىغاندۇ؟ ئۇ گەپ سۆز قىلمىدى.

— لىرا! — دېدىمەن ئۇنىڭغا، — مېنى كۆزۈڭ بىلەن كۆرسەڭ قانداقلا بولمىسۇن، قالتىس ئىش ھېسابلانمايدۇ. سەن مېنى ساپ ۋە يوپيورۇق يۈرىكىڭ بىلەن كۆردىڭغۇ؟ ماڭا مەلۇمكى، بۇ دۇنيادا پەقەت سەنلا مېنى ھەقىقىي تۈردە كۆردىڭ. كىشىلەر بىر - بىرىنى ھەرگىزمۇ كۆز بىلەن كۆرەلمەيدۇ. شۇڭا، خاتىرجەم بول، قەدىرلىكىم. سەن پات ئارىدا ياخشىلىنىپ كېتىسەن.

لىرا سۆزلىرىمنى ئاڭلاپ، بىر ھازاغىچە شۈكلەپ قالدى. ئۆينىڭ سىرتىدىكى يوپيورۇق قۇياش غەربكە قاراپ ئولتۇرۇۋاتاتتى. لىرا يىغلىدى. مەن قاتتىق ئازابلاندىم. شۇ تاپتا ھېلىقى قورقۇنچلۇق مەخپىيەتلىكىم كۈچىنىڭ بارىچە ئېتىلىپ چىقىشقا باشلىدى. مېنىڭ ئەمدى بۇ يەردە تۇرۇدىغان ماجالىم قالمىدى.

لىرانىڭ پاك روھى ئاستا - ئاستا ئۇچۇپ كەتتى. مەن ئۆزۈمنىڭ نېمىلەرنى قىلغانلىقىمنى ئەسلىيەلمىدىم. سوقۇپ تۇرغان بىر يۈرەك ھەرىكەتتىن توختىدى، باشقىلىرى بولسا يېرىلغىلى تۇردى.

(«ياشلاردىن تەرمىلەر» ژۇرنىلىنىڭ 1987 - يىل 9 - سانىدىن غوپۇر قادىر تەرجىمىسى).

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

ئەدەبىي ھايات ۋە ئۇچۇرلار

△ مەملىكەتلىك ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى 15 - يانۋاردىن 20 - يانۋارغىچە بېيجىڭدا ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ تۈزۈلمە ئىسلاھاتى ھەققىدە سۆھبەت يىغىنى ئۆتكۈزدى. يىغىن قاتناشچىلىرى بىرلەشمە تەرىپىدىن تۈزۈلگەن «مەملىكەتلىك ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ تۈزۈلمە ئىسلاھاتى ھەققىدىكى دەسلەپكە تەسەۋۋۇر» نى ئەستايىدىل مۇزاكىرە قىلدى.

كۆپچىلىك «تەسەۋۋۇر» دە ئوتتۇرىغا قويۇلغان بىرلەشمىنىڭ ماھىيىتى، ئورنى، ۋەزىپىسى، رولى، پائالىيەت ئۇسۇلى ۋە خىزمەت ئىستىلى، پارتىيە - ھۆكۈمەت ئورگانلىرى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى ۋە بىرلەشمىنىڭ خىراجىتى قاتارلىق مەسىلىلەر ھەققىدە ئوتتۇرىغا قويۇلغان پىكىر - تەكلىپلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى.

«تەسەۋۋۇر» دا ئوتتۇرىغا قويۇلغان «جۇڭگو ئەدەبىيات - سەنئەت فوندى جەمئىيىتى» قۇرۇش ھەققىدىكى پىكىر ۋەكىللەرنىڭ بىردەك قارشى ئېلىشىغا ئېرىشتى.

△ جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى 1988 - يىلىدىن ئېتىبارەن ئەدەبىي ژۇرناللاردىكى مۇنەۋۋەر تەھرىرلەرنى مۇكاپاتلاشنى يولغا قويۇشنى، تۇنجى قېتىملىق مۇنەۋۋەر تەھرىرلەرنى تاللاش ھارپىسىدا، ئەدەبىي ژۇرناللاردا تەھرىرلىك قىلىۋاتقىنىغا 25 يىلدىن ئاشقان پېشقەدەم تەھرىرلەرگە شەرەپ گۇۋاھنامىسى تارقىتىشنى قارار قىلدى. ئاپتونوم رايونىمىزدىن شەرەپ گۇۋاھنامىسىغا ئېرىشكەنلەر ئىچىدە ئابدۇكېرىم خوجايېۋ، ئابلىمىت سادىق، رەخىم قاسىم، ئايتقالى، ئۆمەر غازى، چىن بەيجۇڭ، دۇشكفۇ قاتارلىقلار بار.

△ مەملىكەتلىك «مىللەتلەر ئەدەبىياتى» ژۇرنىلى يېقىندا مۇنەۋۋەر ئەسەرلەرنى مۇكاپاتلاش پائالىيىتى ئۆتكۈزۈپ، 20 مىللەتتىن 37 يازغۇچىنىڭ 36 پارچە ئەسىرىنى مۇكاپاتلىدى. ئاپتونوم رايونىمىزدىن يازغۇچى زوردۇن سابىرنىڭ «ئۇنتۇمايمەن، گۈلسارە!» ھېكايىسى، يازغۇچى مۇھەممەت باغراشنىڭ «گۈزەل ۋادا» ھېكايىسى، ئەدەبىي تەرجىمان جاڭ شىرۇڭنىڭ «شىنجاڭدىكى ئەدەبىي تەرجىمە ئىشلىرى توغرىسىدا ئەسلىمە ۋە ئۇنىڭ تەرەققىياتىغا نەزەر» ناملىق ماقالىسى، قازاق يازغۇچىسى جۇماباي بىلالنىڭ «نىكاھ» ناملىق ھېكايىسى مۇكاپاتقا ئېرىشتى.

△ جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى خېنەن شۆبىسى 1 - ئايدا ھەرقايسى ۋىلايەت، شەھەرلەردىكى ئەدەبىياتچىلار جەمئىيەتلىرىنىڭ مەسئۇللىرى قاتناشقان خىزمەت يىغىنى چاقىرىپ، 13 - قۇرۇلتاي روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە يېڭى بىر يىلدا ئەدەبىيات - سەنئەت ئىشلىرىنى قانداق جان-

لاندۇرۇش مەسىلىسىنى مۇھاكىمە قىلدى.

خەۋەرلەرگە قارىغاندا، خېنەن ئۆلكىلىك شۆبە جەمئىيەت بۇ يىل كەسپىي يازغۇچىلار بىلەن ئىشتىن سىرتقى ئاپتورلارنىڭ دوستلۇق جەمئىيىتىنى قۇرۇشنى، ئەدەبىي ئاخبارات بىلەن ئەدەبىي خاتىرىلەرنى ئاساس قىلغان «جۇڭگو دولقۇنلىرى» ناملىق گېزىتىنى چىقىرىشنى ۋە يېزا - بازار كارخانىلىرىدىكى ئىسلاھاتلار ئەكس ئەتتۈرۈلگەن ئەدەبىي خاتىرىلەر توپلىمى تۈزۈشنى پىلانغا كىرگۈزگەن.

△ ئۆتكەن يىلى ئېلىمىزدىكى 100 ئەدەبىي ژۇرنال «جۇڭگو دولقۇنى» ئەدەبىي ئاخبارات ئەسەرلىرىنى قوبۇل قىلىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇدىغانلىقىنى ئېلان قىلغانىدى. يېڭى يىل كىرىشى بىلەنلا بۇ پائالىيەتتە كىشىنى خۇشال قىلىدىغان ۋەزىيەت شەكىللىنىپ، نۇرغۇن ياخشى ئەدەبىي ئاخباراتلار مەيدانغا كېلىشكە باشلىدى. نۆۋەتتە «جۇڭگو ستۇدېنتلىرى» ناملىق ئەدەبىي ئاخبارات كەڭ كىتابخانلارنىڭ ئالاھىدە دىققەت - ئېتىبارىنى قوزغىماقتا.

△ ھەممىگە مەلۇمكى «قىسقا يېزىش — تالانتنىڭ ھەدىسى». يېقىندا نەنجىڭدىكى «ياشلىق باھارى» تەھرىر بۆلۈمى قىسقا يېزىش كەيپىياتىنى ئۇلغايتىش مەقسىتىدە 500 خەتلىك ئەدەبىي خاتىرە مۇكاپاتى تەسىس قىلىپ، 1 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشكۈچىلەرنى 800 يۈەن بىلەن مۇكاپاتلاشنى قارار قىلدى. بۇ، قەلەم ھەققى تۈزۈمىدىكى بەزى كەمتۈكلەرنى تولۇقلاشتا ئاكتىپ رول ئوينىغۇسى.

△ يېقىندا نەشىردىن چىققان «موسكۋا خەۋەرلىرى» گېزىتىدىكى بىر ماقالىدا سىمىيون بابايېۋسكىنىڭ 1949 - يىلى ستالىن مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن «ئالتۇن يۇلتۇز كاۋالېرى» ناملىق رومانى تەنقىد قىلىنىدى.

ماقالىدا كۆرسىتىلىشىچە، بۇ ئەسەردە «دەۋر روھى» غا ماسلىشىش ۋە ئەينى ۋاقىتتىكى ئەدەبىياتنىڭ تەقدىرىنى بەلگىلىگۈچى مەنسەپدارلارغا خۇشامەت قىلىش يېتەكچى ئىدىيە قىلىنغان ھەمدە ئۇرۇشتىن كېيىنكى سوۋېت يېزىلىرىنىڭ تۇرمۇشى رېئاللىقتىن چەتنىگەن ھالدا بېزەپ كۆرسىتىلگەن. ماقالىدا ئەدەبىي ئەسەر رېئاللىقنى ئەكس ئەتتۈرۈش ئاساسىغا ئىگە بولغاندىلا ئاندىن خەلقنى ئۇزۇن مۇددەت جاپالىق كۈرەش قىلىشقا دەۋەت قىلالايدۇ، دېيىلگەن.

«ئالتۇن يۇلتۇز كاۋالېرى» دىكى ئاساسىي قەھرىمان 25 ياشلىق تاتولىنوۋ ئالدىنقى سەپتە خىزمەت كۆرسىتىپ يۇرتىغا قايتىدۇ، يەنە يېڭى تۇرمۇشنى گۈللەندۈرۈشتە قەھرىمان بولىدۇ. ئۇ ھەننىۋا نەرسىنى بىلىدۇ، ھەممىنى توغرا قىلىدۇ. يازغۇچى ئۆز ئەسىرىدىكى قەھرىمانلارنى ئازراقمۇ چۈشەنمەيدۇ. ئەگەر ئىقتىسادىي ستراتېگىيە ئىدىيىسى ۋە جەمئىيەتنى ئۆزگەرتىدىغان ئىلمىي تەسەۋۋۇرغا ئاساسلانمىغاندا، بىر ئادەمنىڭ پائالىيىتى قانچە ئاكتىپ ۋە ناھايىتىمۇ نەتىجىلىك بولغان تەقدىردىمۇ ھەرقانداق بىر يېزىنى قۇتقۇزالمايدۇ، پۈتكۈل جەمئىيەتنى بولسا تېخىمۇ قۇتقۇزالمايدۇ.

ماقالىدا، شەخسكە چوقۇنۇش دەۋرىدە مەلۇم بىر ئادەمگە چوقۇنۇش مەۋجۇت بولۇپلا قالماستىن، بەلكى كۆپ قاتلاملىق بەزى ئوتتۇرا، كىچىك شەخسىيلەرگىمۇ باش ئۇرۇدىغان چوقۇنۇش سىستېمىسى مەۋجۇت بولىدۇ. «ئالتۇن يۇلتۇز كاۋالېرى» دىكى رايونلۇق پارتكومنىڭ سېكرېتارى كوندىراتىيېۋ ئەنە شۇنداق ھەرقانداق ئادەمدىن ئۈستۈن تۇرۇدىغان، تۇغۇلۇشىدىنلا باشقىلارغا رەھبەرلىك قىلالايدىغان شەخسى. ئەلۋەتتە ئۇرۇشتىن كېيىنكى دەسلەپكى مەزگىللەردە ئۇرۇشنىڭ

خانىۋەيران قىلىشىغا ئۇچرىغان دۆلەت ۋە خەلق ئىلھام بېرىشكە ئېھتىياجلىق بولغانلىقتىن، بۇ تېپتىكى ئەدەبىي ئەسەرلەرگە بەكمۇ قاتتىق تەلەپ قويۇش ھاجەتسىز ئىدى. ئەمما، رېئاللىقتىن چەتنەش يولى ئارقىلىق كىشىلەرگە رېئال بەختنى قولغا كەلتۈرۈش توغرىلىق تەربىيە بەرگىلى بولمايدۇ، دېيىلگەن.

∆ كولۇمبىيە «دەۋرى» گېزىتىنىڭ 1987 - يىل 5 - ئىيۇلدىكى خەۋرىگە قارىغاندا، ۋېنسۇئېلادىكى «كىمۋايو» ژۇرنىلى ئۇيۇشتۇرغان 1987 - يىللىق لاتىن ئامېرىكىسىدىكى مۇنەۋۋەر ھېكايىلارنى باھالاش پائالىيىتى ئاياقلاشقان. كولۇمبىيىلىك ياش يازغۇچى مادرىيانو ئاكىستانىڭ «بوشلۇقتىكى ئۈتكۈر تاش» ناملىق ھېكايىسى «مۇنەۋۋەر ھېكايە» مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن.

∆ 20 - ئەسىردىكى ئاتاقلىق ئەرەب دراماتورگ، مىسىر يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ پەخرىي رەئىسى تەۋپىق. ھەكىمى 1987 - يىل 26 - ئىيۇلدا 88 ياشتا ۋاپات بولغان. مىسىر ۋە ئەرەب ئەللىرىدىكى ئەرباپلار: ئۇنىڭ ۋاپاتى ئەرەب ئەدەبىياتى ئۈچۈن ناھايىتى زور يوقىتىش، دەپ ھېسابلىغان.

∆ «ئەرەب ھەپتىلىك ژۇرنىلى»نىڭ 87 - يىل 20 - ئاپرېلدىكى خەۋىرىگە قارىغاندا، يېقىندا بىر قېتىم ئۆتكۈزۈلىدىغان «جىنادىلىيە مەدەنىي مىراسلار» بايرىمى ھارپىسىدا سەئۇدى ئەرەبىستانىدا «ئەرەب دۇنياسىدىكى مىللىي مىراسلار بىلەن سەنئەت ۋە ئىجادىيەتنىڭ مۇناسىۋىتى» دېگەن تېمىدا ئىلمىي تەتقىقات يىغىنى ئۆتكۈزۈلگەن.

تۆت كۈن داۋام قىلىغان بۇ ئىلمىي تەتقىقات يىغىنىدا، «ئەرەب خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى مىراسلىرى دېگەن نېمە؟»، «ئەرەب خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى مىراسلىرى بىلەن ئىجادىيەت تەسەۋۋۇرىنىڭ مۇناسىۋىتى»، «ئەرەب مىللىي مىراسلىرى ئىچىدىكى خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى مىراسلىرى»، «خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىنىڭ ئىجادىيەتتىكى مۇھىم رولى توغرىسىدا» دېگەنگە ئوخشاش تېمىلاردا ئالتە پارچە ئىلمىي ماقالە ئوقۇلغان.

يىغىن 1988 - يىلى «ئەرەب پىروزا سەنئىتى بىلەن خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى مىراسلىرىنىڭ مۇناسىۋىتى» دېگەن تېمىدا ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى ئۆتكۈزۈش، مەدەنىي مىراسلارنى تەتقىق قىلىش خىزمىتىنى پىلانلىق، قەدەم - باسقۇچلۇق ھالدا راۋاجلاندۇرۇش قاتارلىق جەھەتلەردىمۇ قارار ماقۇللىغان.

∆ 1986 - يىلى ئىيۇندا موسكۋادا ئۆتكۈزۈلگەن سوۋېت يازغۇچىلىرىنىڭ 8 - نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيىدىن بۇيان سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيەت ۋە نەشرىياتچىلىق ئىشلىرىدا كىشىنى جەلپ قىلىدىغان ئۆزگىرىشلەر بارلىققا كەلگەن. بىر قانچە چوڭ ژۇرناللار بەس - بەس بىلەن بىر قىسىم دۇنيادىن ئۆتكەن پېشقەدەم يازغۇچىلارنىڭ ئۇزۇن يىللار بېسىلمىي قالغان ئەسەرلىرىنى ئېلان قىلغان. «بايراق» ژۇرنىلى شائىر تۋاردوۋسكىينىڭ 60 - يىللارنىڭ ئاخىرىدا يازغان «ئۆتكەنلەرنى سېغىنىش ھوقۇقى» ناملىق تۆت پەردىلىك داستانىنى، بولگاكوۋنىڭ 1931 - يىلى يازغان «ئادەم ۋە ھاۋا ئانا» ناملىق تۆت پەردىلىك دراممىسىنى ئېلان قىلغان. پېشقەدەم يازغۇچى بېكمىش ۋاپات بولۇپ 14 يىلدىن كېيىن ئۇنىڭ ئەڭ ئاخىرقى رومانى «يېڭى ۋەزىپىگە تەيىنلىنىش» يىغىندا نەشردىن چىققان. «مىللەتلەر دوستلۇقى» ژۇرنىلى تېلفانوۋنىڭ بىئوگرافىك تەرجىمىھال خاراكتېرىدىكى رومانى «غايىپ بولۇش»نى ئېلان قىلغان.

(داۋامى 151 - بەتتە)

نەسرىي ئەسەرلەر

ئەخمەت تۇردى .... خەير-خوش، توققۇز كۈنلۈك ماكان (ھېكايە) ... 3

ئارزۇگۈل بىلال .... بەخت كۈلكىسى (ھېكايە) 32

ياسىنجان ئۆمەر .... مۇئەللىمە (پوۋېست) 59

زوردۇن سابىر .... ياۋروپاغا سەپەر (زىيارەت خاتىرىسى) 95

شېئىرلار

ئابدۇكېرىم مەخسۇت .... ئاقار مۇھەببىتىم دەريا سۈيىدەك 22

قۇربان بارات .... شېئىرلار 26

تۇردى سامساق .... دولقۇنلىرىڭ يۈرىكىم سازى 30

ئەركىن روزى .... كۆز ئالدىمدا ئاقارغان دالا 46

ياسىن مەخسۇت .... كۆكلەم ناخشىلىرى 48

ئاۋۇت مۇھەممەدى .... يۈرەك ناخشىلىرى 49

ھامىد مەھمۇدى .... بەخت قەسىدىسى 51

نىياز ئىمىن قۇربانى .... مىڭ ئۆي 52

ئادىل تۇنىياز .... كۈمۈش ئاققۇ قاقار يۇمشاق پەر 54

مۇھەممەتجان ئەمەت .... چاچلىرىڭدا يەلپۈنسۇن دۇنيا 55

مۇھەممەتئىمىن توختى .... ئىككى شېئىر 56

ئابدۇرېھىم غازى .... داغدا قالغان مىسرالار 57

تۇرسۇنجان ھاشىمى .... چوققا لىرىكىسى 58

مەسەل، يۇمۇر ۋە ساتىرا

زۇنۇن قادىرى .... چۈمۈلە بىلەن قارا چېكەتكە 89
مۇھەممەت ئىمىن .... مەنسەپجانىنىڭ تەكلىپى 90
ئۆمەرجان روزى................ لاپ گەپكە باج تۆلىگەنلىك توغرىسىدا ھېكايە 92
تۇرسۇن ئابباس .... كەلكۈندىن ئالغان نەپ 93
پەرھات ئابدۇرېھىم .... يالقۇن بىلەن كۇمۇتا 94
توختىمۇھەممەت تۇردى .... ئىلتىماس 94
ئەنۋەر نىياز .... پوت بىلەن كۆز 94

تەرمە گۈللەر

ماھىگۈل پەخرىدىن .... چالا چوكان (ھېكايە) 120
ئەرشىدىن راشىدىن .... ھەقلىق پاراڭلار (شېئىر) 127

مۇھاكىمە ۋە تەقرىز

سىدىقھاجى روزى .... ئۇستىلىق بىلەن كۆچۈرۈشمۇ ياكى «تالانت» نىڭ
مەھسۇلىمۇ؟ 129

ئۇيغۇر دېموكراتىك ئەدەبىياتى ۋەكىللىرىدىن

ئىبراھىم نورۇز 143
نۇرمۇھەممەت بوساقوۋ 145

مەشھۇر يازغۇچىلارنىڭ ئىش ئىزلىرىدىن

كۆپ خىل مەدەنىيەت ئامىللىرىنىڭ بىرىكىشى 148

چەت ئەل ئەدەبىياتىدىن

ك.ت. مۇھەممەت .... كۆز (ھېكايە) 151

ئەدەبىي ھايات ۋە ئۇچۇرلار

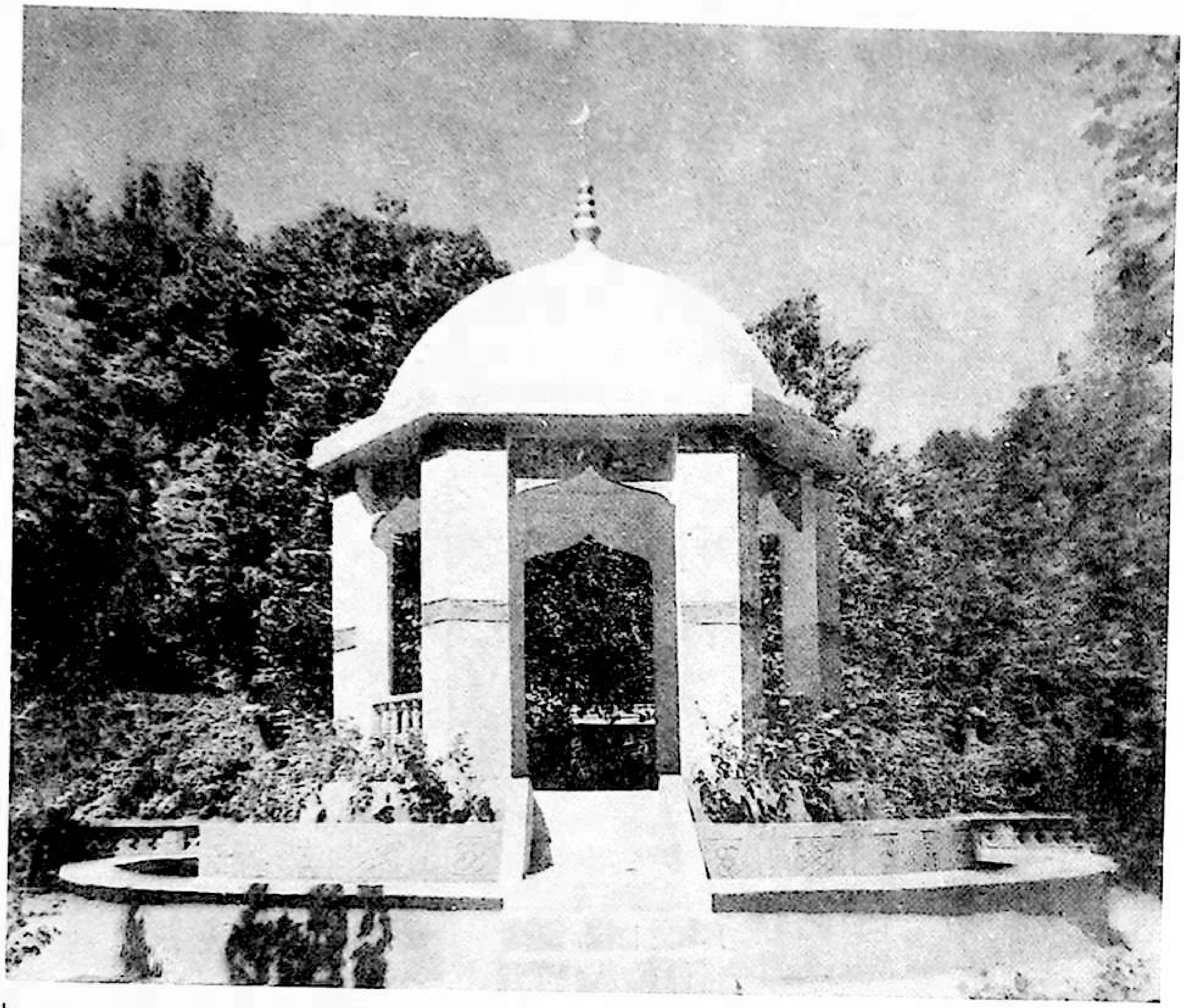

باغچىدىكى راۋاق

سۈرەتنى ئەرشىدىن توختى تارتقان.

www.uyghurkitap.com

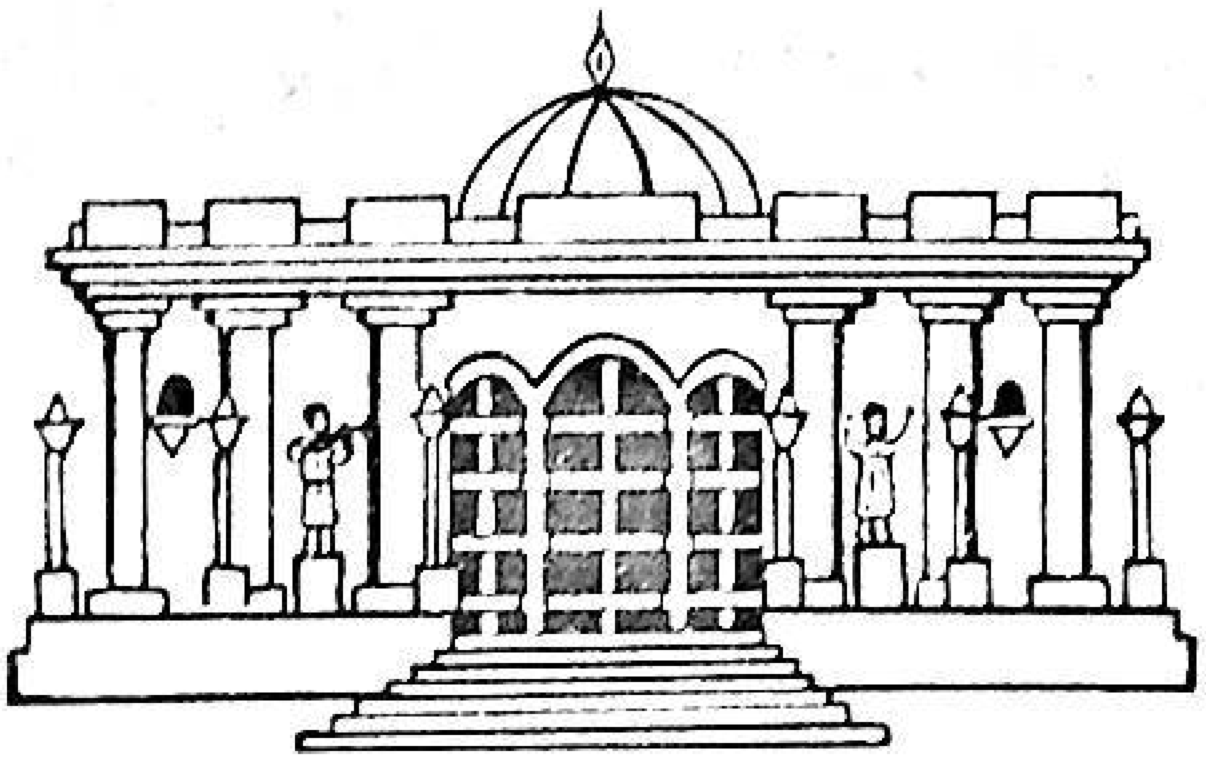

تارىم

《塔里木》 文学月刊 （维吾尔文）

TARIM A MONTHLY LITERATURE IN UIGHUR LANGUAGE JOURNAL

1988 - يىل 4 - سان (326 - سان)، 38 - يىل نەشرى.
تۈزگۈچى «تارىم ژۇرنىلى» تەھرىر بۆلۈمى.
ئۈرۈمچى دېموكراتىيە يولى 32 - قورو، تېلېفون نومۇرى: 78784.
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى، شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى.
ئۈرۈمچى پوچتا ئىدارىسىدىن تارقىتىلىدۇ، مەملىكەت بويىچە ھەممە
جايلاردىكى پوچتا ئىدارىلىرى مۇشتىرى قوبۇل قىلىدۇ.
چەت ئەللەرگە تارقىتىش ئورنى: جۇڭگو نەشرىيات تاشقى سودا باش شىركىتى
(بېيجىڭ 782 - خەت ساندۇقى).
O P. BOX 782 BEIJING. CHINA

编　　辑：《塔里木》编辑部
出　　版：新疆人民出版社
印　　刷：新疆新华印刷厂
发　　行：乌鲁木齐市邮局
国外总发行：中国出版对外贸易总公司
（北京782信箱）
订阅、零售：各地邮局所

باسما تاۋاق: 10، ژۇرنال نومۇرى: 1010/I — 65، باھاسى: 1 يۇەن.
قەرەللىك ژۇرنال كىنىشكا نومۇرى: 356.

刊　　号：65—1010/I新疆维吾尔自治区期刊登记证第356号
定　　价：壹元